

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE

PROMOCIJAS DARBS

**Faktiskās un juridiskās kļūdas veidi un to juridiskās sekas Latvijā,
Vācijā, Šveicē un Austrijā**

Juridiskās zinātnes
doktora studiju programmas
doktorants **Māris Leja**
Studenta apliecības Nr. ml15078

Promocijas darba vadītāja:
Dr. iur., profesore **Kristīne Strada-Rozenberga**

Rīga 2023

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievads	4
1. Nodoma un maldības vispārīgs raksturojums	
1.1. Nodoma zināšanas (intelektuālais) elements	9
1.2. Nodoma gribas elements	10
1.3. Maldības veidu vispārīgs raksturojums (Latvijā valdošais viedoklis)	14
1.4. Latvijā valdošā viedokļa kritika	17
1.5. Maldības veidu nošķiršanas nepieciešamība	18
2. Nodoma un maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) ietvari	
2.1. Noziedzīga nodarījuma sastāvs	21
2.2. Nodarījuma kaitīgums un prettiesiskums	31
2.3. Noziedzīgums jeb kriminālsodāmība	39
2.4. Kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzoši apstākļi	42
2.5. Personīga rakstura sodu izslēdzoši apstākļi	52
3. Nodoma zināšanas (intelektuālais) elements	
3.1. Zināšanas precizitātes pakāpes	57
3.2. Zināšanas intensitātes pakāpes	64
4. Noziedzīgā nodarījuma aprakstošās un normatīvās pazīmes, to norobežošanas nozīme	
4.1. Vispārīgs raksturojums	69
4.2. Pazīme “sveša manta” noziedzīgos nodarījumos pret īpašumu	82
4.3. Nepatiesu ziņu norādīšana deklarācijā, liecībā un zvērestā	85
4.4. Dienesta stāvokļa ļaunprātīga izmantošana un pilnvaru pārsniegšana	88
4.5. Izvairīšanās no nodokļu nomaksas	98
4.6. Nelikumīgas darbības ar narkotiskajām un psihotropajām vielām	104
4.7. Darbības veikšana bez kompetentās iestādes atļaujas	108
4.8. Blanketās normas	114
5. Noziedzīgi nodarījumi bezdarbības formā	
5.1. Nodoma un maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) ietvari	119
5.2. Nepieciešamās darbības un seku novēršanas iespējas apzināšanās	122
5.3. Maldība par pienākuma veikt darbību nepastāvēšanu (juridiska kļūda)	126
6. Maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda)	
6.1. Vispārīgs raksturojums	132
6.2. Maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) juridiskās sekas	136
6.3. Maldība par noziedzīga nodarījuma sastāva alternatīvām	141

7. Maldība par nodarījuma juridisko vērtējumu (juridiskā kļūda)	
7.1. Vispārīgs raksturojums	149
7.2. Principa “likuma nezināšana neatbrīvo no atbildības” vēsturiskā attīstība	151
7.3. Maldība par aizliegumu – vienīgais juridiskās kļūdas paveids iespējamai nesodāmībai	156
8. Maldība par aizliegumu (Latvija)	
8.1. Nesodāmības juridiskais pamats	159
8.2. Tiesiskās paļāvības princips kā nesodāmības kritērijs	166
8.3. Tiesības paļauties uz judikatūru	171
8.4. Tiesības paļauties uz advokāta padomu	173
9. Maldības par aizliegumu tiesību institūta vēsturiskā attīstība (Vācija, Austrija, Šveice)	
9.1. Noziedzīgi nodarījumi darbības formā	174
9.2. Noziedzīgi nodarījumi bezdarbības formā	182
9.3. Tiesiskā regulējuma attīstība	184
10. Novēršama un nenovēršama maldība par aizliegumu	
10.1. Norobežošanas vispārīgie kritēriji	188
10.2. Iemesli rīcības tiesiskuma pārbaudei	189
10.3. Rīcības tiesiskuma noskaidrošanai izvirzāmās prasības vidusmēra personai	193
10.4. Tiesības paļauties uz tiesu nolēmumiem	201
10.5. Rīcības tiesiskuma noskaidrošanai izvirzāmās prasības nepilngadīgajiem un intelektuāli vāji attīstītām personām	204
10.6. Pienākuma noskaidrot rīcības tiesiskumu neizpildīšanas sekas	206
10.7. Maldība par aizliegumu ārkārtīgi neskaidrā tiesiskā situācijā	208
10.8. Tiesiskā paļāvība uz kompetentas iestādes faktisko rīcību	213
Kopsavilkums	216
Anotācija latviešu valodā	236
Anotācija vācu valodā	237
Anotācija angļu valodā	238
Izmantotās literatūras, normatīvo aktu un juridiskās prakses saraksts	239
Pielikums. Aptaujas dati.....	271

Ievads

Kļūda (maldība) krimināltiesībās ir skaidrojama kā personas nepareizs priekšstats par kādiem ar viņas izdarītā nodarījuma saistītiem apstākļiem. Šāda maldība var ne tikai būtiski ietekmēt kriminālatbildības apjomu, nodarījuma kvalifikāciju, sodu, bet pat izšķirt jautājumu, vai nodarījums vispār ir kriminālsodāms.

Tas, kā ir izlemjami minētie jautājumi, ir tiešā veidā atkarīgs no maldības veidu sīkāka iedalījuma.

Lai gan izvēlētā tēma ir pieskaitāma pie tā dēvētajiem “klasiskajiem” krimināltiesību tematiem, nevar teikt, ka Latvijas krimināltiesību teorijā tā būtu plaši pētīta. Iemesls tam, visticamāk, ir Latvijas tiesību zinātnieku salīdzinoši lielā vienprātība. Tomēr tas nenozīmē, ka ir izsmeltas izpētes iespējas. Tieši otrādi, ņemot vērā autora pieredzi citu valstu – it īpaši Vācijas, Austrijas un Šveices – tiesiskā regulējuma, teorijas un prakses izpētē, ir pamats uzskatīt, ka Latvijas krimināltiesību zinātnes ierobežotās kapacitātes dēļ samērā liela daļa problēmjautājumu līdz šim nav apzināti.

Vācija, Austrija un Šveice kā valstis, ar kurām salīdzināta Latvijas krimināltiesību teorija un prakse, ir izvēlētas turpmāk minēto iemeslu dēļ.

Pirmkārt, Latvijas krimināltiesību teorija un prakse salīdzinoši ilgi pēc neatkarības atjaunošanas ir atradusies padomju krimināltiesību ietekmē. Tomēr šāds stāvoklis būtiski kontrastē ar situāciju citās tiesību zinātnēs, kuras arvien vairāk virzās kontinentālās Eiropas (romāņu-ģermāņu) tiesību loka virzienā.¹

Līdz ar to autors vēlas turpināt jau iepriekšējos pētījumos izvirzīto mērķi veicināt to, ka arī krimināltiesības spētu sekot citām tiesību nozarēm.²

Otrkārt, vēsturiski (starpkaru periodā) Latvijas krimināltiesībās vācu teorijai bija būtiska ietekme.

Treškārt, ņemot vērā, ka maldība ir viena no krimināltiesību pamattēmām, var izvirzīt pieņēmumu, ka tās izpratnei Eiropas telpā nevajadzētu būtiski atšķirties. Līdz ar to atziņas, kas smeltas no Vācijas, Austrijas un Šveices avotiem, var būt nozīmīgas attiecīgo tiesību institūtu tālākai izpētei Latvijā.

Arī E. Levits norādījis, ka Latvijas tiesību zinātniekiem un praktiķiem būtu jāmēģina

¹ Ievērotā pēctecība zinātniskajā izpētē ir sekmējusi ne tikai Latvijas krimināltiesību nozares piederību tiesību sistēmu grupai, ko iespējams apzīmēt kā “postsociālisma tiesības”, bet arī plaisas veidošanos starp krimināltiesībām un citām tiesību nozarēm. Vienīgi krimināltiesībās saglabājusies tik cieša saikne ar Krievijas tiesību zinātni, nespējot pārvarēt nostalgiju pēc padomju zinātniskās izpētes pamatīguma un pareizības. Beļska A. Noziedzīga nodarījuma izpratne Latvijas un Amerikas savienoto valstu krimināltiesībās. Promocijas darbs. Rīga, 2012. 62.-63. lpp.

² Šādu mērķi autors ir formulējis grāmatas ievadā, kas veltīta Krimināllikuma Vispārīgās daļas jautājumiem. Leja M. Krimināltiesību aktuālie jautājumi un to risinājumi Latvijā, Austrijā, Šveicē, Vācijā. Noziedzīga nodarījuma uzbūve, cēloņsakarība, vaina, krimināltiesību normu interpretācija un spēks laikā. I. daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2019, 17. lpp.

nevis no jauna konstruēt tiesību pamatprincipus, bet gan rast tālākattīstības ierosmes un atbildes, kas jau apbētas citā, salīdzināmā tiesību sistēmā.³

Piešķirot svarīgu nozīmi Vācijas, Austrijas un Šveices teorijai un praksei, autors vadās arī pēc šādiem apsvērumiem.

Krimināllikuma Vispārīgās daļas jautājumi ir reglamentēti tikai fragmentāri vai ļoti augstā abstrakcijas līmenī. Savukārt daļa no tiem, tajā skaitā maldība, Krimināllikumā nav reglamentēta vispār. Līdz ar to ārvalstu krimināltiesību teorijas un prakses atziņas, kas ietvertas šajā darbā, lielā mērā ir izmantojamas, piemērojot Krimināllikumu. Šo atziņu piemērošana nav apsverama tikai tad, ja tās ir pretrunā kādai Krimināllikuma normai.

Darba mērķi un uzdevumi ir šādi:

- noskaidrot, vai Latvijas krimināltiesību teorijā paustās atziņas par maldību, tās veidiem un juridiskajām sekām iztur to pārbaudi;
- ja pārbaude netiek izturēta, precizēt un/vai koriģēt attiecīgās atziņas;
- aplūkot tādus maldības problēmjaucējumus, kuriem Latvijas krimināltiesību teorijā un praksē nav pievērsta uzmanība.

No minētā izriet, ka sagaidāmie rezultāti ir Latvijas krimināltiesību teorijā pausto atziņu akceptēšana, sniedzot papildu pamatojumu tām, vai to precizēšana un koriģēšana, kā arī jaunu tēžu formulēšana un to pamatošana.

Lai sasniegtu minētos mērķus, autors izvirza šādus uzdevumus:

- apkopot Latvijas krimināltiesību teorijā un praksē izteiktās atziņas;
- apkopot Vācijas, Austrijas un Šveices krimināltiesību teorijā un praksē izteiktās atziņas;
- veikt apkopoto atziņu salīdzināšanu un analīzi;
- formulēt autora secinājumus.

Nolūkā pēc iespējas plašāk pamatot izdarītos secinājumus, kā arī darbam piešķirt praktisku ievirzi, tas papildināts ar plašu tiesu prakses apskatu, jo tieši daudzveidīgās situācijas “no dzīves” ļauj kritiskāk raudzīties uz vienu otru “iesīkstējušu” juridisko atziņu (tēzi). Tieši šis bagātīgais “prakses materiāls” ļauj pārbaudīt juridisko tēžu noturību, vai tieši otrādi, – konstatēt to nepilnības.

Promocijas darba novitāte ir saistāma ar Latvijas krimināltiesību teorijas atziņu kritisku pārbaudi, kā arī to atspēkošanu gadījumos, kad tām nav pietiekama teorētiska seguma.

Svarīgākās atziņas, ko autors atspēko, ir šādas:

- faktiskā kļūda aptver vienīgi tādus apstākļus, kas atbilst noziedzīga nodarījuma sastāva

³ Levits E. Nopietns darbs konstitucionālajās tiesībās. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2001. 29. maijs, nr. 16, 9.lpp.

objektīvajai pusei;

- faktiskā kļūda ir vienīgi maldība par faktiem jeb faktiskiem apstākļiem;
- juridiska kļūda nevar ietekmēt kriminālatbildību.

Autors aktualizē arī tādus jautājumus, kas līdz šim nav apzināti, piemēram, faktiskās un juridiskās kļūdas norobežošana, divkāršās maldības juridiskās sekas u. tml. Tāpat izteikti priekšlikumi atsevišķiem grozījumiem Krimināllikumā, kā arī līdzšinējās terminoloģijas pārskatīšanai.

Pirms īsumā izklāstīt katras nodaļas saturu, autors uzskata par lietderīgu jau ievadā norādīt uz šo jauno terminoloģiju, kuras izvēle pamatota šī darba izpētes daļā:

- faktiskā kļūda – maldība par nodarījuma apstākļiem;
- juridiskā kļūda – maldība par nodarījuma juridisko vērtējumu;
- maldība par aizliegumu – juridiskās kļūdas paveids, kad persona savu darbību maldīgi uzskata par atļautu, lai gan faktiski tā ir noziedzīga;
- maldība par aizliegumu – ekvivalents maldībai par aizliegumu noziedzīgos nodarījumos aktīvām darbībām (persona maldīgi uzskata, ka viņai nav pienākuma veikt darbību).

Lai jaunā terminoloģija neapgrūtinātu darba lasīšanu, turpmāk tā lietota paralēli ar tradicionālo (kā sinonīmi).

Pievēršoties darba saturam, vispirms svarīgi atzīmēt, ka maldību krimināltiesībās nav iespējams skatīt izolēti no nodoma un vainas.

Maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda) pēc būtības ir “apgrieztā mācība” par nodomu, jo viss, kam ir jābūt aptvertam ar nodomu, var būt par maldības priekšmetu (piesaistes punktu).⁴ Līdz ar to nav iespējams vispusīgi aplūkot maldību par nodarījuma apstākļiem (faktisko kļūdu), iepriekš negūstot skaidrību par nodoma saturu.

Ja Latvijas krimināltiesību teorijā par konkrēto jautājumu nozīmīgu atziņu nav, bez īpašas norādes par šādu atziņu neesību, darbā iztirzāta izvēlēto ārvalstu teorija un prakse. Uzskatāms piemērs tam ir nodoma un maldības izpratne noziedzīgos nodarījumos bezdarbības formā.⁵

Šajā darbā ir desmit nodaļas.

Pirmajā nodaļā ir sniegts nodoma un maldības veidu vispārīgs raksturojums, atspoguļots valdošais viedoklis par maldības veidiem un to sekām Latvijas krimināltiesību teorijā, kā arī identificētas tās valdošā viedokļa tēzes, kas tiks atspēkotas darba turpinājumā.

4 Exner T. Kompendium der strafrechtlichen Irrtumslehre. Zeitschrift für das Juristische Studium. 5/2009, S.517. Pieejama: http://www.zjs-online.com/dat/artikel/2009_5_227.pdf (skatīts 13.02.2016.). Maldība par apstākļiem, kuriem ir jābūt aptvertiem ar nodomu, ir nodoma intelektuālā (zināšanas) elementa pretstats.

⁵ Termins “noziedzīgi nodarījumi bezdarbības formā” ir izmantots ar mērķi ievērot konsekveni terminoloģijā. Šāds termins ir lietots autora agrākajās publikācijās.

Otrajā nodaļā aplūkots jautājums par to, kādiem apstākļiem jābūt aptvertiem ar nodomu tīšos noziedzīgos nodarījumos, kā arī par kādiem apstākļiem pieļautā maldība ir faktiskā kļūda.

Autors pamato viedokli, ka šo apstākļu loks ir plašāks, nekā tas līdz šim ir pieņemts Latvijas krimināltiesību teorijā.

Trešajā nodaļā detalizēti iztirzāts nodoma zināšanas elements.

Šī elementa padziļināta izpēte darbā veikta tālab, ka tas ir būtisks priekšnosacījums arī maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) tālākai izpētei.

Ceturtajā nodaļā sniegts ieskats par noziedzīga nodarījuma sastāva aprakstošajām un normatīvām pazīmēm, kā arī pamatots, kāpēc šis pazīmju dalījums ir būtisks mācībā par maldību. Tāpat nodaļā sniegts plašs Latvijas un ārvalstu tiesu prakses apskats jautājumā par maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) un maldības par aizliegumu (juridiskās kļūdas paveida) norobežošanu.

Piektajā nodaļā pētīts nodoma un maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) saturs noziedzīgos nodarījumos bezdarbības formā. Tāpat šajā nodaļā pētīts jautājums, vai noziedzīgos nodarījumos bezdarbības formā nodomam ir nepieciešama apzināšanās, ka pastāv juridisks pienākums veikt konkrēto darbību.

Sestajā nodaļā plašāk aplūkota maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda), tās veidi, izpausmes formas un juridiskās sekas, proti, kādos gadījumos tā ietekmē nodoma esību un kādos neietekmē. Tāpat apskatīta maldība par noziedzīga nodarījuma sastāva alternatīvām jeb divkāršā maldība.

Šis maldības veids Latvijas krimināltiesību teorijā līdz šim nav nošķirts. Arī Vācijā tiesību zinātnieki tikai pamazām apzinās šī maldības veida nošķiršanas nepieciešamību.

Septītajā nodaļā aplūkota maldība par nodarījuma juridiskajām sekām (juridiskā kļūda), šī maldības veida izpratne Latvijas krimināltiesību teorijā, kā arī vēsturiskā attīstība kopumā.

Izpētes rezultātā secināts, ka jau viduslaikos bija atzītas atsevišķas atkāpes no principa “likuma nezināšana neatbrīvo no atbildības”. Mūsdienās tā kļuvusi par globālu tendenci. Proti, pastāvot zināmiem nosacījumiem, iespēja atbrīvot personu no kriminālatbildības tiek apsvērta tad, ja pārkāpējs maldīgi uzskatījis, ka viņa rīcība ir tiesiska, lai gan faktiski tā ir noziedzīga.

Astotajā nodaļā, analizējot Latvijas tiesisko regulējumu, it īpaši tiesiskās palāvības principu un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju, pamatots, ka, pastāvot zināmiem nosacījumiem, jau šobrīd saskaņā ar spēkā esošo tiesisko regulējumu pastāv iespēja personu atbrīvot no kriminālatbildības, ja pieļauta maldība par aizliegumu (juridiskās kļūdas paveids).

Šajā nodaļā iezīmēti arī galvenie kritēriji, pēc kuriem nosakāms, kādos gadījumos šādas maldības gadījumā ir pieļaujama atbrīvošana no kriminālatbildības.

Devītajā nodaļā pētīta maldības par aizliegumu attīstība Vācijā, Austrijā un Šveicē.

Desmitajā nodaļā ir analizēti kritēriji, pēc kuriem Vācijas, Austrijas un Šveices judikatūrā tiek norobežota novēršama (vainojama) un nenovēršama (bez vainas radusies) maldība par aizliegumu. Šī izpēte ļauj ievērojami niansētāk paraudzīties uz kritērijiem atbrīvošanai no kriminālatbildības, ja pieļauta maldība par aizliegumu.

Teorijas un tiesu prakses atziņas, kā arī tiesiskais regulējums pēc iespējas ņemts vērā par laiku līdz 2022. gada 15. oktobrim.

Darbā izmantota aprakstošā, vēsturiskā, salīdzinošā, analītiskā, dedukcijas un indukcijas metode.

Aprakstošā metode, balstoties uz jau izteiktajām atziņām un viedokļiem, sniedz iespēju gūt priekšstatu par pašreiz valdošo izpratni par pētījuma objektu. Šī metode ir neiztrūkstošs izejas punkts tālākam analītiskajam darbam.

Ar vēsturiskās metodes palīdzību ir apzināta darbā iztīrītā tiesību institūtu, it īpaši maldības par nodarījuma juridisko vērtējumu (juridiskās kļūdas), attīstība dažādos laika periodos.

Viena no galvenajām metodēm ir salīdzinošā metode. Tās ietvaros veikta Latvijas, Vācijas, Austrijas un Šveices likuma, teorijas un prakses atziņu salīdzināšana.

Salīdzinošā metode ir cieši saistīta ar analītisko metodi. Tās izmantošana ļauj pārbaudīt, vai atšķirību pamatā ir atšķirīgs tiesiskais regulējums dažādās valstīs vai citi iemesli, kā arī formulēt personīgos autora secinājumus un atziņas par izpētes objektu.

Analītiskā metode, pētot tiesību zinātnē paustās atziņas, Latvijas un ārvalstu tiesību aktus un juridisko praksi, sniedz būtisku ieguldījumu darbā izvirzīto mērķu sasniegšanā.

Analītiskā metode ir saistāma arī ar indukcijas un dedukcijas metodēm.

Indukcijas metode palīdz no atsevišķiem faktiem izdarīt vispārīgus secinājumus, tāpēc šī metode izmantota, formulējot tēzes, analizējot atsevišķus prakses piemērus. Dedukcijas metode palīdz izdarīt konkrētus secinājumus, vadoties no teorētiskām pamatnostādnēm un vispārīgām atziņām.

Darba tapšanas gaitā ir izpētīta plaša apjoma Latvijas, Vācijas, Austrijas un Šveices zinātniskā literatūra un tiesu prakse. Maldības par nodarījuma juridisko vērtējumu (juridiskās kļūdas) izpētē būtiska nozīme piešķirta arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksei.

Iegūtie pētījuma rezultāti ir prezentēti divās Latvijas Universitātes starptautiskajās konferencēs un sešās publikācijās.

1. Nodoma un maldības vispārīgs raksturojums

1.1. Nodoma zināšanas (intelektuālais) elements

Nodoms ir viena no noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm.⁶

Tradicionāli tiek uzskatīts, ka nodomu veido divi elementi – zināšanas (intelektuālais) un gribas (voluntatīvais) elements.

Šāda nodoma izpratne ir likta arī Krimināllikuma pamatā.

Abi nodoma elementi ir savstarpēji saistīti, jo, lai veidotos griba, personai vispirms ir kas jāzina.⁷ No minētā izriet svarīga zināšanas elementa funkcija – starp zināšanas un gribas elementu ir cieša saistība. Zināšanas elements ir gribas elementa minimālais (taču ne vienīgais!) priekšnoteikums.⁸ Personas gribā obligāti ir iekļauts arī zināšanas komponents.⁹

Nodoma zināšanas elementa funkcija ir šāda – atklāt personai viņas rīcības nozīmi, kā arī sniegt impulsu atturēties no noziedzīga nodarījuma izdarīšanas.¹⁰

Zināšanas elementa kontekstā ir jāaplūko šādi jautājumi:

- kas ir nodoma priekšmets (objekts), respektīvi, kādi ir tie apstākļi, kas personai ir jāzina (jāapzinās), lai konstatētu nodomu;
- kādā intensitātes un precizitātes pakāpē personai ir jāzina (jāapzinās) apstākļi, kuriem jābūt aptvertiem ar nodomu;
- kā iegūstama attiecīgo apstākļu zināšana (apzināšanās).

Šie jautājumi sīkāk aplūkoti nedaudz vēlāk, taču jau ievadā ir norādāmas tēzes, kas tiks pamatotas turpmāk.

Pirmkārt, viedoklis, saskaņā ar kuru nodomam ir jāaptver vienīgi noziedzīga nodarījuma objektīvās puses pazīmes (precīzāk – apstākļi, kas atbilst šīm pazīmēm), ir par šauru.¹¹ Nodomam ir nepieciešams apzināties arī dažus citus apstākļus.

⁶ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 19.-20.lpp. Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 40.lpp.

⁷ Zināšanas elements ir būtisks arī gribas elementam, proti, no zināšanas elementa tiek izdarīts slēdziens arī par gribas elementu. Scheffler U. J.S.F. von Böhmer und der dolus eventualis. Kann der große Professor der alten Viadrina dem heutigen Strafrecht noch etwas geben? Jura. 7/1995, S. 354.

⁸ Tomēr dažkārt tiek uzskatīts, ka zināšanas īpaša pieminēšana līdzās gribai ir lieka, jo gribas nosacījums principā ir zināšana. Affolter-Eijsten H. Die Absicht im Strafrecht: Unter besonderer Berücksichtigung des Willensmomentes und des Motives. Dissertation. Zürich: Juris Druck&Verlag Zürich, 1983, S. 22.

⁹ Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 13.11.2012., Geschäftszahl 11Os118/12f. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20121113_OGH0002_0110OS00118_12F0000_000 (skatīts 11.01.2019.). Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 01.06.1995., Geschäftszahl 15Os71/95. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19950601_OGH0002_0150OS00071_9500000_000 (skatīts 12.01.2019.).

¹⁰ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27.Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 269.

¹¹ Šāds secinājums par valdošo viedokli izriet no faktiskās kļūdas skaidrojuma, jo šāda kļūda ir “nodoma reverss”. Faktiskā kļūda tradicionāli ir skaidrota šādi: tas ir personas nepareizs priekšstats par viņas izdarītās prettiesiskās darbības vai bezdarbības patieso

Otrkārt, zināšanas elements (precizitātes ziņā) ir šādos divos gadījumos:

- persona droši zina, ka pastāv apstākļi, kuriem jābūt aptvertiem ar nodomu (vai droši zina, ka tie iestāsies nākotnē);
- persona šo apstākļu pastāvēšanu vai iestāšanos nākotnē uzskata vienīgi par iespējamu (varbūtēju).

Intensitātes ziņā zināšanas elements ir šādos divos gadījumos:

- persona ir skaidri domājusi par apstākļiem, kas veido noziedzīgo nodarījumu – aktuālā zināšana (*aktuelles Wissen* – vācu val.);
- persona noziedzīgā nodarījuma apstākļus apzinās latenti.

Pēdējā izpausmes forma tiek dēvēta arī par “pavadošo zināšanu” jeb līdzapzināšanos (*Begleitwissen oder Mitbewusstsein* – vācu val.).¹² Piemēram, tas, kurš veikalā paņem preci no plaukta, bez īpašas pārdomāšanas zina, ka tā viņam nepieder (ir sveša).

Treškārt, par to, kā ir iegūstama attiecīgo apstākļu zināšana, norādāms tālāk minētais: apstākļiem, kas veido noziedzīga nodarījuma elementus, piemīt atšķirīgas īpašības, līdz ar to atšķirīgs ir veids, kādā iegūstama informācija, kas nepieciešama nodoma zināšanas elementam.¹³ Šai kontekstā tiek nošķirtas noziedzīga nodarījuma sastāva aprakstošās (deskriptīvās) un normatīvās pazīmes. Šo pazīmju nošķiršanas nepieciešamība skaidrojama ar to, ka dažādu nodarījuma apstākļu saskatīšanai ir nepieciešama atšķirīga piepūle.

Visi šie jautājumi tiešā veidā ietekmē arī ar maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) izpratni, jo šāda maldība iespējama tikai tad, ja iztrūkst nodomam nepieciešamais zināšanas elements.

1.2. Nodoma gribas elements

Vispārīgs raksturojums. Gribas elements ir svarīgākā nodoma pazīme, jo vienīgi zināšana tam nav pietiekama (šādā gadījumā iespējama vienīgi noziedzīga pašpaļāvība).

Gribas elementa nepieciešamība nodomā ir skaidrota šādi: bargākas sodīšanas iemesls par tīšu rīcību ir tas, ka persona ir apzināti izšķīrusies pret tiesību labumu (aizsargātajām interesēm).¹⁴ Šādu izšķiršanos nevar pienācīgi atspoguļot, ņemot vērā vienīgi personas zināšanu,

raksturu, sekām un citiem apstākļiem, kas ietilpst noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvajās pazīmēs. Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 191. lpp.

¹² Fabrīzy E.E. Strafrechtsgesetzbuch und ausgewählte Nebengesetze. Kurzkommentar. Wien: Mainz, 2016, S. 30.-31.

¹³ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 139.

¹⁴ Termins “tiesību labums” (*Rechtsgut* – vācu val.) ir līdzvērtīgs terminam “ar likumu (tiesībām) aizsargātās intereses”. Termins “tiesību labums” ir precīzs vācu termina tulkojums, ko lietojis arī profesors. Mincs P. *Krimināltiesību kurss: Vispārīgā daļa*. Rīga: 1934, 75 .lpp.

jo to veido arī “griba”. Turklāt, atsakoties no gribas elementa, nodoma robežas tiktu paplašinātas uz neuzmanības rēķina.¹⁵

Latvijas juridiskajā literatūrā skaidrots, ka griba ir cilvēka psihiskās darbības forma, kas saistīta ar viņa uztveres un domāšanas procesu, bet ārējā pasaulē izpaužas kā apzināta darbība vai bezdarbība.¹⁶ Savukārt Krimināllikuma 9. pantā gribas elements apzīmēts kā “seku vēlēšanās” (tiešā nodomā) un “seku nevēlēšanās, bet apzināta to pieļaušana” (netiešā nodomā).

Kontekstā ar gribas elementu nozīmi iegūst šādi jautājumi:

- kuriem apstākļiem ir jābūt aptvertiem ar personas gribu, lai konstatētu nodomu;
- kā dažādas gribas intensitātes pakāpes ietekmē nodoma veida noteikšanu;
- kā griba (krimināltiesiskajā nozīmē) ir norobežojama no emocijām.

Pievēršoties šiem jautājumiem detalizētāk, ir norādāms tālāk minētais.

Kādiem apstākļiem ir jābūt aptvertiem ar gribu? Pēc vispārējā principa nodomam ir nepieciešams, lai personas griba aptvertu visu to, kam jābūt aptvertam ar zināšanas (intelektuālo) elementu.¹⁷

Tomēr pastāv arī citāds viedoklis, saskaņā ar kuru gribas elements pamatā ir vērsts uz sekām – apdraudējuma vai reāla kaitējuma radīšanu: lai gan gribai (tāpat kā zināšanai) principā ir jābūt vērstai uz visu noziedzīga nodarījuma pazīmju realizāciju, tomēr parasti subjekts cenšas tieši (nepastarpināti) panākt tikai sekas. Griba realizēt (*Verwirklichungswille* – vācu val.) nenozīmē, ka subjektam ir jācenšas tieši (nepastarpināti) panākt katras atsevišķas noziedzīga nodarījuma pazīmes realizāciju. Ir pietiekami, ja subjekts noziedzīga nodarījuma realizāciju kopumā ir ietvēris savā gribā.¹⁸

Saskaņā ar šo otro viedokli dažas noziedzīga nodarījuma pazīmes (precīzāk – apstākļus, kas atbilst šīm pazīmēm) personas griba nevar aptvert. Tāpēc, piemēram, nolūks kā intensīvākais

¹⁵ Sternberg-Lieben D., Sternberg-Lieben I. Vorsatz im Strafrecht. Juristische Schulung. Zeitschrift für Studium und Referendariat. 2012. S. 977. Pieejams: https://tu-dresden.de/gsw/jura/jfstraf4/ressourcen/dateien/folder-2010-12-21-1383414560/Vorsatz-im-Strafrecht-II_JuS-2012_976.docx (skatīts 26.10.2018.).

¹⁶ Krastiņš U. Tieša nodoma tvērums krimināltiesībās. Krimināllikuma 9. panta otrās daļas paplašināts komentārs ar teorētiskām nostādņēm. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 27. lpp.

¹⁷ Nolūks kā tieša nodoma intensīvākais veids var attiekties gan uz pastāvoša apstākļa eksistenci, gan nākotnes apstākļa iestāšanos. Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S.154. Šāds uzskats ir nolūka definīcijas pamatā Austrijas likumā: persona rīkojas ar nolūku, ja viņai ir svarīgi īstenot apstākli vai sekas (wenn es ihm darauf ankommt, den Umstand oder Erfolg zu verwirklichen – vācu val.), kurām likums paredz rīcību ar nolūku (für den das Gesetz absichtliches Handeln voraussetzt – vācu val.).

Līdzīga definīcija bija iekļauta Vācijas 1962. gada likumprojektā, kas tomēr nestājās spēkā: ar nolūku rīkojas tas, kuram ir svarīgi realizēt apstākli, kam likums prasa rīcību ar nolūku (den Umstand zu verwirklichen, für den das Gesetz absichtliches Handeln voraussetzt – vācu val.). Vācijas StGB projekts: Entwurf eines Strafgesetzbuches (StGB) E 1962 vom 04.10.1962. Bundesregierung, S. 14. Pieejams: <http://dipbt.bundestag.de/doc/btd/04/006/0400650.pdf> (skatīts 29.11.2021.).

¹⁸ Affolter-Eijsten H. Die Absicht im Strafrecht: Unter besonderer Berücksichtigung des Willensmomentes und des Motives. Dissertation. Zürich: Juris Druck&Verlag Zürich, 1983, S. 26.-27.

nodoma veids¹⁹ var attiekties tikai uz sekām, kas ir jāsasniedz. Savukārt par pazīmēm, kas nav atkarīgas no personas gribas (piemēram, cilvēks, medījams dzīvnieks, ierocis u. tml.) ir iespējams vienīgi priekšstats par to esību.²⁰

Tomēr, arī akceptējot šo viedokli, nav pamata uzskatīt, ka visa noziedzīga nodarījuma sastāva realizācijai kopumā jābūt aptvertai tikai kognitīvi (ar zināšanas elementu). Tieši kompleksos noziedzīgo nodarījumu sastāvos ir pilnīgi iespējams, ka daļa no sastāva ir atvērta tikai kognitīvajam (zināšanas) līmenim, taču noziedzīga nodarījuma sastāva realizācijai kopumā līdz zināmai pakāpei ir jābūt gribētai.²¹

Autors sliecas pievienoties šim otrajam viedoklim, jo tas vairāk atbilst realitātei, kā arī personas psihiskajiem procesiem. Turpretim pirmais viedoklis rada samākslotības iespaidu, ko var ilustrēt ar šādu piemēru.

Ja tiesa spriedumā norāda, ka nodomam ir būtiski, vai vainīgais zināja faktus, no kuriem tiesa secina par nodarījuma izdarīšanu bandas sastāvā, un gribēja to izpildīšanos (*ob der Täter die Tatsachen kannte und wollte* – vācu val.),²² rodas jautājums, vai patiešām ir iedomājama situācija, ka vainīgais ir “gribējis faktu izpildīšanos”?

Nav šaubu, ka persona var zināt faktus, kas atbilst likumā definētajam bandas jēdzienam. Bet vai tiešām persona var gribēt no viņas gribas neatkarīgi eksistējošu faktu izpildīšanos?

Tajā pašā laikā, autora ieskatā, minēto būtu pārsteidzīgi attiecināt uz pilnīgi visiem apstākļiem, kas pastāv neatkarīgi no pārkāpēja gribas. Piemēram, ir iespējama situācija, kurā vainīgais seksuālās darbības grib iesaistīt pēc iespējas jaunāku personu (mazgadīgo), un viņš ir pat pielicis lielas pūles, lai tādu atrastu. Šādā gadījumā nekā samākslota nebūs tajā, ja tiks apgalvots, ka šāda persona ne tikai gribējusi veikt seksuāla rakstura darbības ar citu personu, bet to gribējusi tieši ar mazgadīgu personu.

Šajā piemērā vainīgā griba ir aptvērusi cietušā vecumu kā apstākli, kas pastāv neatkarīgi no viņa gribas.

¹⁹ Par nolūka lietojumu dažādās nozīmēs Krimināllikumā sk. vairāk Leja M. Nolūka divējāda lietojums krimināltiesībās. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2021. 31.augusts, nr. 35. Leja M. Nolūks kā subjektīvās puses papildu pazīme. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2021. 7.septembris, nr. 36.

²⁰ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27.Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S.278. Gehrig K. Der Absichtsbegriff in den Straftatbeständen des Besonderen Teils des StGB. Berlin: Duncker und Humboldt, 1986, S. 150. Vainīgais var zināt un gribēt savu personīgo rīcību. Noziedzīga nodarījuma objekta esību nevar gribēt (to var tikai apzināties un ļaut tam ietekmēt savu rīcību). Bock D. Unmittelbare Täterschaft als Verwirklichung aller Tatbestandsmerkmale in eigener Person? Anmerkung zu BGH HRRS 2020 Nr.988. Onlinezeitschrift für Höchststrichterliche Rechtsprechung zum Strafrecht. 12/2021, S. 493.

²¹ Albert I. Elemente des Eventualvorsatzes der Steuerhinterziehung. Ein Beitrag zur Abgrenzung von Vorsatz und Fahrlässigkeit im Steuerstrafrecht. Dissertation. Freiburg im Breisgau, 2017, S. 19.-20.

²² Šveices Federālā Augstākā tiesa noraidīja apsūdzēto iebildumu, ka viņi, zinot Itālijas tiesības, saskaņā ar kurām bandai pietiekami ir vismaz trīs vai četri izdarītāji, apzināti rīkojušies divatā, un tāpēc viņiem nav nodoma pret šo pazīmi. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 18.09.1979., BGE 105 IV 181, 2.-4.rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4105181.html> (skatīts 30.08.2019.).

Gribas intensitātes pakāpes. Tieši tāpat kā dažādas intensitātes pakāpes ir zināšanas elementam – aktuālā apzināšanās un līdzapzināšanās jeb “pavadošā zināšana”, atšķirīgas intensitātes pakāpes ir iespējamas arī gribas elementā.²³

Tiešā nodomā gribas elements ir visintensīvākais – šeit personai ir svarīgi sasniegt noteiktas sekas (viņa tiecas uz to), vai viņai sekas nav svarīgas (viņa necenšas tās sasniegt), taču droši zina, ka tādas iestāsies. Savukārt netiešā (eventuālā) nodomā gribas elements sasniedz zemāko pakāpi. Tas rada grūtības precīzi to raksturot (un attiecīgi – konstatēt praksē). Tā rezultātā komplicēta ir netieša nodoma kā vājākā nodoma veida un noziedzīgas pašpaļāvības kā spēcīgākā neuzmanības veida norobežošana.

Gribas un emociju norobežošana. Gribas elementu, kas ir nepieciešams nodomam, nedrīkst sajaukt ar emocijām.

Latvijas juridiskajā literatūrā šai sakarā paskaidrots: arī emocijas ir cilvēka psihiskās darbības produkts. Personas emocijas tomēr nevirza personas gribu uz noziedzīgā rezultāta sasniegšanu (atšķirībā no motīva un mērķa). Emocijas ir noziedzīga nodarījuma subjekta kā personu raksturojošs faktors nodarījuma izdarīšanas laikā. Juridiskā nozīme emocijām ir tādā ziņā, ka likumdevējs atsevišķu noziedzīgu nodarījumu sastāvos (pret personas dzīvību un veselību) personas emocionālo stāvokli atzīst par noziedzīgā nodarījuma mīkstinošu apstākli (privileģēts sastāvs). Emociju nozīme aprobežojas ar to, ka tās ietekmē noziedzīga nodarījuma izdarīšanas tieksmju veidošanos nodarījuma realizācijas laikā, tāpēc palīdz atklāt un dziļāk izpētīt noziedzīga nodarījuma izdarīšanas motīvus. Tomēr tikai atsevišķos gadījumos nodarījuma subjekta psihiskās darbības emocionālā puse noteiktos apstākļos tiek ievērota, konstruējot noziedzīga nodarījuma sastāvu ar mīkstinošiem apstākļiem (sk. Krimināllikuma 120., 127. pantu).²⁴

Arī vāciski runājošās valstīs atzīts, ka griba un emocijas ir nošķiramas: vainīgā griba ir rūpīgi norobežojama no emocijām, ko viņš pārdzīvo, ar nodomu izdarot noziedzīgu nodarījumu.²⁵ Nedz tiešā, nedz netiešā (eventuālā) nodomā gribas elements nav pielīdzināms vainīgā vēlmēm vai motīviem (*Wünschen oder Beweggründen* – vācu val.).²⁶ Gan parastā (tiešā) nodomā, gan netiešā nodomā nav nepieciešams, lai noziedzīgās sekas sakristu ar mērķi, ko cenšas sasniegt vainīgais. Ir pietiekami, ka noziedzīgās sekas, kuras, kaut arī bija vienaldzīgas vai pat nevēlamas, vainīgais iekļāvis savā lēmumā kā nepieciešamu rezultātu vai līdzekli mērķa

²³ Schönke A., Schröder H. Strafrechtsgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 276.

²⁴ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 129.-130. lpp.

²⁵ Maurer R. Das voluntative Element des Vorsatzes als Beweisthema vor Gericht. Saarbrücken: Verlag Alma Mater, 2007, S. 47.

²⁶ Gatzweiler C. Rechtsvergleichende Untersuchung zur Unterscheidung von Vorsatz und Fahrlässigkeit in Spanien, Mexiko, Argentinien, Kolumbien und Deutschland. Dissertation. Bonn: 2007, S. 50.

sasniegšanai.²⁷ Nodoms nenozīmē, ka nodarījuma sekas vainīgais atzīst par labām vai tās viņam ir vēlamas (*guteißt oder ihm diese auch nur erwünscht seien* – vācu val.).²⁸ Piemēram, tas, kurš atņem dzīvību smagi slimam (mirstošam) tuviniekam, lai atbrīvotu viņu no ciešanām, nonāvē ar tiešu nodomu arī tad, ja to dara “ar smagu sirdi”.

Arī griba un vēlēšanās (*Wünschen* – vācu val.) nav viens un tas pats. Starp vēlēšanos un gribu ir šādas atšķirības.

Pirmkārt, vēlēšanās saturs var būt kas pilnībā ireāls, nerasniedzams, turpretim griba aprobežojas ar mērķiem, kas sasniedzami paša spēkiem.

Otrkārt, tas, kurš kaut ko grib, praktiski ir gatavs rīcībai, turpretim tas, kurš tikai vēlas, tiecas pēc vēlmju objekta tikai savā priekšstatā (apziņā), nerīkojoties jebkādā veidā vēlmju virzienā.²⁹ Vienīgi vēlēšanās (*blösses Wünschen* – vācu val.), lai iestājas sekas, nav pietiekoša, jo tā ir pieskaitāma nevis gribas, bet gan emociju sfērai.³⁰

Ievērojot minēto, termina “vēlēšanās” izmantošana, apzīmējot gribas elementu, Krimināllikuma 9. pantā nav īpaši veiksmīga. Šis termins drīzāk apzīmē personas emocijas, kurām nav nozīmes nodoma konstatēšanā. Tāpēc tas var radīt maldīgu priekšstatu par gribas elementa saturu. Piemērotāka būtu termina “gribēt” lietošana, kas apzīmē ko noteiktāku.

1.3. Maldības veidu vispārīgs raksturojums (Latvijā valdošais viedoklis)

Ar maldību tradicionāli tiek apzīmēta neatbilstība starp personas priekšstatu un realitāti. Šī neatbilstības pakāpe var būt dažāda un sniegties no samērā nelielas līdz pat ievērojamai.

Maldībai krimināltiesībās, lai arī ne visos gadījumos, taču nereti ir nozīme, jo tā var ietekmēt personas atbildības apjomu.

Latvijas krimināltiesību teorijā maldības vietā parasti tiek lietots termins “kļūda”, kas tiek skaidrots kā personas nepareizs priekšstats par izdarītā noziedzīgā nodarījuma (darbības vai bezdarbības), kaitīgo seku, kā arī cēloņsakarības faktiskajām un juridiskajām pazīmēm. Šāda kļūda var rasties, ja persona nav pietiekami informēta par to, vai viņas darbībā vai bezdarbībā ir noziedzīga nodarījuma sastāvs, viņai nav pietiekamas ziņas par nodarījuma faktiskajiem apstākļiem, vai arī nepareizi novērtēta konkrētā situācija u. tml.³¹

²⁷ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 07.02.1972., BGE 98 IV 65, 7. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4098065.html> (skatīts 03.10.2015.).

²⁸ Sternberg-Lieben D., Sternberg-Lieben I. Vorsatz im Strafrecht. Juristische Schulung. Zeitschrift für Studium und Referendariat. 2012. S. 977.

²⁹ Affolter-Eijsten H. Die Absicht im Strafrecht: Unter besonderer Berücksichtigung des Willensmomentes und des Motives. Dissertation. Zürich: Juris Druck&Verlag Zürich, 1983, S. 39.

³⁰ Ibid, S. 26.

³¹ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 189. lpp.

Ņemot vērā, ka maldība ne vienmēr ietekmē kriminālatbildību, ir svarīgi nošķirt, kādos gadījumos tai ir nozīme. Turklāt, ja maldībai ir šāda nozīme, papildus ir jāzina, vai tā pastiprina vai ierobežo kriminālatbildību.

Krimināllikums uz šiem jautājumiem nesniedz atbildes, atstājot to meklēšanu teorijas un prakses ziņā.

Risinot šos jautājumus, parasti viens no būtiskākajiem kritērijiem ir maldības veids.

Latvijas krimināltiesību teorijā atkarībā no maldības rakstura tiek nošķirti divi pamatveidi – juridiskā kļūda (*error juris*) un faktiskā kļūda (*error facti*).³²

Juridiskā kļūda tiek skaidrota kā personas nepareizs priekšstats par savas darbības vai bezdarbības (nodarījuma) tiesiskajām sekām – nodarījuma noziedzīgumu, kvalifikāciju vai piemērojamo sodu.³³ Piemēram, ja persona apzinās, ka lietussargs nepieder viņai, bet kļūdaini uzskata, ka tā paņemšana bez īpašnieka atļaujas, lai to piesavinātos, ir administratīvs pārkāpums, viņa pareizi uztvērusi visus apstākļus, kas veido zādzību, taču kļūdaini novērtējusi savas rīcības tiesiskās sekas.

Tātad pēc būtības tā ir maldība par nodarījuma juridisko vērtējumu.

Saskaņā ar Latvijas krimināltiesībās valdošo viedokli juridiskā kļūda neatbrīvo no atbildības un no šī principa nav pieļaujami izņēmumi.³⁴ Šāda kļūda neietekmē nedz nozieguma tīšo raksturu,³⁵ nedz kriminālatbildību.³⁶ Vienīgi dažos avotos norādīts, ka šādu maldību var ņemt vērā pie soda noteikšanas³⁷ kā atbildību mīkstinošu apstākli.³⁸

³² Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 189. lpp. Rozenbergs J. Vainas institūts krimināltiesībās un tā nozīme noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijā. Promocijas darbs. Rīga, 2012, 144. lpp. Ar kļūdu saprot personas maldus par konkrētiem juridiskiem vai faktiskiem apstākļiem. Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas teorētiskie pamati un prakse. Rīga: firma „AFS”, 2001, 37. lpp. Latīniskos terminus *error facti* un *error juris* izmantojis arī P.Mincs. Sk. Mincs P. Krimināltiesību kurss: Vispārīgā daļa. Rīga: autora izdevums, 1934, 92. lpp.

³³ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski-praktiskais komentārs. 1.grāmata. Vispārīgā daļa. Rīga: firma „AFS”, 2003, 58. lpp. Blūma M. Padomju krimināltiesības: Vispārīgā daļa. Rīga: P.Stučkas Latvijas Valsts universitāte, 1977, 79. lpp. Šāda maldība var izpausties kā kļūdainis priekšstats par to, ka izdarītā darbība vai bezdarbība nav noziedzīgs nodarījums. Tāpat maldība iespējama par to, kādā Krimināllikuma Sevišķās daļas pantā vai panta daļā (punktā) paredzēts izdarītais noziedzīgais nodarījums, kā arī par to, kāds sods par izdarīto draud un vai vispār draud kriminālsods. Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 190.-191. lpp.

³⁴ Beļska A. Noziedzīga nodarījuma izpratne Latvijas un Amerikas savienoto valstu krimināltiesībās. Promocijas darbs. Rīga, 2012. 169. lpp. Autore atzīst izņēmumu, ja ir pieļauti trūkumi konkrētajā tiesību aktā vai tā pieņemšanas un izsludināšanas kārtībā. Turpat, 169.-170. lpp.

³⁵ Latvijas PSR Kriminālkodeksa komentāri. Dzenītis J., Niedre A. (zin.red.). Rīga: Avots, 1982, 46. lpp.

³⁶ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski-praktiskais komentārs. 1.grāmata. Vispārīgā daļa. Rīga: firma „AFS”, 2003, 58. lpp. Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 190.-191. lpp. Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas teorētiskie pamati un prakse. Rīga: Firma „AFS”, 2001, 37. lpp. Rozenbergs J. Vainas institūts krimināltiesībās un tā nozīme noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijā. Promocijas darbs. Rīga, 2012, 146. lpp. Latvijas PSR Kriminālkodeksa komentāri. Dzenītis J., Niedre A. (zin.red.). Rīga: Avots, 1982, 46. lpp. Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII² nodaļa). Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018, 69. lpp.

³⁷ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 190. lpp.

³⁸ Latvijas PSR Kriminālkodeksa komentāri. Dzenītis J., Niedre A. (zin.red.). Rīga: Avots, 1982, 46. lpp. Vienīgi tad, ja noziegums izpaužas kādu obligātu noteikumu tīšā pārkāpšanā, šo noteikumu nezināšana no personas gribas neatkarīgu iemeslu dēļ var pilnīgi izslēgt viņas kriminālatbildību. Turpat, 46. lpp. Tomēr gadījumos, kad personas darbība saistīta, piemēram, ar

Juridiskai kļūdai (maldībai par nodarījuma juridisko vērtējumu) tradicionāli tiek pretstatīta faktiskā kļūda (maldība par nodarījuma apstākļiem). Saskaņā ar valdošo viedokli atšķirībā no juridiskās kļūdas tā var ietekmēt gan nodarījuma juridisko kvalifikāciju, gan personas iespējamo atbildības pakāpi (sodu) vai izslēgt atbildību pavisam.

Krimināltiesību teorijā šis maldības veids parasti tiek saistīts ar apstākļiem, kas atbilst noziedzīga nodarījuma objektīvās puses pazīmēm. Piemēram, profesore V. Liholaja norāda, ka faktiskā kļūda ir tad, ja personai ir nepareizs priekšstats par izdarītā faktiskajiem apstākļiem, kas raksturo noziedzīgā nodarījuma objektīvo pusi. Tā var būt kļūda noziedzīga nodarījuma objektā, priekšmetā, cietušā personā, kļūda attiecībā uz sekām un cēloņsakarību, noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rīkiem un līdzekļiem, kvalificējošām pazīmēm un citiem nodarījuma faktiskajiem apstākļiem.³⁹

Arī profesors U. Krastiņš faktisko kļūdu skaidro līdzīgi – tas ir personas nepareizs priekšstats par viņas izdarītās prettiesiskās darbības vai bezdarbības patieso raksturu, sekām un citiem apstākļiem, kas ietilpst noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvajās pazīmēs.⁴⁰

Analogs viedoklis pausts divos promocijas darbos.⁴¹

Līdzīga izpratne pastāvēja Latvijas PSR krimināltiesībās.⁴²

Tātad saskaņā ar minētajiem skaidrojumiem maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda) ir tad, ja objektīvi ir izpildījušies visi apstākļi, kas veido noziedzīga nodarījuma objektīvo pusi, taču personai bijis nepareizs priekšstats par vienu (vai vairākiem) no tiem. Piemēram, persona no restorāna iziet ar svešu lietussargu, ko līdzības dēļ sajaukusi ar savu. Šāda rīcība atbilst zādzības objektīvajām pazīmēm, jo bez tiesiska pamata atņemta citam piederoša sveša kustama manta ar mērķi to izmantot kā savu, tomēr subjektīvi persona domājusi, ka manta ir viņas. Līdz ar to viņai bijis nepareizs priekšstats par daļu no apstākļiem, kas veido zādzības objektīvo pusi, proti, mantas piederību.

ugunsdrošības, darba aizsardzības vai citu piesardzības noteikumu ievērošanu, par ko viņa bija jāinformē un jābrīdina, uzsākot darbu, bet tas nav izdarīts, šādu personu nav pamata saukt pie atbildības par tādu noteikumu pārkāpšanu, pat ja iestājušās kaitīgās sekas. Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 146. lpp.

³⁹ Liholaja V. Noziedzīgo nodarījumu kvalifikācijas teorētiskie pamati un prakse. Rīga: Firma "AFS", 2001, 37. lpp.

⁴⁰ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 191. lpp. Tomēr, precizējot profesoru skaidrojumu, norādāms, ka "nepareizs priekšstats par izdarītā faktiskajiem apstākļiem" būtu aizstājams ar "nepareizs priekšstats par izdarāmā faktiskajiem apstākļiem", jo nozīme ir maldībai, kas personai ir nodarījuma izdarīšanas laikā.

⁴¹ Rozenbergs J. Vainas institūts krimināltiesībās un tā nozīme noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijā. Promocijas darbs. Rīga, 2012, 147. lpp. Faktiskā kļūda veidojas gadījumos, kad persona neadekvāti, neprecīzi vai neatbilstoši īstenībai un reālajai situācijai uztvērusi noziedzīga nodarījuma objektīvo pusi raksturojošās faktiskās pazīmes kā nodarījuma blakus apstākļus un cēloņsakarību. Beļška A. Noziedzīga nodarījuma izpratne Latvijas un Amerikas savienoto valstu krimināltiesībās. Promocijas darbs. Rīga, 2012. 194. lpp.

⁴² Faktiskā kļūda ir personas nepareizs priekšstats par viņas izdarīta nodarījuma faktisko raksturu un sekām, kā arī citiem faktiskiem apstākļiem, kuri ir nozieguma sastāva pazīmes. Blūma M. Padomju krimināltiesības: Vispārīgā daļa. Rīga: P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte, 1977, 79. lpp. Šis skaidrojums atšķiras principā tikai ar to, ka tajā nav likts akcents uz nozieguma objektīvajām pazīmēm, bet gan nozieguma sastāva pazīmēm kopumā.

Vērtējot šīs maldības juridiskās sekas, krimināltiesību teorijā ir pieņemts uzskatīt, ka darbojas princips, saskaņā ar kuru nodarījums novērtējams pēc tiem apstākļiem, ko persona – kaut arī maldīgi – apzinājusies. Tomēr ar to nav atbildēts jautājums, vai atšķirība starp personas subjektīvo priekšstatu un objektīvo realitāti ietekmē viņas atbildības apjomu tieši konkrētajā gadījumā.⁴³

1.4. Latvijā valdošā viedokļa kritika

Vairākas Latvijā valdošā viedokļa atziņas par abiem maldības veidiem, kā arī to juridiskajām sekām nav absolutizējamas.

Pirmkārt, viedoklis, saskaņā ar kuru maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda) aptver vienīgi tādus, kas atbilst noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvajai pusei, ir par šauru.

Šī nepamatoti šaurā izpratne ir skaidrojama ar to, ka krimināltiesību teorijā nav līdz galam apzināta noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmju daudzveidība. Tās neaprobežojas vienīgi ar objektīvajām un subjektīvajām pazīmēm. Turklāt bez ievēribas palicis tas, ka noziedzīgu nodarījumu veido ne tikai noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes, bet arī kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošu apstākļu neesība.

Otrkārt, nav pareizs viedoklis, ka faktiskā kļūda ir vienīgi maldība par faktiem jeb faktiskajiem apstākļiem.⁴⁴ Patiesībā šis maldības veids zināmos gadījumos aptver arī maldību par tiesību jautājumiem, un tas var būt šķērslis nodoma konstatēšanai.

Tas skaidrojams ar to, ka atkarībā no konkrētās sastāva pazīmes īpatnībām, ir izvirzāmas atšķirīgas prasības nodoma zināšanas elementam. Dažkārt tam ir nepieciešama vismaz elementāra juridiska izpratne vai intelektuāls vērtējums. Tam iztrūkstot, vismaz daļā gadījumu persona neapzinās arī apstākļus, kas atbilst attiecīgai noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmei. Šādos gadījumos princips “likuma nezināšana neatbrīvo no atbildības” nedarbojas, jo to liedz Krimināllikuma 8. panta otrās daļas nosacījums, proti, nav nepieciešamās psihiskās attieksmes pret konkrēto noziedzīgā nodarījuma objektīvo pazīmi.

Līdz ar to aktualizējas jautājums par abu maldības veidu norobežošanu.

Treškārt, nevar bez atrunām piekrist viedoklim, ka juridiskā kļūda (maldība par nodarījuma juridisko vērtējumu) nevar ietekmēt kriminālatbildību.⁴⁵ Mūsdienās, tiesiskajam

⁴³ Faktiskās kļūdas tiesību institūta uzdevums, pirmkārt, ir nepieciešamās sakritības robežu noteikšana starp nodoma saturu un nodarījuma objektīvo pusi; otrkārt, jautājuma noskaidrošana, kādos gadījumos izdarītāja kļūda ir būtiska, bet kādos – ne, un treškārt, dažādu kļūdas veidu nozīmes noteikšana. Прохоров А.Ю. Институт ошибки в романо-германском уголовном праве: компаративистский и теоретико-прикладной аспекты. Диссертация. Краснодар: 2014, с. 63.

⁴⁴ Liholaja V. Noziedzīgo nodarījumu kvalifikācijas teorētiskie pamati un prakse. Rīga: Firma “AFS”, 2003, 37. lpp.

⁴⁵ Šāds uzskats atsevišķu valstu tiesību aktos, kā arī tiesību teorijā parādījās jau 19. gadsimtā. Прохоров А.Ю. Институт ошибки в романо-германском уголовном праве: компаративистский и теоретико-прикладной аспекты. Диссертация. Краснодар: 2014, с. 43.-44, 51.

regulējumam kļūstot arvien komplicētākam, aizvien vairāk tiek runāts par nepieciešamību noteiktās situācijās atkāpties no tā.⁴⁶ Tāpēc izņēmuma kārtā personas maldīgs priekšstats par to, ka viņas rīcība ir tiesiska, lai gan objektīvi ir noziedzīga, var būt ne tikai apstākļi, kas ietekmē sodu,⁴⁷ bet arī pamats atbrīvošanai no kriminālatbildības. Piemēram, ja maldība radusies kompetentas valsts institūcijas informācijas rezultātā, šāds risinājums iespējams, atsaucoties uz tiesiskās paļāvības principu.

Minētie iebildumi pret valdošo viedokli sīkāk tiks pamatoti darba turpinājumā. Tomēr jau šai vietā iezīmējas jautājums par terminoloģiju, proti, cik precīzi juridiskās un faktiskās kļūdas jēdzieni atspoguļo to, ko ar tiem ir jāsaprot?

Tieši minētā iemesla dēļ faktiskās kļūdas jēdziena vietā tiek rosināts lietot jēdzienu “maldība par nodarījuma apstākļiem”, savukārt juridiskās kļūdas vietā – “maldība par nodarījuma juridisko vērtējumu”.

Šī terminoloģijas izvēle sīkāk pamatota nedaudz vēlāk.

Darba turpinājumā daudzviet tiks runāts arī par juridiskās kļūdas paveidu, kad persona savu rīcību maldīgi uzskata par atļautu, lai gan faktiski tā ir noziedzīga, jo tieši šīs maldības gadījumā dažos gadījumos ir pamats atkāpties no principa “likuma nezināšana neatbrīvo no atbildības”.

Ņemot vērā, ka Latvijas krimināltiesību teorijā šim maldības veidam līdzvērtīga apzīmējuma nav, svarīgi ir izšķirties, kādu terminu izmantot.

Vācijā šis maldības veids tiek apzīmēts kā maldība par aizliegumu (*Verbotsirrtum* – vācu val.), bet Šveicē kā maldība par prettiesiskumu (*Irrtum über die Rechtswidrigkeit* – vācu val.). Savukārt Austrijā tam īpaša apzīmējuma nav un to dēvē par juridisku maldību jeb kļūdu (*Rechtsirrtum* – vācu val.). Tomēr šis apzīmējums tiek kritizēts kā pārāk vispārīgs.⁴⁸

Autora ieskatā, piemērotākais ir Vācijā lietotais termins “maldība par aizliegumu”.

1.5. Maldības veidu nošķiršanas nepieciešamība

Lai gan darbā aizstāvētās tēzes ir iemesls pārskatīt vairākas Latvijas krimināltiesību teorijā atzītās dogmas, tomēr tas nenozīmē, ka ir zudusi nepieciešamība nošķirt abus maldības pamatveidus – maldību par nodarījuma apstākļiem (faktisko kļūdu) un juridisko kļūdu (maldību

⁴⁶ Pastāv arvien pieaugoša tendence (starptautiskajā līmenī) maldību par krimināllikumu atzīt par aizstāvības līdzekli. Stuckenberg C.F. Problems of ‘Subjective Imputation’ in Domestic and International Criminal Law. *Journal of International Criminal Justice*. 12/2014, p. 322.

⁴⁷ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 190. lpp.

⁴⁸ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 140.

par nodarījuma juridisko vērtējumu). Tas būtu lieki tikai tad, ja šo maldības veidu juridiskās sekas būtu identiskas.⁴⁹ Tomēr šāda pozīcija darbā aizstāvēta netiek.

Šajā darbā, tāpat kā Latvijas krimināltiesībās līdz šim, tiek aizstāvēts viedoklis, saskaņā ar kuru maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) sekas personai ir labvēlīgākas, nekā maldības par nodarījuma juridisko vērtējumu (juridiskās kļūdas) sekas. Savukārt novitāte ir tajā, ka darbā tiek pamatots viedoklis, saskaņā ar kuru atsevišķos gadījumos arī maldība par nodarījuma juridisko vērtējumu (juridisko kļūdu) izslēdz kriminālatbildību. Tomēr tas negroza to, ka kopumā maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) sekas personai ir labvēlīgākas.

Abu maldības pamatveidu atšķirīgās juridiskās sekas ir skaidrotas šādi.

Maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda) parasti noved pie tā, ka persona savu rīcību novērtē kā tiesisku, jo tas, kurš maldās par nodarījuma nozīmīgajiem apstākļiem, nesaskata to, ka nodarījums ir pretrunā tiesiskai kārtībai.⁵⁰ Persona, kura rīkojas maldībā par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda), ir uzticīga tiesībām. Viņa grib ievērot tiesību pavēles un šo mērķi nesasniedz tikai dēļ maldības par nodarījuma apstākļiem. Šī maldība parasti liedz saskatīt tiesību pārkāpuma iespējamību. Tāpēc attiecībā pret šādu personu darbojas princips, saskaņā ar kuru viņai ir “pieskaitāma” nevis reālā situācija, bet gan maldīgi iedomātie apstākļi.⁵¹

Maldoties par nodarījuma apstākļiem, persona savu nodarījumu uzskata par atļautu, tomēr viņa nezina, ko dara. Viņas griba nav vērsta uz noziedzīga nodarījuma sastāva realizāciju. Tā kā nodoma izdarīt noziedzīgu nodarījumu nav, viņu nevar sodīt par tīšu noziedzīgu nodarījumu. Ja maldība radusies neuzmanības dēļ, sodīšana iespējama, ja vien ir paredzēts sods par nodarījuma izdarīšanu aiz neuzmanības.⁵²

Maldībai par nodarījuma juridisko vērtējumu (juridiskai kļūdai) ir atšķirīgs raksturs. Šādā gadījumā – atšķirībā no maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) – persona apzinās visus tos apstākļus, kas veido noziedzīgā nodarījuma objektīvo pusi.

Ja šādos gadījumos likuma nezināšana vien būtu pietiekama, lai izvairītos no atbildības, būtiski ciestu tiesiskā kārtība. Turklāt rīcības prettiesiskais raksturs visbiežāk ir acīmredzams.⁵³

⁴⁹ Šādi mēģinājumi ir bijuši Vācijas krimināltiesību teorijā, taču tie nav būtiski ietekmējuši juridisko domu.

⁵⁰ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 361.-362. Minētajā avotā gan norādīts, ka šādas sekas iestājas vienmēr. Taču tas nav pareizi, jo maldība par nodarījuma apstākļiem ir iespējama arī par noziedzīga nodarījuma kvalificējošiem apstākļiem. Šādos gadījumos persona apzinās vismaz pamatsastāva realizāciju. Līdz ar to nav pamata uzskatīt, ka šāda persona savu nodarījumu novērtē kā tiesisku.

⁵¹ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 06.06.1952., 1 StR 708/51, 3. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/4eee30ba-8af4-4c2d-9b32-a55c637a550f> (skatīts 21.09.2021.).

⁵² Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 18.03.1952., GSSSt 2/51, 8. rdk. Pieejama: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bs002194.html> (skatīts 26.09.2021.).

⁵³ Vācijā analogs viedoklis pausts arī par situācijām, kad persona savu noziedzīgu rīcību kļūdaini uzskatījusi par tiesisku Marxen K. Der Fall des Monats im Strafrecht. Famos, 11/2006, S. 2.

Tāpēc personai ir jācenšas iegūt zināšanas par likumu, bet tā nezināšana pasargā no soda tikai īpašos gadījumos.⁵⁴

Ja rīcību, kas veido noziedzīga nodarījuma sastāvu, persona maldīgi uzskata par tiesisku, viņa zina, ko dara. Persona vienīgi maldīgi uzskata, ka tas ir atļauts.⁵⁵ Lai gan arī tas, kurš rīkojas, pieļaujot šādu kļūdu, maldās par objektīvo realitāti, taču tiesisko pienākumu jomā. Iespēja saskatīt tiesību pārkāpumu parasti šeit ir drīzāk iespējama, nekā maldoties par faktiem.⁵⁶

Gan maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda), gan maldība par nodarījuma juridisko vērtējumu (juridiskā kļūda) atsevišķos gadījumos var būt vienādā mērā novēršama, vienādā mērā vairāk vai mazāk neuzmanīga, kā arī mazāk vai vairāk vainojama. Tomēr tas, kurš rīkojies, maldoties par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda), parasti būs pelnījis mazāku nosodījumu (*geringeren Schuldvorwurf* – vācu val.). Šāda maldība parasti ir spēcīgāka un tiesāka, līdz ar to tā ir spēcīgāks stimuls rīkoties. Šāda maldība nenostāda pārkāpēju iekšējā konfliktā starp “gribēšanu” un “drīkstēšanu”, kuru viņam vispirms ir jāpārvar, bet gan spiež rīkoties vai vismaz ļauj to darīt bez juridiskām šaubām un morālas aiztures.⁵⁷

Minētais vēl jo vairāk attiecas uz gadījumiem, kad persona savu rīcību, kas objektīvi ir noziedzīga, maldīgi novērtē kā civiltiesisku vai administratīvu pārkāpumu, vai kriminālsodāmu, taču saskaņā ar vieglāku normu. Šajos gadījumos persona katrā ziņā apzinās, ka rīkojas prettiesiski. Līdz ar to tas ir spēcīgs stimuls tam, lai atturētos no šīs rīcības. Tajā pašā laikā līdzvērtīga stimula nav, ja persona pieļāvusi maldību par nodarījuma apstākļiem (faktisko kļūdu).

⁵⁴ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 04.04.2003., BGE 129 IV 238, 12. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4129238.html> (skatīts 02.03.2016.).

⁵⁵ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 18.03.1952., GStt 2/51, 8. rdk. Pieejama: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bs002194.html> (skatīts 26.09.2021.).

⁵⁶ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 06.06.1952., 1 StR 708/51, 4. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/4eee30ba-8af4-4c2d-9b32-a55c637a550f> (skatīts 21.09.2021.).

⁵⁷ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 06.06.1952., 1 StR 708/51, 4. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/4eee30ba-8af4-4c2d-9b32-a55c637a550f> (skatīts 21.09.2021.). Daļa tiesību zinātnieku uzskata, ka tas aprīnojami skaidri un precīzi raksturo būtisko atšķirību starp abiem maldības veidiem. Welzel H. Anmerkung. BGH, Grosser Senat, Beschluss vom 18.03.1952, GStt 2/51. Juristenzeitung. 11/1952, S. 341. Tomēr par šo viedokli ir izteikta arī kritika: Lang-Hinrichsen D. Die irrtümliche Annahme eines Rechtfertigungsgrundes in der Rechtsprechung des Bundesgerichtshofes: Zugleich ein Beitrag zur Lehre vom Verbotsirrtum. Juristenzeitung. 12/1953, S. 364.-365.

2. Nodoma un maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) ietvari

2.1. Noziedzīga nodarījuma sastāvs

Objektīvās pazīmes. Nodoma un maldības par nodarījuma apstākļiem ietvaru noskaidrošana ir aizsākama ar Krimināllikumā iekļauto legāldefinīciju.

Krimināllikuma 8. panta otrā daļa paredz, ka, nosakot noziedzīgo nodarījumu izdarījušās personas vainas formu, jākonstatē šīs personas psihiskā attieksme pret noziedzīgā nodarījuma objektīvajām pazīmēm.

Šī norma ir atskaites punkts abu tiesību institūtu izpratnē.

Pievēršoties šīs normas formulējumam, vispirms atzīmējams, ka tajā lietotais termins “noziedzīgā nodarījuma objektīvās pazīmes” nav veiksmīgs, jo vainas formu (nodoma, neuzmanības) kontekstā ir jārunā nevis par psihisko attieksmi pret noziedzīga nodarījuma pazīmēm, bet gan par psihisko attieksmi (zināšanu jeb apzināšanos un gribu) pret apstākļiem, kas atbilst attiecīgā noziedzīgā nodarījuma pazīmēm. Tāpēc termins “noziedzīga nodarījuma objektīvās pazīmes” nav jāsaprot burtiski. Nodoma priekšmets nav Krimināllikuma Sevišķās daļas normās paredzētās noziedzīgā nodarījuma objektīvās pazīmes, bet gan konkrētās situācijas apstākļi, kas atbilst šīm pazīmēm.⁵⁸

Autors atturas no priekšlikuma par šīs normas pilnveidošanu konstatētās nepilnības dēļ, jo praksē nav identificēts, ka šāds formulējums ietekmētu krimināltiesību normu piemērotāju izpratni par nodomu.

Kā norādījis profesors P. Mincs, faktu zināšanai ir jāaptver viss noziedzīgā nodarījuma sastāvs.⁵⁹ Papildus, protams, ir jākonstatē arī gribas elements.

Komentārā par Krimināllikuma 8. panta otro daļu ir norādīts, ka noziedzīgā nodarījuma objektīvās pazīmes šīs normas izpratnē ir nodarījuma objekts un objektīvā puse.⁶⁰ Tātad termins “noziedzīgā nodarījuma objektīvās pazīmes” ir skaidrots, izmantojot krimināltiesību teorijā pieņemto sastāva pazīmju dalījumu.⁶¹ Saskaņā ar šo viedokli noziedzīgā nodarījuma objekts ir ar Krimināllikumu aizsargātās intereses, kuras apdraud noziedzīgais nodarījums, savukārt objektīvā

⁵⁸ Šī ideja precīzāk izteikta, piemēram, Austrijas StGB 5. pantā, kas nosaka, ka ar nodomu rīkojas tas, kurš vēlas faktisko apstākļu kopuma izpildīšanos, kas atbilst likumā paredzētajam noziedzīga nodarījuma objektīvajam sastāvam (wer einen Sachverhalt verwirklichen will, der einem gesetzlichen Tatbild entspricht – vācu val.). Termins “Tatbild” apzīmē noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvo pusi. Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 134. Komentāros par šo normu norādīts: nodomam ir jāattiecas nevis uz noziedzīga nodarījuma objektīvajām pazīmēm kā abstraktiem jēdzieniem, bet gan konkrētiem apstākļiem, kas pieskaitāmi šiem jēdzieniem. Leukauf O., Steininger H. Strafgesetzbuch Kommentar. 4. Auflage. Wien: Linde Verlag, 2017, S. 117.

⁵⁹ Mincs P. Krimināltiesību kurss: Vispārīgā daļa. Rīga: 1934, 91. lpp.

⁶⁰ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski-praktiskais komentārs. 1. grāmata. Vispārīgā daļa. Rīga: firma “AFS”, 2003, 37. lpp. Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 128. lpp. Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 127.-128. lpp.

⁶¹ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 19.-20. lpp.

puse – pazīmes, kas raksturo personas nodarījuma ārējās izpausmes procesu un kaitējumu, kas ar prettiesisko darbību vai bezdarbību radīts ar likumu aizsargātām interesēm.⁶²

Pamatojoties uz šo izpratni, nodoma piesaistes punkts ir visi tie apstākļi, kas atbilst noziedzīgā nodarījuma objektīvās puses un objekta pazīmēm, piemēram, panta dispozīcijā aprakstītā rīcība (darbība, bezdarbība), nodarījuma objekts, sekas, izdarīšanas līdzekļi vai veids, īpašs nodarījuma laiks vai vieta.⁶³ Pie šīm pazīmēm pieskaitāmas arī kvalificējošās un privileģējošās pazīmes.⁶⁴

Par šādām pazīmēm uzskatāmas arī likumā nerakstītas sastāva pazīmes, ja tādas tiek identificētas iztulkošanas rezultātā.⁶⁵ Piemēram, cēloņsakarība ir materiāla sastāva noziedzīgo nodarījumu nerakstīta pazīme. Tāpēc subjektam būtiskākajos vilcienos ir jāzina cēloņsakarība (saikne) starp nodarījumu un sekām.⁶⁶ Savukārt noziedzīgas bezdarbības nerakstīta pazīme ir iespēja veikt (neveikto) darbību, ko prasa likums.⁶⁷ Tāpēc tišos noziedzīgos nodarījumos bezdarbības formā ir jākonstatē, ka vainīgais apzinājās iespēju veikt attiecīgo darbību, bet, neraugoties uz to, izšķīrās to neveikt.

Par noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm var būt arī kas tāds, kas neeksistē. Šai sakarā ir paskaidrots, ka, lai gan nodoms lielākoties aptver apstākļus, kas eksistē, vai tādus apstākļus, kas vēl ir jārada, tomēr, ja noziedzīga nodarījuma sastāvā ietilpst negatīvās pazīmes, nodomam ir jāaptver arī to, kas neeksistē.⁶⁸ Piemēram, Krimināllikuma 207. pantā paredzēta atbildība par uzņēmējdarbību bez reģistrēšanas vai bez atļaujas, bet 262. pantā – par transportlīdzekļa vadīšanu, ja nav transportlīdzekļa vadīšanas tiesību un ja vadītājs atrodas alkohola ietekmē.

Neregistrēšanās, atļaujas un vadīšanas tiesību neesība ir negatīvie (neeksistējošie) apstākļi. Līdz ar to nodomam ir nepieciešams, lai vainīgais apzinātos, ka viņš nav reģistrējis uzņēmējdarbību, vai viņam nav atļaujas, vai vadīšanas tiesību.

Pie negatīvajiem apstākļiem var pieskaitīt arī cietušā piekrišanas neesību noziedzīgos nodarījumos pret dzimumneaizskaramību.

⁶² Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 19. lpp.

⁶³ Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 653.

⁶⁴ Trechsel S. (Hrsg.). Schweizerisches Strafgesetzbuch. Praxiskommentar. Zürich/St.Gallen: Dike Verlag AG, 2008, S. 79.

⁶⁵ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 503.

⁶⁶ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 270. Exner T. Kompendium der strafrechtlichen Irrtumslehre. Zeitschrift für das Juristische Studium. 5/2009, S. 519.

⁶⁷ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 28.05.2002., 5 StR 16/02, 14. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/5/02/5-16-02.php3> (skatīts 24.01.2018.).

⁶⁸ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 503.

Blanketo normu gadījumā noziedzīga nodarījuma sastāvu veido ne tikai blanketās normas pazīmes, bet arī to aizpildošās (ārpus Krimināllikuma esošās) normas saturs.⁶⁹ Tātad blanketās normas ir lasāmas tā, it kā to aizpildošā norma atrastos krimināllikumā.⁷⁰ Līdz ar to visas attiecīgās objektīvās pazīmes jeb, precīzāk, objektīvie apstākļi, kas atbilst šīm pazīmēm, ir nodoma piesaistes punkts.

No slēdziena par pretējo izriet, ka maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda) ir maldība par apstākļiem, kas atbilst noziedzīgā nodarījuma objektīvajām pazīmēm, piemēram, objektu, priekšmetu, cēloņsakarību utt.

Tajā pašā laikā nodomam nav jāaptver tādas nodarījuma detaļas, kas iziet ārpus konkrētā noziedzīgā nodarījuma sastāva. Piemēram, vainīgā maldīga pārliecība, ka viņš met ar akmeni, lai gan patiesībā tā ir māla pika, neliedz konstatēt nodomu tīši bojāt svešu mantu, jo konkrēts noziedzīga nodarījuma rīks nav tīšas mantas bojāšanas objektīvā pazīme (Krimināllikuma 185. pants).

Cits piemērs: ja apzināti nepatiess ziņojums tiesību aizsardzības iestādē pret noteiktu personu (Krimināllikuma 298. pants), vainīgajam negribot, ir radījis aizdomas pret citu personu, nekā viņš gribējis, tas neliedz konstatēt nodomu, jo šis noziedzīgais nodarījums ir pabeigts (juridiskajā nozīmē) līdz ar attiecīgā ziņojuma iesniegšanu tiesību aizsardzības iestādē. Kriminālprocesa uzsākšanas fakts iziet ārpus šī noziedzīgā nodarījuma sastāva. Savukārt jurisdikcijas apdraudējums iestājas neatkarīgi no tā, pret kuru personu tiek radītas aizdomas.⁷¹

Objektīvi-subjektīvās pazīmes. Kā minēts iepriekš, Latvijas krimināltiesību teorijā nav līdz galam apzināta noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmju daudzveidība.

Ne vienmēr tās ir pieskaitāmas tikai objektīvajām vai tikai subjektīvajām pazīmēm. Ir tādas pazīmes, kas ietver gan objektīvus, gan subjektīvus elementus. Piemēram, tādas ir pazīmes nolaidīgi (Krimināllikuma 138. panta pirmā daļa), neapzinīgi (Krimināllikuma 189. pants redakcijā līdz 2020. gada 6. jūlijam), nevērīgi (Krimināllikuma 108., 186. pants), ļaunprātīgi

⁶⁹ Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 663. Arī blanketo normu gadījumā paliek neskarta premisa, ka nodomam ir jāaptver visas noziedzīgā nodarījuma objektīvās puses pazīmes. Attiecīgo blanketu aizpildošo normu pazīmes kļūst par noziedzīgā nodarījuma sastāva elementu, līdz ar ko arī šīm pazīmēm ir jābūt aptvertām ar nodomu. Albert I. Elemente des Eventualvorsatzes der Steuerhinterziehung. Ein Beitrag zur Abgrenzung von Vorsatz und Fahrlässigkeit im Strafgesetzbuch. Dissertation. Freiburg im Breisgau, 2017, S. 60.

⁷⁰ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 290. Krimināllikuma norma un to aizpildošā norma ir lasāmas un saprotamas tā, it kā likumdevējs tās abas būtu izveidojis kā vienu normu. Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 361.

⁷¹ Līdzīgi lēmusi Vācijas Federālā Augstākā tiesa: ciktāl šis noziedzīgais nodarījums ir vērst pret jurisdikcijas interesēm, no izdarītāja skatupunkta nav būtiskas nozīmes, vai ar viņa rīcību gala rezultātā tiek radītas aizdomas pret to personu, pret kuru viņš gribējis radīt aizdomas, vai pret citu personu, ko nebija paredzējis. Šī atkāpe no iedomātās notikuma norises (attiecībā uz jurisdikcijas apdraudējumu) iekļaujas vispārējās dzīves pieredzes ietvaros un nemaina nodarījuma kaitīgumu. Urteil vom 03.05.1956., 3 StR 77/56, 5. punkts. Pieejama: <http://web.archive.org/web/20010421140156/rummelplatz.uni-mannheim.de/ucgi/jura/garcia/urteile/fangbrie.html> (skatīts 30.07.2020.).

(Krimināllikuma 145. panta trešā daļa, 164. panta otrā daļa, 318. pants u.c.), patvaļīgi (Krimināllikuma 109., 110., 182. pants u.c.), acīmredzami (Krimināllikuma 231. panta pirmā daļa, 317. pants u. c.).

Lai gan profesors U. Krastiņš norādījis, ka ar šiem apzīmējumiem nav domāta personas psihiskā attieksme pret darbību vai bezdarbību, bet gan dažādi darbības vai bezdarbības veikšanas paņēmieni reālajā pasaulē un tie attiecas uz noziedzīgā nodarījuma objektīvo pusi,⁷² J. Rozenbergs pamatoti norāda, ka tie tomēr izmantojami arī subjektīvās puses formas noskaidrošanai.⁷³

Arī A. Judins par pazīmi “ļauņprātīgi” norādījis, ka šis jēdziens ir saistīts gan ar noziedzīga nodarījuma objektīvo, gan ar subjektīvo pusi. Secinājums par ļauņprātības kā noziedzīga nodarījuma pazīmes esību ir izdarāms, ņemot vērā konkrēta noziedzīga nodarījuma ārējo izpausmi (svarīgi ir ne tikai tas, kāds aizliegums tiek pārkāpts, bet arī tas, kā tas tiek izdarīts), pārkāpuma izdarīšanas ilgumu (uz ļauņprātību norāda nodarījuma ilgstoša vai vairākkārtēja izdarīšana), likumpārkāpēja rīcības mērķtiecību (likumpārkāpējs ne tikai tīši veic kādu darbību, bet rīkojas nolūkā pārkāpt aizliegumu; likumpārkāpējs skaidri apzinās, ka viņa rīcība ir nepieļaujama).⁷⁴

Tātad šīs pazīmes apvieno subjektīvos un objektīvos elementus.

Šādas pazīmes, kas nav pieskaitāmas tikai objektīvām vai tikai subjektīvām pazīmēm, Vācijas krimināltiesību teorijā tiek dēvētas par jauktām objektīvi-subjektīvajām pazīmēm (*gemischt objektiv-subjektive Merkmale* – vācu val.).⁷⁵

Piemēram, par tādu ir atzīta pazīme “cietsirdība” (*Grausamkeit* – vācu val.) Vācijas Kriminālkodeksa (turpmāk – Vācijas StGB vai StGB)⁷⁶ 211. panta otrajā daļā, kas paredz atbildību par sevišķiem slepkavības veidiem. Tiek uzskatīts, ka šī pazīme ietver gan objektīvu elementu – īpaši smagu fizisku sāpju vai ciešanu nodarīšanu, kā arī vainīgā iekšējo (cietsirdīgo) nostāju kā šīs pazīmes subjektīvo elementu.⁷⁷

Arī pazīme “nepatiesu faktu apgalvošana” (*Vorspiegelung falscher Tatsachen* – vācu val.) krāpšanā (Vācijas StGB 263. pants) ir objektīvi-subjektīvā pazīme, jo objektīvie un subjektīvie elementi jau no valodas viedokļa šeit ir nesaraunami savijušies. Lai gan nepatiesu

⁷² Krastiņš U. Vaina noziedzīgos nodarījumos ar saliktu sastāvu. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2011.19. jūlijs, nr. 29.

⁷³ Rozenbergs J. Vainas institūts krimināltiesībās un tā nozīme noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijā. Promocijas darbs. 2012, 122. lpp.

⁷⁴ Judins A. Nolēmuma par pagaidu aizsardzību pret vardarbību nepildīšana. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2015. 20. oktobris, nr. 41.

⁷⁵ Exner T. Kompendium der strafrechtlichen Irrtumslehre. Zeitschrift für das Juristische Studium. 5/2009, S. 518.

⁷⁶ Strafgesetzbuch. Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (skatīts 05.07.2018.).

⁷⁷ Exner T. Kompendium der strafrechtlichen Irrtumslehre. Zeitschrift für das Juristische Studium. 5/2009, S. 518.

faktu izteikšana ir ārēja darbība, tomēr bez subjektīvas maldināšanas apziņas tā nav iedomājama. Tāpēc veltīgi ir strīdēties, vai šī pazīme ir pieskaitāma pie objektīvā vai subjektīvā sastāva.⁷⁸

Ko šādas pazīmes nozīmē nodoma un maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) aspektā?

Personai ir jāapzinās tikai šo pazīmju objektīvie elementi. Piemēram, kontekstā ar pazīmi “cietsirdība” ir pietiekami, ja vainīgais apzinās īpaši smagu fizisku sāpju vai ciešanu nodarīšanu, t. i., pazīmes “cietsirdība” objektīvos elementus. Šādos gadījumos vainīgajam nevar palikt nepamanīts šīs pazīmes subjektīvais elements, proti, viņa paša iekšējā (cietsirdīgā) nostāja.⁷⁹ Savukārt maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda) ir pieļauta tikai tad, ja vainīgais nav apzinājies īpaši smagu fizisku sāpju un ciešanu nodarīšanu. Turpretim objektīvi-subjektīvo pazīmju subjektīvie elementi nav nodoma piesaistes punkts. Tie vai nu ir, vai nav. Līdz ar to maldība par tiem nav iespējama jau terminoloģisku iemeslu dēļ.⁸⁰

Tātad nodoms aptver arī apstākļus, kas atbilst objektīvi-subjektīvo pazīmju objektīvajiem elementiem.

Nepieciešamību apzināties šos elementus iespējams ielasīt Krimināllikuma 8. panta otrās daļas terminā “noziedzīgā nodarījuma objektīvās pazīmes”.

No slēdziena par pretējo izriet, ka maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda) aptver nepareizu priekšstatu par objektīvi-subjektīvo pazīmju objektīvajiem elementiem.

Citas personas iekšējie apziņas procesi. Par nodoma piesaistes punktu (un līdz ar to faktiskās kļūdas elementu) nevar būt tādas nodarījuma subjektīvās pazīmes kā paša vainīgā nodoms vai īpašie nolūki, piemēram, piesavināšanās⁸¹ vai prettiesiskas iedzīvošanās nolūks.⁸² Tomēr atšķirīga ir situācija attiecībā uz citas personas iekšējiem psihiskiem (apziņas) procesiem.

Šo atšķirību ir iespējams ilustrēt ar vairākiem piemēriem.

Saskaņā ar Krimināllikuma 19. pantu par dalību (līdzizdarīšanu) uzskatāma apzināta noziedzīga darbība, ar kuru tīšu noziedzīgu nodarījumu kopīgi, to apzinoties, tieši izdarījušas divas vai vairākas personas.

Tātad katram līdzizdarītājam ir jāapzinās, ka bez viņa arī cita persona apzinās kopīgo piedalīšanos noziedzīgā nodarījumā un vēlas to realizēt kopīgi.

Ir acīmredzams, ka šo apstākli – apzināšanos par citas personas apzinātu piedalīšanos – nevar pieskaitīt noziedzīga nodarījuma objektīvajām pazīmēm to tradicionālajā izpratnē, jo tas

⁷⁸ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 306.

⁷⁹ Exner T. Compendium der strafrechtlichen Irrtumslehre. Zeitschrift für das Juristische Studium. 5/2009, S. 518.

⁸⁰ Ibid, S. 519.

⁸¹ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 502.-503.

⁸² Trechsel S. (Hrsg.). Schweizerisches Strafgesetzbuch. Praxiskommentar. Zürich/St.Gallen: Dike Verlag AG, 2008, S. 54.

neraksturo vainīgā nodarījuma ārējās izpausmes procesu.⁸³ Šis apstākļi nav pieskaitāms arī subjektīvajām pazīmēm šī termina tradicionālajā izpratnē, jo tas nekādā veidā neraksturo personu, kura izdara noziedzīgu nodarījumu,⁸⁴ bet gan citu personu.

Tātad šī līdzizdarīšanas pazīme neiekļaujas tradicionālajā sastāva pazīmju dalījumā.

Šādas subjektīvās pazīmes, kas attiecas uz citas personas iekšējiem apziņas procesiem un kuras ir nepieciešams apzināties vainīgajam, var izrietēt arī no noziedzīga nodarījuma sastāva īpatnībām. Piemēram, krāpšanas pazīme (Krimināllikuma 177. pants) ir cietušā maldība par faktiem, kas ir nozīmīgi viņa rīcībai ar mantu. Šo maldību, kas ir cietušā (maldinātā) iekšējās psihiskās darbības rezultāts, nevar dēvēt par objektīvu pazīmi. Šī pazīme neraksturo arī pašu vainīgo personu. Taču krāpšanā vainīgajam ir jābūt nodomam radīt cietušā maldība, kā arī jāapzinās, ka cietušais atdod mantu tieši viņa radītās maldības dēļ.⁸⁵

Tas pats attiecas uz citiem noziedzīgiem nodarījumiem, kuros viens no tā elementiem ir cietušā maldība (sk. Krimināllikuma 143. panta otro daļu, 153. panta pirmo daļu, 164. panta otro daļu u. c.).

Tātad nodomam ir jāaptver arī tādas subjektīvās pazīmes (apstākļi), kas attiecas uz citas personas iekšējiem apziņas procesiem.

Šajā ziņā Krimināllikuma 8. panta otrā daļa ir formulēta par šauru, tāpēc, iespējams, būtu nepieciešami attiecīgi precizējumi šai normā, jo terminā “noziedzīgā nodarījuma objektīvās pazīmes”, kas tajā ir lietots, šīs pazīmes (apstākļus) nevar ielasīt.

Tomēr tas nenozīmē, ka saskaņā ar spēkā esošo Krimināllikumu šie apstākļi nav jāapzinās. Šis secinājums ir pamatojams ar to, ka Krimināllikuma 8. panta otro daļu ir iespējams lasīt kopsakarībā ar citām Krimināllikuma normām, t. i., sistēmiski (sk. iepriekš minēto Krimināllikuma 19., 20. pantu, 143. panta otro daļu, 177. pantu u. c.). Šī lasījuma rezultātā ir jānāk pie secinājuma, ka šīs citas normas paplašina Krimināllikuma 8. panta otrās daļas tvērumu.

No slēdziena par pretējo izriet, ka maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda) aptver nepareizu priekšstatu par subjektīvajām pazīmēm (apstākļiem), kas attiecas uz citas personas iekšējiem apziņas procesiem.

⁸³ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 19. lpp.

⁸⁴ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 20. lpp.

⁸⁵ Krāpšanas objektīvā puse paredz konstatēt četras pazīmes: 1) viltu vai uzticības ļaunprātīgu izmantošanu; 2) cietušā maldību; 3) cietušā rīcību pretēji viņa paša interesēm; 4) mantisku zaudējumu. Turklāt starp visām minētajām pazīmēm ir jākonstatē savstarpēja cēloņsakarība. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2010. gada 26. februāra lēmums lietā Nr. SKK-4/2010 Nav publicēts. Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2020. gada 30. oktobra lēmums lietā Nr. SKK 59/2020, 25. punkts. Nav publicēts. Lai gan cietušā maldība šajos nolēmumos ir nosaukta par objektīvo pazīmi, tomēr pēc savas būtības tā neatbilst objektīvajai pazīmei.

Noziedzīga nodarījuma subjekta pazīmes. Ņemot vērā Latvijā tradicionālo nodoma izpratni, par nodoma piesaistes punktu netiek atzītas (attiecīgi ārpus faktiskās kļūdas jēdziena tiek atstātas) pazīmes, kas raksturo noziedzīgā nodarījuma subjektu. Saskaņā ar šo viedokli personas vecums un īpašās pazīmes, kas raksturo speciālo subjektu (piemēram, dienesta statuss, radniecība ar cietušo u. tml.) nav nodoma priekšmets.

Šai sakarā ir norādīts, ka jautājums par to, vai personas nodomam (tā intelektuālajai pusei) ir jāaptver ne tikai nodarījuma objektīvās, bet arī subjektīvās pazīmes (piemēram, vai personai ir jāapzinās, ka viņa ir kāda nodarījuma speciālais subjekts), Latvijas krimināltiesību teorijā nav īpaši aplūkots. Taču jādomā, ka šāda prasība neizriet nedz no likuma, nedz arī no loģikas viedokļa.⁸⁶

Autors uzskata, ka šis viedoklis daļēji ir pārskatāms turpmāk minēto iemeslu dēļ.

Ja abstrahēties no noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmju tradicionālā dalījuma, visas minētās pazīmes ir objektīvas, jo aptver tādus apstākļus, kas atrodas ārpus vainīgā psihe un eksistē neatkarīgi no viņa subjektīvajiem vērtējumiem. Līdz ar to rodas jautājums, vai tomēr šīm pazīmēm nav jābūt aptvertām ar vainīgā nodomu.

Tas viennozīmīgi ir sakāms par noziedzīga nodarījuma īpašā (speciālā) subjekta pazīmēm.

Nodomam ir nepieciešams, lai vainīgais apzinās vismaz tos apstākļus, no kuriem izriet speciālā subjekta statuss, piemēram, viņam ir jāzina, ka ir iecelts noteiktā amatā, kā arī šī amata pienākumi un tiesības. Ja likumā kā speciālais subjekts norādīta persona, kurai uzlikts pienākums veikt noteiktu darbību saskaņā ar tiesas nolēmumu (Krimināllikuma 170., 296. pants), vainīgajam ir jāzina šāda nolēmuma eksistence. Savukārt aizbildnim vai aizgādnim kā speciālajam subjektam (Krimināllikuma 171. pants) ir jāzina, ka viņiem piešķirtas aizbildņa (aizgādņa) tiesības. Nezinot šos apstākļus, persona nevar apzināties arī tai īpaši piemītošo pienākumu pārkāpšanas faktu.

Ievērojot minēto, nevar piekrist viedoklim, ka iepriekš minētajiem apstākļiem nav jābūt aptvertiem ar nodomu, kā arī maldīgs priekšstats par tiem nav maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda).

⁸⁶ Strīdīgāks ir gadījums, kad noziedzīga nodarījuma sastāvā paredzēts speciālais subjekts. Krievijas krimināltiesību zinātnē izteikts viedoklis, ka nodomam nav jāaptver speciālā subjekta pazīmes kā tādas, bet gan jāaptver šim speciālajam subjektam īpaši piemītošo pienākumu pārkāpšanas fakts, kas nosaka pašas prettiesiskās rīcības specifiskās īpašības. Tādējādi intelektuālajai attieksmei pret savām kā nodarījuma subjekta īpašajām pazīmēm nav piešķirama tiesiska nozīme, bet šāda nozīme piešķirama personas intelektuālajai attieksmei pret pašu prettiesisko rīcību, kas aptver īpašajam subjektam piemītošo pienākumu pārkāpšanu. Rozenbergs J. Vainas institūts krimināltiesībās un tā nozīme noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijā. Promocijas darbs. 2012, 73. lpp. Citēts pēc: Рапог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с. 80.

Arī saskaņā ar valdošo viedokli Vācijā speciālā subjekta pazīmes ir pieskaitāmas noziedzīga nodarījuma objektīvajai pusei.⁸⁷ Ja kriminālatbildības nosacījums ir personas sevišķa īpašība, arī tā ir nodoma piesaistes punkts. Tāpēc, piemēram, tam, kurš veic seksuāla rakstura darbības ar 18 gadu vecumu nenasniegušu miesīgo vai adoptēto bērnu, ir jāzina gan bērna vecums, gan savs kā vecāka stāvoklis.⁸⁸

Cits piemērs: izdarot amatnoziegumu, vainīgajam ir jāapzinās savas kā valsts amatpersonas funkcijas (*Bedeutungskennntnis von seiner Funktion als Amtsträger haben muss* – vācu val.). Turpretim nav nepieciešams, lai vainīgais savu darbību klasificētu juridiski pareizi,⁸⁹ jo tas, kurš apzinās, ka veic publiski tiesiskus pienākumus, bet neuzskata sevi par valsts amatpersonu, ir pieļāvis vienīgi subsumpcijas kļūdu (*Sumsumtionsirrtum* – vācu val.). Tādā gadījumā viņš apzinās sava statusa nozīmi, savukārt krimināltiesiski korektam novērtējumam nav nozīmes.⁹⁰

Vācijā šai jautājumā pastāv arī daļēji atšķirīgs viedoklis, saskaņā ar kuru nodomam nav jāaptver subjekta pazīmes tā iemesla dēļ, ka tās nevar aptvert personas griba (kā viens no nodoma elementiem): personas griba nevar būt vērsta uz viņas pašas personīgajām īpašībām.⁹¹ Tomēr arī saskaņā ar šo viedokli katrā ziņā nepieciešams, ka vainīgais šīs īpašības saskata (atpazīst).⁹² Tātad ir jākonstatē, kā minimums, nodoma zināšanas elements.

Viedokli, saskaņā ar kuru nodomam ir jāaptver arī noziedzīga nodarījuma īpašā (speciālā) subjekta pazīmes, iespējams saskaņot arī ar Krimināllikuma 8. panta otrās daļas noteikumu, kas prasa konstatēt personas psihisko attieksmi pret noziedzīgā nodarījuma objektīvajām pazīmēm. Lai gan komentārā par šo normu ir norādīts, ka ar šīm pazīmēm jāsaprot nodarījuma objekts un objektīvā puse,⁹³ tomēr tā nav vienīgā interpretācijas iespēja, jo šāds pazīmju dalījums likumā nav ietverts. Tāpēc, ja pastāv objektīvi iemesli likumā lietoto terminu “noziedzīgā nodarījuma

⁸⁷ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 306. Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 661. Arī pazīmes, kuras apraksta nodarījuma subjektu (amatpersona, ārsts, advokāts), ir pieskaitāmas pie noziedzīga nodarījuma objektīvajiem nosacījumiem. Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 262.

⁸⁸ Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 663. Ir pamatoti norādīts, ka vainīgā īpašības ir nodoma zināšanas elementa priekšmets (objekts), jo šīs īpašības būtiski ietekmē nodarījuma kaitīgumu. Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 267.

⁸⁹ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 29.08.2007., 5 StR 103/07, 26.-28. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/5/07/5-103-07.php> (skatīts 09.09.2018.). Saskaņā ar judikatūru amatnoziegumos nodomam attiecībā uz amatpersonas statusu ir pietiekami, ja persona zina apstākļus, kas nodibina šo statusu. Nav nepieciešams, lai persona pati sevi atzītu (kvalificētu) par amatpersonu. Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 493.

⁹⁰ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 493.

⁹¹ Tomēr, noraidot šo viedokli, norādīts, ka arī citu noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmju vidū ir tādas, kas ir no personas gribas neatkarīgas. Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 267.

⁹² Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 267.

⁹³ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski-praktiskais komentārs. Vispārīgā daļa. 1. grāmata. Rīga: firma “AFS”, 2003, 37. lpp. Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 127.-128. lpp.

objektīvās pazīmes” interpretēt atšķirīgi, krimināltiesību teorijā pieņemtā izpratne nav absolutizējama.

Ievērojot minēto, ja abstrahēties no teorijā pieņemtā pazīmju dalījuma, pie objektīvajām pazīmēm plašākajā nozīmē var pieskaitīt jebkādas pazīmes, kas attiecas uz ārējiem (objektīvi eksistējošiem) apstākļiem, neatkarīgi no tā, vai saskaņā ar krimināltiesību teorijas atziņām tie pieskaitāmi objektīvajām vai subjektīvajām pazīmēm. Tātad Krimināllikuma 8. panta otrā daļa neliedz tās saturā ielasīt to, ka nodomam ir nepieciešams apzināties apstākļus, no kuriem izriet speciālā subjekta pazīmes.

Atšķirīgi ir atbildams jautājums, vai personai ir jāapzinās sava pieskaitāmība un kriminālatbildības minimālā vecuma sasniegšana, t. i., kriminālatbildības subjekta pamatpazīmes.⁹⁴

Par kriminālatbildības minimālo vecumu norādāms tālāk minētais.

No vienas puses, parasti persona savu īsto vecumu zina. Tāpēc jau šī iemesla dēļ ir lieki skaidrot viņas psihisko attieksmi pret šo faktu. Tomēr iespējami izņēmumi, kad personai ir kļūdains priekšstats par savu īsto vecumu.⁹⁵ Ja viņa maldīgi domā, ka ir jau sasniegusi 14 gadu vecumu, vai otrādi – nav to vēl sasniegusi, rodas jautājums, vai šādam nepareizam priekšstatam ir nozīme, lemjot jautājumu par viņas atbildību.

Abstrahējoties no noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmju tradicionālā dalījuma, vainīgās personas vecums (tāpat kā cietušā vecums) ir objektīva pazīme.

Arī Vācijas krimināltiesību teorijā subjekta vispārīgās pazīmes pieskaitītas noziedzīga nodarījuma objektīvajam sastāvam.⁹⁶

Minētais var mudināt domāt, ka personai ir jāapzinās, ka ir sasniegusi 14 gadu vecumu, lai viņu varētu saukt pie kriminālatbildības.⁹⁷

Tomēr norma, kas nosaka kriminālatbildības minimālo vecumu (Krimināllikuma 11. pants) pēc savas jēgas ir neatspēkojama prezumpcija par personas absolūto nepieskaitāmību.⁹⁸ Lai gan prakse liecina, ka lielākie bērni labi zina, ka stikla izsišana, zādzība

⁹⁴ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 112. lpp.

⁹⁵ Piemēram, ja pasē ierakstīts nepareizs dzimšanas datums, kā rezultātā pēc pases datiem persona ir jaunāka, nekā patiesībā, un tas viņai nav zināms. Ja šāda persona izdara noziedzīgu nodarījumu laikā, kad pēc pases datiem viņa vēl nav sasniegusi 14 gadu vecumu, lai gan faktiski šī vecuma robeža sasniegta, rodas jautājums, kā vērtēt šādu situāciju? Ja personai savs vecums (kā subjektu raksturojoša pazīme) nav jāzina, arī šajā gadījumā viņu varētu sodīt, lai gan viņa nav apzinājusies, ka sasniegusi 14 gadu vecumu.

⁹⁶ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 306.

⁹⁷ Šādi slieciens uzskatīt arī šā darba autors vienā no agrākajām publikācijām – Leja M. Noziedzīga nodarījuma uzbūve, nodoms un vaina. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2017. 13. jūnijs, Nr. 25.

⁹⁸ Komentējot 1933. gada 24. aprīļa Soda likuma 39. panta pirmo daļu, kas nosaka, ka “nav pieskaitāms par vainu ar soda piedraudējumu noliegts nodarījums, ko izdarījis mazgadīgais, kam vēl nav 12 gadu”, norādīts: “vecuma robežu, tā saucamo absolūto nepieskaitāmību, kad nav pielaižams pretējā pierādījums (preasumtio juris de jure) un līdz ar to ir izslēgta kriminālvajāšanas ierosināšana, jaunais kodekss ar lielu uzmanību ir pacēlis tikai līdz 12 gadiem (agrāko 10 vietā).” Mincs P.,

u. tml. nav atļauta un viņi ir pilnībā spējīgi motivēt sevi atturēties no tā,⁹⁹ likumdevējs līdz noteiktam vecumam kriminālatbildību ir izslēdzis. Tāpēc pat lielāko ģeniju vai brīnumbērnu nevar sodīt, ja viņš nav sasniedzis attiecīgo vecumu.¹⁰⁰

Ņemot vērā minēto, izšķiroša nozīme ir objektīvajai situācijai (personas īstajam vecumam), nevis viņas subjektīvajam priekšstatam par to.

Šis secinājums saskan ar Vācijas krimināltiesību atziņām par pieskaitāmību kā noziedzīgā nodarījuma subjekta vispārīgo pazīmi. Šeit vainīgā pieskaitāmība tiek uzskatīta par vainas pazīmi. Princips, saskaņā ar kuru personas nodarījums ir novērtējams, ņemot vērā apstākļus, ko viņa apzinājās, uz vainas nosacījumiem neattiecas. Tāpēc personas maldība par to, ka viņa nav pieskaitāma, ir nesvarīga.¹⁰¹

Noslēgumā atzīmējams, ka pie noziedzīgā nodarījuma subjekta pazīmēm nav pieskaitāma personas pakļautība konkrētās valsts jurisdikcijai.

Personai nav jāapzinās, ka viņas izdarītajam nodarījumam ir piemērojams konkrētās valsts krimināllikums, jo šie noteikumi neattiecas uz likumā aprakstīto noziedzīgā nodarījuma sastāvu. Tie ir kriminālatbildības objektīvie nosacījumi. Tāpēc maldība par to ir nesvarīga.¹⁰²

Tāpat personas maldīgs priekšstats, ka viņa nav pakļauta Latvijas jurisdikcijai, neizslēdz nodomu un nav šķērslis sodīšanai pēc Krimināllikuma. Līdz ar to tā nav maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda).

Kriminālatbildības procesuālie nosacījumi. Nodomam nav jāaptver arī kriminālprocesa pieļaujamības procesuālie nosacījumi,¹⁰³ jo tie pilnībā iziet “ārpus nodarījuma”. Tāpēc, piemēram, maldība par to, ka izdarītā nodarījuma izmeklēšanas nosacījums ir aizskartās personas pieteikums, nav šķērslis nodoma konstatēšanai. Tas pats attiecas uz pretēju situāciju, ja persona maldīgi domā, ka šāds pieteikums nav nepieciešams. Nozīme ir vienīgi faktiskajai situācijai, savukārt vainīgā priekšstatam nav nozīmes.¹⁰⁴

Ēlers H., Jakobi P., Lauva J. 1933. gada 24. aprīļa Sodli likums ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem, kā arī ar alfabētisko un citiem rādītājiem. Atkārtots izdevums. Rīga: Limited Company SIA, 2016, 18. lpp.

⁹⁹ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 912.

¹⁰⁰ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 333.

¹⁰¹ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 359.

¹⁰² Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 85. Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1–51 StGB. Band I. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 81.-82. Vācijas Federālā Augstākā tiesa atzinusi: maldībai par Vācijas jurisdikcijas robežām nav nozīmes. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 20.10.1976., 3 StR 298/76, 9. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/0d769c45-7d51-4632-9687-f0c375c8717e> (skatīts 06.12.2020.).

¹⁰³ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 509.

¹⁰⁴ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 07.11.1962., 2 StR 269/62. Pieejama: rechtsportal.de/registrierte_pieejaja (skatīts 13.02.2016.). Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. Verlag C.H.Beck, München: 2006, S. 509. Šādā nozīmē arī Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 360.

Arī maldīgs priekšstats, ka ir iestājies kriminālatbildības noilgums, nav šķērslis nodoma konstatēšanai, jo tas ir apstāklis, kas iestājas ilgu laiku pēc nodarījuma izdarīšanas.

Tāpat maldībai par kriminālprocesa pieļaujamības nosacījumiem noteikumi par faktisko kļūdu nav piemērojami.

2.2. Nodarījuma kaitīgums un prettiesiskums

Nodarījuma kaitīguma apzināšanās. Absolūti lielākais vairums Krimināllikuma Sevišķās daļas normas neparedz to, ka nodomam būtu nepieciešams, lai persona apzinās, ka viņa rīkojas prettiesiski vai noziedzīgi. Tomēr ar 2012. gada 13. decembra likumu “Grozījumi Krimināllikumā” Krimināllikuma 9. pantā nodoma saturā iekļauts papildu elements – darbības un bezdarbības kaitīguma apzināšanās.¹⁰⁵

Autors uzskata, ka nodarījuma kaitīguma apzināšanās tikpat kā nav iespējama, neapzinoties nodarījuma prettiesiskumu. Līdz ar to saskaņā ar šiem grozījumiem jebkurš noziedzīgs nodarījums ir uzskatāms par izdarītu tīši tikai tad, ja persona apzinās tā prettiesiskumu.

Lai gan Latvijas krimināltiesību teorijā ir pausts viedoklis, ka kaitīguma apzināšanās nav pielīdzināma prettiesiskuma zināšanai, tomēr praksē šāda nošķiršana faktiski nav iespējama.

Profesora U. Krastiņa ieskatā, darbības vai bezdarbības kaitīguma apzināšanās nav vienādojama ar personas uzvedības prettiesiskuma apzināšanos, tāpēc krimināllietā nav jāpierāda, ka viņa zinājusi kādu tiesību normu tā pārkāpusi.¹⁰⁶ Personai jāapzinās, ka viņas darbība vai bezdarbība nav pieļaujama valsts un sabiedrības vairākuma izpratnē.¹⁰⁷ Darbības vai bezdarbības kaitīguma apzināšanās nozīmē, ka persona noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas brīdī saprot nodarījuma faktiskos apstākļus un izdarītā kaitīgumu ar likumu aizsargātām citu personu interesēm,¹⁰⁸ balstoties uz dzīves pieredzi, izglītību, profesionālajām iemaņām, intelektuālo līmeni un citām īpašībām, saprot sava nodarījuma faktiskos apstākļus un to, ka viņas rīcība apdraud citas personas likumiskās intereses vai tām nodara kaitējumu.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Tādējādi faktiski notika atgriešanās pie Latvijas PSR Kriminālkodeksa nostādnes, jo šā kodeksa 8. pantā, kas definēja nodomu, bija iekļauta līdzīga pazīme – darbības sabiedriski bīstamā rakstura apzināšanās.

¹⁰⁶ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 146. lpp.

¹⁰⁷ Turpat, 145. lpp.

¹⁰⁸ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 63. lpp.

¹⁰⁹ Krastiņš U. Tiesa nodoma tvērums krimināltiesībās. Krimināllikuma 9. panta otrās daļas paplašināts komentārs ar teorētiskām nostādnēm. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 25.-26. lpp.

Šis viedoklis ir pareizs tiktāl, ciktāl nodomam patiešām nav nepieciešams, lai persona zinātu, kādu tiesību normu viņa pārkāpj. Tomēr rodas jautājums, kā konstatēt, ka persona apzinājās, ka viņas nodarījums nav pieļaujams valsts un sabiedrības vairākuma izpratnē un viņas rīcība apdraud citas personas likumiskās intereses vai nodara tām kaitējumu?

Protams, teorētiski var mēģināt pamatot, ka kaitīguma un prettiesiskuma apzināšanās nav viens un tas pats. Taču kā to norobežot praksē?

Autora ieskatā, apzināties, ka nodarījums nav pieļaujams valsts un sabiedrības vairākuma izpratnē, tas apdraud citas personas likumiskās intereses, nodara tām kaitējumu (kā to uzskata profesors U. Krastiņš), vai arī tas ir sociāli bīstams citai personai, sabiedrībai vai valstij (kā tas norādīts citas valsts juridiskajā literatūrā), parasti var tikai tad, ja persona saprot, ka tas ar likumu aizliegts (ne obligāti ar Krimināllikumu). Šāda vispārīga apzināšanās par nodarījuma aizliegtību iespējama, nezinot konkrēto tiesību normu. Pat jurists, zinot, ka konkrēts nodarījums ir aizliegts, ne vienmēr bez papildu pārbaudes zinās, kura tiesību norma nosaka šādu aizliegumu.

Tas nozīmē, ka kaitīguma apzināšanās parasti ir saistīta ar prettiesiskuma (ne obligāti noziedzīguma vai konkrētas normas pārkāpuma) apzināšanos. Līdz ar to, iekļaujot nodoma saturā nodarījuma kaitīguma apzināšanos, prettiesiskuma apzināšanās *de facto* ir kļuvusi par nodoma elementu, jo kaitīguma apzināšanos praksē nav iespējams nošķirt no prettiesiskuma apzināšanās.

Faktiski pie šāda secinājuma nonāk arī profesors U. Krastiņš, par ko liecina šādas tēzes: kaitīguma apzināšanās nozīmē to, ka vainīgais saprot, ka viņa darbība vai bezdarbība nav atļauta.¹¹⁰ Tieša un netieša nodoma intelektuālā puse ietver vienus un tos pašus psihiskās darbības kritērijus – apzināšanos, ka darbība vai bezdarbības akts ir nepieļaujams (neatļauts).¹¹¹

Apzināšanās, ka darbība ir nepieļaujama (neatļauta), par ko runā profesors, ir tā pati darbības prettiesiskuma apzināšanās. Lai persona to apzinātos, viņai jāsaprot, ka rīkojas pretēji likumā noteiktajam jeb, citiem vārdiem sakot, prettiesiski.

Arī daļa tiesību zinātnieku pauduši analogu viedokli par līdzīga rakstura pazīmi – nodarījuma sabiedriskās bīstamības apzināšanos.¹¹²

Lai gan ir izteikts viedoklis, saskaņā ar kuru prettiesiskuma apzināšanās nosacījums ir vismaz krimināllikuma zināšana vispārīgās līnijās,¹¹³ tas ir kļūdainis, jo tādā veidā par

¹¹⁰ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 145. lpp.

¹¹¹ Krastiņš U. Tieša nodoma tvērums krimināltiesībās. Krimināllikuma 9. panta otrās daļas paplašināts komentārs ar teorētiskām nostādnēm. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 30. lpp.

¹¹² Прохоров А.Ю. Институт ошибки в романо-германском уголовном праве: компаративистский и теоретико-прикладной аспекты. Диссертация. Краснодар: 2014, с. 124.-125. Par Krievijas tiesību zinātnē paustajiem viedokļiem plašāk sk. turpat, 123.-128. lpp.

sinonīmiem tiek atzīti divi atšķirīga satura jēdzieni – prettiesiskums un noziedzīgums. Ir pilnīgi aplami uzskatīt šos jēdzienus par identiskiem.

Termins “noziedzīgums” ir krietni šaurāks par terminu “prettiesiskums”, jo pirmais no tiem aptver tikai krimināllikuma aizliegumus. Savukārt termins “prettiesiskums” aptver ne tikai krimināllikuma, bet arī visu pārējo normatīvo aktu aizliegumus. Jo īpaši persona, kurai nav juridisku zināšanu, savu rīcību var uzskatīt par prettiesisku arī tad, ja viņa vienīgi vispārīgi zina, ka viņas rīcība ir aizliegta, neidentificējot savu pārkāpumu ar konkrētu tiesību nozari vai konkrētas tiesību normas pārkāpumu. Tātad prettiesiskuma apzināšanās nenozīmē, ka personai ir jāapzinās, ka viņas nodarījums ir kriminālsodāms. Ir pietiekami, ja viņa apzinās, ka tas vispārīgi ir aizliegts (neatkarīgi no tā, kurai tiesību nozarei aizliegums pieskaitāms, un neatkarīgi tā, vai viņa zina, kura tiesību norma to aizliedz). Līdz ar to arguments, ka nodarījuma sabiedriskās bīstamības (kaitīguma) apzināšanās ir pavisam kas cits, nekā prettiesiskuma apzināšanās, zaudē savu nozīmi.

Ja prettiesiskums ir jāsaprot tādā nozīmē, kā to šī darba autors ir pamatojis iepriekš, atšķirība starp prettiesiskuma un kaitīguma (sabiedriskās bīstamības) apzināšanos zūd. Tādējādi nodarījuma kaitīguma (sabiedriskās bīstamības) apzināšanās (vismaz ciktāl to objektīvi var pierādīt) ir iespējama, vienīgi apzinoties tā prettiesiskumu, jo tas, ko persona neuzskata par prettiesisku (aizliegtu), viņa parasti neuzskatīs arī par kaitīgu (sabiedriski bīstamu) vai citu personu likumīgo tiesību apdraudošu.

Var pieļaut, ka padomju krimināltiesībās pazīmes “sabiedriskās bīstamības apzināšanās” iekļaušana nodoma legāldefinīcijā bija kompromiss starp diviem pretējiem viedokļiem. Saskaņā ar vienu no tiem nodomam ir jāaptver prettiesiskuma apzināšanās, bet saskaņā ar otru – nodomam tas nav jāaptver.¹¹⁴ Tomēr, kā pamatots iepriekš, saturiski šai papildu pazīmei “sabiedriskās bīstamības apzināšanās” un līdzīgām pazīmēm nav izdevies distancēties no prettiesiskuma apzināšanās.

Kāpēc kaitīguma apzināšanās no nodoma definīcijas ir izslēdzama? Nav pamata iebilst pret to, ka noziedzīga nodarījuma jēdzienā tiek iekļauts kaitīgums kā noziedzīga nodarījuma objektīva pazīme (Krimināllikuma 6. pants), jo noziedzīgam nodarījumam, kā

¹¹³ Saskaņā ar Krievijā valdošo viedokli sabiedriskā bīstamība un prettiesiskums ir patstāvīgas noziedzīgu nodarījumu raksturojošas pazīmes. Sabiedriskās bīstamības un prettiesiskuma apzināšanās prasa atšķirīgu apstākļu zināšanu. Ja sabiedriskās bīstamības apzināšanās nozīmē apzināšanos, ka nodarījums rada kaitējumu sabiedriskām attiecībām vai draudus šāda kaitējuma radīšanai, nodarījums ir pretrunā sabiedrības interesēm, tad prettiesiskuma apzināšanās ir apzināšanās, ka nodarījums ir aizliegts ar krimināltiesību normām, apzināšanās, ka nodarījums ir noziedzīgs. Прохоров А.Ю. Институт ошибки в романо-германском уголовном праве: компаративистский и теоретико-прикладной аспекты. Диссертация. Краснодар: 2014, с. 126.-127. Citēts pēc: Дагель П.С. Проблемы вины в советском уголовном праве. Ученые записки. Выпуск 21, часть 1. Владивосток: 1968. с. 25, 61.-63.

¹¹⁴ Прохоров А.Ю. Институт ошибки в романо-германском уголовном праве: компаративистский и теоретико-прикладной аспекты. Диссертация. Краснодар: 2014, с. 123.

minimums, ir jārada apdraudējums ar likumu aizsargātām interesēm (tiesību labumam). Tomēr kaitīguma apzināšanās kā nodoma elements no Krimināllikuma 9. panta ir izslēdzams šādu iemeslu dēļ.

Pirmkārt, kas ir kaitīgs un kas nekaitīgs, kas ir sabiedriski bīstams un kas ne, plurālistiskā sabiedrībā ir pārlietu svārstīgs un nedrošs kritērijs, lai likums uzliktu pienākumu orientēties pēc tā.¹¹⁵

Otrkārt, kā pamatots iepriekš, ja likums prasa apzināties nodarījuma kaitīgumu, faktiski tiek izvirzīta prasība apzināties nodarījuma prettiesiskumu. Līdz ar to par tīšu noziedzīgu nodarījumu ir sodāms tikai tas, kurš apzinās savas rīcības aizliegtību jeb prettiesiskumu. Šāda prasība pēc būtības nozīmē, ka tiek radīti neattaisnoti kriminālatbildības robi.

Ja tīšos noziedzīgos nodarījumos ar izteiktu kaitīguma pakāpi, piemēram, slepkavībā, laupīšanā, kaitīguma un prettiesiskuma apzināšanās ir acīmredzama, tāpēc tā nav īpaši jāpierāda, tad noziedzīgos nodarījumos ar mazāk izteiktu kaitīguma pakāpi šādas apzināšanās nereti nav.

Tas jo īpaši ir sakāms par formāla sastāva noziedzīgiem nodarījumiem ar zemu kaitīguma pakāpi, ja sodīšanas pamatā nav vispāratzītas morāles normas vai rīcības bīstamība, bet gan lietderības apsvērumi. Šādos gadījumos kaitīguma (līdz ar to arī prettiesiskuma) atpazīšana ir būtiski apgrūtināta. Tāpēc ir pilnīgi iespējams, ka persona savu rīcību var novērtēt kā atļautu. Tas iespējams it īpaši jomās, kurās sabiedrībā nav izteikta vairākuma viedokļa par to, kas ir pareizs un kas nepareizs. Piemēram, domājams, ne katrs zinās, ka ziņas par personas sodāmību nedrīkst sniegt žurnālistam, lai viņš sagatavotu rakstu par viņu interesējošu personu (taču šāda rīcība veido Krimināllikuma 329. panta sastāvu).¹¹⁶ Ne katrs aizdomāsies, ka pat vienas patronas glabāšana, neesot attiecīgai atļaujai, ir aizliegta un tāpēc kaitīga (šāda rīcība veido Krimināllikuma 233. panta otrās daļas sastāvu).

Nodarījuma kaitīguma (un līdz ar to prettiesiskuma) apzināšanās var nebūt arī citos gadījumos, piemēram, noziedzīgos nodarījumos, kas izdarīti apstākļos, kas ļoti tuvi kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošiem apstākļiem (Krimināllikuma 28.–34. pants), taču nerasniedz šo sliekšni. Piemēram, persona var kļūdaini domāt, ka galējās nepieciešamības stāvoklī ir atļauts (un līdz ar to nav kaitīgi) nodarīt novērstajam kaitējumam līdzvērtīgu

¹¹⁵ Sociālie un morālie vērtējumi plurālistiskā sabiedrībā ir tik svārstīgi, ka tiesības nevar uzlikt obligātu pienākumu orientēties pēc tiem. Apziņa par sociālo vai morālo normu pārkāpumu labākajā gadījumā ir vienīgi līdzeklis uzzināt par juridiskā aizlieguma eksistenci. Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 932. Labi tikumi ir pakļauti pastāvīgām pārmaiņām. Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 682.

¹¹⁶ Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2020. gada 4. jūnija lēmums lietā Nr. SKK-J-221/2020. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/kriminallietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2020> (skatīts 09.12.2020.).

kaitējumu, lai gan galējā nepieciešamība ir tikai tad, ja radītais kaitējums ir mazāks nekā novērtais (Krimināllikuma 32. pants).

Šajā ziņā ir trāpīgi norādīts: jo lielāks kļūst noziedzīgo nodarījumu sastāvu skaits un jo mazāk, tos pieņemot, tiek ņemta vērā tautas apziņa, jo mazāk sagaidāms, ka likumam padota persona atzīs par “nepareiziem”, “prettiesiskiem” visus šos rīcības veidus, par kuriem paredzēts soda piedraudējums.¹¹⁷ Patiesās grūtības aizsākas ar tiesību normām, kas pilda kārtības funkciju, un tādām, kas pieņemtas lietderības apsvērumu dēļ, bet nav iesakņojušās tautas vispārējā morāli-tiesiskajā apziņā.¹¹⁸

Identisku secinājumu ir izdarījis J. Rozenbergs, norādot, ka nodoma saturā nav ietverama kaitīguma apzināšanās. It īpaši tišos noziedzīgos nodarījumos ar formālu sastāvu šāda prāta darbība uz tādu abstraktu jēdzienu kā kaitīgums un bīstamība, visticamāk, parasti nenotiek.¹¹⁹

Ievērojot minēto, realitātei neatbilstošs ir profesora U. Krastiņa viedoklis, saskaņā ar kuru kaitīguma apzināšanās ir prezumējama, jo tā piemīt ikvienai pieskaitāmai personai, kas sasniegusi 14 gadu vecumu.¹²⁰

Treškārt, Latvijas tiesu prakse apliecina, ka prasība konstatēt nodarījuma kaitīguma apzināšanos netiek uztverta nopietni. Šim nodoma elementam praksē parasti ir vienīgi deklaratīva nozīme, jo tiesu nolēmumos tā esība pamatota netiek. Lai gan noziedzīgie nodarījumi ar izteiktu kaitīguma pakāpi, piemēram, slepkavība, laupīšana u. tml., īpašu pamatojumu patiešām neprasa, jo kaitīguma apzināšanās “duras acīs”, to nevar teikt par iepriekš minētajiem gadījumiem.

Ievērojot minēto, nodarījuma kaitīguma apzināšanās kā nodoma elements no Krimināllikuma 9. panta ir izslēdzams.

Izslēdzot šo pazīmi, autors ieskata, ka būtu jāatgriežas pie nodoma definīcijas Krimināllikuma 9. pantā tā sākotnējā redakcijā.¹²¹

¹¹⁷ Hartung F. Der Rechtsirrtum in der Rechtsprechung des Reichsgerichts: Zugleich ein Beitrag zur Lehre vom Unrechtsbewußtsein. Deutsche Rechtszeitschrift. 15. August 1949, S. 343.

¹¹⁸ Ibid, S. 345.

¹¹⁹ Rozenbergs J. Vainas institūts krimināltiesībās un tā nozīme noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijā. Promocijas darbs. 2012, 80. lpp.

¹²⁰ Krastiņš U. Vaina noziedzīgos nodarījumos ar saliktu sastāvu. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2011. 19. jūlijs, nr. 29.

¹²¹ Detalizētāks pamatojums par labu šādam risinājumam ir sniegts autora agrākajās publikācijās. Īsumā šāds ierosinājums ir skaidrojams ar to, ka saskaņā ar pašlaik spēkā esošo Krimināllikuma 9. panta redakciju ir būtiski ierobežota kriminālatbildība, radot pilnīgi jaunu nodoma koncepciju, kas būtiski atšķiras no nodoma izpratnes vēsturiskā un tiesību salīdzinošā aspektā. Leja M. Turpinot diskusiju par vainas formām krimināltiesībās. *Latvijas Vēstnesis*, pielikums Jurista Vārds, 2016. 27. septembris, nr. 39. Leja M. Netieša nodoma īpatnības formāla sastāva noziedzīgos nodarījumos. *Latvijas Vēstnesis*, pielikums Jurista Vārds, 2016. 5. jūlijs, nr. 27. Leja M. Vai Krimināllikumā bija nepieciešama jauna nodoma definīcija. *Latvijas Vēstnesis*, pielikums Jurista Vārds, 2016. 22. marts, nr. 12.

Tomēr tikmēr, kamēr šī pazīme likumā tiek saglabāta, tiesām tā ir jārespektē. Tāpēc tām ir jāvērtē, vai šāda apzināšanās konkrētajā gadījumā ir konstatējama. Ja šāda apzināšanās netiek konstatēta, nodoma nav un ir pieļauta maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda).

Nodarījuma kaitīguma, sabiedriskās bīstamības vai prettiesiskuma apzināšanās kā nodoma elements nav atzīts arī Vācijā, Austrijā un Šveicē.

Vācijas Federālā Augstākā tiesa nav atzinusi nodoma teoriju (*Vorsatztheorie* – vācu val.), saskaņā ar kuru prettiesiskuma zināšana (*Kenntnis der Rechtswidrigkeit* – vācu val.) ir patstāvīgs nodoma elements. Tāpēc prettiesiskuma neapzināšanās šīs teorijas ieskatā izslēdz nodomu.

Vācijā valdošā ir vainas teorija (*Schuldtheorie* – vācu val.).

Šīs teorijas izpratnē nodarījuma prettiesiskums nav noziedzīga nodarījuma objektīvā pazīme un līdz ar to nav nodoma priekšmets.¹²² Nodoms ir griba realizēt noziedzīga nodarījuma sastāvu (*Wille zur Verwirklichung eines Straftatbestandes* – vācu val.), zinot visus nodarījuma apstākļus. Nodarījuma apstākļi ir krimināllikumā aprakstītās rīcības pazīmes, pret ko vērsas soda piedraudējums. Pats aizliegums nav nodarījuma apstākļis. Tas nav pieskaitāms noziedzīgā nodarījuma sastāvam. Aizliegums veikt darbību uzliek pienākumu atturēties no tās, bet aizliegums atturēties no konkrētas darbības (normās, kas paredz atbildību par bezdarbību) uzliek pienākumu to veikt. Arī šie abi juridiskie pienākumi nav pieskaitāmi nodarījuma apstākļiem. Tie ir vienīgi tiešs aizlieguma efekts un, tāpat kā šis aizliegums, atrodas ārpus noziedzīgā nodarījuma sastāva.¹²³

Ja pieņemtu, ka nodoms aptver nodarījuma prettiesiskuma, tajā skaitā noziedzīguma apzināšanos, personai atliktu vienīgi atsaukties uz to, ka viņa nav zinājusi aizliedzošo normu, lai viņu nevarētu saukt pie atbildības par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Tādējādi tiktu sodīts tikai tas, kurš nodarījumu uzskatījis par aizliegtu, nevis tas, kurš pārkāpis aizliedzošo normu. Turklāt tiktu veicināts tas, ka normas, kas ir mazāk zināmas, tiktu padarītas par faktiski spēkā neesošām un tāpēc nepiemērojāmām. Tāpēc par izšķirošu jāuzskata nevis tas, vai persona apzinās nodarījuma prettiesiskumu, bet gan tas, vai tās rīcība atbilst likumam.¹²⁴

Prettiesiskuma apzināšanās (noziedzīga nodarījuma sastāva līmenis). Autora priekšlikums izslēgt nodarījuma kaitīguma apzināšanos kā nodoma elementu no Krimināllikuma 9. panta neliedz likumdevējam prettiesiskuma pazīmi ietvert atsevišķos noziedzīga nodarījuma sastāvos, tuvāk raksturojot kādu no pazīmēm.

¹²² Krey V. Deutsches Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band 1: Grundlagen, Tatbestandsmäßigkeit, Rechtswidrigkeit, Schuld. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag, 2008, S. 138.

¹²³ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 05.05.1964., 1 StR 26/64, 7.-8. rdk. Pieejama: https://www.jurion.de/Urteile/BGH/1964-05-05/1-Str-26_64 (skatīts 18.10.2015.).

¹²⁴ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 930.-931.

Vairākas šādas normas jau šobrīd ir atrodamas Krimināllikumā. Piemēram, Krimināllikuma 179. pants paredz atbildību par svešas mantas prettiesisku iegūšanu vai izšķērdēšanu (piesavināšanās). Termins “prettiesisks” šajā normā tuvāk raksturo pazīmes “mantas iegūšana” un “izšķērdēšana”.

Šādos gadījumos spēkā ir vispārīgais princips, kas formulēts Krimināllikuma 8. panta otrajā daļā, proti, ir jākonstatē personas psihiskā attieksme (nodoma formā) pret visām noziedzīgā nodarījuma objektīvajām pazīmēm, tostarp piesavināšanās (iegūšanas vai izšķērdēšanas) prettiesiskumu.¹²⁵ Šādas psihiskās attieksmes nav, piemēram, tad, ja persona prettiesiski neatgriež tai uzticētu mantu īpašniekam, maldīgi uzskatot, ka ir tiesīga tā rīkoties tāpēc, ka tai ir kāds tiesas ceļā realizējams prasījums pret īpašnieku, kas dod tiesības mantu neizdot (piemēram, viņa pārprot Civillikumā paredzēto aizturējuma tiesību robežas).

Termina “prettiesisks” vietā likumā var būt lietoti arī citi termini ar analogu nozīmi, piemēram, “nelikumīgi” (Krimināllikuma 193. panta otrā daļa), “bez tiesiska pamata” (Krimināllikuma 135. panta pirmā daļa).

Arī šajos gadījumos nodomam ir jāaptver prettiesiskuma apzināšanos, ja šī pazīme tuvāk raksturo citu sastāva pazīmi.

Turklāt noziedzīga nodarījuma sastāvu var veidot likumā nerakstītas pazīmes. Par tādām var būt arī pazīmes “prettiesisks”, “nelikumīgs” u. c. ar līdzīgu nozīmi. Piemēram, pazīme “prettiesisks” nav iekļauta krāpšanas un zādzības definīcijā, taču judikatūrā šie noziedzīgie nodarījumi raksturoti šādi: “mantas nolaupīšana (zādzība, laupīšana, krāpšana, piesavināšanās) ir tīša, prettiesiska un bezatlīdzības svešas mantas paņemšana”.¹²⁶

Tātad “prettiesisks” ir šo noziedzīgo nodarījumu pazīme, neraugoties uz to, ka attiecīgā panta formulējumā tā nav iekļauta. Šī pazīme tuvāk raksturo “mantas paņemšanu”. Līdz ar to, lai sauktu pie kriminālatbildības, ir jākonstatē, ka vainīgais apzinājās, ka mantas paņemšana (sagrābšana) ir prettiesiska. Tas nebūs konstatējams, piemēram, tad, ja persona maldīgi (kaut arī kļūdaina juridiska viedokļa dēļ) uzskata, ka paņēmis sev piederošu mantu. Šādā gadījumā pieļauta maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda).

Par pazīmes “prettiesisks” (vai līdzīga satura pazīmju) lietojumu noziedzīga nodarījuma sastāvā svarīgi atzīmēt arī to, ka dažos gadījumos tās, lai gan ir ietvertas attiecīgajā normā, taču

¹²⁵ Prettiesiskums, kas tuvāk raksturo atsevišķu noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmi, ir patstāvīga noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme un līdz ar to ir nodoma priekšmets. Krey V. Deutsches Strafrecht Allgemeiner Teil: Band 1: Grundlagen, Tatbestandsmäßigkeit, Rechtswidrigkeit, Schuld. Stusstart: W. Kohlhammer Verlag, 2008, S. 138. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluß vom 18.03.1952., GSSt 2/51, 4. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bs002194.html> (skatīts 17.10.2013.).

¹²⁶ Augstākās tiesas Senāta 2001. gada 14. decembra lēmuma Nr. 3 “Likuma piemērošana krimināllietās par svešas mantas nolaupīšanu” 1.1. punkts.

neraksturo tuvāk kādu citu pazīmi. Šādos gadījumos normas piemērošanā nekas nemainītos, ja attiecīgās pazīmes tajā nebūtu. Šādos gadījumos nodarījuma prettiesiskums nav jāapzinās.

Ievērojot minēto, ir jānošķir gadījumi, kad šīm pazīmēm nav funkcijas tuvāk raksturot citu pazīmi.

Šai sakarā Vācijas krimināltiesību teorijā norādīts, ka ar terminiem “nelikumīgs”, “prettiesisks” un citiem līdzīgiem ir jāievēro piesardzība. Dažkārt šīs pazīmes (kaut arī ir lietotas likumā) ir vienīgi noziedzīgu nodarījumu koppraksturojoša pazīme (*Rechtswidrigkeit als allgemeines Verbrechensmerkmal* – vācu val.), respektīvi, tās neraksturo tuvāk kādu atsevišķu sastāva pazīmi (un attiecīgi prettiesiskums nav jāapzinās). Šādos gadījumos attiecīgās normas piemērošanā nekas nemainītos, ja šī koppraksturojošā pazīme tajā nebūtu iekļauta.¹²⁷

Šādos gadījumos tā nav noziedzīgā nodarījuma sastāvu papildinoša pazīme, bet gan izsaka vienīgi ko pašsaprotamu: noziedzīga nodarījuma sastāva realizācijai ir jābūt prettiesiskai, lai par to varētu sodīt. Tam principā nebūtu jābūt norādītam krimināllikumā, un lielākajā vairumā gadījumu tas arī netiek norādīts.

To, vai pazīme “prettiesisks” (vai līdzīga satura pazīme) raksturo tuvāk citu sastāva pazīmi, vai tomēr tā ir vienīgi pazīme, kas noziedzīgo nodarījumu raksturo kopumā, ir nosakāms konkrētās krimināltiesību normas interpretācijas ceļā.¹²⁸

Iespēja apzināties nodarījuma prettiesiskumu. Lai gan, kā pamatots iepriekš, nodarījuma kaitīguma (un līdz ar to prettiesiskuma) apzināšanās kā nodoma elements no Krimināllikuma 9. panta ir izslēdzams, tas nenozīmē, ka krimināltiesiskajā vērtējumā tas ir pilnībā atstājams bez ievēribas.

Pamatojot šo tēzi, autors atsauksies uz vāciski runājošo valstu krimināltiesību teorijas atziņām, kā arī tiesisko regulējumu pirmskara Latvijā.

Vācijā, Austrijā un Šveicē nodarījuma prettiesiskuma apzināšanās netiek uzskatīta par nodoma sastāvdaļu, tomēr šim elementam piešķirta nozīme citā līmenī. Tas tiek uzskatīts par patstāvīgu (no nodoma nošķirtu) vainas elementu. Tā īpatnība ir tāda, ka tas tiek atzīts par konstatētu ne tikai tad, ja persona apzinās savas rīcības prettiesiskumu, bet arī tad, ja viņa to neapzinās, taču, ievērojot konkrētos apstākļus, varēja apzināties. Tātad šī elementa konstatēšanai

¹²⁷ Šādā nozīmē sk. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lietu: Beschluß vom 18.03.1952., GSSt 2/51, 7. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bs002194.html> (skatīts 17.10.2013.). Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 670. Pazīme “prettiesisks”, kas tuvāk raksturo kādu citu sastāva pazīmi (un tāpēc ir nodoma priekšmets), ir strikti jānošķir no prettiesiskuma kā visa nodarījuma kopvērtējuma. Krey V. Deutsches Strafrecht Allgemeiner Teil: Band 1: Grundlagen, Tatbestandsmäßigkeit, Rechtswidrigkeit, Schuld. Stusstart: W. Kohlhammer Verlag, 2008, S. 138.

¹²⁸ Šādā nozīmē sk. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lietu: Beschluß vom 18.03.1952., GSSt 2/51, 7. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bs002194.html> (skatīts 17.10.2013.).

ir noteikts zemāks standarts, nekā nodoma konstatēšanai, proti, tas tuvinās neuzmanības standartam.

Ievērojot minēto, Vācijā spēkā esošais likums nošķir:

- nenovēršamu (nepārvaramu jeb bez vainas radušos) maldību, kas ir pieļauta tad, ja persona neapzinājās un nevarēja apzināties savas rīcības prettiesiskumu, – šāda maldība ir juridiska kļūda, kas izslēdz vainu (vainu izslēdzošs apstāklis);
- novēršamu (pārvaramu jeb vainojamu) maldību, kas ir pieļauta tad, ja persona neapzinājās savas rīcības prettiesiskumu, taču konkrētajā situācijā varēja to apzināties, – šāda maldība ir sodu mīkstinošs apstāklis (Vācijas StGB 17. pants).

Neatkarīgi no tā, vai šāda maldība ir novēršama vai nenovēršama, tas neietekmē nodoma esību, jo prettiesiskuma apzināšanās nav nodoma sastāvdaļa. Šāda maldība, ja tā ir nenovēršama, izslēdz vainu, bet ne nodomu.

Analoga koncepcija iestrādāta Šveices Kriminālkodeksa (turpmāk – Šveices StGB vai StGB)¹²⁹ 21. pantā un Austrijas Kriminālkodeksa (turpmāk – Austrijas StGB vai StGB)¹³⁰ 9. pantā.

Līdzīgs tiesiskais regulējums bija paredzēts pirmskara Latvijā.

Latvijas 1933. gada Sodu likuma 41. panta trešajā daļā bija noteikts: ja ar soda piedraudējumu noliegta nodarījuma izdarītājs ne tikai nav zinājis, bet arī nav varējis zināt par nodarītā aizliegumu, tad šāds nodarījums nav viņam par vainu pieskaitāms.

Šis jautājums sīkāk iztirzāts nodaļās, kas veltītas maldībai par nodarījuma juridisko vērtējumu (juridiskai kļūdai) un tās paveidam – maldībai par aizliegumu.

2.3. Noziedzīgums jeb kriminālsodāmība

Krimināllikuma Sevišķās daļas normas. Krimināllikuma 8. un 9. pants nerada šaubas par to, ka nodarījuma noziedzīguma apzināšanās nav nodoma elements. Tomēr Krimināllikuma Sevišķajā daļā izņēmuma kārtā ir atrodami tādi noziedzīgi nodarījumi, kuros noziedzīguma apzināšanās ir obligāta tā pazīme. Piemēram, Krimināllikuma 300. pants noteic atbildību par apzināti nepatiesas liecības sniegšanu pirmstiesas kriminālprocesā, tiesā, ja to izdarījusi persona, kura brīdināta par kriminālatbildību par apzināti nepatiesas liecības sniegšanu.

Ņemot vērā, ka brīdināšanai par kriminālatbildību ir jānotiek pirms liecību sniegšanas, apzināšanās, ka nepatiesu liecību sniegšana ir noziedzīga, kļūst par obligātu šī sastāva pazīmi. Ja

¹²⁹ Strafgesetzbuch. Pieejams: <https://www.jusline.at/gesetz/stgbhttps://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (skatīts 05.07.2018.).

¹³⁰ Strafgesetzbuch. Pieejams: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19370083/index.htmlhttps://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (skatīts 05.07.2018.).

attiecīga brīdināšana nav notikusi un tāpēc persona neapzinājās nepatiesas liecības noziedzīgo raksturu, šī noziedzīgā nodarījuma sastāva nav.

Tas, vai šāds kriminālatbildības nosacījums Krimināllikuma 300. pantā ir nepieciešams, ir apšaubāms, taču tas ir tiesību politikas jautājums.¹³¹

Latvijas tiesu praksē ir gadījumi, kuros nepieciešamība apzināties nodarījuma noziedzīgumu nepamatoti ir uzstādīta pat tādos gadījumos, kad tas no attiecīgās normas neizriet.

Piemērs ilustrācijai.

Lietas apstākļi: inkriminētā nodarījuma laikā Krimināllikuma 219. panta pirmajā daļā bija paredzēta kriminālatbildība par likumā noteiktās ienākumu, īpašuma, darījumu vai citas mantiska rakstura deklarācijas neiesniegšanu pēc tās valsts institūcijas brīdinājuma, kura ir tiesīga pieprasīt šādas deklarācijas iesniegšanu.

Noraidot prokurora protestu par apelācijas instances tiesas lēmumu, ar kuru atstāts negrozīts attaisnojošs spriedums, Senāts norādīja, ka apsūdzētā rīcībā nav Krimināllikuma 219. panta pirmajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāva subjektīvās puses. Brīdinājuma saņemšana ir viens no minētā noziedzīgā nodarījuma sastāva objektīvās puses elementiem. Konkrētajā gadījumā, kad apsūdzētais ir brīdināts tieši par administratīvo atbildību, ja neiesniegs deklarāciju, tad viņa rīcībā, izvairoties no deklarācijas iesniegšanas, nav Krimināllikuma 219. panta pirmajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāva subjektīvās puses. Apsūdzētajam bija pamats paļauties, ka viņš par deklarācijas neiesniegšanu tiks saukts tikai pie administratīvās atbildības.¹³²

Šādi argumenti liecina, ka Krimināllikuma 219. panta pirmajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma subjektīvā puse aptver nodarījuma noziedzīguma apzināšanos. Taču atšķirībā no Krimināllikuma 300. panta šāda prasība no Krimināllikuma 219. panta pirmās daļas neizriet.

Šī noziedzīgā nodarījuma objektīvās puses pazīmes ir: 1) valsts institūcijas, kura tiesīga pieprasīt deklarāciju, brīdinājuma saņemšana un 2) mantiska rakstura deklarācijas neiesniegšana pēc brīdinājuma saņemšanas.

Pienākuma neizpildīšana ir apzināta tad, ja persona zina, ka šāds pienākums pastāv. Turpretim tas, vai persona nezina, kādas juridiskas sekas iestājas tā neizpildīšanas gadījumā, vai arī tai ir kļūdains priekšstats par tām, pienākuma neizpildīšanu nevar padarīt “par mazāk apzinātu” vai “izdarītu aiz neuzmanības”.

¹³¹ Sk. kritiku par šādu pieeju – Leja M. Krimināllikuma 300. pants – gandrīz mirusi norma. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2014. 24. aprīlis, nr. 17.

¹³² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2009. gada 20. novembra lēmums lietā Nr. SKK-593/09. Pieejams: file:///C:/Users/Prokurors/Downloads/skk593.pdf (skatīts 23.11.2021.).

Ievērojot minēto, apsūdzētais nepamatoti attaisnots subjektīvās puses (nodoma) neesības dēļ.

Iestādes nepareizi noformēta brīdinājuma dēļ apsūdzētais vienīgi uzskatīja, ka pienākuma neizpildīšanas gadījumā iestāties atbildība pēc mazāk barga likuma. Tāpēc jautājums par to, vai apsūdzētais bija saucams pie kriminālatbildības, bija skatāms nevis nodarījuma subjektīvās puses, bet gan tiesiskās paļāvības principa kontekstā.¹³³

Krimināllikuma 34. pants. Šī norma noteic, ka noziedzīgas pavēles vai noziedzīga rīkojuma izpildīšana personai, kas to izpildījusi, ir attaisnojama tikai tādos gadījumos, ja šī persona nav apzinājusies pavēles vai rīkojuma noziedzīgo raksturu un tas nav bijis acīmredzams. Kriminālatbildība šādos gadījumos tomēr iestājas tad, kad izdarīti noziegumi pret cilvēci un mieru, kara noziegumi un genocīds.

Šīs normas formulējumu nevar atzīt par īpaši veiksmīgu.

Pirmšķietami no tās izriet secinājums, ka visos gadījumos, kad persona rīkojas noziedzīgi pēc priekšnieka vai kādas citas amatā augstākas personas rīkojuma vai pavēles, izņemot noziegumus pret cilvēci un mieru, kara noziegumus un genocīdu, nodarījuma noziedzīguma apzināšanās ir obligāts kriminālatbildības nosacījums. Līdz ar to tas ir izņēmums no vispārīgā principa, saskaņā ar kuru nodarījuma noziedzīgums personai nav jāapzinās.

Ņemot vērā šādu izpratni, gadījumā, ja valsts amatpersona kā iestādes vadītājs uzdevis noslēgt padotajam līgumu, kas rada būtisku kaitējumu iestādei, padotais, kas noslēgs šādu līgumu, būs krimināltiesiski atbildīgs pēc Krimināllikuma 318. panta tikai tad, ja apzināsies, ka līguma noslēgšana ir noziedzīga. Savukārt, ja viņš apzināsies vienīgi to, ka šāda rīcība ir prettiesiska, pirmšķietami jāsecina, ka ir izpildījušies Krimināllikuma 34. panta nosacījumi – persona nav apzinājusies rīkojuma noziedzīgo raksturu un tas nav bijis acīmredzams, tāpēc viņš pie kriminālatbildības nav saucams.

Autora ieskatā, likumdevējs nav paredzējis šīs normas piemērošanu šādiem un līdzīgiem gadījumiem, lai gan arī tādi formāli atbilst šīs normas nosacījumiem.¹³⁴

Lai gan Krimināllikuma 34. pantā iztrūkst norāde, ka ar rīkojumu un pavēli ir jāsaprot vienīgi obligāts rīkojums un pavēle, komentārā pie šīs normas ir pamatoti norādīts, ka tās

¹³³ Plašāku šīs lietas analīzi sk. Leja M. Noziedzīga nodarījuma izdarīšana ar nodomu. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2010. 13. aprīlis, nr. 15.

¹³⁴ Krimināllikuma 34. panta iekļaušanu kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošu apstākļu skaitā, tiesa gan citu iemeslu dēļ, ir kritizējis A. Judins. Judins A. Kriminālatbildības izslēdzamības apstākļi. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 264. lpp.

piemērošanas gadījumi ir visai ierobežoti. Proti, ar pavēli vai rīkojumu ir jāsaprot izpildīšanai obligāta mutiska vai rakstiska prasība, ko priekšnieks pieprasa padotajam.¹³⁵

Autors pievienojas šim viedoklim.

Ievērojot minēto, lai Krimināllikuma 34. pantu uzskatītu par izņēmumu no vispārīgā principa, saskaņā ar kuru nodarījuma noziedzīgums personai nav jāapzinās, tā ir iztulkojama šādi: ar pavēli un rīkojumu ir jāsaprot tikai tāda pavēle vai rīkojums, pret kura izpildi personai nav likumīgu tiesību iebilst (nav tiesību to apstrīdēt vai nepakļauties).¹³⁶

Šādas situācijas ir salīdzinoši retas (pamatā militārajā dienestā). Tādas ir grūti iedomāties valsts pārvaldē vai privātajā sektorā. Piemēram, saskaņā ar Valsts civildienesta likuma 16. panta pirmo daļu ierēdnis, pildot amata pienākumus, ir atbildīgs par savas darbības vai bezdarbības likumību. Ja ierēdnim rodas šaubas par uzdevuma likumīgumu, viņa pienākums ir atteikties no uzdevuma pildīšanas, rakstveidā informējot amatpersonu, kas devusi uzdevumu. Savukārt saskaņā ar šī panta otro daļu ierēdnim ir tiesības pat apstrīdēt saņemto rīkojumu vai uzdevumu, iesniedzot sūdzību nākamajai augstākajai amatpersonai, kura rīkojumu vai uzdevumu atceļ, atstāj to spēkā vai izdod jaunu.

Kā papildu arguments par labu šādai Krimināllikuma 34. panta izpratnei ir tas, ka citās valstīs līdzīga satura normas, kas uzliek ievērojami “augstāku latīņu” kriminālatbildībai, ir attiecinātas vienīgi uz militāro dienestu, t. i., sfēru, kurā izpildīt pavēli (rīkojumu) parasti ir obligāts karavīra pienākums.

Piemēram, Vācijas Militārā kodeksa (*Wehrstrafgesetz* – vācu val.)¹³⁷ 5. pants nosaka: ja padotais pēc pavēles izdara prettiesisku nodarījumu, kas veido krimināllikumā paredzētu noziedzīga nodarījuma sastāvu, viņš ir vainojams tikai tad, ja saskata, ka tas ir noziedzīgs nodarījums, vai saskaņā ar viņam zināmajiem apstākļiem tas ir acīmredzams (1. daļa). Ja padotā vaina, ņemot vērā situāciju, kādā viņš atradās, izpildot pavēli, ir neliela, tiesa var mīkstināt sodu, vai, ja izdarīts noziedzīgs nodarījums, par kuru paredzēts sods brīvības atņemšana līdz vienam gadam (sk. StGB 12. pantu), atbrīvot no soda (2. daļa).

Šis specifiskais tiesiskais regulējums skaidrots ar to, ka karavīra tiesības un pienākumi ir veidoti citādi, nekā civilo personu tiesības un pienākumi. Līdz ar to pēc citādiem noteikumiem ir jāvērtē rīcība pēc pavēles.¹³⁸ Viena no galvenajām atšķirībām ir tā, ka pavēle militārajā jomā

¹³⁵ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski-praktiskais komentārs. 1. grāmata. Vispārīgā daļa. Rīga: firma “AFS”, 2003, 119. lpp.

¹³⁶ Atzīmējams, ka Krievijas Kriminālkodeksa 42. pantā, kurā paredzēts līdzīgs atbildību izslēdzošs apstāklis, norāde par rīkojuma un pavēles obligāto raksturu ir iekļauta šīs normas formulējumā.

¹³⁷ Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/wstrg/BJNR002980957.html> (skatīts 27.03.2022.).

¹³⁸ Falnovic A. Aspekte der Entwicklung der Rechtsfigur des Handelns auf Befehl im deutschen und internationalen Recht. Dissertation. Berlin, 2007, S. 28. Pieejama: http://www.diss.fu-berlin.de/diss/receive/FUDISS_thesis_000000004259 (skatīts 19.04.2016.).

parasti ir izpildāma nekavējoties, līdz ar to karavīram nav iespējas iegūt zināšanas par rīcības tiesiskumu tādā pašā mērā kā civilai personai. Tas ir iemesls labvēlīgākai attieksmei attiecībā pret militārpersonām.

2.4. Kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzoši apstākļi

Latvija. Noziedzīga nodarījuma sastāvs ir tikai pirmais noziedzīga nodarījuma uzbūves elements. No Krimināllikuma 6. panta otrās daļas un 28. panta izriet, ka noziedzīga nodarījuma papildu pazīme ir kriminālatbildību izslēdzošu apstākļu neesība, proti, nodarījums, kam ir šajā likumā paredzēta nodarījuma sastāva pazīmes, nav izdarīts nepieciešamās aizstāvēšanās, galējās nepieciešamības situācijā, vai citos apstākļos, kas izslēdz kriminālatbildību. Tikai kriminālatbildību izslēdzošo apstākļu neesamība padara šādu nodarījumu par prettiesisku (un līdz ar to noziedzīgu), bet pretējā gadījumā nodarījums ir tiesisks.¹³⁹

Kriminālatbildību izslēdzoši apstākļi tiek raksturoti kā tādi, kuriem esot, personas nodarījumu nevar atzīt par kaitīgu un prettiesisku.¹⁴⁰ Tāpēc tos var dēvēt arī par prettiesiskumu izslēdzošiem apstākļiem.

Tātad, konstatējot nodarījuma atbilstību noziedzīga nodarījuma sastāvam, nevar automātiski secināt, ka šāds nodarījums ir prettiesisks, turklāt noziedzīgs. Nodarījuma atbilstība noziedzīga nodarījuma sastāvam parasti vienīgi norāda uz iespējamu prettiesiskumu (un līdz ar to iespējamu noziedzīgumu). Tomēr šo pieņēmumu iespējams atspēkot, ja konstatēti kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzoši apstākļi.¹⁴¹

Darbā pētāmā temata ietvaros tas liek uzdot šādu jautājumu: vai vainīgajam ir jāapzinās, ka viņš rīkojas, nepastāvot kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošiem apstākļiem, citiem vārdiem sakot, vai arī šo apstākļu neesība kā negatīvs fakts ir nodoma priekšmets.

Atbildi uz šo jautājumu sniedz Krimināllikuma 30. panta ceturtā daļa, kas nosaka, ka persona, kura kaitējumu, kas atbilst noziedzīga nodarījuma pazīmēm, šķietamajam uzbrucējam rada, neapzinādamās uzbrukuma šķietamību, lai gan konkrētajos apstākļos tai vajadzēja un tā varēja to apzināties, atbild par attiecīgo nodarījumu kā tādu, kas izdarīts aiz neuzmanības.

Tātad, ja šķietamais uzbrucējs ir nonāvēts, maldīgi uzskatot, ka pastāv nepieciešamās aizstāvēšanās situācija, un atbilstoši maldīgi iedomātajai situācijai nav pārkāptas aizstāvēšanās robežas, tā nav tīša prettiesiska nonāvēšana (slepkavība). Šādā gadījumā ir pieļauta maldība par

¹³⁹ Plašāk par šo jautājumu sk. Leja M. Krimināltiesību aktuālie jautājumi un to risinājumi Latvijā, Austrijā, Šveicē, Vācijā. Noziedzīga nodarījuma uzbūve, cēloņsakarība, vaina, krimināltiesību normu interpretācija un spēks laikā. I. daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2019, 21.-51. lpp. Šo apstākļu uzskaitījums Krimināllikuma 28.-34. pantos nav izsmēlošs. Turpat, 37.-46. lpp.

¹⁴⁰ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski-praktiskais komentārs. 1. grāmata. Rīga: firma "AFS", 2003, 102. lpp.

¹⁴¹ Leukauf O., Steininger H. Strafgesetzbuch Kommentar. 4. Auflage. Wien: Linde Verlag, 2017, S. 31.

nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda).

Arī Latvijas PSR Kriminālkodeksa komentāros maldīgs viedoklis par šiem apstākļiem dēvēts par faktisko kļūdu.¹⁴²

No minētā ir izdarāmi vairāki secinājumi.

Pirmkārt, apzināšanās, ka nepastāv nepieciešamās aizstāvēšanās vai galējās nepieciešamības situācija, ir obligāts nosacījums atbildībai par tīšu noziedzīgu nodarījumu. Šī pieeja pēc analogijas piemērojama arī citiem kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošiem apstākļiem.

Tāpat kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošu apstākļu neesība kā negatīvs fakts ir nodoma priekšmets.

Minētais secinājums saskan arī ar nodoma saturu reglamentējošām normām. To, ka nodomam ir nepieciešams, lai persona apzinās šo negatīvo faktu, ir ielasāms Krimināllikuma 8. panta otrajā daļā, kas prasa konstatēt personas psihisko attieksmi pret noziedzīgā nodarījuma objektīvajām pazīmēm. Lai gan Krimināllikuma komentāros terminu “noziedzīgā nodarījuma objektīvās pazīmes” ir pieņemts skaidrot kā noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvās pazīmes,¹⁴³ tomēr tā nav vienīgā iztulkošanas alternatīva. Arī kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošu apstākļu neesība kā negatīvs fakts ir noziedzīgā nodarījuma objektīva pazīme.

Otrkārt, ja persona maldīgi domā, ka pastāv kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzoši apstākļi, ir pieļauta maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda). Tomēr skaidrības labad ir jāprecizē, ka šāda maldība ir tikai tad, ja persona iedomājas tādus apstākļus, kas atbilst tiesībās atzītam kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošam apstāklim.

Treškārt, mūsdienās Latvijā valdošais viedoklis, saskaņā ar kuru faktiska kļūda ir tikai tad, ja pieļauta maldība par tādiem apstākļiem, kas atbilst noziedzīga nodarījuma objektīvajām pazīmēm, ir par šauru. Arī maldība par tiesībās atzītu kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošu apstākļu esību ir šāda kļūda.

Vācija, Šveice. Arī šajās valstīs dominē analogs viedoklis. Nav vienprātības vienīgi par to, kā šis rezultāts ir pamatojams.

Saskaņā ar valdošo viedokli Vācijā nosacījums notiesāšanai par tīšu noziedzīgu nodarījumu ir tas, ka vainīgais apzinās, ka rīkojas, nepastāvot kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošiem apstākļiem. Turpretim, ja viņš maldīgi uzskata, ka šādi apstākļi ir, piemēram,

¹⁴² Latvijas PSR Kriminālkodeksa komentāri. Dzenītis J., Niedre A. (zin.red.). Rīga: Avots, 1982, 67. lpp.

¹⁴³ Komentārā par šo normu norādīts, ka noziedzīga nodarījuma objektīvās pazīmes šīs normas izpratnē ir nodarījuma objekts un objektīvā puse. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski-praktiskais komentārs. 1.grāmata. Rīga: firma “AFS”, 2003, 37. lpp. Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 128. lpp. Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 127.-128. lpp.

maldīgi domā, ka notiek uzbrukums, ir pieļauta maldība par nodarījuma apstākļiem.¹⁴⁴ Šādā gadījumā iztrūkst “daļa no nodoma”.¹⁴⁵

Tas atzīts arī Vācijas judikatūrā: pieņēmums, ka pastāv kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzoši apstākļi, izslēdz kriminālatbildību par tīšu noziedzīgu nodarījumu arī tad, ja tas ir nepareizs. Šāda maldība novērtējama kā nodomu izslēdzoša maldība (*als Vorsatz ausschließender Irrtum* – vācu val.).¹⁴⁶

Nav nozīmes tam, vai maldība par šo apstākļu esību ir novēršama.¹⁴⁷

Šveices StGB 13. panta pirmā daļa nosaka: ja persona rīkojas, būdama maldībā par lietas apstākļiem, tiesa nodarījumu novērtē par labu personai atbilstoši tiem lietas apstākļiem, ko viņa bija iedomājusies. Savukārt šī panta otrā daļa nosaka: ja persona, ievērojot pienācīgu rūpību, maldību varēja novērst, viņa sodāma par neuzmanību, ja par neuzmanīgu izdarīšanu ir paredzēts soda piedraudējums.

Saskaņā ar šīs normas komentāriem maldība par lietas apstākļiem ir ne tikai maldība par noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvajām pazīmēm (precīzāk sakot, apstākļiem, kas tām atbilst), bet arī nepareizs priekšstats par apstākļiem, kas atbilst kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošiem apstākļiem.¹⁴⁸

Tas atzīts arī Šveices judikatūrā.¹⁴⁹

Saskaņā ar Vācijā valdošo viedokli nodoma neesība ir apsverama arī tad, ja persona uzskata vienīgi par iespējamu, ka viņa maldījies, ka pastāv kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzoši apstākļi.¹⁵⁰ Tomēr šādos gadījumos ir jānošķir divas situācijas, par pamatu ņemot netieša (eventuāla) nodoma kritērijus: ja, esot šaubām, persona (nopietni) paļāvusies, ka pastāv kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošs apstākļis, piemēram, nepieciešamās aizstāvēšanās

¹⁴⁴ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 668.

¹⁴⁵ Hardtung B. Die Obstruktion der Konstruktion. Über die Bremswirkung gewohnter Denkmuster im Strafrecht. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 13/2009, S. 808.

¹⁴⁶ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 10.03.1983., 4 StR 375/82, 62. rdk. Pieejama: https://www.jurion.de/Urteile/BGH/1983-03-10/4-StR-375_82 (skatīts 01.10.2016.). Personas nepareizs priekšstats ir iztīrājams pēc noteikumiem par maldību par nodarījuma apstākļiem (faktisko kļūdu) arī tad, ja šīs maldības pamats ir kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzoši apstākļi. Šādas maldības rezultātā atbildība par tīšu noziedzīgu nodarījumu neiestājas, tomēr, ja maldība bija novēršama, ir atzīstams, ka nodarījums ir izdarīts aiz neuzmanības. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 06.06.1952., 1 StR 708/51, 4. rdk. Pieejama: https://www.jurion.de/Urteile/BGH/1952-06-06/1-StR-708_51 (skatīts 28.02.2016.).

¹⁴⁷ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 354.

¹⁴⁸ Trechsel S. (Hrsg.). Schweizerisches Strafgesetzbuch. Praxiskommentar. Zürich/St.Gallen: Dike Verlag AG, 2008, S. 79 ar atsauci uz Šveices Federālās Augstākās tiesas lietām: Urteil vom 02.07.1976., BGE 102 IV 65, Urteil vom 20.10.1967., BGE 93 IV 81.

¹⁴⁹ Šķietamā aizstāvēšanās un maldība, ka pastāv galējās nepieciešamības situācija ir tad, ja persona pieļāvusi maldību par lietas apstākļiem, maldīgi pieņemot, ka pastāv vai draud prettiesisks uzbrukums, vai pastāv nenovēršamas briesmas, kas nav novēršamas citā veidā. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 25.09.2002., BGE 129 IV 6, 21. rdk. Pieejama: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/c4129006.html> (skatīts 28.01.2022.).

¹⁵⁰ Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 674. Ar atsauci uz Vācijas Federālās Augstākās tiesas lietu: Urteil vom 02.03.1951., 3 StR 6/51.

situācija, ir piemērojami noteikumi par maldību par nodarījuma apstākļiem (faktisko kļūdu).¹⁵¹ Turpretim, ja persona, pastāvot šaubām, ir nopietni rēķinājusies ar to, ka kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošu apstākļu nav, izdarīts tīšs noziedzīgs nodarījums. Tātad šādos gadījumos pēc analogijas piemērojami noteikumi par netiešu (eventuālu) nodomu.¹⁵²

Darba turpinājumā aplūkotas svarīgākās teorijas, kuras skaidro, kāpēc, maldīgi uzskatot, ka pastāv kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzoši apstākļi, persona nav sodāma par tīšu noziedzīgu nodarījumu.

Ierobežotā vainas teorija (Vācija). Vācijas likumā šiem gadījumiem speciālas normas nav. Šis jautājums atstāts tiesu prakses un zinātnes ziņā.¹⁵³

Vācijas tiesu praksē un teorijā valdošā ir ierobežotā vainas teorija (*eingeschränkte Schuldtheorie* – vācu val.).¹⁵⁴

Viedokli, saskaņā ar kuru nodomam ir jāaptver arī apzināšanās, ka nepastāv kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzoši apstākļi, šī teorija pamato ar šādiem argumentiem.

Tas, kurš iedomājas apstākļus, kuru esība nodarījumu attaisno (izslēdz kriminālatbildību), rīkojas pilnībā saskaņā ar tiesību normām. Tas, ko viņš grib, ne tikai pēc viņa subjektīvā viedokļa, bet arī saskaņā ar likumdevēja objektīvo vērtējumu ir tiesiski nevainojams.¹⁵⁵ Ja šādu personu apsūdz par tīšu noziedzīgu nodarījumu vai vēl vairāk – pakļauj sankcijai, kas paredzēta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, tiek nojaukta principiāla atšķirība starp nodomu un neuzmanību. Ar nodomu rīkojas tas, kurš izšķiras par labu rīcībai, ko tiesiskā kārtība aizliedz, pat ja viņš šo aizliegumu nezina. Turpretim tas, kurš vadās pēc tā, kas arī objektīvā vērtējumā ir vērsts uz ko atļautu un tikai uzmanības trūkuma dēļ rada nevēlamas sekas, uz šādu personu attiecas pārmetums par neuzmanību.¹⁵⁶ Piemēram, persona, kura veikusi bīstamu apdzīšanas manevru, ar degošu sveci iegājusi siena šķūnī vai cilvēku tuvumā žestikulējusi ar uzlādētu šaujamieroci, kā

¹⁵¹ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 669. Ar atsauci uz Vācijas Federālās Augstākās tiesas lietu: Urteil vom 23.08.1977., 1 StR 159/77. Leukauf O., Steininger H. Strafgesetzbuch Kommentar. 4. Auflage. Wien: Linde Verlag, 2017., S. 127.

¹⁵² Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 674. Pieņemums par kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošiem apstākļiem nozīmē, ka izdarītājs šo apstākļu esību uzskata, kā minimums, par iespējamu un samierinās ar to (pēc analogijas ar eventuālu nodomu). Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 354.

¹⁵³ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 622.-623.

¹⁵⁴ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 353.-354.

¹⁵⁵ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 626.-627. Ja persona maldīgi uzskata, ka pastāv kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošs apstāklis, viņas griba ir vērsta uz atļautas darbības izdarīšanu. Līdz ar to nav tādu faktisko apstākļu, kas līdzinātos tīšam noziedzīgam nodarījumam. Tāpēc šī maldība ir aplūkojama tieši tāpat kā maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda). Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 266.

¹⁵⁶ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 627. Nodomam ir jābūt vērstam uz noziedzīga nodarījuma sastāva prettiesisku realizāciju, piemēram, prettiesisku citas personas nonāvēšanu. Weber von Hellmuth. Der Irrtum über Rechtsfertigungsgrund. Juristenzeitung. 9/1951, S. 262. Šāda nodoma nav, ja persona maldīgi iedomājas, ka viņa rīkojas situācijā, kas atbilst kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošiem apstākļiem.

rezultātā noticis nelaimes gadījums, ir ignorējusi ārkārtīgi spēcīgu signālu atturēties no šādas rīcības, tomēr viņa ir rīkojusies aiz neuzmanības. Turpretim tas, kurš maldīgi uzskatījis, ka pastāv kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošs apstāklis, lielākajā vairumā gadījumu var atsaukties uz to, ka nepieciešamība ātri rīkoties viņam liegusi šī apstākļa padziļinātu pārbaudi. Katrā ziņā nevar apgalvot, ka tam, kurš maldīgi pieņēmis, ka pastāv kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošs apstāklis, ir bijis spēcīgāks stimuls pārbaudīt situāciju un atturēties no rīcības, nekā tam, kurš veicis iepriekš uzskaitītās riskantās darbības.¹⁵⁷

Saskaņā ar ierobežotās vainas teoriju visi nodarījuma prettiesiskuma noteikšanai nozīmīgie apstākļi – tie, kas atbilst noziedzīga nodarījuma sastāvam, un kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošu apstākļu neesība – tiek aplūkoti vienādi. Tas, kurš maldās par apstākli, no kura atkarīgs viņa rīcības prettiesiskums, nezina, ko viņš dara, tāpēc rīkojas bez nodoma izdarīt noziedzīgu nodarījumu.¹⁵⁸

Tātad šīs teorijas pamatā ir uzskats, ka gan maldoties par apstākļiem, kas veido noziedzīga nodarījuma sastāvu, gan apstākļiem, kas veido kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošu nosacījumus, persona paliek uzticīga tiesībām. Turklāt abos gadījumos maldība pieļauta par nodarījuma apstākļiem, nevis likuma izpratni.

Pret šo teoriju ir izteikts šāds iebildums: personai, kura rīkojas ar nodomu, līdzās likumā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāva apstākļu zināšanai, nodarījuma izdarīšanas laikā papildus ir jāapzinās visu kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošo apstākļu neesība. Tas tikpat kā nav iespējams.¹⁵⁹ Tomēr šis iebildums tiek noraidīts, jo nodomam ir pietiekoša nerefektēta (neapdomāta) “līdzapzināšanās” (*unreflektierte Mitbewusstsein* – vācu val.). Piemēram, tas, kurš aiz pārgalvības nodomājis kādu piekaut vai iznīcināt svešu mantu, nodarījumu izdara, labi apzinoties, ka rīkojas agresīvi bez attaisnojoša iemesla,¹⁶⁰ kaut arī nav par to īpaši domājis.

Ievērojot minēto, Vācijas StGB 16. panta pirmā daļa, kas reglamentē faktisko kļūdu (maldību par nodarījuma apstākļiem), nosakot, ka tas, kurš, izdarot nodarījumu, nezina apstākli, kas pieder likumā paredzētajam noziedzīgā nodarījuma sastāvam, nerīkojas ar nodomu, tiek

¹⁵⁷ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 628.

¹⁵⁸ Tātad saskaņā ar ierobežoto vainas teoriju nodoms aptver: 1) apstākļu zināšanu, kas pieskaitāmi likumā paredzētajam nodarījuma sastāvam un 2) kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošu apstākļu neapzināšanos (Nichtannahme rechtfertigender Umstände – vācu val.). Un otrādi – nodoms tiek izslēgts, ja 1) iztrūkst zināšana par likumā paredzētā nodarījuma sastāva nosacījumiem, t. i., apstākļiem, kas atbilst attiecīgā nodarījuma sastāvam, vai 2) maldīgi pieņemot kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošu apstākļu esību. Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 629.

¹⁵⁹ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 629. Šādā nozīmē arī Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 263.

¹⁶⁰ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 629. Šādā nozīmē arī Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 263.

piemērota arī tajos gadījumos, kad persona maldīgi domā, ka pastāv kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošs apstāklis.¹⁶¹ Šādos gadījumos šīs normas nosacījumi tiek piemēroti pēc analogijas.¹⁶²

Tiesiskās sekas ierobežojošā vainas teorija (Austrija). Saskaņā ar šo teoriju maldīgs pieņēmums, ka pastāv kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošs apstāklis, nodomu neizslēdz. Tomēr, ņemot vērā zemāku vainas pakāpi, tiesisko segu ziņā šāds nodarījums tiek pielīdzināts noziedzīgam nodarījumam aiz neuzmanības.¹⁶³

Tātad jautājumā par maldības juridiskajām sekām šī teorija neatšķiras no ierobežotās vainas teorijas.¹⁶⁴ Tomēr atšķirība ir citā aspektā. Saskaņā ar šo teoriju ir iespējama līdzdalība šādā nodarījumā,¹⁶⁵ jo, neraugoties uz maldību, nodarījums tiek uzskatīts par tīšu.

Šī teorija ir Austrijas StGB 8. panta pamatā, kas nosaka: tas, kurš maldīgi iedomājas lietas apstākļus, kas izslēgtu nodarījuma prettiesiskumu, nevar tikt sodīts par tīšu izdarīšanu. Ja maldība radusies aiz neuzmanības un par neuzmanīgu izdarīšanu paredzēts soda piedraudējums, viņš sodāms par neuzmanīgu izdarīšanu.¹⁶⁶

Lai gan normas tekstā nav skaidras norādes par to, ka tās pamatā ir tiesiskās sekas ierobežojošā vainas teorija, tomēr attiecīgs viedoklis ir pausts komentārā par šo normu. Tāpat komentāros norādīts, ka šādos gadījumos nodoms saglabājas, vienīgi sods nosakāms pēc sankcijas, kas paredzēta noziedzīgiem nodarījumiem aiz neuzmanības.¹⁶⁷

Iebilstot pret šo teoriju, ierobežotās vainas teorijas pārstāvji uzskata, ka, lai novērstu iespējamo kriminālatbildības robu līdzdalības gadījumā, nav nepieciešama īpaša teorija, jo šādi gadījumi ir ārkārtīgi reti. Turklāt šādos gadījumos lielākoties ir izpildījušās netiešās (pastarpinātās) izdarīšanas pazīmes. Piemēram, tas, kurš apzinās, ka cita persona maldīgi

¹⁶¹ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 29.06.1995., 4 StR 760/94, 21. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/2ba74a92-ab81-4710-a322-303ec5e283c3> (skatīts 26.06.2020.).

¹⁶² Exner T. Kompendium der strafrechtlichen Irrtumslehre. Zeitschrift für das Juristische Studium. 5/2009, S. 524. Tomēr tiesu prakse šai jautājumā nav konsekventa: vairākos nolēmumos pausts viedoklis arī par normas tiešu piemērošanu. Hardtung B. Die Obstruktion der Konstruktion. Über die Bremswirkung gewohnter Denkmuster im Strafrecht. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 13/2009, S. 808.

¹⁶³ Šo teoriju dēvē arī kā uz tiesiskajām sekām norādošo vainas teoriju (rechtsfolgenverweisende Schuldtheorie – vācu val.). Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 624.

¹⁶⁴ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 624., 630.

¹⁶⁵ Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 672, 674. Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 624, 631.

¹⁶⁶ Darbības vārda forma “izslēgtu” (ausschliessen würde – vācu val.) šajā normā skaidri liecina, ka, nepastāvot prettiesiskumu izslēdzošai situācijai objektīvi, faktiski prettiesiskums nav izslēgts. Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 346. Tātad persona, kura maldījusies, objektīvi rīkojas prettiesiski. Ibid, S. 350.

¹⁶⁷ StGB 8. pants ir izskaidrojams ar tiesiskās sekas norādošo vainas teoriju (rechtsfolgenverweisende Schuldtheorie – vācu val.). Šīs teorijas ietekmē StGB 8. panta nosacījumi pārsvarā tiek pārbaudīti vainas ietvaros. Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 349.

uzskata, ka pret viņu notiek uzbrukums, un pasniedz viņai revolveri, ir netiešais slepkavības izdarītājs, ja “uzbrucējs” vēlāk tiek nonāvēts.¹⁶⁸

Stingrā vainas teorija. Šī teorija (*strenge Schuldtheorie* – vācu val.) ir visradikālākā. Saskaņā ar to maldīgs pieņēmums, ka pastāv tāds apstākļi, kas atbilst likumā paredzētam kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošam apstāklim, ne tikai neizslēdz nodomu,¹⁶⁹ bet nav šķērslis sodīšanai par tīšu noziedzīgu nodarījumu.

Šīs teorijas pamatā ir uzskats, ka persona, kas pieļāvusi šo maldību, apzināti nodara kaitējumu ar likumu aizsargātajam tiesību labumam. Tāpēc viņai ir īpaši rūpīgi jāpārbauda sava pieņēmuma pareizība.¹⁷⁰ Līdz ar to šāda maldība ir juridiska kļūda (maldība par nodarījuma juridisko vērtējumu).¹⁷¹

Šī teorija bieži tiek kritizēta netaisnīgā rezultāta dēļ (sodīšana par tīšu noziedzīgu nodarījumu), jo patiesībā persona, kura pieļāvusi šādu maldību, nav pelnījusi lielāku nosodījumu nekā persona, kura nodarījumu izdarījusi aiz neuzmanības, ignorējot savas rīcības bīstamību.¹⁷²

Maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) un maldības par nodarījuma juridisko vērtējumu (juridiskās kļūdas) norobežošana. Kā atzīmēts iepriekš, saskaņā ar viedokli, atbilstoši kuram maldība par kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošu apstākļu esību ir šķērslis nodoma konstatēšanai, ir svarīgi ņemt vērā, ka nodomu izslēdzoša maldība ir tikai tad, ja persona iedomājas tādus apstākļus, kas atbilst tiesībās atzītam kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošam apstāklim. Tas nozīmē, ka ir ieteicams “virtuāli” iedomāties, ka maldīgi iedomātie apstākļi pastāvēja reāli. Konstatējot, ka tie atbilst visiem attiecīgā kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošā apstākļa nosacījumiem, secināms, ka nodoma nav.

Turpretim maldības, kas izslēdz nodomu, nav, ja persona maldīgi domā, ka pastāv tāds kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošs apstākļi, ko tiesības nepazīst, vai viņa kļūdaini (pārlietu plaši) nosaka tiesībās atzīta kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzoša apstākļa robežas. Šādos gadījumos noziedzīgs nodarījums ir izdarīts ar nodomu, bet šāda maldība ir tikai

¹⁶⁸ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 631.

¹⁶⁹ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 625. Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 350. Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 673. Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 353.

¹⁷⁰ Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 673. Saskaņā ar šo teoriju maldības gadījumā iespējama arī līdzdalība, jo tiešais izdarītājs rīkojas ar nodomu. Weber von Hellmuth. Der Irrtum über Rechtsfertigungsgrund. Juristenzeitung. 9/1951, S. 261.

¹⁷¹ Fukuda T. Das Problem des Irrtums über Rechtfertigungsgründe. Juristenzeitung. 5-6/1958, S. 147. Ievērojot minēto, ja šo maldību bija iespējams novērst, iespējama vienīgi soda mīkstināšana, savukārt, ja to nebija iespējams novērst, persona rīkojusies ar nodomu, taču bez vainas. Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 353.

¹⁷² Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 353.

juridiska kļūda (maldība par nodarījuma juridisko vērtējumu).¹⁷³ Piemēram, kļūdainis pieņēmums, ka dienesta noslēpuma izpaušana ir tiesiska tāpēc, ka to atļauj kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošs apstāklis – priekšnieka norādījums, ir juridiska kļūda,¹⁷⁴ jo tiesības šādu atbildību izslēdzošu apstākli nepazīst.

Par nepieciešamo aizstāvēšanos ir paustas šādas atziņas.

Maldība par uzbrukuma esību vai aizstāvēšanās nepieciešamību ir maldība par nodarījuma apstākļiem, kas izslēdz iespēju sodīt par tīšu noziedzīgu nodarījumu (faktiskā kļūda).¹⁷⁵ Ja persona maldās par apstākļiem, kas tiek likti viņas gala vērtējuma pamatā, piemēram, pārāk augstu novērtējot uzbrukuma bīstamības pakāpi, ir pieļauta maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda).¹⁷⁶ Turpretim, ja apjukuma dēļ persona maldās nevis par uzbrukuma faktiskajiem apstākļiem un uzbrukuma atvairīšanai nepieciešamo, bet gan par to, kas (šķietamās) aizstāvēšanās situācijā ir atļauts, ir pieļauta juridiska kļūda (maldība par nodarījuma juridisko vērtējumu).¹⁷⁷ Šāda maldība ir tad, ja persona pareizi apzinās faktiskos apstākļus, taču kļūdaini tos novērtē,¹⁷⁸ piemēram, ja:

- uzbrukuma bīstamība novērtēta pareizi, tomēr maldīgi uzskatīts, ka ir pieļaujama jebkāda veida un apmēra aizstāvēšana;¹⁷⁹
- pareizi uztverti uzbrukuma faktiskie apstākļi, taču kļūdaini uzskatīts, ka izvēlētais līdzeklis tā novēršanai ir samērīgs;¹⁸⁰
- maldīgi domāts, ka ir pieļaujams aizstāvēties pret uzbrukumu, kas jau noslēdzies;¹⁸¹
- maldīgi domāts, ka ir pieļaujams aizstāvēties pret apdraudējumu (uzbrukumu), kas ir iespējams tikai nenoteiktā nākotnē (konkrētajā gadījumā apsūdzētā noslepkavoja savu vīru,

¹⁷³ Šāda maldība negroza to, ka ir izdarīts tīšs noziedzīgs nodarījums. Ja šāda maldība nebija novēršama, persona labākajā gadījumā rīkojas bez vainas. Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 633. Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 357.

¹⁷⁴ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 23.02.1990., BGE 116 IV 56, 50.-51.rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4116056.html> (skatīts 18.10.2017.).

¹⁷⁵ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 01.02.2017., 4 StR 635/16, 12.rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/4/16/4-635-16.php> (skatīts 20.09.2021.).

¹⁷⁶ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 21.05.1963., 1 StR 153/63, 5.rdk. Pieejama: https://www.jurion.de/Urteile/BGH/1963-05-21/1-StR-153_63 (skatīts 18.06.2016.).

¹⁷⁷ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 10.05.1968., 4 StR 16/68, 10.rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/55cc56e0-36c4-4999-b3c7-4afe9390cf22> (skatīts 20.09.2021.).

¹⁷⁸ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 356.

¹⁷⁹ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 21.05.1963., 1 StR 153/63, 5.rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/510f8100-4312-43c8-b76e-db0e4e959e81> (skatīts 20.09.2021.).

¹⁸⁰ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 356.

¹⁸¹ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 15.07.2003., 1 StR 187/03, 9.-10.rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/03/1-187-03.php3?referer=db> (skatīts 15.06.2016.).

kamēr viņš gulēja miegā, baidoties, ka viņš vēlāk turpinās uzbrukumus viņai un radniekiem).¹⁸²

Visos minētajos piemēros persona, pareizi apzinoties faktiskos apstākļus, ir pārlieku plaši noteikusi tiesībās atzīta kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzoša apstākļa robežas.

Apgrieztā situācijā, proti, ja persona pārlieku šauri noteikusi tiesībās atzīta kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzoša apstākļa robežas (salīdzinājumā ar objektīvo situāciju) un tāpēc maldīgi uzskatījusi, ka rīkojas prettiesiski, ir izdarīts šķietams noziedzīgs nodarījums,¹⁸³ kas nav kriminālsodāms.

Dažos gadījumos abi maldības veidi – maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda) un maldība par nodarījuma juridisko vērtējumu (juridiskā kļūda) – var pastāvēt vienlaikus. Tādā gadījumā persona maldās divkārt – pirmkārt, maldīgi pieņemot tādu apstākļu eksistenci, kas atbilst kriminālatbildību izslēdzošiem apstākļiem (faktiskā kļūda), un, otrkārt, cik tālu situācijā, ko viņa maldīgi apzinājās, viņa ir “tiesīga iet”. Šāda maldība pārbaudāma abos virzienos.¹⁸⁴

Kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošu apstākļu neapzināšanās. Ja iepriekš aplūkota situācija, kad persona maldīgi uzskata, ka pastāv kāds kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošs apstāklis, turpinājumā aplūkota pretēja situācija, proti, objektīvi pastāv kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošs apstāklis, taču persona to neapzinās. Piemēram, sieva mājās gaida vīra ierašanos, lai viņu nonāvētu. Maldīgi domājot, ka durvis ver vaļā vīrs, lai gan tas ir iebrucējs, viņa to nonāvē. Šādā gadījumā objektīvi pastāv nepieciešamās aizstāvēšanās situācija, taču sieva to neapzinās.

Cits piemērs: lai izsistu logu, persona met akmeni. To darot, viņa neapzinās, ka telpās atrodas sasiets cilvēks, kam draud nāve gāzes noplūdes rezultātā. Loga izsišana novērš viņa nāvi. Metot akmeni, persona objektīvi rīkojas galējās nepieciešamības situācijā, taču neapzinās, ka pastāv šāda situācija.

Kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošiem apstākļiem ir ne tikai objektīvie,¹⁸⁵ bet arī subjektīvie elementi. Tas prasa no personas attiecīgā (kriminālatbildību izslēdzošā) apstākļa situatīvo nosacījumu zināšanu. Šajā ziņā pastāv līdzība ar noziedzīga nodarījuma sastāva

¹⁸² Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 06.09.1989., Geschäftszahl 14Os94/89. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19890906_OGH0002_0140OS00094_8900000_000 (skatīts 07.07.2016.).

¹⁸³ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 365.

¹⁸⁴ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 06.06.1952., 1 StR 708/51, 6. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/4eee30ba-8af4-4c2d-9b32-a55c637a550f> (skatīts 20.09.2021.).

¹⁸⁵ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 214.

objektīvo un subjektīvo pusi.¹⁸⁶

Kriminālbildību (prettiesiskumu) izslēdzošo apstākļu subjektīvā elementa esība ir pārbaudāma pēc tiem pašiem noteikumiem kā tas, vai rīcība, kas atbilst noziedzīga nodarījuma sastāvam, ir tīša. Tātad arī šeit var izmantot nodomu reglamentējošās normas. Netieša (eventuāla) nodoma kritēriji ir zemākā pakāpe – situāciju, kas atbilst šiem apstākļiem, persona nopietni uzskata par iespējamu (*ernstlich für möglich hält* – vācu val.) un to akceptē jeb samierinās ar to (*sich damit abfindet* – vācu val.).¹⁸⁷ Tātad šo atbildību izslēdzošo apstākļu eksistence personai ir jāapzinās vismaz netieša nodoma līmenī.¹⁸⁸

Par juridiskajām sekām, kad persona rīkojas situācijā, kad objektīvi pastāv kriminālbildību (prettiesiskumu) izslēdzošs apstākļis, taču viņa to neapzinās (šo apstākļu esība nav aptverta vismaz netieša nodoma līmenī), ir izteikti atšķirīgi viedokļi.

Saskaņā ar vienu no viedokļiem persona ir notiesājama par pabeigtu noziedzīgu nodarījumu, jo nav izpildījušies visi kriminālbildību (prettiesiskumu) izslēdzoša apstākļa nosacījumi (nav subjektīvā komponenta). Līdz ar to rīcība, kas atbilst noziedzīga nodarījuma sastāvam, ir prettiesiska.¹⁸⁹ Subjektīvā komponenta neesība ir vienīgi sodu mīkstinošs faktors.¹⁹⁰

Otrs risinājums – persona ir notiesājama par nozieguma mēģinājumu, jo objektīvi pastāvošie kriminālbildību (prettiesiskumu) izslēdzošie apstākļi “atceļ” (anulē) nodarījuma kaitīgumu, savukārt subjektīvās puses ietvaros šo apstākļu neapzināšanās dēļ rīcības kaitīgais raksturs saglabājas. Šādas īpatnības raksturīgas nozieguma mēģinājumam.¹⁹¹ Šādos gadījumos ir saskatāma līdzība ar nederīgu mēģinājumu, jo nav kaitīgo seku – nederīga mēģinājuma gadījumā šādas sekas nevar iestāties vispār, savukārt šeit aplūkotās maldības gadījumā šādu seku nav tāpēc, ka persona objektīvi bija tiesīga nodarīt kaitējumu.¹⁹²

Trešais risinājums – persona nav sodāma, jo, pirmkārt, objektīvi nav radītas kaitīgās sekas. Līdz ar to neiestājas atbildība par pabeigtu noziedzīgu nodarījumu. Otrkārt, nav izpildījušies nosacījumi arī atbildībai par nozieguma mēģinājumu. Saskaņā ar iespējami plašāko nozieguma mēģinājuma definīcijas izpratni šādas situācijas ar šo definīciju netiek aptvertas.¹⁹³ Normas par

¹⁸⁶ Ibid, S. 215.

¹⁸⁷ Ibid, S. 215.

¹⁸⁸ Leukauf O., Steininger H. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 216.

¹⁸⁹ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 216.

¹⁹⁰ Leukauf O., Steininger H. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 217.

¹⁹¹ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 217.

¹⁹² Schönke A., Schröder H. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 216.

¹⁹³ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 216.

noziedzīga mēģinājuma piemērošana pēc analogijas nav pieļaujama, jo tas pasliktina personas stāvokli.¹⁹⁴

Vācijas Federālā Augstākā tiesa senākā praksē uzskatīja, ka persona ir sodāma par pabeigtu noziedzīgu nodarījumu.¹⁹⁵ Tomēr jaunākos nolēmumos tā sliecas uzskatīt, ka persona ir sodāma vienīgi par noziedzīga mēģinājuma, saskatot strukturālas līdzības ar nederīgu noziedzīga mēģinājumu.¹⁹⁶ Piemēram, par grūtniecības neatļautu pārtraukšanu ir norādīts: ja ārsts nepārbauda grūtniecības pārtraukšanas indikācijas (vai dara to nevērīgi) un apzinās, ka pārbaude nav pietiekama, bet, neraugoties uz to, grūtniecību pārtrauc, parasti viņš atbild par pabeigtu noziedzīgu nodarījumu (StGB 218. panta pirmā daļa). Tomēr, ja pamatojoties uz ekspertīzi, tiek konstatēts, ka gadījumā, ja viņš būtu veicis rūpīgu pārbaudi, būtu atklātas indikācijas grūtniecības pārtraukšanai, pieļaujama sodīšana tikai par noziedzīga mēģinājumu. Ja lēmums izdarīt abortu pēc būtības ir pareizs, nebūtu pareizi sodīt par nelikumīgu grūtniecības pārtraukšanu kā pabeigtu noziedzīgu.¹⁹⁷

Šāds ir valdošais viedoklis arī Austrijas¹⁹⁸ un Vācijas tiesību zinātnē.¹⁹⁹

2.5. Personīga rakstura sodu izslēdzoši apstākļi

Vispārīgs raksturojums. Personīga rakstura sodu izslēdzoši apstākļi ir tādi, kas pastāv nodarījuma izdarīšanas laikā. Pēc satura tie raksturo konkrēto personu (viņas īpašības). Šo apstākļu esība ir pamats izslēgt attiecīgās personas atbildību.²⁰⁰

Kā piemēru var minēt normas, saskaņā ar kurām izdarītāja radniecība ar noteiktu personu loku ir pamats viņa nodarījuma atzīšanai par nesodāmu. Piemēram, Krimināllikuma 22. panta otrā daļa nosaka: par iepriekš neapsolītu slēpšanu un neziņošanu neatbild noziedzīgu izdarījušās personas saderinātais, laulātais, vecāki, bērni, brāļi un māšas, vecvecāki un mazbērni, kā arī tā persona, ar kuru noziedzīgu izdarījušā fiziskā persona dzīvo kopā un ar kuru tai ir kopīga (nedalīta) saimniecība. Savukārt Krimināllikuma 303. pants nosaka: par atteikšanos dot liecību neatbild personas, pret kuru uzsākts kriminālprocess, aizturētā, aizdomās turētā, apsūdzētā

¹⁹⁴ Leukauf O., Steininger H. Strafrechtsgesetzbuch Kommentar. 4. Auflage. Wien: Linde Verlag, 2017, S. 64.

¹⁹⁵ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 15.01.1952., 1 StR 552/51, 11., 14. rdk. Pieejama: https://www.jurion.de/urteile/bgh/1952-01-15/1-str-552_51/ (skatīts 22.01.2018.).

¹⁹⁶ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 27.10.2015., 3 StR 199/15, 9. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/15/3-199-15.php> (skatīts 22.01.2018.).

¹⁹⁷ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 03.12.1991., 1 StR 120/90, 37., 68. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/90/1-120-90.php> (skatīts 23.01.2018.).

¹⁹⁸ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 217.

¹⁹⁹ Felde B., Ort J.D. Entscheidungsbesprechung (OLG Naumburg, Urteil vom 22.02.2018., 2 Rv 157/17). Zeitschrift für das Juristische Studium. 5, 2018, S. 475. Pieejams: http://www.zjs-online.com/dat/artikel/2018_5_1248.pdf (skatīts 08.10.2018.).

²⁰⁰ Papildus tam tiek nošķirti arī objektīvie sodu izslēdzošie iemesli. Par tādiem uzskatāmi apstākļi, kas nav saistīti ar konkrēto personu un tāpēc tie neierobežoti attiecas arī uz līdzdalībniekiem. Schönke A., Schröder H. Strafrechtsgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 635. Maldībai par objektīvajiem sodu izslēdzošiem iemesliem nav juridiskas nozīmes. Schönke A., Schröder H. Strafrechtsgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 360. Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafrechtsgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 676.

saderinātais, laulātais, vecāki, bērni, brāļi un māsas, vecvecāki un mazbērni, kā arī tā persona, ar kuru noziedzīgu nodarījumu izdarījusī fiziskā persona dzīvo kopā un ar kuru tai ir kopīga (nedalīta) saimniecība.

Arī Satversmes 28. pantā, saskaņā ar kuru Saeimas locekli ne par balsošanu, ne par amatu izpildot izteiktām domām nevar saukt pie atbildības ne tiesas, ne administratīvā, ne disciplinārā ceļā, ir iekļauts personīga rakstura sodu izslēdzošs apstāklis.²⁰¹

Šo apstākļu iekļaušana likumā ir skaidrota šādi: pēc sava satura tie aptver daudzveidīgas situācijas. Daļēji to esība likumā ir skaidrojama ar kriminālpolitiskiem apsvērumiem, kas noved pie sodīšanas nolieguma, neraugoties uz to, ka ir izdarīts vainojams un sodāms nodarījums. Daļēji šie apstākļi kalpo ārpuskrimināltiesisku interešu aizsardzībai. Tā rezultātā sodīšanas nepieciešamība atkāpjas citu interešu priekšā.²⁰²

Lai gan Latvijas krimināltiesību teorijā mūsdienās šo apstākļu kategorija netiek nošķirta, tomēr tā bija pazīstama pirmskara literatūrā. Profesors P. Mincs norādījis, ka pie iemesliem, kas novērš kriminālatbildību, pieskaitāmi iemesli, kas, neraugoties uz to, ka pastāv pretlikumība un vaina, izslēdz sodāmību.²⁰³

Vai nodomam ir jāaptver sodu izslēdzoši apstākļi? Vācijā un Austrijā šajā jautājumā vienprātības nav.

Vācijā dominē viedoklis, ka maldībai par šiem apstākļiem nav juridiskas nozīmes, jo tie atrodas ārpus noziedzīga nodarījuma jēdziena. Tāpēc nozīme ir vienīgi tam, vai šie apstākļi pastāv faktiski. Citiem vārdiem sakot, tie ir nesodāmības objektīvie nosacījumi.²⁰⁴

Šāds viedoklis par dažiem sodu izslēdzošiem apstākļiem ir pausts arī judikatūrā.

Piemērs ilustrācijai.

Vācijas StGB 247. panta otrās daļas redakcija, kas bija spēkā līdz 1975. gada 1. janvārim, noteica, ka zādzība, ko izdarījis viens no laulātajiem pret otru laulāto, nav sodāma.

Vācijas Federālā Augstākā tiesa atzina, ka laulāto savienība neietilpst noziedzīga nodarījuma sastāvā. Šī pazīme ir vienīgi personīgs sodu izslēdzošs apstāklis. Nesodāms ir nevis zādzības veids, bet gan zādzības izdarītājs. Likums izslēdz ģimenes locekļa kriminālvajāšanu tikai tad, ja zādzības izdarītājs laulāto ir apzadzis faktiski. Pretēji juridiskajā literatūrā paustajam viedoklim StGB 247. panta otrās daļas pamatā nav prezumpcija par zemāku kaitīguma vai vainas

²⁰¹ Šāds viedoklis izteikts arī par līdzīga satura Vācijas tiesību normu. Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 635.

²⁰² Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 634.

²⁰³ Vācu valodā šādus apstākļus dēvē par Strafausschließungsgründe, bet krievu valodā - по причины исключают наказание. Mincs P. Krimināltiesību kurss: Vispārīgā daļa. Rīga: autora izdevums, 1934, 60.–61. lpp. Sk. arī Mincs P., Ēlers H., Jakobi P., Lauva J. 1933. gada 24. aprīļa Sodū likums ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem, kā arī ar alfabētisko un citiem rādītājiem. Atkārtots izdevums. Rīga: Limited Company SIA, 2016, 20. lpp, 1. punkts komentārā pie 45. panta.

²⁰⁴ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 359.

pakāpi, vai īpašu izdarītāja motivāciju. Tāpēc, ja apsūdzētais vienīgi maldīgi domājis, ka izdara savai sievai piederošas mantas zādzību, StGB 247. panta otrā daļa nav piemērojama un viņš sodāms par zādzību.²⁰⁵

Analogi lēmusi Austrijas Augstākā tiesa, iztulkojot normu, kas paredz vieglāku sodu, ja krāpšana izdarīta pret radnieku.²⁰⁶

Tomēr šī pieeja daļēji tiek kritizēta.

Saskaņā ar vienu no viedokļiem ir nepieciešams diferencēts vērtējums. Proti, nozīme ir tam, kādu iemeslu dēļ konkrētais apstāklis, piemēram, izdarītāja personīgā saikne ar cietušo vai personu, kuras labā nodarījums izdarīts, ir iemesls atšķirīgam krimināltiesiskam vērtējumam (atbrīvošanai no atbildības).²⁰⁷

Ja sodu izslēdzošs apstāklis ir noteikts vienīgi valsts politikas vai kriminālpolitisku apsvērumu dēļ (*aus rein staatspolitischen oder kriminalpolitischen Gesichtspunkten* – vācu val.), izšķiroša ir objektīvā situācija. Par šādu apstākli uzskatāms, piemēram, Vācijas StGB 257. panta trešās daļas nosacījums, saskaņā ar kuru par palīdzību nolūkā pasargāt noziedzīgā nodarījumā gūtos labumus nav sodāma tāda persona, kura ir sodāma par piedalīšanos šajā noziedzīgā nodarījumā (sal. Krimināllikuma 314. pantu).²⁰⁸

Turpretim, ja sodu izslēdzošs apstāklis ir saistīts ar kaitīguma apmēru vai vainīgā īpašu motivāciju, no faktiskās kļūdas (maldības par nodarījuma apstākļiem) šī situācija atšķiras tikai ar to, ka šie apstākļi nav iemesls soda mīkstināšanai, bet gan pilnīgai atbrīvošanai no soda.²⁰⁹ Līdz ar to noteikumi par faktisko kļūdu ir piemērojami pēc analogijas.²¹⁰ Piemēram, Vācijas StGB 258. panta pirmā daļa paredz atbildību tam, kurš ar nolūku vai tīši (*absichtlich oder wissentlich* – vācu val.) pilnīgi vai daļēji izjauc citas personas sodīšanu par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Savukārt šī panta sestajā daļā ir iekļauts personisks sodu izslēdzošs apstāklis – tas, kurš šo nodarījumu izdara par labu radniekam, nav sodāms.²¹¹

²⁰⁵ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 16.06.1970., 5 StR 261/70, 7.-11. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/baab5016-1faa-448d-b14e-f1594efaf835> (skatīts 12.08.2020.).

²⁰⁶ Tomēr Austrijas juridiskajā literatūrā pastāv arī atšķirīgs viedoklis. Šāds viedoklis pamatots ar to, ka piederība ģimenei ir par tiesību labuma sīkāks apraksts. Līdz ar to tā nešaubīgi ir noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme. Habich M. O. Grenzfällen des Irrtums im Strafrecht. Graz, 2019. S. 13.-14. Pieejams: <https://unipub.uni-graz.at/obvugrns/download/pdf/4406848?originalFilename=true> (skatīts 18.11.2021.).

²⁰⁷ Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 677. Exner T. Kompendium der strafrechtlichen Irrtumslehre. Zeitschrift für das Juristische Studium. 5/2009, S. 523.

²⁰⁸ Tas pats sakāms par parlamenta deputātu izteikumu imunitāti (StGB 36.p.). Exner T. Kompendium der strafrechtlichen Irrtumslehre. Zeitschrift für das Juristische Studium. 5/2009, S. 523.

²⁰⁹ Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 677. Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 359.

²¹⁰ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 359.

²¹¹ Ibid, S. 635.

Tas, kurš slēpj personu, kuru maldīgi uzskata par savu radnieku, lai palīdzētu viņam izvairīties no soda, atrodas tādā pašā situācijā kā slēpjot īsto radnieku.²¹² Līdz ar to šīs motivācijas dēļ persona nebūtu sodāma.²¹³

Vācijas judikatūrā, piemērojot StGB 258. panta piektajā daļā paredzēto personīgo sodu izslēdzošu apstākli – nodarījums izdarīts, lai pilnībā vai daļēji paglābtu no sodīšanas sevi, ir atzīts, ka maldība par šo apstākli ir juridiski nozīmīga: izšķiroši ir tas, kā pats izdarītājs novērtē situāciju. Sevis glābšana no soda izslēdz kriminālatbildību arī tad, ja bažas no izmeklēšanas bija nepamatotas.²¹⁴

Iestājoties par šo diferencēto vērtējumu, kas sīkāk izklāstīts iepriekš, juridiskajā literatūrā vienlaikus tiek norādīts, ka atšķirīgi ir jāvērtē situācija, ja persona nezina, ka pastāv tāds apstāklis, kas izslēdz sodu. Šādos gadījumos attiecīgās normas par sodu izslēdzošiem apstākļiem nav piemērojamas.²¹⁵

Tāpat saskaņā ar alternatīvo viedokli ir jānošķir maldīgs priekšstats par to, ka pastāv attiecīgs sodu izslēdzošs apstāklis, un attiecīgā sodu izslēdzošā apstākļa nezināšana. Pēdējā gadījumā vienmēr izšķiroša ir objektīvā situācija.

Iepriekš aprakstīto diferencēto pieeju juridiskajā literatūrā tiek rosināts attiecināt arī uz personīgajiem sodu atceļošajiem apstākļiem.²¹⁶

Sodu izslēdzošiem un sodu atceļošiem apstākļiem kopīgs ir tas, ka tie atceļ vai nerada kriminālatbildību. Savukārt atšķirība starp tiem ir šāda: sodu izslēdzoši iemesli ir tādi, kas pastāv nodarījuma izdarīšanas laikā un jau sākotnēji ir šķērslis sodīšanai. Savukārt sodu atceļoši iemesli ir tādi, kas iestājas pēc nodarījuma izdarīšanas.²¹⁷

Minētā diskusija ļauj secināt, ka to apstākļu uzskaitījums, kam jābūt aptvertam ar nodomu, nav jāuzskata par izsmelšu. Tāpēc ir atstājama vieta tālākām diskusijām.

²¹² Ibid, S. 359.

²¹³ Ibid, S. 359.

²¹⁴ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 01.09.2020., 1 StR 373/19, 15. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/19/1-373-19.php> (skatīts 09.05.2021.).

²¹⁵ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 635.

²¹⁶ Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 676.-677. Exner T. Kompendium der strafrechtlichen Irrtumslehre. Zeitschrift für das Juristische Studium. 5/2009, S.523.

²¹⁷ Sk. plašāku šo apstākļu raksturojumu – Leja M. Krimināltiesību aktuālie jautājumi un to risinājumi Latvijā, Austrijā, Šveicē, Vācijā. I. daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2019, 68.-69. lpp.

3. Nodoma zināšanas (intelektuālais) elements

3.1. Zināšanas precizitātes pakāpes

Latvija. Aplūkojot zināšanas elementu, svarīgs ir jautājums, cik precīzi un skaidri personai ir jāzina (jāapzinās) apstākļi, kuriem jābūt aptvertiem ar nodomu. Ja šis precizitātes (skaidrības) minimālais sliekšnis nav sasniegts, ir pieļauta maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda).

Vispirms par terminoloģiju.

Krimināllikuma 9. pantā nodoma zināšanas elements ir apzīmēts ar darbības vārdu “apzināties”, savukārt pret sekām lietots termins “paredzēt”.²¹⁸ Dažās Krimināllikuma Sevišķās daļas normās lietots darbības vārds “zināt” (sk. Krimināllikuma 232., 250., 290. pants u. c.).²¹⁹ Savukārt krimināltiesību teorijā nodoma zināšanas elements apzīmēts arī ar terminu “pieļaušana”.²²⁰

Tiek uzskatīts, ka termini “zināšana” (zināt), “apzināšanās” (apzināties) un “pieļaušana” (pieļaut) apzīmē atšķirīgas nodoma zināšanas elementa precizitātes pakāpes.

Tiesību teorijā ir norādīts, ka zināšana ir nepārprotama apzināšanās par kāda apstākļa esību. Savukārt darbības vai bezdarbības apzināšanās nozīmē to, ka persona noziedzīga nodarījuma izdarīšanas laikā, balstoties uz dzīves pieredzi, izglītību, profesionālajām iemaņām, intelektuālo līmeni un citām īpašībām, saprot sava nodarījuma faktiskos apstākļus un to, ka viņas rīcība apdraud citas personas likumīgās intereses vai nodara tām kaitējumu.²²¹ Jēdziena “apzinoties” intelektuālā momenta latīņa ir zemāka par jēdziena “zinot” latīņu.²²²

²¹⁸ Tieša nodoma intelektuālā puse aptver noziedzīgu nodarījumu izdarījušās personas psihiskās darbības procesus, kas izpaužas kā darbības vai bezdarbības kaitīguma apzināšanās (formāla sastāva noziedzīgos nodarījumos), bet materiāla sastāva noziedzīgos nodarījumos aptver arī kaitīgo seku paredzēšanu. Krastiņš U. Tieša nodoma tvērums krimināltiesībās. Krimināllikuma 9.panta otrās daļas paplašināts komentārs ar teorētiskām nostādnēm. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 25. lpp. Intelektuālās puses izpaušmes ir zināšana, apzināšanās, pieļaušana, bet attieksmē pret kaitīgajām sekām – arī paredzēšana. Turpat, 25. lpp.

²¹⁹ Profesors P. Mincs zināšanas (intelektuālo) elementu raksturojis kā “izdarāmā konkrētu apzināšanos un seku paredzēšanu”. Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārīgā daļa. Otrās papildinātās izdevums. Rīga: Autora izdevums, 1934, 91. lpp.

²²⁰ Personas psihiskā attieksme pret noziedzīga nodarījuma sastāvā iekļautām darbības vai bezdarbības papildu pazīmēm (apstākļiem) attiecas uz vainas intelektuālo pusi, kas izpaužas kā zināšana par tām, to apzināšanās, pieļaušana, paredzēšana, bet tā ir nodoma viena puse (intelektuālā), jo tikai kopā ar apzinātu gribas izpaušmi, kas reālajā pasaulē parādās darbības vai bezdarbības veidā, tā veido vainas formu - nodomu noziedzīgā nodarījumā. Krastiņš U. Tieša nodoma tvērums krimināltiesībās. Krimināllikuma 9.panta otrās daļas paplašināts komentārs ar teorētiskām nostādnēm. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 42. lpp.

²²¹ Krastiņš U. Novitātes Krimināllikuma 195. un 314. panta regulējumā. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2017. 28. novembris, nr. 49. Kontekstā ar Krimināllikuma 195. pantā paredzēto sastāvu ir norādīts: jēdziena “apzinoties” intelektuālā momenta latīņa ir zemāka par jēdziena “zinot” intelektuālā momenta latīņu. Baumanis J. Kriminālatbildība par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2019. 19. februāris, nr. 7.

²²² Baumanis J. Kriminālatbildība par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2019. 19. februāris, nr. 7.

Visbeidzot, apzināts pieļāvums nozīmē to, ka noteikts apstākļi ir bijis iespējams (varbūtējs).²²³ Piemēram, vainīgā psihiskā attieksme pret cietušā vecumu var izpausties gan kā zināšana, gan kā pieļaušana, ka cietušais ir mazgadīgs (nepilngadīgs).²²⁴

Profesors P. Mincs tikko minēto personas psihisko attieksmi ir raksturojis šādi: starp zināšanu un nezināšanu pa vidu atrodas “svārstīšanās te uz vienu, te uz otru pusi” – tas ir šaubu stāvoklis.²²⁵

No minētajām atziņām izriet, ka “zināšana” un “pieļaušana” tiek ielasīta Krimināllikuma 9. panta terminā “apzināties”. Nodoma kā zināšanas elementa formas precizitātes ziņā (no augstākās pakāpes uz zemāko) tiek sarindotas šādi – “zināšana”, “apzināšanās”, “pieļaušana”.

Autors uzskata, ka šo triju zināšanas formu nošķiršana praksē nav nedz iespējama, nedz nepieciešama. Faktiski ir pietiekoša divu zināšanas formu nošķiršana. “Apzināšanās” un “zināšana” ir uzskatāma par vienu un to pašu formu, bet otra forma ir “pieļaušana”.

Minētais secinājums ir pamatojams ar šādiem apsvērumiem.

Zināšana un apzināšanās ir grūti nošķirama jau definīcijas līmenī. Šai sakarā pats profesors U. Krastiņš citviet norādījis, ka etimoloģisko atšķirību nianse šo divu vārdu jēgā ir, bet konkrēti pateikt, kādas tās ir, ir visai sarežģīti.²²⁶

Triju zināšanas formu nošķiršanai nav arī praktiskas nozīmes, jo, nosakot nodoma veidu, pietiekoša ir divu formu – zināšanas (apzināšanās) un pieļaušanas (kāda apstākļa atzīšana par iespējamu jeb varbūtēju) – nošķiršana.

Ievērojot minēto, autora ieskatā, nodomam nepieciešamais zināšanas elements ir šādos gadījumos:

- ja persona zina (apzinās) to apstākļu esību vai iestāšanos, kuriem jābūt aptvertiem ar nodomu (pietiekoša ir augsta pārliecības pakāpe; nesatricināma pārliecība nav obligāta);
- ja persona šo apstākļu esību vai iestāšanos uzskata vienīgi par iespējamu (tomēr šim pieļāvumam ir jābalstās uz konkrētiem faktiem).

Pēdējo piebildi ir iespējams ilustrēt ar konkrētu piemēru.

Ja privātuzņēmējs padotajam dod uzdevumu iegūt valsts pasūtījumu, piešķirot viņam noteiktu naudas summu, bet nesniedzot sīkākas norādes, kā sasniegt šo mērķi, privātuzņēmēja pieļāvums, ka padotais šo naudu var izmantot kukuļdošanai, būs pietiekošs nodomam tikai tad, ja

²²³ Krastiņš U. Novitātes Krimināllikuma 195. un 314. panta regulējumā. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2017. 28. novembris, nr.49.

²²⁴ Arī pret citiem apstākļiem, kas attiecas uz darbības raksturu un saturu, kāda apstākļa pieļaušana tiek vērtēta kā apzināšanās. Krastiņš U. Tieša nodoma tvērums krimināltiesībās. Krimināllikuma 9.panta otrās daļas paplašināts komentārs ar teorētiskām nostādnēm. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 59.-60. lpp.

²²⁵ Mincs P. Krimināltiesību kurss: Vispārīgā daļa. Rīga: autora izdevums, 1934, 91. lpp.

²²⁶ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 150. lpp.

tas būs pamatots ar konkrētiem faktiem, piemēram, ar to, ka privātuzņēmējam zināms, ka padotais, dodot kukuļus, valsts pasūtījumus ieguvis jau agrāk (vai viņš dzirdējis šādu informāciju no citām personām), vai valsts pasūtījums iegūstams valstī ar augstu korupcijas risku u. tml. Turpretim šāds pieļāvums neatbildīs nodoma zināšanas elementam, ja tas nebūs balstīts uz konkrētiem faktiem, bet gan abstrakti teorētiskām iespējām.

Papildus ir atgādināms, ka zināšanas elements vien nodomam nav pietiekošs. Bez tā ir jākonstatē arī gribas elements.

No slēdziena par pretējo izriet, ka maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda) nav pieļauta tajos gadījumos, kad persona uzskata, ka apstākļi, kam jābūt aptvertam ar nodomu, ir iespējams (varbūtējs) jeb viņa šaubās par tā esību (vai iestāšanos nākotnē). Šādā gadījumā ir sasniegts nodoma zināšanas elementa minimālais sliekšnis.

Vācija, Austrija, Šveice. Arī vāciski runājošās valstīs nodoma zināšanas elementa apzīmēšanai lietoti līdzīgi termini – “zināšana”, dažkārt arī “apzināšanās” (*Bewusstsein* – vācu val.). Citviet “zināšana” un “apzināšanās” lietoti vienlaikus.²²⁷ Tāpat lietots termins “paredzēšana”.

Par terminiem “zināšana” un “paredzēšana” teorijā ir pausts šāds viedoklis.

Daļa likumā paredzēto nodarījuma sastāva pazīmju ir tādas, kas pastāv jau nodarījuma izdarīšanas laikā vai realizējas tieši (nepastarpināti) nodarījuma izdarīšanas laikā. Tikai šajā ziņā persona var zināt, ka šie apstākļi pastāv vai viņa tos realizē. Turpretim cita pazīmju daļa ir tādi apstākļi, kuri iestājas vienīgi nodarījuma rezultātā (sekas). Par tām nodarījuma izdarīšanas laikā personai nevar piemist zināšana. Vienīgi pēc vispārējās pieredzes par cēloņu attīstību viņa var paredzēt, ka šie apstākļi iestāsies.²²⁸

Tomēr praksē šī atšķirība, lietojot minētos terminus, parasti netiek ņemta vērā.

Lai gan šajās valstīs nodoma zināšanas elementa apzīmēšanai netiek lietots termins “pieļaušana”, tomēr ir atzīts, ka nodomam nav nepieciešams, lai zināšana būtu vienīgi tās augstākajā pakāpē. Tiek nošķirtas divas zināšanas pakāpes:

- persona ir pārliecināta (ir droša), kas pastāv apstākļi, kam jābūt aptvertam ar nodomu;
- persona šo apstākļi uzskata vienīgi par iespējamu (varbūtēju).

Par pirmo zināšanas veidu papildus paskaidrots tālāk minētais.

²²⁷ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 144.-145.

²²⁸ Vācijas StGB projekts: Entwurf eines Strafgesetzbuches (StGB) E 1962 vom 04.10.1962., Urheber: Bundesregierung, S. 129. Pieejams: <http://dipbt.bundestag.de/doc/btd/04/006/0400650.pdf> (skatīts 23.11.2018.).

Drošai zināšanai par noziedzīga nodarījuma sastāva izpildīšanos ir pielīdzināma arī nodarījuma seku iestāšanās, kas sagaidāma ar lielu varbūtību.²²⁹

Par otro zināšanas veidu paskaidrots tālāk minētais.

Nodoms aptver ne tikai nodarījuma apstākļus, kuru esību vai iestāšanos persona uzskata par drošu. Nodoms var aptvert arī apstākļus, kuru esību vai iestāšanos viņa uzskata vienīgi par iespējamu.²³⁰ Zināšanai kā nodoma intelektuālajam elementam pietiekošs ir priekšstats, ka personīgā rīcība, iespējams, rezultēsies noziedzīga nodarījuma realizācijā.²³¹ Tas, kurš nojauš apstākļa iestāšanos, nevar atsaukties uz “ne-zināšanu” (“*Nicht-Kennen*” – vācu val.). Neskaidrība, vai pastāv noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme, nav nezināšana, tāpēc maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiska maldība) ir izslēgta.²³² Tas ir valdošais viedoklis.²³³

Turpinājumā daži piemēri.

1. Ja kāds nepamana, ka šķietamais putnubiedēklis, uz kuru viņš izšauj, ir cilvēks, tas nerīkojas ar nodomu nonāvēt. Turpretim tas, kurš šaubās, vai viņa priekšā ir putnubiedēklis vai cilvēks, bet tomēr šauj, tad, ja tas ir cilvēks, tas ir sodāms par tīšu prettiesisku nonāvēšanu (slepkavību),²³⁴ protams, pie nosacījuma, ja konstatēts arī gribas elements.

2. Par normu, kas paredz atbildību par viltotas naudas iegūšanu un izplatīšanu (Vācijas StGB 147. pants), ir atzīts tālāk minētais.

Noraidāms ir viedoklis, ka šis noziedzīgais nodarījums iespējams tikai tad, ja vainīgajam ir droši zināms, ka nauda ir viltota. Tieši iegūstot viltotu naudu, ir pilnīgi iespējams, ka ieguvējs pēc apstākļiem rēķinās (skaidri nezina), ka piedāvātā nauda ir neīsta (nodoma zināšanas elements), bet tomēr to pieņem, jo gadījumā, ja tā būtu neīsta, grib to izmantot kā īstu (nodoma gribas elements). Ja šajos gadījumos šī norma nebūtu piemērojama, tas būtu būtisks robs naudas aprites aizsardzībā, ko likumdevējs, ņemot vērā tiesību labuma augsto nozīmību, nav domājis.²³⁵

3. Nav nepieciešams, lai vainīgajam būtu precīzi zināma nozagtās mantas vērtība.²³⁶ Ja likums pastiprina atbildību par mantas zādzību augstākā vērtībā, vainīgajam nav jāzina precīza mantas vērtība, taču šai augstākai vērtībai ir jābūt vismaz aptuveni nosegtai ar vainīgā

²²⁹ Geißler Ch. Strukturen betrugsnaher Tatbestände: zur Legitimation und Begrenzung modernen Wirtschaftsstrafrechts. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, 2010, S. 99.-100.

²³⁰ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 26.04.2004., BGE 130 IV 58, 16. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4130058.html> (skatīts 04.04.2020.).

²³¹ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 483.

²³² Hoven E. Thesen zum Vorsatz. Pieejams: <https://kriminalpolitischer-kreis.de/wp-content/uploads/2018/03/Thesen-zum-Vorsatz-Elisa-Hoven.pdf> (skatīts 02.12.2018.).

²³³ Schmidt R. Strafrecht – Allgemeiner Teil: Grundlagen der Strafbarkeit. Aufbau des strafrechtlichen Gutachtens. Taschenbuch. 19. Auflage. Hamburg: Hochschulle für Angewandte Wissenschaften, 2018, S. 86.

²³⁴ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 483.

²³⁵ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 10.01.1952., 3 StR 438/51. Pieejama: https://www.jurion.de/Urteile/BGH/1952-01-10/3-StR-438_51 (skatīts 21.09.2015.).

²³⁶ Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 14.06.1983., Geschäftszahl 90s68/83. Pieejama: <https://www.jusline.at/entscheidung/358432> (skatīts 14.08.2020.).

priekšstatu.²³⁷ Atsevišķi, protams, ir jārisina jautājums par nodoma veidu (tiešs vai netiešs nodoms).

Kā minēts iepriekš, zināšanas elements ir arī tad, ja persona, pieļaujot kāda apstākļa eksistenci, apzināti izvēlas ignorēt šo varbūtību. Tas skaidrots ar to, ka persona, kura apzināti izšķiras par labu nezināšanai, nevar atsaukties uz to, ka noziedzīga nodarījuma sastāva izpildīšanās nebija paredzama. Apzināta lietas apstākļu nezināšana nav maldība. Tas, kurš zina, ka viņš neko nezina, nemaldās.²³⁸

No otras puses, zināšanas elementam nav pietiekošs pieļāvums, kas nav ne ar ko pamatots.²³⁹ Pieņēmums, kas ir balstīts uz tīrām spekulācijām, baiļu uzplūdiem vai mānīcīgiem uzskatiem, nodomam nav pietiekošs, kaut arī tas izrādījies pareizs.²⁴⁰ Tieši otrādi, pieņēmumam (par noteikta apstākļa iespējamību) ir jābūt balstītam uz zināšanām par konkrētiem faktiem, no kuriem var secināt, ka attiecīgais apstākļis pastāv. To, cik daudz faktu ir jāzina, ir juridisks jautājums.²⁴¹

Nodomam nepieciešamo pazīmju apzināšanos var traucēt dažāda rakstura psihiski traucējumi, piemēram, uztveršanas (izzināšanas) spēja var būt vājināta plānprātības rezultātā. Arī tas, kurš alkohola ietekmē nesaskata tādu nodarījuma apstākli, ko viņš būtu atpazinis skaidrā prātā, rīkojas bez nodoma.²⁴² Piemēram, alkohola ietekmē persona var neapzināties, ka viņas rīcība apdraud citas personas dzīvību. Proti, tas, kurš, neraugoties uz alkohola izraisītiem psihes traucējumiem, vēl ir spējīgs saskatīt savas vardarbīgās rīcības kaitīgumu, var nesaskatīt to, ka viņa rīcībai var būt letālas sekas.²⁴³

Pieļaušanas pierādīšana. Par pieļaušanas (kā zināšanas elementa) pierādīšanu profesors U. Krastiņš pamatoti ir norādījis, ka svarīgi ir ievērot to, ka kāda apstākļa pieļaušanu kā cilvēka domāšanas rezultāta konstatējumu nedrīkst balstīt vienīgi uz loģiskiem vai subjektīviem pieņēmumiem. Pieņēmumi, kas nebalstās uz reāliem faktiskiem apstākļiem, var novest pie

²³⁷ Parasti zādzības izdarītāja nodoms ir vērsts uz iespējami lielāku guvumu, pie kam augstāko (kopējo) vērtību, ko pēc apstākļiem uzskatījis par iespējamu, viņš lielākoties akceptē. Tomēr, ja zinot īsto vērtību, viņš nodarījumu nebūtu izdarījis, (eventuāla) nodoma attiecībā uz mantas vērtību nav. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 27.09.1979., Geschäftszahl 12Os95/79. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JIT_19790927_OGH0002_0120OS00095_7900000_000 (skatīts 14.08.2020.).

²³⁸ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 27.11.2008., 6B_346/2008, 2.3.1.punkts. Pieejama: http://www.servat.unibe.ch/dfr/bger/081127_6B_346-2008.html (skatīts 24.06.2015.).

²³⁹ Struensee E. "Objektives" Risiko und subjektiver Tatbestand: — Eine Entgegnung zu dem vorstehenden Aufsatz von Herzberg JZ 1987, 536. Juristenzeitung, 11/1987, S. 542.

²⁴⁰ Schumann H. Zur Wiederbelebung des „voluntativen“ Vorsatzelements durch den BGH — Zugleich Anmerkung zu dem Urteil des BGH vom 15.11.1987., 3 StR 449/87. Juristenzeitung, 5/1989, S. 432.

²⁴¹ Struensee E. "Objektives" Risiko und subjektiver Tatbestand: — Eine Entgegnung zu dem vorstehenden Aufsatz von Herzberg JZ 1987, 536. Juristenzeitung, 11/1987, S. 542.

²⁴² Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 269.

²⁴³ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 22.11.1990., 4 StR 431/90, 5. rdk. Pieejama: https://www.jurion.de/urteile/bgh/1990-11-22/4-str-431_90/ (skatīts 16.02.2019.).

objektīvās pieskaitāmības, tas ir, noziedzīga nodarījuma bez vainas inkriminēšanas. Tāpēc, tikai rūpīgi noskaidrojot un neitrāli novērtējot nodarījuma faktiskos apstākļus, ir iespējams konstatēt nodarījumu izdarījušās personas patieso psihisko attieksmi pieļāvuma veidā attiecībā pret reāli pastāvošu apstākli.²⁴⁴

Ievērojot minēto, ir noraidāms vienā no promocijas darbiem paustais viedoklis, saskaņā ar kuru gadījumā, ja personai uzlikts pienākums zināt vai noskaidrot tipiskā noziedzīga nodarījuma sastāvā minētos faktiskos blakusapstākļus, ir uzskatāms, ka persona tos apzinājusies arī tad, ja pret šādu blakusapstākļu pastāvēšanu pieļāvusi nevērību,²⁴⁵ un, ja persona nav noskaidrojusi iepriekš noziedzīga nodarījuma sastāvā paredzētos blakusapstākļus, ko bija pienākums noskaidrot, persona tos apzināti pieļāvusi, tātad – rīkojusies ar nodomu, ja vien apstākļu noskaidrošana vispār bija iespējama.²⁴⁶

Minētais viedoklis ir balstīts uz nepamatotu prezumpcijas piemērošanu, proti, ja personai bija pienākums zināt noteiktus apstākļus, ir prezumējams, ka viņa tos zināja (pieļāvuma formā). Tomēr prezumpciju piemērošana krimināltiesībās ir strikti ierobežota.

Lai gan Kriminālprocesa likuma 125. panta pirmā daļa paredz prezumpcijas par to, ka bez papildu procesuālo darbību veikšanas par pierādītu uzskatāms fakts, ka persona zina vai tai vajadzēja zināt savus normatīvajos aktos paredzētos pienākumus (4. punkts), kā arī profesionālos un amata pienākumus (5. punkts), ja vien kriminālprocesā netiek pierādīts pretējais, komentējot šīs prezumpcijas, pamatoti ir norādīts, ka pats par sevi fakts, ka persona zina/vajadzēja zināt ar normatīvo aktu uzlikto vai no amata/profesijas izrietošu pienākumu, neļauj prezumēt, ka tā neizpildes gadījumā viņa rīkojusies nolaidīgi vai tīši. Prezumējams ir tikai fakts par pienākuma zināšanu, taču tālākais (apzināta nepildīšana/nolaidīga pildīšana/pilnvaru pārkāpšana) ir pierādāms vispārējā kārtībā. Tāpat ir jāatceras, ka tas, ka persona zina attiecīgo pienākumu, ne vienmēr nozīmē, ka viņa līdz galam saprot tā nozīmi un saturu.²⁴⁷ Turklāt izmeklēšana un faktu pārbaude veicama pilnā apmērā jebkurā gadījumā, ja pati apsūdzētā persona rada pamatotas šaubas, ka tā zinājusi tai ar normatīvajiem tiesību aktiem noteiktu konkrētu pienākumu vai kādu

²⁴⁴ Krastiņš U. Novitātes Krimināllikuma 195. un 314. panta regulējumā. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2017. 28. novembris, nr. 49.

²⁴⁵ Šai gadījumā vainojamība izslēgta tikai tad, ja prasītos apstākļus personai nebija iespējams noskaidrot (casus). Beļska A. Noziedzīga nodarījuma izpratne Latvijas un Amerikas savienoto valstu krimināltiesībās. Promocijas darbs. Rīga, 2012. 196. lpp.

²⁴⁶ Lai arī autore tūlīt pat piebilst, ka “tomēr, lai apgalvotu, ka personai bijis tiešs nodoms, nepieciešams pierādīt zināšanu”, kas ar to domāts, paliek neskaidrs, jo no visa līdz tam autore pateiktā izriet, ka pienākuma neizpildīšanas gadījumā zināšana pieļāvuma formā jau ir konstatēta. Līdz ar to šī piebilde nonāk pretrunā līdz tam minētajam. Beļska A. Noziedzīga nodarījuma izpratne Latvijas un Amerikas savienoto valstu krimināltiesībās. Promocijas darbs. Rīga, 2012. 198. lpp.

²⁴⁷ Kriminālprocesa likuma komentāri. A daļa. Strada-Rozenberga K. (zin. red.). Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 422. lpp.

no saviem profesionālajiem vai amata pienākumiem, vai arī šādas šaubas rodas valsts apsūdzības uzturētājam, izvērtējot lietā apkopotos materiālus un pierādījumus.²⁴⁸

Turklāt minētajā promocijas darbā izteiktā viedokļa piemērošana praksē novestu pie kriminālatbildības patvaļīgas paplašināšanas, jo šādā gadījumā noziedzīgie nodarījumi, kuri saskaņā ar Krimināllikumu izdarāmi tikai tīši (ar nodomu), faktiski tiktu “pārvērsti” par tādiem, kurus iespējams izdarīt arī aiz neuzmanības, jo pārmetums par to, ka persona kaut ko nezināja, lai gan viņai vajadzēja zināt, ir neuzmanības pazīme (Krimināllikuma 10. pants). Vienīgi iespēja zināt kādu nodarījuma apstākli, nodoma zināšanas elementam nav pietiekoša.

Diemžēl arī tiesu praksē nodoma pamatošanai dažkārt tiek izmantota atsauce uz šīm prezumpcijām. Piemēram, vērtējot apsūdzību pēc Krimināllikuma 296. panta pirmās daļas (tiesas nolēmuma neizpildīšana) lietā, kurā apsūdzētais, iebilstot pret celto apsūdzību, atsaucās uz Kredītiestāžu likuma normām, kas, viņaprāt, liedza izpildīt tiesas nolēmumu, Senāts norādīja tālāk minēto.

Subjektīvā attieksme pret Krimināllikuma 296. panta pirmajā daļā paredzēto nodarījumu ir tiešs nodoms, jo vainīgais apzinās savu darbību kaitīgumu un ar savu darbību vai bezdarbību kavē izpildīt tiesas nolēmumu. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 125. panta pirmās daļas 4. punktā noteikto bez papildu procesuālo darbību veikšanas par pierādītiem uzskatāms apstāklis, ka persona zina vai tai vajadzēja zināt normatīvajos aktos noteiktās tiesības. Apelācijas instances tiesa atzinusi, ka apsūdzētajam kā likvidatoram bija jāzina normatīvajos aktos noteiktās veicamās darbības, proti, saņemot lēmumu par aresta uzlikšanu mantai, bija jāzina, kāda rīcība atļauta un kāda aizliegta ar noziedzīgi iegūtu mantu, ka spēkā stāties tiesas nolēmums ir nekavējoties izpildāms, nevis uzsākama sarakste ar dažādām institūcijām, izklāstot savus apsvērumus par Kredītiestāžu likuma atsevišķu normu saturu un ignorējot apstākli, ka Kredītiestāžu likums nenoteic darbības ar noziedzīgi iegūtu mantu.²⁴⁹

Neizslēdzot, ka minētajā lietā nodoma esība galā ir atzīta pamatoti,²⁵⁰ tomēr atsauce uz šo prezumpciju ir nevietā. Tā ir bīstama tendence, jo var radīt iespaidu, ka ar šo prezumpciju var aizstāt nepieciešamību pierādīt nodomu.

Zināšanas precizitātes pakāpes un nodoma formas. Droša zināšana (seku neizbēgamības paredzēšana) liecina tikai par tiešu nodomu.²⁵¹

²⁴⁸ Vainovskis M. un Cīrule D. Legālās prezumpcijas institūts Kriminālprocesa likumā. Likums un tiesības. 7/2006, 212. lpp.

²⁴⁹ Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2021. gada 29. decembra lēmuma lietā Nr. SKK-53/2021 13. punkts.

²⁵⁰ Par to var liecināt šāda norāde pirmās instances tiesas spiedumā: tiesa analogiskā gadījumā, kas saistīts ar tiesu izpildītāja rīkojumu nepildīšanu atzinusi, un Kredītiestāžu likums neregulē rīcību ar noziedzīgi iegūtu mantu. Apsūdzētajam kā zvērinātam advokātam un sertificētam maksātnespējas administratoram, pildot bankas likvidatora pienākumus, bija zināma un vērā ņemama tiesu prakse līdzīgā situācijā (krimināllietā Nr. 110911092913). Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2019. gada 7. oktobra spriedums lietā K30-0758-19/36. Nav publicēts.

Pastāvot šādam zināšanu stāvoklim, zināšanas un gribas elementa saikne izpaužas visspilgtāk – no drošas zināšanas (seku neizbēgamības paredzēšanas) automātiski tiek izsecināts arī gribas elements. Dažkārt tiek pat uzskatīts, ka šādos gadījumos gribas elements nemaz nav īpaši jākonstatē,²⁵² jo tas automātiski izriet no zināšanas, proti, seku neizbēgamības apzināšanās.

Ja persona pieļāvusi noteiktu apstākļu esību, šis pieļāvums – atšķirībā no drošas zināšanas – neļauj automātiski izdarīt secinājumu par nodoma esību vai tā veidu. Šādā gadījumā iespējams tiešs vai netiešs (eventuāls) nodoms, vai noziedzīga pašpaļāvība.

Ja noziedzīgo seku sasniegšana ir vainīgā mērķis (tātad gribas elements ir īpaši izteikts), tas, ka sekas paredzētas kā iespējamās, nav šķērslis, lai atzītu tiešu nodomu. Izteikti spēcīgs gribas elements “kompensē” vājo zināšanas elementu.

Pārējos gadījumos, kad konstatēta pieļaušana, ir iespējams netiešs nodoms vai noziedzīga pašpaļāvība. Nošķirot šīs subjektīvās puses formas, nozīme ir tam, vai līdzās zināšanas elementam, ir arī gribas elements. Apstiprinošas atbildes gadījumā konstatējams netiešs nodoms, noliedzošas atbildes gadījumā – noziedzīga pašpaļāvība.

Norobežojot šīs subjektīvās puses formas, ir jāņem vērā, ka zināšana ne vienmēr ir saistīta ar gribu. Arī noziedzīgā pašpaļāvībā persona apzinās iespēju, ka realizējas noziedzīga nodarījuma objektīvais sastāvs. Tomēr pret to viņa izturas noraidoši, paļaujas, ka sekas neiestāsies. Savukārt tas, kurš rīkojas ar netiešu nodomu, sekām, kuras paredzētas kā iespējamās, piekrīt (grib tās) gadījumā, ja tās iestātos. Vai persona to gribējusi, tas ir pierādīšanas jautājums. To nedrīkst atzīt par pierādītu automātiski, ja zināšana par seku iespējamību ir vienīgā gribas pazīme (netiešs pierādījums). Tas patiesībā nozīmētu aprobežoties ar zināšanu kā vienīgo subjektīvo pazīmi. Zināšana kā vienīgā pazīme (netiešs pierādījums) gribai var būt pietiekoša tikai tad, ja seku iestāšanās vainīgā apziņā “iespiedusies” tik ļoti, ka viņa rīcību saprātīgi nevar iztulkot citādi kā šo seku akceptēšanu (*als Billigung dieses Erfolges* – vācu val.). Tomēr arī šādos gadījumos pazīmes par pretējo var atspēkot šo secinājumu.²⁵³

Noziedzīga nodarījuma izpildīšanās augstā riska pakāpe, ko apzinājās persona, jeb “viņas saskatīto briesmu objektīvais lielums un tuvums” ir viena no galvenajām netieša nodoma gribas elementa pazīmēm. Jo augstāka ir šī riska pakāpe, jo drīzāk persona rīkojās ar netiešu nodomu.

3.2. Zināšanas intensitātes pakāpes

²⁵¹ Krastiņš U. Tieša nodoma tvērums krimināltiesībās. Krimināllikuma 9. panta otrās daļas paplašināts komentārs ar teorētiskām nostādnēm. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 31. lpp.

²⁵² Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 655.

²⁵³ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 21.05.1943., BGE 69 IV 80. Pieejama: www.servat.unibe.ch/dfr/pdf/c4069075.pdf (skatīts 21.11.2015.).

Vispārīgs raksturojums. Nodoma zināšanas elementa kontekstā nozīme ir ne tikai tam, kādā precizitātes pakāpē jābūt šai zināšanai (šis jautājums ir aplūkots iepriekš), bet arī tam, kādā intensitātes pakāpē tai jābūt. Citiem vārdiem sakot, nozīme ir tam, kādā mērā personai “ir jāieslēdz pārdomas” par visiem tiem apstākļiem, kuriem ir jābūt aptvertiem ar nodomu.

No vienas puses, nevar prasīt, lai katru nodarījuma apstākli persona apzināti pārdomā, piemēram, zādzībā “lieta”, “kustama”, “sveša” utt. Šāds uzskats, kas sajauc nodomu ar “pārdomāšanu” (*Überlegung* – vācu val.), būtu pretrunā visām psiholoģijas atziņām, saskaņā ar kurām cilvēka rīcību pārsvarā vada nevis iepriekšēja vērtējoša pārdomāšana, bet gan dziņas (tieksmes) un emocijas. Uz noziedzīgās rīcības jomu tas attiecas vēl jo vairāk. No otras puses, nav apstrīdams, ka vienīgi potenciāla zināšana (tikai iespēja zināt) nodomam nav pietiekama. Piemēram, ja mednieks pirms medību sākuma informēts, ka noteiktā vietā stāv dzinējs, bet medību karstumā to aizmirst un sašauj cilvēku, to neapzinoties, ir izdarīta nonāvēšana aiz neuzmanības,²⁵⁴ jo ir pieļauta maldība par nodarījuma apstākli (faktiskā kļūda).

Ņemot vērā minētās atziņas, vāciski runājošās valstīs tiek nošķirtas divas apzināšanās (zināšanas) intensitātes pakāpes – aktuālā un latentā.²⁵⁵ Pēdējā no tām tiek dēvēta arī par “pavadošo zināšanu” (*Begleitwissen* – vācu val.)²⁵⁶ vai vājināto līdzapzināšanos (*abgeschwächte Mitbewusstsein* – vācu val.).²⁵⁷

Šīs abas zināšanas intensitātes pakāpes ir pietiekamas nodoma zināšanas elementam.

Īsumā tās raksturotas šādi.

Persona rīkojas ar aktuālu zināšanu, ja viņa skaidri domājusi (*ausdrücklich gedacht* – vācu val.) par noziedzīga nodarījuma objektīvās puses vai atsevišķas tās pazīmes realizāciju. Savukārt persona rīkojas ar “pavadošo zināšanu” (*Begleitwissen* – vācu val.), ja noziedzīga nodarījuma objektīvās puses vai atsevišķas tās pazīmes realizācija ir vismaz latentī apzināta (līdzapzināta), līdz ar ko viņa katrā laikā to var atsaukt apziņā.²⁵⁸

²⁵⁴ Roxin C. *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I.* München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 497.

²⁵⁵ Steininger E. *Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt.* Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 144.

²⁵⁶ Leukauf O., Steininger H. *Strafgesetzbuch Kommentar.* 4. Auflage. Wien: Linde Verlag, 2017, S. 94.

²⁵⁷ Affolter-Eijsten H. *Die Absicht im Strafrecht: Unter besonderer Berücksichtigung des Willensmomentes und des Motives.* Dissertation. Zürich: Juris Druck&Verlag Zürich, 1983, S. 23.

²⁵⁸ Leukauf O., Steininger H. *Strafgesetzbuch Kommentar.* 4. Auflage. Wien: Linde Verlag, 2017, S. 94. Valdošā mācība nošķir divas apzināšanās pakāpes – aktuālo un latentu apzināšanos. Robeža ar neuzmanību atrodas tur, kur pastāv iespēja zināt (*Wissenkönnen* – vācu val.), tātad pārmetumā par nezināšanu (*im Vorwurf des Nichtwissens* – vācu val.). Ja persona, izdarot nodarījumu, skaidri domā (*ausdrücklich denkt* – vācu val.) par kādu apstākli, konstatējama aktuālā apzināšanās, resp., aktuāla zināšana. Savukārt, ja persona nedomā skaidri par kādu apstākli, taču attiecīgās zināšanas ir nostiprinātas viņas apziņā tiktāl, ka viņa tās katrā laikā varētu atsaukt (aktivizēt) un tādā veidā aktualizēt (*es jederzeit abrufen und somit aktuell werden lassen könnte* – vācu val.), šādos gadījumos tiek runāts par “līdzapzināšanos” vai “virtuālo zināšanu” (*Mitbewusstsein oder virtuelles Wissen* – vācu val.). Šis apslēptās, taču vainīgajā “ieliktās” zināšanas ir tikpat nozīmīgas gribas veidošanā, cik tad, ja tās būtu “viņa acu priekšā”. Steininger E. *Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt.* Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 144.-145.

Šai otrajai zināšanas formai ir būtiska nozīme nodoma un faktiskās kļūdas (maldības par nodarījuma apstākļiem) norobežošanā, jo tā ir zināšanas elementa vājākā intensitātes forma. Nekonstatējot latentu zināšanu, ir pieļauta faktiskā kļūda.

Latentā jeb pavadošā zināšana. Nodomam nav nepieciešams, lai persona pastāvīgi domātu par visiem nodarījuma apstākļiem, t. i., pievērstu tiem ik brīdi pilnu apziņas uzmanību. Tam ir pietiekoša līdzapzināšanās, kas pavada viņas priekšstatu, t. i., vājināta, aktuālai uzmanībai “atrauta” apzināšanās ar zemāku skaidrības pakāpi. Šī līdzapzināšanās ir pamatota ar uztveres psiholoģijas likumu, saskaņā ar kuru cilvēkam atsevišķas apkārtējās vides lietas uzreiz ir jāuztver kā lietas ar noteiktu nozīmi un noteiktu jēgu.²⁵⁹

Šāda līdzapzināšanās (pavadošā zināšana) ir pietiekoša tikai tiem apstākļiem, kas personas apziņā ir nostiprināti tā, ka tie neizbēgami kļūst par viņas gribas veidošanās pamatu.²⁶⁰ Citiem vārdiem sakot, ja nodarījuma brīdī viņai būtu uzdots jautājums par konkrēto apstākli, viņa to būtu zinājusi bez papildu atmiņas piepūles.²⁶¹

Piemēram, tas, kurš veikalā paņem preci, arī bez īpašas pārdomāšanas zina, ka tā ir sveša manta.²⁶² Tas pats sakāms par vairāk vai mazāk ilgstošiem personas pienākumiem un apstākļiem, kas veido viņas dzīves pamatu,²⁶³ un īpašībām (statusu).²⁶⁴ Piemēram, ja ārsts vai advokāts izpauž viņam uzticētu noslēpumu (Vācijas StGB 203. pants), to darot, viņš bieži vien īpaši nedomās par to, ka ir ārsts vai advokāts. Tomēr nodoms aptver šīs pazīmes, jo zināšana par uzticētas informācijas izpaušanu no personīgās profesionālās darbības jomas iekļauj sevī apzināšanos par ārsta (vai attiecīgi advokāta) statusu.²⁶⁵

Arī valsts amatpersonas un vecāka statusa apzināšanās parasti ir latentā.²⁶⁶ Tas pats sakāms par automatizētām darbībām, kas tiek veiktas bez īpašas pārdomāšanas.²⁶⁷

Tomēr visi nodarījuma apstākļi nevar būt vienīgi latentu līdzapzināti. Pretējā gadījumā būtu nojaukta robeža starp nodomu un neuzmanību.²⁶⁸

Šāda zināšanas forma ir atzīta arī Vācijas judikatūrā: zināšanai, kas ir nepieciešama nodomam, jābūt nodarījuma izdarīšanas laikā “aktuāli efektīvā veidā” (*in aktuell wirksamer*

²⁵⁹ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 269.

²⁶⁰ Leukauf O., Steininger H. Strafgesetzbuch Kommentar. 4. Auflage. Wien: Linde Verlag, 2017, S. 94.

²⁶¹ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 499.

²⁶² Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 146.

²⁶³ Ibid, S. 146.

²⁶⁴ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 270.

²⁶⁵ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 498.

²⁶⁶ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 146. Affolter-Eijsten H. Die Absicht im Strafrecht: Unter besonderer Berücksichtigung des Willensmomentes und des Motives. Dissertation. Zürich: Juris Druck&Verlag Zürich, 1983, S. 23.

²⁶⁷ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 146.

²⁶⁸ Ibid, S. 145.

Weise – vācu val.). Tomēr tam nav nepieciešams, lai visu nodarījuma izdarīšanas laiku nodarījuma apstākļiem būtu pievērsta pilna apziņas uzmanība tādā nozīmē, ka par tiem tiek domāts (*im Sinne eines "Daran-Denkens"* – vācu val.). Zināšanai pietiekoša arī “līdzapzināšanās” (*Mitbewußtsein* – vācu val.), kas pavada vainīgā priekšstatu.²⁶⁹

Savukārt Šveices Federālā Augstākā tiesa, vērtējot apstākļus lietā, kurā celta apsūdzība par personas inficēšanu ar HIV, ir secinājusi: tam, ka apsūdzētais, iespējams, ne katra neaizsargāta dzimumakta laikā domājis par savu infekciju un vīrusa pārnesšanas risku, nav nozīmes. Zināšanai ir pietiekami, ja būtiskos apstākļus viņš bija līdzapzinājis. Tāpēc zemākas instances tiesai nebija nepieciešams, vērtējot pierādījumus, konstatēt, ko konkrēti apsūdzētais domājis, veicot katru atsevišķu dzimumaktu.²⁷⁰

Latentās zināšanas norobežošana no nezināšanas. Ņemot vērā, ka latentā (pavadošā) zināšana ir vājākā zināšanas intensitātes pakāpe, tā pietuvojas nezināšanas robežai. Līdz ar to latento zināšanu, kas ir pietiekoša nodomam, svarīgi norobežot no nezināšanas (jo īpaši gadījumiem, kad persona kādus apstākļus aizmirsi). Šādos gadījumos nodomam nepieciešamā zināšanas elementa nav.

Par šo jautājumu ir paskaidrots tālāk minētais.

Latentās (pavadošās) zināšanas atzīšana slēpj sevī risku paplašināt nodomu uz neuzmanības rēķina. Būtu maldinoši, ja viss, ko kāds kādreiz uzzinājis un līdz ar to “latenti” zina, ar līdzapzināšanās jēdziena palīdzību automātiski tiktu pieskaitīts zināšanai (un līdz ar to nodomam).²⁷¹ Zināšana, kas nav nonākusi apziņā (*nicht in das Bewusstsein gelangtes Wissen* – vācu val.), vai vienīgi potenciāla apzināšanās (*potentielles Bewusstsein* – vācu val.) nodomam nav pietiekoša. Pamatu nodoma zināšanas elementam nevar veidot nedz agrāk iegūtas zināšanas, kas nodarījuma laikā personai vairs nebija pieejamas (aizmiršanas dēļ), nedz vienīgi pēc nodarījuma iegūtas zināšanas.²⁷² Lielākā daļa lietu tiek vienkārši aizmirstas. Vienīgi “iespēja domāt par to” (*blosse Daran-Denken-Können* – vācu val.) ir tipisks pārmētums par neuzmanību.²⁷³ Tāpēc latento zināšanu ir svarīgi norobežot no nezināšanas. Iespēja vienīgi zināt ko potenciāli nav latentā zināšana, bet gan nezināšana. Tas ir pārmētums par neuzmanību. Šajā

²⁶⁹ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Bayerisches Oberstes Landesgericht): Urteil vom 28.06.1977., RReg 4 St 58/77. Pieejama: <http://connect.juris.de/jportal/prev/BORE001850000> (skatīts 01.11.2015.). Nodomam nepieciešamai zināšanai ir jābūt nodarījuma izdarīšanas laikā “aktuāli efektīvā veidā” (in aktuell wirksamer Weise – vācu val.). Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 14.01.2015., 5 StR 494/14, 6. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/5/14/5-494-14.php> (skatīts 03.12.2018.).

²⁷⁰ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 20.10.1999., BGE 125 IV 242, 29. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4125242.html> (skatīts 26.01.2019.).

²⁷¹ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 500.

²⁷² Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 24.07.2003., 3 StR 159/03, 8. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/03/3-159-03.php3> (skatīts 03.12.2018.).

²⁷³ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 145.

ziņā nav nozīmes, vai personai bija iespējams iegūt attiecīgās zināšanas.²⁷⁴ Pavadošajai zināšanai psiholoģiski ir jāpiemīt tādām efektam, it kā zināšana būtu aktuāla. Tai psiholoģiski ir jālīdzinās attiecīgo apstākļu zināšanai.²⁷⁵

Ilustrācijai piemērs, kurā zemākās instances tiesa nepietiekami pamatoja latentās zināšanas esību.

Vācijas StGB 244. pantā paredzēts zādzības kvalificētais sastāvs. Saskaņā ar šo normu atbild tas, kuram zādzības izdarīšanas laikā personīgi klāt ir ierocis vai cits bīstams rīks, vai tādi ir citam dalībniekam.

Lietā konstatēts, ka apsūdzētais – policists, kuram bija dienesta ierocis, kā tas bija ierasts ikdienā, pildot dienesta pienākumus, kratīšanas laikā no objekta slepus paņēma četrus rokas pulksteņus. Zemākās instances tiesa atzina, ka policists ir izdarījis minēto kvalificēto zādzības sastāvu. Tomēr Vācijas Augstākā tiesa šo spriedumu atcēla, norādot tālāk minēto.

Arī policistam, esot dienestā, ir jāapzinās, ka viņš nēsā objektīvi bīstamu ieroci. Šo apzināšanos parasti var izsecināt no ieroča pastāvīgas nēsāšanas. Tomēr, ja konstatētie apstākļi liecina, ka nodarījuma laikā apsūdzētais neapzinājās bruņojuma esību, apzinātai “līdzinēsāšanas” konstatēšanai ir uzstādāmas stingrākas prasības. Šaubas par ieroča nēsāšanas aktuālo apzināšanos var izrietēt no ieroča nēsāšanas profesionālā kārtā.

Tā tas ir šai gadījumā, jo apsūdzētais ir ieroču nēsātājs pēc profesijas. Turklāt zādzības laikā viņš atradās īpaši saspringtā situācijā, ko izraisīja iepriekšējā vakara strīds ar sievu. Šis konflikts turpinājās arī dažas minūtes pirms inkriminētā nodarījuma, pārtrūkstot sarunai par samierināšanos. Visbeidzot, apsūdzētais rīkojās, ātri pieņemot lēmumu, pulksteņus tuvāk neapskatot. Šādos apstākļos apzinātu ieroča nēsāšanu nedrīkst pamatot tikai ar to vien, ka apsūdzētajam klāt bija dienesta ierocis. Tā nebija situācija, kurā apzināšanās būtu “kā uz delnas”.²⁷⁶

²⁷⁴ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 146. Līdzīgi - Affolter-Eijsten H. Die Absicht im Strafrecht: Unter besonderer Berücksichtigung des Willensmomentes und des Motives. Dissertation. Zürich: Juris Druck&Verlag Zürich, 1983, S. 23.

²⁷⁵ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 145.

²⁷⁶ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Hamm): Beschluss vom 02.01.2007., 2 Ss 459/06. Pieejama: https://www.burhoff.de/asp_beschluesse/beschluesseinhalte/287.htm (skatīts 05.12.2018.).

4. Noziedzīgā nodarījuma aprakstošās un normatīvās pazīmes, to norobežošanas nozīme

4.1. Vispārīgs raksturojums

Pazīmju dalījuma nozīme. Jau profesors P. Mincs ir norādījis, ka, lai pieskaitītu personai kādu noziedzīgu faktu par nodomātu (tīšu), ir nepieciešams, lai viņa būtu sapratusi darāmā raksturu un nozīmi.²⁷⁷

Lai cik pašsaprotama liktos šī tēze, praksē tās nozīme nav līdz galam apzināta. Tāpēc šīs nodaļas ietvaros sīkāk aplūkots jautājums, ko tad īsti nozīmē “saprast darāmā raksturu un nozīmi”.

Apstākļiem, kas veido noziedzīga nodarījuma elementus, piemīt dažādas īpašības, līdz ar to atšķirīgs ir veids, kādā persona iegūst informāciju, kas nepieciešama šai saprašanai (nodoma zināšanas elementam).²⁷⁸ Šajā kontekstā tiek nošķirtas noziedzīgā nodarījuma aprakstošās (deskriptīvās) un normatīvās pazīmes.

Latvijas krimināltiesību teorijā šis dalījums līdz šim nav bijis īpaši pazīstams. Izņēmums ir Satversmes tiesas tiesneša J. Neimaņa publikācija, kurā šīs pazīmes skaidrotas šādi – tiesību normas aprakstoša pazīme ir tāda, kuras saturu var noteikt ar apzinātas cilvēciskas uztveres palīdzību un nav obligāts juridisks vērtējums, piemēram, “noslēpšana” Krimināllikuma 190. pantā. Turpretim normatīva pazīme ir tāda, kuras satura noteikšanai cilvēciskā uztvere nav pietiekama, bet papildus izdarāms uztvertā fakta juridisks novērtējums.²⁷⁹

Lai gan šis pazīmju dalījums minētajā publikācijā iztirzāts kontekstā ar krimināltiesību normu iztulkošanu, tomēr tam ir būtiska nozīme arī nodoma, maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) un juridiskās kļūdas (maldības par nodarījuma juridisko vērtējumu) izpratnei.

Vācijā, Austrijā un Šveicē abas pazīmju grupas ir raksturotas šādi.

Zināšanai, kas ir nepieciešama nodomam, ir jāatklāj personai viņas rīcības nozīme. Šo izpratni par aprakstoša rakstura pazīmēm (precīzāk – apstākļiem, kas tām atbilst) persona iegūst, apstākļus nepastarpināti uztverot ar maņām,²⁸⁰ parasti ar redzi vai dzirdi. Aprakstošās pazīmes ir,

²⁷⁷ Mincs P. Krimināltiesību kurss: Vispārīgā daļa. Rīga: autora izdevums, 1934, 91. lpp.

²⁷⁸ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 139.

²⁷⁹ Neimanis J. Darbnespējīgas personas jēdziena saturs Krimināllikuma 40.panta otrajā daļā. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2016. 12. aprīlis, nr. 15.

²⁸⁰ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 19.01.1973., BGE 99 IV 57, 9.rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4099057.html> (skatīts 20.03.2017.).

piemēram, šādas: ēka, atņemt,²⁸¹ braukšana,²⁸² cilvēks,²⁸³ dzīvnieks,²⁸⁴ noslēgta telpa,²⁸⁵ transportlīdzeklis,²⁸⁶ bojāšana.²⁸⁷

Skaidrojot, kāpēc aprakstošo pazīmju gadījumā ir pietiekama vienīgi faktu uztvere, norādīts tālāk minētais.

Šīs pazīmes lielākoties ir aizgūtas no ikdienas valodas un tāpēc ir saprotamas bez īpašas intelektuālas piepūles.²⁸⁸ Faktu uztvere parasti automātiski apvienojas ar pareizu notikuma sociālās nozīmes izpratni. Saskatīšana (atpazīšana) un saprašana zināmā mērā ir viens vesels. Apstākļiem, kas atbilst aprakstošajām pazīmēm, šī vienlaicīgā faktu saskatīšanas un saprašanas simbioze ir raksturīga. Tāpēc nodoma pārbaudes smaguma centrs ir tajā, vai persona faktiskos apstākļus apzinājās pareizi. Šo faktu nozīmes apzināšanās notiek bez papildu piepūles. Piemēram, tas, kurš uz ielas redz cilvēkus, zina visu to, kas ir nepieciešams nodomam attiecībā uz pazīmi “citas personas” noziegumos pret dzīvību.²⁸⁹

Atšķirīga situācija ir ar normatīvajām pazīmēm. Šeit vienīgi apstākļu (faktu) zināšana nav pietiekama.²⁹⁰

Normatīvās pazīmes prasa no personas papildu intelektuālu piepūli. Personai ir jāuztver ne tikai fakti, bet arī jāsaprot normatīvajā pazīmē ietvertie vērtējumi un tiesību jautājumi.²⁹¹

Normatīvās pazīmes ir, piemēram, šādas: valsts amatpersona,²⁹² sveša manta, publisks dokuments,²⁹³ mantisks zaudējums,²⁹⁴ nelikumīga uzturēšanās valstī,²⁹⁵ pornogrāfisks,²⁹⁶ darba devējs,²⁹⁷ piesavināšanās prettiesiskums,²⁹⁸ izspiešanā – mantiskā labuma, ko vainīgais cenšas

²⁸¹ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 308.

²⁸² Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 661.

²⁸³ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 19.01.1973., BGE 99 IV 57, 9. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4099057.html> (skatīts 20.03.2017.).

²⁸⁴ Ibid, 9. rdk.

²⁸⁵ Leukauf O., Steininger H. Strafgesetzbuch Kommentar. 4. Auflage. Wien: Linde Verlag, 2017, S. 30.

²⁸⁶ Ibid, S. 30.

²⁸⁷ Zieschang F. Strafrecht Allgemeiner Teil. 4. Auflage. Stuttgart: Richard Boorberg Verlag, 2014, S. 40.

²⁸⁸ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 139.

²⁸⁹ Ibid, S. 164.

²⁹⁰ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 267.

²⁹¹ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 140.

²⁹² Pamatā nepietiek ar to, ja persona zina tikai faktus, kas nosaka viņas kā amatpersonas statusu. Viņai jāapzinās arī savas kā valsts amatpersonas funkcijas (Bedeutungskennntnis von seiner Funktion als Amtsträger – vācu val.). Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 09.07.2009., 5 StR 263/08, 51. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/5/08/5-263-08.php> (skatīts 13.12.2018.).

²⁹³ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 308.

²⁹⁴ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 29.08.2007., 5 StR 103/07, 51. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/5/07/5-103-07.php?referer=db> (skatīts 25.01.2018.).

²⁹⁵ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Celle): Urteil vom 07.04.2003., 21 Ss 17/03, 37. rdk. Pieejama: <http://openjur.de/u/314880.html> (skatīts 25.01.2018.).

²⁹⁶ Trechsel S. (Hrsg.) Schweizerisches Strafgesetzbuch. Praxiskommentar. Zürich/St.Gallen: Dike Verlag AG, 2008, S. 53.

²⁹⁷ Theile H. Entscheidungsanmerkung – Urteil vom 24.1.2018., 1 StR 331/171. Vorenthalten und Veruntreuen von Arbeitsentgelt – Anforderungen an den Vorsatz bzgl. Arbeitgebereigenschaft. Zeitschrift für das Juristische Studium. 5/2018, S. 483.

iegūt, prettiesiskums (*Rechtswidrigkeit des erstrebten Vermögensvorteils* – vācu val.).²⁹⁹ Pie šādām pazīmēm pieskaitāmas arī tādas, kas pārņemtas no citām tiesību nozarēm, piemēram, laulība, konstitūcija.³⁰⁰

Apstākļi, kas atbilst aprakstošajām pazīmēm, tiek dēvēti arī par dabiskajiem faktiem, kas eksistē neatkarīgi no cilvēka radīto institūciju pastāvēšanas. Savukārt normatīvas pazīmes ir tādas, kas apzīmē institucionālos faktus. Institucionālo faktu eksistences nosacījums ir kādu juridisku noteikumu esība. Piemēram, ja nebūtu noteikumu par īpašuma tiesībām, nebūtu arī “svešas mantas”.³⁰¹

Maldoties par faktiem, nepilnība slēpjas maņu aktivitātē. Persona nesaskata vai maldās par apstākļiem. Tie var būt ārējās pasaules apstākļi – apdraudētā objekta īpašības vai personas iekšējie psihiskie procesi, piemēram, trešās personas griba (piekrišanas esība/neesība noteiktai rīcībai). Tie var būt pagātnes, tagadnes vai nākotnes apstākļi.³⁰² Turpretim, ja persona nav pareizi novērtējusi viņai zināmos faktus, nepilnība slēpjas intelektuālās aktivitātes procesā.

Ievērojot minēto, secināms: nodoma zināšanas elements nozīmē aprakstošo pazīmju (precīzāk – apstākļu, kas atbilst tām) uztveršanu ar maņām un normatīvo pazīmju (precīzāk – apstākļu, kas atbilst tām) intelektuālu izpratni.³⁰³ Ja pazīme apraksta reālās pasaules priekšmetus vai norises, nodomam parasti nepieciešama vienīgi attiecīgu faktisko apstākļu zināšana, tos uztverot ar maņām. Savukārt, ja pazīmi raksturo spēcīgs normatīvais elements, attiecīgo apstākļu būtība personai atklājas vienīgi ar intelektuālas izprašanas aktu, kā arī zināmu juridisku vērtējumu.³⁰⁴ Tomēr šim vērtējumam nav jāsakrīt ar tiesneša eksakto juridisko vērtējumu.³⁰⁵ Maldība par tādiem apstākļiem, kas atbilst normatīvajām pazīmēm, ne vienmēr izslēdz nodomu.³⁰⁶

Nespeciālista paralēlais vērtējums. Minētais secinājums liek uzdot šādu jautājumu – kādos gadījumos personas kļūdainais viedoklis par normatīvajām pazīmēm (precīzāk – apstākļiem, kas atbilst tām) ietekmē un kādos neietekmē nodoma esību. Citiem vārdiem sakot, kādā apjomā

²⁹⁸ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 21.07.2015., 3 StR 104/15, 4. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/15/3-104-15.php> (skatīts 08.12.2018.).

²⁹⁹ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 07.08.2003., 3 StR 137/03, 17. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/03/3-137-03.php3> (skatīts 08.12.2018.).

³⁰⁰ Leukauf O., Steininger H. Strafrechtsgesetzbuch Kommentar. 4. Auflage. Wien: Linde Verlag, 2017, S. 30.

³⁰¹ Burkhardt B. Rechtsirrtum und Wahndelikt — Zugleich Anmerkung zum Beschluß des BayObLG vom 15.10.1980, JZ 1981, 715. Juristenzeitung, 20/1981, S. 683.

³⁰² Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 164.

³⁰³ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 485.

³⁰⁴ Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafrecht: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 661.

³⁰⁵ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil des vom 19.01.1973., BGE 99 IV 57, 9. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4099057.html> (skatīts 20.03.2017.).

³⁰⁶ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 04.04.2003., BGE 129 IV 238, 15. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4129238.html> (skatīts 20.03.2017.).

personai juridiski pareizi ir jānovērtē viņai zināmie fakti, lai varētu atzīt, ka viņa rīkojās ar nodomu.

Meklējot atbildi uz šo jautājumu, vispirms svarīgi paturēt prātā, ka gadījumos, kad persona atsaucas uz kļūdainu juridisku viedokli, vispirms ir jāpārbauda, vai šim apgalvojumam vispār ir piešķirama ticamība. Tikai tad, ja atsauce uz šādu maldību ir ticama, tālāk pārbaudāms, vai maldība ir šķērslis nodoma konstatēšanai.

Lai atbildētu uz šo jautājumu, ir izstrādāta mācība par nespeciālista paralēlo vērtējumu (*Parallelwertung in der Laiensphäre* – vācu val.).³⁰⁷ Saskaņā ar šo mācību nodomam ir pietiekami, ja personai ir atbilstošs priekšstats par savas rīcības sociālo nozīmi (*Vorstellung von der sozialen Bedeutung* – vācu val.).³⁰⁸ Rīcības sociālās nozīmes apzināšanās personai piemīt visos tajos gadījumos, kad viņa uzskata vismaz par iespējamu tiesību labuma (interesu) aizskārumu.³⁰⁹ Tāpat šāda apzināšanās ir tad, ja persona savu rīcību uzskata par prettiesisku (kaut arī ne par kriminālsodāmu).³¹⁰

Ja persona savā kā nespeciālista vērtējumā saprot savas rīcības sociālo nozīmi (saturu), viņa rīkojas ar nodomu arī tad, ja kļūdās par precīzu juridisko kvalifikāciju.³¹¹ Pazīmei raksturīgais juridiskais vērtējums personai ir jāveic tikai tādā apmērā, kādā tas iespējams tam, kurš nav apveltīts ar juridiskām zināšanām. Prasīt ko vairāk nozīmētu, ka tīšus noziedzīgus nodarījumus varētu izdarīt vienīgi juristi un citas personas, kurām piemīt vairāk vai mazāk gadījuma rakstura juridiskas zināšanas. Šāds “paralēlais vērtējums” ir pietiekošs, jo nodoma priekšmets ir nevis juridiski termini vai nodarījuma prettiesiskums, bet gan apstākļi, t. i., ārējie fakti, ieskaitot to sociālo nozīmi.³¹²

Tātad, ja nodarījuma apstākļa sociālā nozīme ir saprotama bez to aprakstošā tiesību jēdziena zināšanām, kļūdaina juridiska interpretācija neietekmē nodomu. Turpretim, ja kļūdainis juridisks viedoklis “aizplīvuro” (aizsedz) nodarījuma sociālo nozīmi (piemēram, persona domā, ka paņem savu, nevis svešu mantu, slēpj nevainīgu personu, nevis noziedznieku), šāda maldība izslēdz nodomu.³¹³

³⁰⁷ Mācību par nespeciālista paralēlo vērtējumu izstrādājis Hans Welzels (Welzel). Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band I. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 141.

³⁰⁸ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 04.04.2003., BGE 129 IV 238, 15. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4129238.html> (skatīts 20.03.2017.). Krimināltiesībās nodoms (no intelektuālā elementa puses) veidots nevis kā juridiskā aizlieguma zināšana, bet gan rīcības sociālās nozīmes zināšana. Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. Verlag C.H.Beck, München: 2006, S. 489.

³⁰⁹ Albert I. Elemente des Eventualvorsatzes der Steuerhinterziehung. Ein Beitrag zur Abgrenzung von Vorsatz und Fahrlässigkeit im Steuerstrafrecht. Dissertation. Freiburg im Breisgau, 2017, S. 64.

³¹⁰ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Celle): Urteil vom 16.03.1967., 1 Ss 10/67. Pieejama: Straf- und Strafprozeßrecht. Verlehrsrecht. Ordnungswidrigkeitenrecht. Juristenzeitung. Nr.15/16, 1967, S. 504.

³¹¹ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 04.04.2003., BGE 129 IV 238, 15. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4129238.html> (skatīts 20.03.2017.).

³¹² Ibid, 15. rdk.

³¹³ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 489.

Vācijas, Austrijas un Šveices teorija un tiesu prakse kopumā seko šiem principiem, nodoma pārbaudē atsaucoties uz “nespeciālista paralēlo vērtējumu”.³¹⁴

Turpmāk piemēri, kuros nodoma esība atzīta, neraugoties uz kļūdainu juridisko vērtējumu.

1. Ja kāds, kurš, patvaļīgi paņemot svešu grāmatu, nolēmis pēc gada to atgriezt, domājot, ka tāpēc viņam nav nolūka šo mantu prettiesiski “piesavināties” (zādzības sastāva izpratnē), tiesnesis šādu nolūku tomēr atzīs, jo vainīgais katrā ziņā apzinājās, ka uz ilgu laiku atņem mantu īpašniekam. Ja vainīgais to nav novērtējis kā piesavināšanos, tā ir vienīgi subsumpcijas kļūda.³¹⁵

Subsumpcijas kļūda ir nesvarīga tiktāl, ciktāl vainīgais apzinās nodarījuma prettiesiskumu (*Unrecht der Tat* – vācu val.), taču maldās par nodarījuma pakārtošanu (*subsumēšanu*) konkrētai normai.³¹⁶ Citiem vārdiem sakot, vainīgais maldīgi domā, ka viņa nodarījums neatbilst konkrētās normas pazīmēm.

Konkrētajā gadījumā vainīgais apzinājās, ka grāmatas patvarīga paņemšana uz ilgu laiku nav atļauta (turklāt arī tad, ja vēlāk to domāts atgriezt īpašniekam). Līdz ar to viņš rīkojies ar nolūku piesavināties, lai gan subjektīvi novērtējis, ka viņa rīcība šai pazīmei neatbilst.

2. Vācijas judikatūrā atzīts, ka tīšu mantas bojāšanu var izdarīt, arī neiedarbojoties uz ķermeniskas lietas substanci, pie nosacījuma, ja būtiski ir traucēta mantas izmantošana mērķim, kuram tā paredzēta. Līdz ar to par tīšu mantas bojāšanu var atzīt, piemēram, gaisa tīšu izlaišanu no citai personai piederošas automašīnas riepiem (bez mehāniskas bojāšanas).³¹⁷

Vērtējot šādu darbību subjektīvo pusi, ir norādīts tālāk minētais.

Tas, kurš tīši izlaiž gaisu no citai personai piederošas automašīnas riepiem, lai tās īpašnieku uz vairākām stundām aizkavētu, nevar sekmīgi apstrīdēt to, ka viņam nebija nodoma bojāt, apgalvojot, ka, viņaprāt, ar bojāšanu jāsaprot tikai iejaukšanos lietas substancē, piemēram, riepu sagriešanu. Tiesu praksē atzīts, ka ar bojāšanu ir jāsaprot katrs lietošanas traucējums, kas nav maznozīmīgs (kaut arī tas ir tikai pārejoša rakstura). Konkrētajā piemērā vainīgais arī savā kā nespeciālista vērtējumā apzinājās, ka rada šāda rakstura traucējumu. Līdz ar to nodoms bojāt ir konstatēts. Savukārt maldīgs viedoklis, ka tikai mantas substances bojājums ir bojāšana likuma

³¹⁴ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 492. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 24.09.1953., 5 StR 225/53, 19. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/c3771639-59a7-4b0e-b020-2dad1d7e5c1> (skatīts 08.09.2021.). Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 24.09.2019., 1 StR 346/18, 20. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/18/1-346-18.php> (skatīts 05.09.2021.). Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 04.04.2003., BGE 129 IV 238, 15. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4129238.html> (skatīts 20.03.2017.).

³¹⁵ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 506.

³¹⁶ Leukauf O., Steininger H. Strafgesetzbuch Kommentar. 4. Auflage. Wien: Linde Verlag, 2017., S. 134.

³¹⁷ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 14.07.1959., 1 StR 296/59, 4.-6. rdk. Pieejama: https://www.jurion.de/Urteile/BGH/1959-07-14/1-StR-296_59 (skatīts 27.02.2019.).

izpratnē, ir maldība par termina “bojāšana” definīciju (subsumpcijas kļūda). Tā ir juridiska kļūda, kas nodomu neizslēdz.³¹⁸

3. Saskaņā ar Vācijas judikatūru nolaupīšanas jēdzienam ir pietiekami, ka sieviete no viņas līdzšinējās uzturēšanās vietas tiek nogādāta uz citu vietu, turklāt nav nepieciešams, lai viņa tiktu aizvesta ievērojamā attālumā, vai uzturēšanās vietas maiņa būtu ilgstoša. Tāpēc apsūdzētā maldīgs uzskats, ka “nolaupīšana” ir sievietes aizvešana prom uz ilgu laiku, nav maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda). Tā ir krimināltiesiski nesvarīga maldība par nolaupīšanas jēdzienu (subsumpcijas kļūda).³¹⁹

Visiem minētajiem piemēriem kopīgs ir tas, ka, neraugoties uz kļūdainu juridisku viedokli, persona apzinājās, ka nodara kaitējumu ar likumu aizsargātajām interesēm (tiesību labumam) – pirmajos divos piemēros – citas personas mantiskām interesēm, bet pēdējā piemērā – tiesībām uz brīvu pārvietošanos. Tas ir pietiekami, lai atzītu, ka attiecīgie noziedzīgie nodarījumi izdarīti tīši.

Dažkārt nav izslēgts, ka normatīvo pazīmju gadījumā nodomam ir pietiekama vienīgi faktisko apstākļu zināšana.

Piemēram, Šveices Federālā Augstākā tiesa par pazīmi “banda” norādījusi tālāk minēto.

Tas, vai noziedzīgs nodarījums ir izdarīts bandas sastāvā, ir tiesību jautājums. Pārkāpējam nav jāzina, ka saskaņā ar judikatūru bandai ir pietiekoša divu personu apvienošanās. Nodomam ir būtiski, vai pārkāpējs zināja faktus, no kuriem tiesa izdara juridisku secinājumu par nodarījuma izdarīšanu bandas sastāvā. Līdz ar to noraidāms ir apsūdzēto iebildums, ka viņiem nebija nodoma attiecībā uz šo pazīmi tāpēc, ka, zinot Itālijas likumu, saskaņā ar kuru bandai ir nepieciešami trīs vai četri izdarītāji, viņi apzināti rīkojās divatā.³²⁰

Komentējot šo piemēru, atzīmējams, ka apvienošanās personu grupā, lai izdarītu noziedzīgus nodarījumus, ir prettiesiska rīcība, ko apsūdzētie nepārprotami apzinājās. Kā minēts iepriekš, ja persona apzinās, ka rīkojas prettiesiski, kļūdainis juridiskais vērtējums, tostarp par juridisko terminu robežām, nav šķērslis nodoma konstatēšanai. Tiesību normu piemērošana ir tiesību piemērotāja kompetence, tāpēc šāda maldība ir nesvarīga.

Turpmāk piemēri, kuros maldība par juridiskiem jautājumiem atzīta par šķērslī nodoma konstatēšanai.

³¹⁸ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 486.

³¹⁹ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 07.02.1967., 1 StR 639/66, 4.-5. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/ebac3199-cc94-441a-af7e-03b6aa30f1d0> (skatīts 03.08.2020.).

³²⁰ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 18.09.1979., BGE 105 IV 181, 2.-4. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4105181.html> (skatīts 30.08.2019.).

1. Mantiskos noziedzīgos nodarījumos nodoms neaptver pazīmi “sveša manta”, ja nepareiza juridiska vērtējuma rezultātā persona maldīgi domā, ka manta pieder viņai.³²¹

Piemēram, persona rīkojas, neesot nodomam izdarīt zādzību, ja viņa maldīgi uzskata, ka nodarījuma priekšmets viņai pieder jau samaksas rezultātā (bez priekšmeta nodošanas valdījumā),³²² lai gan saskaņā ar Civillikuma 987. pantu īpašuma tiesību pārējai papildus ir nepieciešama lietas nodošana pircējam.

Lai gan pircējam var pārnest, ka viņš neieguva pietiekamu informāciju par tiesisko regulējumu, taču tas nemaina to, ka ir pieļauta maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda), jo izšķiroši ir tas, ko viņš zina, nevis tas, ko varēja zināt.³²³

Maldība par tiesību jautājumiem izslēdz nodomu tad, ja persona nesaskata to, ka nodara kaitējumu tam tiesību labumam, kura aizsardzībai ir paredzēta attiecīgā krimināltiesību norma.³²⁴ Ja persona nesaprot, ka manta pieder citai personai, viņa neapzinās, ka nodara kaitējumu citas personas interesēm.

2. Ja tiesību norma uzliek pienākumu atklāt noteiktus faktus (liecināt, sniegt iestādei kādu informāciju u. tml.), nodoma nav tādā gadījumā, ja persona maldās par šī pienākuma saturu un/vai apjomu.

Tas pats sakāms par piešķirto pilnvaru ļaunprātīgu izmantošanu, ja maldība par konkurējošiem pienākumiem “aizsedz” apzināšanos par “ļaunprātīgu izmantošanu”.³²⁵ Tiesību ļaunprātīgas izmantošanas nosacījums ir ne tikai tas, ka vainīgais zina ārējos (objektīvos) apstākļus, kas no juridiskā skatupunkta veido “tiesību nepareizu izmantošanu”, bet arī tas, ka viņš grib ļaunprātīgi izmantot šīs tiesības.

Ja persona nezina vai nesaprot, ka viņai ir pienākums atklāt noteiktus faktus, vai nezina (nesaprot), ka savas tiesības izmanto nepareizi (pretēji to mērķim), viņas nodoms pirmajā gadījumā neaptver apzinātu maldināšanu, bet otrajā – tiesību ļaunprātīgu izmantošanu. Ne vienā, ne otrā gadījumā persona neapzinās, ka ar savu rīcību nodara kaitējumu tiesību labumam.

3. Noziedzīgos nodarījumos nodokļu jomā Vācijas judikatūrā ir nostiprinājies viedoklis, ka vainīgajam, kurš apzināti izvairās no nodokļu nomaksas, ir jāzina nodokļa prasījuma pamats

³²¹ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 164.-165.

³²² Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 268.

³²³ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 04.04.2003., BGE 129 IV 238, 19. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4129238.html> (skatīts 20.03.2017.).

³²⁴ Šāda maldība parasti ir tad, ja tā attiecas uz juridiskiem vai sociāliem vērtējumiem ārpus attiecīgā noziedzīgā nodarījuma sastāva (im Bereich juristischer oder gesellschaftlicher Wertungen im „Vorfeld“ des fraglichen Tatbestandes – vācu val.). Nierwertberg R. Zur Abgrenzung von Tatsachen- und Verbotsirrtum. Anmerkung zum BGH, 10.07.01984 - VI ZR 222/82. Juristenzeitung, 9/1985. S. 434.

³²⁵ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 164.-165.

un apmērs (vai vismaz jāuzskata šo apstākļu esība par iespējamu). Šāda apzināšanās tiek uzskatīta par obligātu nodoma elementu. Turpretim, ja persona zina apstākļus, kas ir nodokļu prasījuma pamatā, taču maldīgi uzskata, ka nodokļu prasījums nav radies, viņas darbības gan atbilst izvairīšanās no nodokļu nomaksas objektīvajai pusei, taču ir pieļauta maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda).³²⁶

Ja persona nezina, ka pastāv nodokļu prasījums, viņa neapzinās arī kaitējuma nodarīšanu valsts kasei.

Par normatīvajām pazīmēm svarīgi atzīmēt arī to, ka šeit maldība iespējama divos līmeņos:

- faktisko apstākļu līmenī;
- personai zināmo faktisko apstākļu novērtējuma līmenī.

Piemēram, ja persona restorānā pārskatīšanās pēc sava lietussarga vietā ir paņēmusi citas personas lietussargu, ir izpildījušās zādzības objektīvās pazīmes. Tomēr persona nezināja, ka lietussargs pieder citam. Līdz ar to nodoma nav un ir pieļauta maldība faktisko apstākļu līmenī.

Tas, ka pazīme “sveša manta” ir normatīva pazīme, šajā piemērā ir nesvarīgi, jo pazīmes normatīvais līmenis nav sasniegts. Maldība notikusi jau agrākā posmā, proti, priekšmeta identifikācijas stadijā.

Turpretim maldība normatīvajā līmenī iepriekš minētajā piemērā būtu notikusi tad, ja persona maldīgi uzskatītu, ka nodarījuma priekšmets viņai pieder jau pirkuma maksas samaksas rezultātā (bez priekšmeta nodošanas valdījumā).

Pazīmju dalījuma relatīvais raksturs. Lai gan Vācijā, Austrijā un Šveicē pazīmju dalījums aprakstošajās un normatīvajās ir plaši izplatīts, tomēr vērsta uzmanība arī uz to, ka tīrā veidā tās tomēr gandrīz nav sastopamas.³²⁷

Arī Satversmes tiesas tiesnesis J. Neimanis ir norādījis, ka ne vienmēr ir skaidrs, vai interesējošā pazīme ir aprakstoša vai normatīva, jo tās nav viena otru izslēdzoši jēdzieni. Tāda ir, piemēram, pazīme “darbnespējīga persona” Krimināllikuma 40. pantā, kas var būt gan objektīvi uztverama, gan arī likumdevēja normatīvi novērtēta.³²⁸

³²⁶ Schneider F., Rieks D. Zur Abgrenzung von Irrtümern im Wirtschaftsstrafrecht im Allgemeinen und beim Vorenthalten von Sozialversicherungs-beiträgen im Speziellen. Anmerkung zu BGH HRRS 2018 Nr. 377, Onlinezeitschrift für Höchststrichterliche Rechtsprechung zum Strafrecht. 2/2019, S. 64.

³²⁷ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 139.

³²⁸ Neimanis J. Darbnespējīgas personas jēdziena saturs Krimināllikuma 40. panta otrajā daļā. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2016. 12. aprīlis, nr. 15.

Minētais gan nenozīmē, ka viss, kas pateikts iepriekš par pazīmju dalījumu, zaudē nozīmi. Tieši otrādi – tas ir būtisks, praksē noderīgs precizējums. Šai sakarā norādīts tālāk minētais.

Ir tikai daži likumā aprakstīti noziedzīgās rīcības elementi, kas ir saprotami, vienīgi zinot faktus. Jo rūpīgāk paraudzīties, jo drīzāk kļūst redzams, ka arī tādas aprakstošās pazīmes, kā, piemēram, cilvēks, lieta, miesas bojājums, ir jēdzieni, kurus nepieciešams iztulkot.³²⁹ Aprakstošās pazīmes var iegūt normatīvas iezīmes sevišķi tad, ja ir jānosaka šo terminu galējā robeža.³³⁰ Arī šādas pazīmes robežgadījumos nav nosakāmas bez juridiska vērtējuma palīdzības.³³¹

Piemēram, noziedzīgos nodarījumos pret dzīvību pazīme “cita persona” iegūst spēcīgu normatīvu nokrāsu jautājumā par cilvēka dzīvības sākumu un beigām.³³² No kura, līdz kuram brīdim ir jārunā par cilvēku likuma izpratnē, nav jautājums, kas noskaidrojams ar maņām, bet gan ar vērtējumu (intelektuālu izpratni).³³³ Tas pats sakāms, lai atbildētu uz jautājumu, vai suns ir manta zādzības sastāva izpratnē.³³⁴ No otras puses, daudzām šķietami normatīvām pazīmēm piemīt zināms aprakstošs (deskriptīvs) elements. Piemēram, dokuments eksistē ne tikai pēc tā satura. Tam piemīt arī zināms ar maņām uztverams materiāls (lietišķs) pamats.³³⁵ Tāpēc svarīgi ir apzināties, ka lielākā daļa pazīmju ir normatīvu un aprakstošu elementu sajaukums, kur brīžiem pārsvaru iegūst viens, bet brīžiem otrs faktors.³³⁶ Lielākajā daļā gadījumu nodomam ir nepieciešams ar maņām uztvert pazīmes aprakstošos elementus un intelektuāli apzināties tās normatīvos elementus.³³⁷

Ņemot vērā šī dalījuma relatīvo raksturu, ir pausts arī viedoklis, saskaņā ar kuru tas, vai konkrētā pazīme ir aprakstoša vai normatīva, būtu nosakāms tikai, novērtējot konkrēto situāciju. Piemēram, mednieks, kurš pārskatās un stīrnas vietā sašauj cilvēku, pieļāvis maldību par aprakstošo pazīmi “cilvēks”. Turpretim māte, kura nonāvē tikko dzimušu zīdaiņi, uzskatot, ka tas nav cilvēks likuma izpratnē, pieļauj maldību par normatīvu pazīmi “cilvēks”.³³⁸

³²⁹ Gropp W. Abschied vom „Doppelirrtum“. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 9/2016, S. 602.-603. Pieejams: http://zis-online.com/dat/artikel/2016_9_1045.pdf (skatīts 11.05.2017.).

³³⁰ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 139.-140.

³³¹ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 308.-309.

³³² Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 139.

³³³ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 285. Šādā nozīmē arī Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 266.

³³⁴ Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar. Strafgesetzbuch: §§ 1-51. Band I. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 303.

³³⁵ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 309.

³³⁶ Ibid, S. 309.

³³⁷ Ibid, S. 485.-486.

³³⁸ Kaufmann A. Die Parallelwertung in der Laiensphäre. Ein sprachphilosophischer Beitrag zur allgemeinen Verbrechenslehre. Bayerische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Sitzungsbericht. 4/1982, S. 11.

Maldības pamatveidu norobežošana. Šajā nodaļā iepriekš minētais ļauj secināt, ka nav pareizs apgalvojums, ka kļūdaini juridiski vērtējumi vienmēr ir juridiska kļūda (maldība par nodarījuma juridisko vērtējumu).³³⁹ Tas, kas Latvijā tradicionāli tiek dēvēts par faktisko kļūdu, daļēji aptver arī maldību par juridiskiem jautājumiem. Tātad tradicionālais dalījums – maldība par faktiem ir faktiska kļūda, bet maldība par tiesībām ir juridiska kļūda – nav derīgs kritērijs abu maldības veidu norobežošanai.³⁴⁰

Šī norobežošana aktualizējas gadījumos, kad persona savu rīcību maldīgi uzskata par atļautu. Šādos gadījumos maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda) ir jānorobežo no maldības par aizliegumu (juridiskās kļūdas paveida).

Galvenais kritērijs ir šāds: kurā līmenī – atsevišķas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes vai nodarījuma kopvērtējuma līmenī – ir pieļauta maldība.³⁴¹

Maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskas kļūdas) gadījumā persona nezina kādu nodarījuma apstākli, kam jābūt aptvertam ar nodomu. Turpretim maldība par aizliegumu ir iespējama tikai tad, ja persona apzinās visus apstākļus, kuriem ir jābūt aptvertiem ar nodomu, bet vienīgi juridiski nepareizi novērtē savu nodarījumu, uzskatot to par juridiski atļautu.

Pirmajā gadījumā nepareiza juridiska vērtējuma dēļ persona var neapzināties apstākļus, kas atbilst noziedzīga nodarījuma pazīmei, piemēram, neapzināties, ka manta ir sveša. Savukārt otrajā gadījumā persona zina visus nodarījuma apstākļus, kuriem ir jābūt aptvertiem ar nodomu, bet juridiski nepareizi novērtē savu rīcību un/vai tās juridiskās sekas.

Tātad, ja maldība par tiesībām notikusi atsevišķas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes līmenī, tas var būt šķērslis nodoma konstatēšanai. Un tikai tad, ja maldība par tiesībām pieļauta nodarījuma kopvērtējuma līmenī (persona pareizi uztvērusi visus apstākļus, kuriem jābūt aptvertiem ar nodomu), taču juridiski nepareizi novērtējusi savu rīcību vai tās juridiskās sekas, tā ir maldība, kas atbilst juridiskas kļūdas pazīmēm.³⁴²

³³⁹ Maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) un juridiskas kļūdas norobežošana nav atkarīga no tā, vai nepareizs priekšstats attiecas uz tiesību jautājumu vai nejuridiskiem faktiem. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 04.04.2003., BGE 129 IV 238, 13.-14. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4129238.html> (skatīts 20.03.2017.). Maldība par normatīvo pazīmi ir pārbaudāma noziedzīga nodarījuma sastāva subjektīvās puses līmenī. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 10.12.2012., Geschäftszahl 17Os20/12p. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20121210_OGH0002_01700S00020_12P0000_000 (skatīts 20.03.2017.).

³⁴⁰ Abu maldības veidu norobežošana rada problēmas jo īpaši tad, ja mijiedarbojas krimināltiesiskais un ārpus krimināltiesiskais regulējums. Theile H. Entscheidungsanmerkung. Urteil vom 24.1.2018 – 1 StR 331/171. Vorenthalten und Veruntreuen von Arbeitsentgelt – Anforderungen an den Vorsatz bzgl. Arbeitgeberereignenschaft. Zeitschrift für das Juristische Studium. 5/2018, S. 483. Pieejams: www.zjs-online.com/dat/artikel/2018_5_1250.pdf (skatīts 05.09.2021.).

³⁴¹ Saskaņā ar izplatītu uzskatu tas, vai pieļauta maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda) vai maldība par aizliegumu (juridiskas kļūdas paveids), atkarīgs no maldīgā vērtējuma ietvara. Ja maldība aprobežojas ar kādu nodarījuma elementu, citiem vārdiem sakot, tā neattiecas uz nodarījuma kopvērtējumu, pieļauta maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda). Pretējā gadījumā pieļauta maldība par aizliegumu (juridiskas kļūdas paveids). K.Marxen. Der Fall des Monats im Strafrecht. Famos. 11/2006, S. 3. Pieejams: <http://famos.jura.uni-wuerzburg.de/2006/11/waffenschein-fall/> (skatīts 17.09.2021.).

³⁴² Maldība par aizliegumu (juridiskā kļūda) attiecas vienīgi uz nodarījuma juridisko kopvērtējumu. Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. Verlag C.H.Beck: München, 2006, S. 927.

Šo kritēriju atzīst arī Vācijas Federālā Augstākā tiesa, norādot, ka kļūdaini juridiski vērtējumi parasti neizslēdz maldību par nodarījuma apstākļiem (faktisko kļūdu), ja tā attiecas uz noziedzīga nodarījuma sastāva elementu.³⁴³

Tomēr praksē ne vienmēr viegli nošķirt, kurā no līmeņiem pieļauta maldība. Vācijas Federālā Augstākā tiesa atzīst, ka norobežošana, jo īpaši noziedzīgos nodarījumos ar izteikti spēcīgām normatīvām pazīmēm, var būt komplicēta.³⁴⁴ Kļūdaini priekšstati vai vērtējumi par normatīvajām pazīmēm atkarībā no likumpārkāpēja (ne)zināšanas stāvokļa var novest pie maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas), kas izslēdz nodomu (līdz ar to arī kriminālbildību), vai pie maldības par aizliegumu (juridiskas kļūdas paveids). Šādas maldības pareiza klasifikācija ir jāveic, izmantojot vērtējošus kritērijus un diferencētus apsvērumus. Šajā ziņā vainīgā uzticēšanās juridiska rakstura uzziņām var iegūt nozīmi gan saistībā ar nodomu, gan ietekmēt kriminālbildību vainas līmenī.³⁴⁵ Tikai tad, ja konstatēts, ka ir izpildījusies noziedzīgā nodarījuma sastāva objektīvā un subjektīvā puse (nodoms vai neuzmanība), var paust pozīciju par maldības aizliegumā esību.³⁴⁶

Arī juridiskajā literatūrā norādīts, ka dažkārt norobežošana nostādījusi tiesas ievērojamu grūtību priekšā.³⁴⁷ Tāpēc daļa tiesību zinātnieku uzskata, ka prasības “nespeciālista paralēlajam vērtējumam” ne vienmēr ir pilnīgi skaidras un rezultāts dažkārt ne īpaši saprotamā veidā ir atkarīgs no noziedzīga nodarījuma sastāva redakcionālām nejaušībām. Tāpēc pastāv arī viedoklis, ka mācībā par maldību tā ir vismazāk atrisinātā problēma. No otras puses, šī atziņa pastiprinājusi centienus precizēt abu maldības veidu norobežošanu.³⁴⁸

Terminoloģija. Iepriekš konstatētais ir iemesls apšaubīt tradicionālās terminoloģijas – juridiska un faktiska kļūda – lietojumu. Šie termini veicina nepareiza uzskata veidošanos, proti, pirmā veida kļūda attiecas tikai uz maldību par tiesībām (juridiskiem jautājumiem), bet otrā veida – tikai par faktiem. Tomēr tādu terminu lietojums, kas veicina maldīgu priekšstatu tiesību piemērotāju vidū, nebūtu pieļaujams.

Minēto secinājumu apstiprina autora 2021. gadā veiktā izmeklētāju, prokuroru un tiesnešu aptauja, gatavojot mācības par noziedzīgiem nodarījumiem valsts institūciju dienestā.

³⁴³ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 26.01.1989., 1 StR 740/88, 5. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/8c910951-2580-4857-9ff3-46728d7740f8> (skatīts 18.09.2021.).

³⁴⁴ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 21.12.2005., 3 StR 470/04, 82. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/04/3-470-04.php> (skatīts 20.03.2017.). Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 03.04.2008, 3 StR 394/07, 34. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/07/3-394-07.php> (skatīts 20.03.2017.).

³⁴⁵ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 03.04.2008., 3 StR 394/07, 34. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/07/3-394-07.php> (skatīts 02.03.2016.).

³⁴⁶ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 13.12.1995., 3 StR 514/95, 9. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/f48264d3-6e65-40ab-af01-caec1cc4845c> (skatīts 07.03.2021.).

³⁴⁷ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 365.

³⁴⁸ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 494.

No 45 respondentiem tikai 18 uzskatīja, ka kļūdains priekšstats par juridiskiem jautājumiem saistībā ar izdarīto nodarījumu var ietekmēt nodarījuma juridisko kvalifikāciju, tai skaitā izslēgt kriminālatbildību pavisam (aptaujas rezultātus detalizētāk sk. pielikumā Nr. 1).

Arī ārvalstu krimināltiesību teorijā ir atzīts, ka termins “juridiska kļūda” (*Rechtsirrtum* – vācu val.) rada pārpratumus par to, ka šis termins apzīmē maldību par juridiskiem jautājumiem.³⁴⁹

Jau Aristotelis, būdams pirmais filozofs, kurš iztirzāja šo problēmu, daudz pareizāk nošķīra maldību par rīcības vispārīgajiem noteikumiem un maldību par atsevišķiem nodarījuma apstākļiem. Tikai romiešu tiesībās *Digestas* no tā izveidoja greizu nošķīrumu *error juris* un *error facti*. Ja kāds atņem svešu lietu, ko uzskata par savu, viņš maldās par juridiskajām attiecībām – lietas svešumu (*Fremdheit der Sache* – vācu val.). Tomēr viņa maldība ir maldība par nodarījuma apstākļiem, bet ne zādzības prettiesiskumu. Saskaņā ar Aristoteļa terminoloģiju lietas apstākļi ir skaidri – ir pieļauta maldība par nodarījuma sastāva pazīmi (*Tatbestandsirrtum* – vācu val.), bet ne zādzības prettiesiskumu. Turpretim dalījums juridiska un faktiska kļūda šajā piemērā mudina izdarīt maldīgu secinājumu, ka ir pieļauta nevis maldība par nodarījuma apstākļiem, kas mūsdienās joprojām tiek dēvēta par faktisko kļūdu, bet gan juridiska kļūda. Patiesībā tā ir maldība par nodarījuma apstākļiem, kas aplūkojama tāpat kā katra maldība par nodarījuma sastāva pazīmi (*Tatbestandsmerkmal* – vācu val.), neatkarīgi no tā, vai tai piemīt faktiskais vai juridiskais raksturs, proti, šāda maldība izslēdz nodomu.³⁵⁰

Ievērojot minēto, autors ierosina faktiskās kļūdas vietā lietot terminu “maldība par nodarījuma apstākļiem”. Šis termins aptver visus apstākļus, kas veido noziedzīgu nodarījumu, neatkarīgi no tā, vai tie ir faktoloģiska vai juridiska rakstura (piemēram, “sveša manta” mantiskos noziedzīgos nodarījumos).

Piedāvātais termins ir precīzāks, nekā citviet autora lietotais termins “maldība par noziedzīga nodarījuma apstākļiem”,³⁵¹ jo šī maldība var būt arī tāda rakstura, kas izslēdz nodarījuma noziedzīgumu. Līdz ar to nebūtu pareizi izmantot vārdu “noziedzīgs”.³⁵²

³⁴⁹ Trechsel S. (Hrsg.). Schweizerisches Strafgesetzbuch. Praxiskommentar. Zürich/St.Gallen: Dike Verlag AG, 2008, S. 123.

³⁵⁰ Welzel H. Der Irrtum über die Rechtswidrigkeit des Handelns. Süddeutsche Juristenzeitung. 7/1948. S. 370. To, ka latīņu teiciens “error iuris nocet” bet “iuris ignorantia non excusat” sniedz maldinošu iespaidu, vismaz netieši apliecina arī tas, ka nedz Senajā Romā, nedz vēlāk līdz 19. gadsimta sākumam Eiropā nekad nav bijušas tādas tiesību normas, kas paredzētu, ka maldība par krimināllikumu būtu nebūtiska. Stuckenberg C.F. Problems of ‘Subjective Imputation’ in Domestic and International Criminal Law. Journal of International Criminal Justice, 12/2014, p. 320.

³⁵¹ Leja M. Princips “likuma nezināšana neatbrīvo no atbildības” krimināltiesībās. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2017. 22. augusts, nr. 35.

³⁵² Sk. līdzīgu viedokli: komentējot 1933. gada 24. aprīļa Soda likuma 38. pantu, kurā reglamentēts jautājuma par nepieskaitāmību, ir norādīts, ka salīdzinājumā ar 1903. gada Soda likuma attiecīgo normu, jaunajā likumā izteiciens “noziedzīgais nodarījums” atvietots ar izteicienu “ar soda piedraudējumu noliegts nodarījums”, jo vārds “noziedzīgais” paredz vainas esamību, kas izrādās mazliet nekonsekventi pantā, kurš runā par nepieskaitāmību. Mincs P., Ēlers H., Jakobi P., Lauva J. 1933. gada 24. aprīļa Soda likums ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem, kā arī ar alfabētisko un citiem rādītājiem. Atkārtots izdevums. Rīga: Limited Company SIA, 2016, 18. lpp.

Arī vāciski runājošajās valstīs šī maldības veida apzīmēšanai lieto līdzīgus terminus, piemēram, “*Tatirrtum*” (maldība par nodarījumu), “*Sachverhaltsirrtum*” (maldība par lietas apstākļiem), “*Tatbildirrtum*” (maldība par nodarījuma ainu) vai “*Irrtum über Tatumstände*” (maldība par nodarījuma apstākļiem).

Praksē tiek lietots arī termins “*Tatbestandsirrtum*” (maldība par nodarījuma sastāvu).³⁵³ Tomēr tas tiek kritizēts, jo ir pārāk šaurs. Terminam, kas apzīmē šo maldības veidu, ir jāaptver ne tikai noziedzīga nodarījuma objektīvās puses elementi, bet arī kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzoši apstākļi un citi apstākļi.³⁵⁴ Taču termins “*Tatbestandsirrtum*” apzīmē tikai noziedzīga nodarījuma sastāvu.

Juridiskās kļūdas vietā autors rosina lietot terminu “maldība par nodarījuma juridisko vērtējumu”, jo tas precīzāk iezīmē šīs maldības būtību. Arī šai terminā nebūtu pareizi ietvert vārdu “noziedzīgs”, jo tas aptver arī tādas situācijas, kurās persona vienīgi maldīgi uzskata, ka viņas nodarījums ir noziedzīgs (tātad objektīvi viņas nodarījums nav noziedzīgs).

Turklāt ir pamats nošķirt īpašu juridiskās kļūdas paveidu, kad persona savu nodarījumu maldīgi uzskata par atļautu (neapzinās tā aizliegību), lai gan faktiski tas ir noziedzīgs, jo tieši šis juridiskās kļūdas paveids rada iepriekš minētās norobežošanas grūtības no faktiskās kļūdas (maldības par nodarījuma apstākļiem). Turklāt tas ir vienīgais juridiskās kļūdas paveids, kuru konstatējot ir apsverama iespēja atbrīvot personu no kriminālatbildības.

Šis juridiskās kļūdas paveids Vācijas likumā tiek apzīmēts kā maldība par aizliegumu (*Verbotsirrtum* – vācu val.), bet Šveices likumā kā maldība par prettiesiskumu (*Irrtum über die Rechtswidrigkeit* – vācu val.). Savukārt Austrijas likumā tam īpaša apzīmējuma nav un to dēvē par juridisku kļūdu (*Rechtsirrtum* – vācu val.). Tomēr tas tiek kritizēts kā pārāk vispārīgs.³⁵⁵

Minētie termini, apzīmējot šo juridiskās kļūdas paveidu, lielākoties tiek attiecināti kā uz noziedzīgiem nodarījumiem darbības formā, tā arī bezdarbības formā. Tomēr noziedzīgiem nodarījumiem bezdarbības formā dažreiz tiek izmantots arī termins “maldība par pavēli” (*Gebotsirrtum* – vācu val.),³⁵⁶ jo noziedzīgas bezdarbības gadījumā persona maldības dēļ neveic darbību, ko viņai ir jāizpilda saskaņā ar likumu.³⁵⁷

³⁵³ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 481. Trechsel S. (Hrsg.). Schweizerisches Strafrechtbuch. Praxiskommentar. Zürich/St.Gallen: Dike Verlag AG, 2008, S. 78.

³⁵⁴ Botschaft vom 21. September 1998 zur Änderung des Schweizerischen Strafrechtbuches (Allgemeine Bestimmungen, Einführung und Anwendung des Gesetzes) und des Militärstrafgesetzes sowie zu einem Bundesgesetz über das Jugendstrafrecht. S.2003. Pieejams: <https://www.admin.ch/opc/de/federal-gazette/1999/1979.pdf> (skatīts 04.01.2021.).

³⁵⁵ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 140, 342.

³⁵⁶ Trechsel S. (Hrsg.). Schweizerisches Strafrechtbuch. Praxiskommentar. Zürich/St.Gallen: Dike Verlag AG, 2008, S. 123. Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 358.

³⁵⁷ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 358.

Autora ieskatā, noziedzīgai darbībai piemērotākais ir termins “maldība par aizliegumu”, jo aizliegums attiecas uz ko tādu, ko aizliegts darīt. Savukārt noziedzīgai bezdarbībai piemērots ir termins “maldība par pavēli”, jo saskaņā ar vārda “pavēle” parasto nozīmi tā apzīmē obligātu norādījumu veikt kādu darbību.

Latvijas tiesu prakses raksturojums. Iepriekš iztirzātā problemātika Latvijas krimināltiesību teorijā līdz šim nav apzināta. Tomēr vismaz dažos gadījumos tiesas intuitīvi apzinās, ka nav pareizi uzskatīt, ka jebkura maldība par tiesībām ir juridiska kļūda, kas kriminālatbildību neietekmē. Līdz ar to tiesas šai jautājumā ir spiestas “iet pa priekšu” teorijai.

Apzinoties Latvijas krimināltiesību teorijā paustā viedokļa kategoriskumu – maldība par likumu kriminālatbildību neietekmē³⁵⁸ – tiesas atkāpjas no tā tikai izņēmuma gadījumos, parasti tad, ja sekošana teorijā paustajam viedoklim rada acīmredzami netaisnīgas sekas.

Šī nedrošība, acīmredzot, ir saistīta ar to, ka tiesām nav pārlicinošu argumentu, kā pamatot atkāpšanos no teorijā uzstādītā principa. Tomēr, kā minēts iepriekš, šāds pamatojums ir rodams: maldība par tiesībām, kas pieļauta atsevišķas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes līmenī, var būt iemesls tam, kāpēc nav nodoma. Šādos gadījumos princips “likuma nezināšana neatbrīvo no atbildības” nedarbojas, jo tas nevar atcelt prasību konstatēt nodomu pret visām noziedzīga nodarījuma objektīvajām pazīmēm (Krimināllikuma 8. panta otrā daļa). Un tikai tad, ja maldība par tiesībām pieļauta nodarījuma kopvērtējuma līmenī (persona pareizi uztvērusi visus apstākļus, kuriem ir jābūt aptvertiem ar nodomu), tā ir maldība, kas neskar nodoma esību.

Latvijas tiesu prakse sīkāk analizēta turpmākajās darba nodaļās.

4.2. Pazīme “sveša manta” noziedzīgos nodarījumos pret īpašumu

Latvijas tiesu prakse. Noziedzīgo nodarījumu pret īpašumu priekšmets ir “sveša manta”.

Augstākās tiesas Senāts vienā no lietām atcēla apelācijas instances tiesas notiesājošo nolēmumu, ar kuru apsūdzētais atzīts par vainīgu zādzības izdarīšanā. Nolēmuma atcelšanas iemesls bija tas, ka apelācijas instances tiesa nebija analizējusi apsūdzētā liecības par to, ka viņš nav uzskatījis, ka paņēmis svešu mantu. Kasācijas sūdzībā apsūdzētais norādīja, ka uzskatījis sevi par nozagto mantu faktisko īpašnieku, jo tās bija iegādājies viņa mirušais tēvs – cietušās brālis, bet mantojuma lieta vēl nebija izskatīta.³⁵⁹

³⁵⁸ Beļska A. Noziedzīga nodarījuma izpratne Latvijas un Amerikas savienoto valstu krimināltiesībās. Promocijas darbs. Rīga, 2012. 169. lpp. Autore izņēmumu pieļauj, ja pieļauti trūkumi konkrētajā tiesību aktā vai tā pieņemšanas un izsludināšanas kārtībā. Turpat, 169.-170. lpp.

³⁵⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2002. gada 27. novembra lēmums lietā Nr. SKK-578/2002. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmumi 2002. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2003, 297-300. lpp.

Komentējot šo nolēmumu, vispirms atzīmējams, ka apelācijas instances nolēmums tika atcelts, neraugoties uz to, ka manta, kas saskaņā ar apsūdzību tika nozagta, no civiltiesiskā viedokļa apsūdzētajam nepiederēja.

Mantojuma masa ir patstāvīga juridiska persona, un tās sastāvā ietilpstošā kustamā manta ir sveša līdzmantniekam, kamēr tā nav sadalīta starp viņiem un tiem nodota.³⁶⁰

Tomēr tas, ka apsūdzētais bija patvaļīgi paņēmis svešu mantu, notiesājošam spriedumam nebija pietiekami, jo bija nepieciešams izvērtēt arī nodarījuma subjektīvo pusi – vai apsūdzētais apzinājās, ka paņēma svešu mantu.

Ņemot vērā, ka sveša manta ir tikai viena no zādzības pazīmēm, maldība par šo apstākli – kaut arī nepareiza juridiska vērtējuma dēļ – ir maldība noziedzīga nodarījuma sastāva līmenī. Šāda maldība par juridiskiem jautājumiem var būt šķērslis nodoma konstatēšanai. Līdz ar to apelācijas instances tiesas nolēmums atcelts pamatoti.

Lai gan apsūdzētais pareizi apzinājās lietas apstākļus, proti, zināja, ka mantojuma masa nav sadalīta, tomēr, visticamāk, viņam zināmos apstākļus apsūdzētais novērtēja nepareizi, pieņemot, ka īpašuma tiesības jau ir iegūtas. Šo priekšstatu varēja veicināt, piemēram, tas, ka viņš pats devis naudas līdzekļus šīs mantas iegādei, tēvs mutiski viņam novēlējis šo mantu pirms savas nāves u. tml.

Šo kļūdaino vērtējumu, visticamāk, apsūdzētais bija izdarījis, nezinot civiltiesību normas. Tomēr tas negroza to, ka šādas maldības gadījumā apsūdzētā ieskatā tā nebija sveša manta.

Vācijas un Šveices tiesu prakse. Saskaņā ar valdošo viedokli pazīme “sveša lieta” (*fremde Sache* – vācu val.) nozīmē ko tādu, kas ir citas personas īpašumā vai līdzīpašumā. Personu, kura kļūdainu juridisku apsvērumu dēļ uzskata sevi par lietas īpašnieku un šādu lietu izmanto savā labā vai to bojā, nevar sodīt par zādzību, piesavināšanos vai mantas bojāšanu, jo viņa (arī nespeciālista paralēlajā vērtējumā) nesaprot, ka lieta pieder citam.³⁶¹

“Paralēlais nespeciālista vērtējums” nav aizstājams vienīgi ar to faktisko apstākļu zināšanu, kas atbilst attiecīgajai normatīvajai pazīmei.³⁶² Nodoma konstatēšanai nepietiek ar to, ka persona zina faktiskos apstākļus, no kuriem izriet, ka lieta ir sveša. Papildus tam personai, zinot šos apstākļus, ir jāizdara secinājums, ka lieta pilnībā vai daļēji pieder citam.³⁶³ Šajā ziņā par nodarījuma apstākli ir uzskatāms fakts, ka pastāv noteiktas tiesības vai tiesiskās attiecības. Tomēr par šādu apstākli nav uzskatāms nedz veids, kādā šīs tiesības vai tiesiskās attiecības

³⁶⁰ Mincs P., Lauva J. Sodu likums ar komentāriem. Valsts tipogrāfijas izdevums, 1937, 275. lpp.

³⁶¹ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 487.

³⁶² Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 662.

³⁶³ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 491.

radušās, nedz ārpuskrimināltiesiskās normas, pateicoties kurām tās radušās. Tāpēc nodoma atzīšanai nav šķērslis tas, ka vainīgajam ir maldīgs priekšstats par to, kā persona, pret kuru izdarīta zādzība, ieguva īpašuma tiesības. Ir pietiekami, ja vainīgais vispārīgi zina, ka lieta ir sveša (viņam nepiederoša).³⁶⁴

Turpmāk piemērs, kurā maldība par juridiskiem jautājumiem izraisīja pamatotas šaubas par to, vai apsūdzētais apzinājās, ka patvaļīgi rīkojas ar svešu lietu.

Lietas apstākļi: apsūdzētais A. pēc liecinieka R. pasūtījuma juvelierveikalā veica galdniecības darbus, izgatavojot un iebūvējot pārdošanas leti. Daļu no honorāra liecinieks R. palika parādā. Pēc tam, kad pret apsūdzēto tika uzsāks maksātnespējas process, viņš devās uz liecinieka R. veikalu un, izmantojot elektrisko zāģi, iznīcināja iebūvēto pārdošanas leti.

Zemākās instances tiesa apsūdzēto notiesāja par svešas lietas bojāšanu (Vācijas StGB 303. pants). Apsūdzētā iebildumu par to, ka ir uzskatījis sevi par tiesīgu iznīcināt paša izgatavotās mēbeļu daļas, jo, viņaprāt, tās vēl joprojām atradās viņa īpašumā, tiesa novērtēja kā juridisku kļūdu (maldību par aizliegumu), ko bija iespējams novērst.

Vācijas Augstākā tiesa notiesājošo spriedumu atcēla, norādot, ka iespējamā maldība par lietas piederību ir maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda).³⁶⁵

Lai gan minētais pamatojums nolēmuma atcelšanai ir visai skops, tomēr, papildinot to, atzīmējams, ka šāda maldība bija pilnīgi iespējama, jo apsūdzētais kā nejurists varēja subjektīvi domāt, ka viņam saglabājas īpašuma tiesības uz attiecīgajām mēbeļu daļām līdz visas nolīgtās atlīdzības saņemšanai.

Turpmāk piemērs, kurā maldība par juridiskiem jautājumiem, visticamāk, nevarēja būt iemesls tam, lai apsūdzētais neapzinātos, ka patvaļīgi rīkojas ar svešu lietu.

Lietas apstākļi: apsūdzētais bija apbedīšanas kantora darbinieks. Gadījumos, kad mirušā piederīgie atteicās no apgērbu saņemšanas vai mirušajam nebija mantinieku, apbedīšanas pārvalde bija uzdevusi attiecīgās lietas nodot aprūpes iestādēm vai, ja lietas nebija lietojamas, tās iznīcināt. Apsūdzētais, neievērojot šo norādījumu, ilgāku laika periodu piesavinājās dažādas lietas nolūkā tās paturēt sev.

Zemākās instances tiesa apsūdzēto notiesāja par zādzību.

Apsūdzētais, apstrīdot šo spriedumu, norādīja, ka iegūtās lietas uzskatījis par bezīpašnieka lietām. Tādējādi viņš esot pieļāvis maldību par nodarījuma apstākļiem (faktisko kļūdu).

³⁶⁴ I.Puppe. S.2. Pieejams: https://www.jura.uni-bonn.de/fileadmin/Fachbereich_Rechtswissenschaft/Einrichtungen/Lehrstuehle/Puppe/_8_Rz._7-29.pdf (skatīts 22.11.2021.).

³⁶⁵ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Hamm): Beschluss vom 27.08.2001., 3 Ss 1170/01. Pieejama: http://www.burhoff.de/rspr/texte/ag_00004.htm (skatīts 26.04.2016.).

Šveices Federālā Augstākā tiesa vispirms norādīja, ka, ņemot vērā, ka attiecīgās lietas bija apsūdzētajam uzticētas, apsūdzēto nebija pamata notiesāt par zādzību. Pieļaujama bija notiesāšana vienīgi par piesavināšanos, pie nosacījuma, ja konstatētas pārējās šī noziedzīgā nodarījuma pazīmes, tostarp priekšmets – sveša lieta.

Tālāk vērtējot civiltiesisko regulējumu, Šveices Federālā Augstākā tiesa secināja, ka apsūdzētā piesavinātās lietas viņam nepiederēja, jo ar īpašnieka nāvi īpašuma tiesības pārgāja mantiniekiem. Savukārt, ja mantinieku nebija, tās uz likuma pamata bija piekritīgas pilsētai.

Apsūdzētā norādītā maldība neizslēdz viņa atbildību, jo viņš nebija iedomājies faktus, kuri, ja tie atbilstu faktiskai situācijai, viņa nodarījumā ļautu saskatīt bezīpašnieka lietas. Tas, ko viņš apgalvojis, ir nevis maldīgs priekšstats par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda), bet gan nepareizs juridisks vērtējums patiesiem (realitātei atbilstošiem) faktiem, tātad juridiska kļūda. Līdz ar to apsūdzētais ir izdarījis piesavināšanos.³⁶⁶

Komentējot šo nolēmumu, atzīmējams, ka tas tika pieņemts, pirms judikatūrā bija nostiprinājies viedoklis par nepieciešamību norobežot aprakstošās un normatīvās pazīmes. Iespējams, tieši tāpēc izšķiroša nozīme argumentācijā tika piešķirta vienīgi faktiem, ko apsūdzētais zinājis. Tomēr, arī ņemot vērā atziņas, kas nostiprinājās tikai vēlāk, apsūdzētais nebija pieļāvis maldību par nodarījuma apstākļiem (faktisko kļūdu).

Maldība par tiesību jautājumiem nodomu izslēdz tad, ja persona neapzinās to, ka nodara kaitējumu tādām tiesību labumam, kura aizsardzībai ir paredzēta attiecīgā krimināltiesību norma. Konkrētajā gadījumā tas nav konstatēts, jo, kā norādīts nolēmumā, ja mirušā piederīgie atteicās no apģērba saņemšanas vai mirušajiem nebija mantinieku, apbedīšanas pārvalde uzdevusi attiecīgās mantas nodot aprūpes iestādēm.

Ja apsūdzētais zināja šos noteikumus, tad, patvarīgi paņemot lietas sev, viņš apzinājās arī to, ka aizskar citu personu mantiskās intereses.

4.3. Nepatiesu ziņu norādīšana deklarācijā, liecībā un zvērestā

Latvijas tiesu prakse. Krimināllikuma 219. panta otrā daļa paredz kriminālatbildību par apzināti nepatiesu ziņu norādīšanu mantiska rakstura deklarācijā par mantu vai citiem ienākumiem lielā apmērā.

Nepatiesas ziņas ir viena no šī noziedzīgā nodarījuma pazīmēm. Tas nozīmē, ja persona maldīgi (kaut arī kļūdaina juridiska viedokļa dēļ) uzskata, ka noklusētais fakts (mantas sastāvdaļa) deklarācijā nav iekļaujams, viņai nav nodoma norādīt nepatiesas ziņas. Tā ir maldība

³⁶⁶ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 15.11.1946., BGE 72 IV 150. Pieejama: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/c4072150.html> (skatīts 08.09.2021.).

noziedzīga nodarījuma sastāva līmenī jeb maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda). Apzināti nenorādīt deklarācijā var tikai tādas ziņas, par kurām persona apzinās, ka tās ir norādāmas.

Kā pozitīvs piemērs, kurā minētais ir ņemts vērā, ir krimināllieta, kurā apsūdzētais bija saukts pie kriminālatbildības par to, ka, iesniedzot valsts amatpersonas deklarāciju, nenorādīja tajā naudas pārskaitījumu 8000 latu apmērā no R.V. un naudas pārskaitījumu 5000 latu apmērā no A.K. Šādas darbības pirmstiesas kriminālprocesā kvalificētas pēc Krimināllikuma 219. panta otrās daļas.

Pirmās instances tiesa apsūdzēto attaisnoja, norādot, ka nav pierādīts, ka apsūdzētajam bija nodoms deklarācijā apzināti norādīt nepatiesas ziņas. Apsūdzētais tiesā paskaidroja, ka viņš maldīgi uzskatīja, ka viņa veiktā darbība nav darījums, tāpēc to deklarācijā nenorādīja, domājot, ka tā ir izpalīdzēšana ģimenes lokā. Tiesā šī versija netika atspēkota un netika pierādīts, ka tā bija apzināta rīcība. Tiesa uzskatīja, ka gadījumā, ja apsūdzētais būtu vēlējies slēpt šo darījumu, tas nebūtu veikts ar bankas pārskaitījumu, bet būtu izmantots skaidras naudas norēķins.³⁶⁷

Apelācijas un kasācijas instances tiesa šo nolēmumu atstāja negrozītu.

Kasācijas instances tiesas ieskatā, prokurores arguments, ka subjektīvā puse nav jāpierāda, ir kļūdaina.³⁶⁸

Autors pievienojas šiem argumentiem.

Ja patiešām nebija pierādījumu, ar kuriem atspēkojama aizstāvības pozīcija, šāda motivācija liecina par pareizu subjektīvās puses izpratni. Lai gan nolēmumos nav sīkāk paskaidrots, kāpēc maldība par tiesību jautājumu bija šķērslis nodoma konstatēšanai, tomēr, neraugoties uz šo nepilnību, gala secinājums ir pareizs. Kā minēts iepriekš, apzināti nenorādīt deklarācijā var tikai tādas ziņas, par kurām persona apzinās, ka tās ir norādāmas.

Tomēr, pētot praksi citās lietās, nevar teikt, ka minētā pieeja ir nostiprinājusies. Dažās lietās ir pausts viedoklis, ka Krimināllikuma 219. panta otrajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma subjektīvo pusi (nodomu) var pamatot vienīgi ar atsauci uz Kriminālprocesa likuma 125. panta pirmās daļas 4. punktu, kurā noteikts, ka bez papildu procesuālo darbību veikšanas, ja vien netiek pierādīts pretējais, par pierādītu atzīstams fakts, ka persona zina vai tai vajadzēja zināt savus normatīvajos aktos noteiktos pienākumus.³⁶⁹

³⁶⁷ Krāslavas rajona tiesas 2007. gada 28. augusta spriedums lietā Nr. K18-72/07. Nav publicēts.

³⁶⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008. gada 21. februāra lēmums lietā Nr. SKK-5/2008. Pieejama: at.gov.lv (skatīts 09.06.2016.)

³⁶⁹ Zemgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2015. gada 15. decembra spriedums lietā KA06-0281-15/3, 15.-16. lpp. Nav publicēts.

Autors uzskata, ka šī procesuālā norma neatceļ krimināltiesību pamatprincipu, saskaņā ar kuru subjektīvā puse ir jāpierāda. Kontekstā ar Krimināllikuma 219. panta otro daļu šī norma labākajā gadījumā nozīmē to, ka bez papildu procesuālo darbību veikšanas uzskatāms par pierādītu, ka katra valsts amatpersona zina pienākumu iesniegt valsts amatpersonas deklarāciju, bet ne to, ka jānorāda konkrētais bankas pārskaitījums vai cita rīcība ar mantu, kas likuma izpratnē ir uzskatāma par darījumu.

Šāda prezumpcija neatbilst reālajai situācijai. Par daudzām pozīcijām pat tiesību aizsardzības iestāžu vidū var būt atšķirīgs viedoklis. Ja valsts amatpersona kļūdaini uzskata, ka konkrētais naudas pārskaitījums vai ienākums nav norādāms deklarācijā, viņa neapzinās, ka norāda tajā nepatiesas ziņas. Tātad nav nodoma attiecībā uz Krimināllikuma 219. panta otrās daļas pazīmi “nepatiesas ziņas”. Vai tas ir noticis paviršības, neuzmanības dēļ vai labticīgi maldoties, tas nemaina secinājumu par nodoma neesību.

Minētais gan nenozīmē, ka jebkurš valsts amatpersonas deklaratīvs apgalvojums, ka viņa subjektīvi uzskatīja, ka konkrētā pozīcija nav norādāma deklarācijā, ir šķērslis nodoma konstatēšanai, jo katra aizstāvības versija ir pārbaudāma.

Vispirms ir jāpārbauda, vai šādam apgalvojumam piešķirama ticamība. Ja tam nav piešķirama ticamība, pārbaudot subjektīvo pusi, tas ir atstājams bez ievēribas.

Personas subjektīvā attieksme ir noskaidrojama arī pēc viņas faktiskajām darbībām. Būtiska pazīme nodomam ir tas, ka līdzās attiecīgo ziņu nenorādīšanai deklarācijā valsts amatpersona veikusi pasākumus attiecīgo darījumu vai ienākumu slēpšanai (maskēšanai), piemēram, nav noformēti rakstiski dokumenti, veikti skaidras naudas norēķini, rakstiskos dokumentos kā darījuma slēdzēji norādītas citas personas u. tml. Arī motīvs (piemēram, slēpt nelegālus ienākumus) var būt svarīga pazīme tam, ka ziņas deklarācijā nav norādītas apzināti.

Vācijas tiesu prakse. Līdzīga rakstura problemātika ir citos noziedzīgos nodarījumos, kuru objektīvā puse izpaužas nepatiesu ziņu norādīšanā, piemēram, nepatiesa liecība vai zvērests. Arī apzināti nepatiesi liecināt vai zvērēt var tikai tad, ja persona apzinās, ka konkrētās ziņas, ko viņa neatklāj, ir jānorāda (jāatklāj).

Vācijas StGB 154. pants paredz sodu tam, kurš nepatiesi zvēr tiesā vai citā kompetentā iestādē, kas tiesīga pieņemt zvērestu.

Vācijas Federālā Augstākā tiesa par šo normu norādījusi tālāk minēto.

Ja apsūdzētais, dodot zvērestu, apzinājās noteiktu apstākli (konkrētajā gadījumā to, ka viņam kā kreditoram pieder noteikts prasījums), taču kļūdaini domāja, ka šo faktu nav jāatklāj (konkrētajā gadījumā uzskatot, ka viņam ir pienākums atklāt mantas sastāvu tikai tiktāl, ciktāl prasījumi pārsniedz parādus), tad gadījumā, ja apsūdzētajam bijis ievērojams parādu slogs, ir

pieļauta maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda), jo viņš ir domājis, ka nav pienākuma atklāt šos prasījumus. Nepatiesa zvēresta gadījumā nodomā ietveras tas, ka personai ir skaidrs (saprotams), ka zvērests aptver arī faktus, ko viņa nav atklājusi. Persona nezvēr nepatiesi, ja ir pārliecībā, ka noklusētie fakti nav pakļauti zvērestam. Tas, ka persona pie šāda viedokļa nākusi kļūdaina juridiska uzskata dēļ, neizslēdz to, ka tā ir maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda).³⁷⁰

Maldība par aizliegumu (juridiskas kļūdas paveids) būtu pieļauta tādā gadījumā, ja apsūdzētais uzskatītu, ka drīkst, nerīkojoties prettiesiski, atkāpties no patiesības.³⁷¹

4.4. Dienesta stāvokļa ļaunprātīga izmantošana un pilnvaru pārsniegšana

Latvijas tiesu prakse. Dažkārt Krimināllikuma 317. un 318. pantā paredzētajos amatnoziegumos subjektīvo pusi īpaši pamatot nav nepieciešams, jo pats darbību raksturs liecina, ka valsts amatpersona apzinājās savas rīcības ļaunprātīgo raksturu un šīs rīcības neatbilstību dienesta interesēm, piemēram:

- ja valsts akciju sabiedrības “Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras” klientu apkalpošanas daļas vadītāja pieņem lēmumus par slimības pabalstu piešķiršanu sev un vīram, zinot, ka laikā, par kuru nolemts izmaksāt pabalstu, gan viņa, gan vīrs strādāja;³⁷²
- veikta rēķinu apmaksa par tēriņiem, kuriem nav nekāda sakara ar iestādes funkciju izpildi;³⁷³
- Valsts ieņēmumu dienesta ģenerāldirektors atteicies no prasījuma pret apdrošināšanas sabiedrību, neesot svarīgiem iemesliem;³⁷⁴
- Privatizācijas aģentūras valdes loceklis, kura pienākumos ir valsts īpašuma objektu privatizēšanas organizēšana, veicis darbības, lai izolāmo objektu pārdotu par iespējami zemāku cenu.³⁷⁵

Tomēr biežāk subjektīvā puse ir rūpīgi pārbaudāma un pamatojama. Normatīvā akta pārkāpums vien parasti nebūs pietiekošs, lai konstatētu rīcības tīšo (ļaunprātīgo) raksturu. Tas jo īpaši raksturīgs gadījumiem, kad valsts amatpersonai:

³⁷⁰ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 06.11.1958., 4 StR 383/58, 20. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/5ead3900-5804-41b0-9cef-88be9a25505b> (skatīts 14.09.2021.).

³⁷¹ Ibid, 22. rdk.

³⁷² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2003. gada 13. maija lēmums lietā Nr. SKK-252/2003. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmumi 2003. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2004, 231.-233. lpp.

³⁷³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007. gada 8. marta lēmums lietā Nr. SKK-106/2007. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 09.12.2021.).

³⁷⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2006. gada 1. novembra lēmums lietā Nr. SKK-396/2006. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 09.12.2021.).

³⁷⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2003. gada 7. oktobra lēmums lietā Nr. SKK-495/2003. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmumi 2003. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2004, 298.-300. lpp.

- jāiztulko tiesību normas;
- piešķirta rīcības brīvība kāda jautājuma izlemšanā;
- pieņemot lēmumu, ir jāizšķir interešu kolīzija.

Pilnvaru pārsniegšana un to izmantošana pretēji dienesta interesēm ir tikai viena no šo noziedzīgo nodarījumu pazīmēm. Turklāt tās ir normatīvas pazīmes.

Tas nozīmē tālāk minēto – ja nepareiza juridiska vērtējuma rezultātā valsts amatpersona neapzinās, ka pārkāpj normatīvo aktu, viņa neapzinās daļu no šo noziedzīgo nodarījumu elementiem – nedz pilnvaru pārsniegšanu, nedz rīcību pretēji dienesta interesēm. Tā ir maldība noziedzīga nodarījuma sastāva līmenī jeb maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda).

Amatnoziegumos pie šāda secinājuma ļauj nonākt arī šādi apsvērumi.

Likums ne vienmēr ir formulēts pietiekami skaidri. Nereti tas pieļauj dažādas interpretācijas iespējas. Ja šādos gadījumos likuma piemērotājs interpretē likumu pēc savām zināšanām un pieredzes, nepieļaujot nolaidību, tad ar to tas vienīgi izpilda savu pienākumu un nevar atbildēt par sekām.³⁷⁶

Šis princips nostiprināts Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 33. pantā, proti, amatpersona ir civiltiesiski atbildīga par nodarīto zaudējumu, ja šī amatpersona ir tīši rīkojusies prettiesiski vai savā rīcībā pieļāvusi rupju neuzmanību. Tiesību normu nepareiza piemērošana vai interpretācija nav uzskatāma par rupju neuzmanību, ja viedoklis, kas bijis amatpersonas rīcības pamatā, nav uzskatāms par juridiski neadekvātu. Tas, ka augstāka iestāde vai tiesa vēlāk paudusi citu viedokli, nav apstiprinājums tam, ka amatpersonas viedoklis bijis juridiski neadekvāts.

Analogs princips ir nostiprināts Tiesnešu disciplināratbildības likuma 1. panta otrajā daļā par tiesnešu disciplināratbildības priekšnoteikumiem.

Minētajos likumos ietvertie nosacījumi civiltiesiskās un disciplinārās atbildības pamatam vēl jo vairāk attiecas uz kriminālatbildību kā bargāko juridiskās atbildības veidu (slēdziens par apjomu no mazākā uz lielāko).

Ievērojot minēto, secināms: konstatējot normatīvā akta pārkāpumu, papildus ir nepieciešams pierādīt, ka valsts amatpersona apzinājās, ka acīmredzami pārsniedz dienesta pilnvaras (Krimināllikuma 317. pants) vai dienesta stāvokli izmanto ļaunprātīgi (Krimināllikuma 318. pants). Tam, pirmām kārtām, ir nepieciešams pierādīt, ka normatīvais akts pārkāpts tīši.

Šai pārbaudē var noderēt šādi kritēriji:

- normatīvā regulējuma skaidrības pakāpe;

³⁷⁶ В.Л.Исаченко. Гражданский процесс. Практический комментарий на 2-ую книгу устава гражданского судопроизводства. Том № 6. Рига: издание книжной торговли «Likums», 1930, с. 422.-423.

- vai interpretācija, kas vēlāk atzīta par kļūdainu, iestādē iepriekš bija atzīta par pieļaujamu;
- pieļauto normatīvo aktu pārkāpumu skaits, pārkāpumu smagums;
- valsts amatpersonas rīcība pirms un pēc lēmuma, kas tiek pārbaudīts no krimināltiesiskā viedokļa, pieņemšanas;
- personīgā ieinteresētība/interesu konflikta situācija;
- atkāpšanās no līdzšinējās prakses, neesot racionālam skaidrojumam u. c.

Šīs pazīmes vērtējamās to kopumā un savstarpējā saistībā. To uzskaitījums nav izsmelošs.

Tiesas vismaz daļēji to ņem vērā. Biežāk kļūdas pieļauj prokurori.

Piemēram, lietā bija celta apsūdzība pēc Krimināllikuma 318. panta otrās daļas tiesu izpildītājam par piedziņas procesā pieļautiem izsoles pārkāpumiem. Kasācijas instances tiesa, atzīstot, ka attaisnojošs spriedums taisīts pamatoti, norādīja, ka tiesas nav konstatējušas, ka atsevišķa normatīva akta neprecīza ievērošana liecinātu par apsūdzētās ļaunprātīgu rīcību.³⁷⁷ Savukārt lietā, kurā apsūdzība bija celta pašvaldības policijas darbiniekam par Krimināllikuma 317. panta pirmajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, kas izpaudies kā nepamatota personas aizturēšana, kasācijas instances tiesa piekrita apelācijas instances tiesas viedoklim, ka amatpersonas nepareizs lēmums nerada uzreiz kriminālatbildību, tāpēc attaisnojošais spriedums taisīts pamatoti.³⁷⁸

Tomēr dažkārt arī tiesām nav skaidrs, kas tad īsti nepieciešams subjektīvās puses konstatēšanai, par ko liecina divi piemēri, kas analizēti turpmāk.

1. Pirmajam piemēram ir raksturīgs tas, ka valsts amatpersonai bija jāizšķir interešu kolīzija. Lai gan gala rezultātā spēkā stājās notiesājošs spriedums, tiesu argumenti rada būtiskas šaubas par tā pamatotību.

Lietas apstākļi: apsūdzētais tika saukts pie kriminālatbildības par to, ka, būdams Jūrmalas domes Ekonomikas un attīstības nodaļas vadītājs, pieņēma lēmumu, ar kuru nolemts slēgt mierizlīgumu starp pašvaldības uzņēmumu SIA “S” un fizisku personu J., kura citā kriminālprocesā bija saukta pie kriminālatbildības. Saskaņā ar šo lēmumu apsūdzētais apstiprināja mierizlīguma projektu un pilnvaroja SIA “S” valdi parakstīt vienošanos, ar kuru fiziska persona J. samaksā tikai daļu no kaitējuma kompensācijas pieteikumā norādītā zaudējuma – 11 000 latu, bet pārējā daļā – 18 389, 49 latu – SIA “S” pieteikumu neuztur. Tā rezultātā

³⁷⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007. gada 25. aprīļa lēmums lietā Nr. SKK-164/2007. Nav publicēts.

³⁷⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008. gada 12. novembra lēmums lietā Nr. SKK-620/2008. Nav publicēts.

saskaņā ar apsūdzību SIA "S" nodarīti zaudējumi 18 389, 49 lati, jo zaudēta iespēja piedzīt šo summu. Šādas darbības kvalificētas pēc Krimināllikuma 318. panta otrās daļas.

Pirmās instances tiesa apsūdzēto attaisnoja, apelācijas instances tiesa atzina par vainīgu, bet kasācijas instances tiesa notiesājošo spriedumu atstāja negrozītu.

Komentējot šīs lietas apstākļus, vispirms atzīmējams, ka apsūdzībā bija iekļauta norāde, ka apsūdzētais šādu lēmumu pieņēmis, neraugoties uz to, ka no fiziskās personas J. bija iespējams piedzīt visus zaudējumus. Šī norāde apsūdzībā patiešām bija svarīga, jo par ļaunprātību nevarētu runāt tad, ja apsūdzētais rīkojies situācijā, kad piedziņas izredzes bija niecīgas vai stipri šaubīgas. Ja patiešām pastāvēja reāla iespēja piedzīt visu summu, apsūdzētais notiesāts pamatoti.

Tomēr tiesu nolēmumi šādu pārliecību nerada.

Pirmkārt, kriminālprocesā pret fizisko personu J. kaitējuma kompensācijas pieteikuma nodrošināšanai arests mantai nebija uzlikts. Citi fakti, kas dotu pamatu uzskatīt, ka visu zaudējumu piedziņa ir reāla, nolēmumos nav norādīti. Līdz ar to ir neskaidrs, uz kādu faktu pamata apelācijas instances tiesa secināja, ka apsūdzētajam bija pārliecība, ka pastāv reāla iespēja piedzīt visus zaudējumus.

Ja arests nebija uzlikts, apsūdzētajam bija jāizšķiras starp divām alternatīvām – palikt pie tā, ka kriminālprocesā pret fizisko personu J. formāli tiek uzturēts kaitējuma kompensācijas pieteikums par visu zaudējumu summu, neesot reālām izredzēm to piedzīt, vai tomēr panākt, ka tiek samaksāta vismaz daļa no summas. Otrajā scenārijā nav pamata runāt par ļaunprātību. Par šādu ļaunprātību drīzāk jārunā pirmajā scenārijā.

Šai sakarā apsūdzētais liecināja, ka pētījis līdzīgas lietas tiesu praksē, lai saprastu kā rīkoties, un secināja, ka visās septiņās izpētītajās lietās cietušais vai nu nav saņēmis vispār nekādu kompensāciju, vai saņēmis to daļēji, vai arī tiesa lēma par pilnīgu attaisnošanu.

Šī aizstāvības pozīcija ir ticama, jo tiesu spriedumi par naudas piedziņu, kas nav nodrošināta ar arestu, bieži nav izpildāmi.

Lai gan aptuveni deviņus mēnešus pēc tam, kad apsūdzētais pieņēmis lēmumu noslēgt mierizlīgumu un uzsākts kriminālprocess par šo viņa rīcību, J. samaksāja zaudējumus pilnā apjomā,³⁷⁹ tomēr šis fakts vien neko neizsaka par apsūdzētā priekšstatu atgūt visus zaudējumus viņam inkriminētā nodarījuma laikā.

To, ka apelācijas instances tiesa nebija līdz galam izpratusi, kas bija jāpierāda ļaunprātības konstatēšanai, liecina arī šādi tiesas argumenti.

³⁷⁹ Jūrmalas pilsētas tiesas 2009. gada 8. decembra spriedums lietā Nr. K17-0101-09/6 6. Nav publicēts.

Uz apsūdzētā nodomu, lai arī netiešu, norāda viņa faktiskās darbības. Apsūdzētajam nebija pamata izdarīt secinājumus par visu zaudējumu atgūšanas iespējām, pirms nav notikusi lietas izskatīšana nevienā tiesu instancē.³⁸⁰

Šāds viedoklis ir kļūdainis, jo ļaunprātības jēdziens nav savienojams ar netiešu nodomu. Lietā bija jākonstatē, ka apsūdzētais, zinot, ka pastāv reāla iespēja piedzīt visu summu, neesot attaisnojošiem iemesliem, atteicās to piedzīt. Tikai pastāvot šādam apziņas stāvoklim, var apgalvot, ka apsūdzētais rīkojās ļaunprātīgi, pretēji dienesta interesēm.

Neatkarīgi no minētā, lietā konstatēti arī citi apstākļi, kas pastiprina šaubas par apsūdzētā vainu.

Apsūdzētais apgalvoja, ka J. iesniedza prasību tiesā pret pašvaldības uzņēmumu SIA "S" par viņa atjaunošanu darbā un kompensācijas piedziņu. Sarunās ar domes juristiem apsūdzētais saprata, ka prasība par atjaunošanu darbā, visticamāk, tiktu noraidīta, taču J. ir labas izredzes uzvarēt prasības daļā par atšķirīgu attieksmi pret valdes locekļiem un saņemt morālo kompensāciju. Šī kompensācija varētu būt lielāka par kaitējumu, ko J. nodarījis SIA "S". Ievērojot minēto, viens no mierizlīguma punktiem paredzēja J. pienākumu atsaukt šo prasību.

Ja J. prasības apmierināšanas varbūtība šajā daļā bija augsta vai vismaz vidēji augsta (apsūdzētais patiešām šo jautājumu skaidrojis un guvis šādu pārliecību), tas vēl jo vairāk rada šaubas par to, vai viņš rīkojās ļaunprātīgi, jo, iekļaujot mierizlīgumā punktu par pienākumu atsaukt šo prasību, apsūdzētais novērsa iespējamo piedziņu, tātad rīkojās dienesta interesēs.

Protams, nav izslēgts, ka tā bija vienīgi aizstāvības pozīcija, lai izvairītos no atbildības (piemēram, apsūdzētais neko neskaidroja un J. prasībai tikt apmierinātai bija niecīgas izredzes), taču tas bija jāatrunā notiesājošā spriedumā, kas netika izdarīts.

Turklāt šaubas par ļaunprātību pastiprina tas, ka saskaņā ar mierizlīguma projektu tam bija jāstājas spēkā pēc tā apstiprināšanas domē. Tātad apsūdzētais nebija rīkojies slepus vai vienpersoniski, bet uzskatīja, ka ir nepieciešama jautājuma plašāka apspriede. Arī šāda rīcība ir pazīme tam, ka apsūdzētais nerīkojās ļaunprātīgi.

Šo apstākli apelācijas instances tiesa gan bija pieminējusi, taču ne nodarījuma subjektīvās puses (ļaunprātības) kontekstā.

Spriedumā, novērtējot šo apstākli, ir norādīts, ka saskaņā ar normatīvajiem aktiem lēmums par mierizlīguma slēgšanu domē nebija jāapstiprina. Turklāt SIA "S" valdes sēdes gaita un apsūdzētā vienpersoniski pieņemtā lēmuma saturs skaidri norāda, ka apsūdzētais apzinājās savas pilnvaras lēmumus pieņemt vienpersoniski pēc saviem ieskatiem.

³⁸⁰ Rīgas apgabaltiesas 2010. gada 6. maija spriedums lietā Nr. KA-04-0195-10/20, 12. lpp. Nav publicēts.

Komentējot šos argumentus, ir norādāms: pat pieņemot, ka lēmums par mierizlīgumu nebija obligāti jāapstiprina domei, tas negroza to, ka šajā gadījumā tas tika darīts. Apsūdzētais uzskatīja, ka nepieciešama plašāka diskusija. Subjektīvās puses pārbaudē bija nozīme tieši šim faktam. Tomēr tas palika bez vērtējuma.

Visbeidzot, notiesājošā spriedumā ir pieļauta pretruna.

Vispirms tiesa norādīja, ka gadījumā, ja apsūdzētais būtu pareizi izpratis likuma “Par valsts un pašvaldību finanšu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanu” 3. panta pirmās daļas 1.punktu un likuma “Par valsts un pašvaldības kapitāla daļām un kapitālsabiedrībām” 19. panta trešo daļu, nebūtu rīkojies ļaunprātīgi, viņš nebūtu virzījis domei šī jautājuma izskatīšanu. Savukārt nedaudz tālāk spriedumā norādīts, ka gadījumā, ja apsūdzētais patiešām šo jautājumu uzskatīja par ārkārtīgi sarežģītu, viņš varēja lūgt domes balsojumu pirms SIA “S” valdes sēdes.

Komentējot šo argumentu, atzīmējams tālāk minētais.

Ņemot vērā, ka mierizlīgumā bija iekļauta atruna, ka tas stājas spēkā tikai pēc tam, kad to apstiprina dome, vērtējot nodarījuma subjektīvo pusi, nav atšķirības, vai domes balsojums būtu noticis pirms vai pēc apsūdzētā pieņemtā lēmuma.

Kasācijas instances tiesa šo spriedumu ar visām minētajām nepilnībām atstāja negrozītu, norādot, ka lēmuma pieņemšana par izlīguma slēgšanu bija acīmredzami neizdevīga SIA “S”. Tomēr šādam secinājumam apelācijas instances tiesas spriedumā nav attiecīga “seguma”.

Arī kasācijas instances tiesas atsauce uz to, ka publiskajās tiesiskajās attiecībās jāievēro princips “atļauts ir tikai tas, kas ir noteikts ar tiesību normu”,³⁸¹ nenovērš nepilnības, kas pieļautas notiesājošā spriedumā. Turklāt šī tēze ir kļūdaina.

Ja tiesību piemērotājs, tai skaitā valsts amatpersona, veic darbības, kas likuma burtiskajā tekstā nav paredzētas, nav pieļaujams uzreiz secināt nedz to, ka pieļauts normas pārkāpums (noziedzīgā nodarījuma objektīvā puse), nedz vēl jo mazāk – subjektīvā puse (pārkāpuma tīšais un ļaunprātīgais raksturs).

Tas skaidrojams ar to, ka tiesību normu piemērošanā ir pieļaujama gan analogijas, gan teoloģiskās redukcijas, kā arī citu metožu piemērošana, kā rezultātā var nākt pie slēdziena, ka ir atļautas arī tādas darbības, kas likuma burtiskajā tekstā nav minētas.³⁸² Piemēram, saskaņā ar judikatūru par Kriminālprocesa likuma normu piemērošanu vienošanās procesā prokuroram ir pienākums vienoties ar apsūdzēto par īpašo mantas konfiskāciju, lai gan likumā par to nekas nav

³⁸¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2010. gada 15. novembra lēmums lietā Nr. SKK-346/2010. Nav publicēts.

³⁸² Sk. piemēram, Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2020. gada 10. marta rīcības sēdes lēmumu lietā Nr. SKA-159/2020. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 10.04.2022.). Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2020. gada 3. marta spriedums lietā Nr. SKA-235/2020, 14. punkts. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 11.04.2022.).

teikts.³⁸³ Šāds secinājums atbilst likuma jēgai, jo būtu nepareizi, ja vienošanās procesu izmantotu tam, lai apietu tādu jautājumu izlemšanu, kurus ir jāizlemj, lietu izskatot parastajā kārtībā.

Ievērojot minēto, kasācijas instances tiesas tēze “atļauts ir tikai tas, kas ir noteikts ar tiesību normu”, ir krietni par šauru. Tā būtiski jāpaplašina, izsakot to šādi: “atļauts ir tikai tas, kas noteikts ar tiesībām”. Tiesības ir ievērojami plašāks jēdziens, nekā likums vai tiesību norma.³⁸⁴

Neatkarīgi no minētā, pat tad, ja pieļautu, ka ir noticis likuma pārkāpums, papildus ir jāpierāda, ka tas darīts apzināti un ļaunprātīgi. Tāpēc nepietiek ar to, ja spriedumā izdarīts vienīgi secinājums, ka apsūdzētais ir pārkāpis kādas tiesību normas.

Arī kasācijas instances tiesa citā lietā pamatoti atzina, ka atsevišķa normatīva akta neprecīza ievērošana vēl neliecina par apsūdzētā ļaunprātīgu rīcību.³⁸⁵ Taču, izskatot šo lietu, tas piemirsts.

Noslēdzot šīs lietas komentāru, atzīmējams, ka neskaidrs ir arī tas, ar ko apsūdzētā priekšstats par izredzēm piedzīt kaitējuma kompensāciju pilnā apjomā atšķīrās no to domes deputātu priekšstata, kas balsoja “par” apsūdzētā rosināto mierizlīgumu. Pirmās instances tiesa norādīja, ka nav pierādījumu, ka apsūdzētais jebkādā veidā būtu uzspiedis savu viedokli deputātiem. Arī par deputātu maldināšanu tiesu nolēmumos ziņu nav.

Tas rada jautājumu, kāpēc pie atbildības saukts tikai apsūdzētais, bet ne domes deputāti, kas balsoja “par” apsūdzētā lēmumu. Tieši deputātu balsojums bija izšķirošs, lai mierizlīgums stātos spēkā.

Minētais gan nenozīmē, ka domes deputātu atbildības neizvērtēšana bija šķērslis saukt pie atbildības apsūdzēto, jo legalitātes principam ir prioritāte attiecībā pret vienlīdzības principu. Nepareiza tiesību piemērošana vienā gadījumā principā nerada tiesības prasīt atšķirīgu attieksmi pret sevi, atkāpjoties no normas (likuma).³⁸⁶ Tāpat no legalitātes principa nevar izsecināt, ka kriminālprocesa obligāts nosacījums ir visu vainīgo personu kriminālvajāšana, kā rezultātā nedrīkst taisīt spriedumu attiecībā pret apsūdzēto, ja kriminālprocess netiek veikts pret visām pārējām iespējamām līdzvainīgajām personām.³⁸⁷

³⁸³ Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2019. gada 19. februāra lēmums lietā Nr. SKK-34/2019. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 09.12.2021.).

³⁸⁴ Ir divas pamatmetodes, ar kuru palīdzību noskaidro tiesību saturu: 1) interpretācija (iztulkošana) – tekstuāla zinātne, un tā kā daļa tiesību sastāv no rakstītām tiesību normām, tad šo tiesību daļu pēta, pielietojot interpretācijas metodes; 2) konkretizācija – to tiesību daļu, kas sastāv no nerakstītām (nepozitivizētām) tiesību normām (vispārējie tiesību principi) noskaidro ar konkretizācijas metodes palīdzību. Rezevska D. Tiesības. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/26219> (skatīts 21.10.2021.).

³⁸⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007. gada 25. aprīļa lēmums lietā Nr. SKK-164/2007. Nav publicēts.

³⁸⁶ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 16.07.2009., BGE 135 IV 191, 5. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4135191.html> (skatīts 20.01.2018.).

³⁸⁷ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 09.01.1979., BGE 105 IV 7, 19. rdk. Pieejama: <http://servat.unibe.ch/dfr/bge/c4105007.html> (skatīts 20.01.2018.). Tomēr izņēmuma kārtā tiesības uz “vienlīdzīgu attieksmi

Tomēr minētais apstāklis ir iemesls konstatēt izmeklētāja un prokurora nekonekvenci un nevienlīdzīgu pieeju lietas apstākļu vērtējumā.

2. Otrajam piemēram ir raksturīgs tas, ka valsts amatpersona veica tādas darbības, kas bija tiešā pretrunā tam, ko noteica likums, turklāt viņa apzinājās, ka atkāpjas no likumā noteiktā.

Lai gan pirmšķietami liekas, ka ar to pilnīgi pietiek, lai pamatotu ļaunprātību, situācija, kādā tas noticis, radīja šaubas, ko apliecina arī šīs lietas iznākums – pēc tam, kad dažādu instanču tiesas pieņēmušas pretējus nolēmumus, spēkā stājās attaisnojošs spriedums.

Lietas apstākļi: tiesu izpildītāja – apsūdzētā šajā krimināllietā – rīkoja kustamas mantas otro izsoli. Normatīvais regulējums par kustamas mantas otro izsoli, ciktāl tam bija nozīme izskatāmajā lietā, inkriminētā nodarījuma laikā bija šāds.

Saskaņā ar Civilprocesa likuma 590. panta septīto daļu pircējam otrajā kustamas mantas izsolē nosolītā summa jāsamaksā nekavējoties. Ja pircējs naudu nesamaksā, tālākās amata darbības jāveic saskaņā ar Civilprocesa likuma 590. panta astoto daļu, proti, otrā izsole pasludināma par nenotikušu, un, ja piedzinējs divu nedēļu laikā nav paziņojis par vēlēšanos apķīlāto mantu paturēt sev par pēdējo solīto cenu, manta atdodama parādniekam, atbrīvojot to no apķīlājuma.

Saskaņā ar apsūdzību tiesu izpildītāja, pēc tam, kad pircējs vairāku stundu laikā nesamaksāja nosolīto summu, neievērojot minētās prasības, nepasludināja izsoli par nenotikušu, bet pieņēma lēmumu turpināt izsoli starp pārējiem solītājiem. Turpinātajā izsolē manta pārdota par 50 000 latiem zemāku summu, nekā pircējam, kurš likumā noteiktā termiņā naudu nesamaksāja. Šādas darbības kvalificētas pēc Krimināllikuma 317. panta otrās daļas.

Pirmās instances tiesa apsūdzēto attaisnoja, norādot tālāk minēto.

Pircēja rīcībā izsoles dienā nebija naudas līdzekļu, lai norēķinātos par pirkumu. Tiesai nav pamata apšaubīt, ka apsūdzētā vadījās no piedziņas mērķa, kā arī no tiesas lēmuma lietā, ar kuru līdzīgā situācijā tiesu izpildītāja darbības atzītas par likumīgām. Turklāt parādnieka sūdzība par tiesu izpildītājas rīcību tiesu instancēs skatīta sešas reizes, un tiesām bija atšķirīgs viedoklis par rīcības atbilstību likumam. Līdz ar to nevar atzīt, ka apsūdzētās darbības bija tīšas un acīmredzami pārsniegušas viņai piešķirto tiesību un pilnvaru robežas.³⁸⁸

Apelācijas instances tiesa taisīja notiesājošu spriedumu, norādot tālāk minēto.

prettiesiskā situācijā” ir atzītas, ja pastāv tiesību piemērojošās iestādes konstanta prettiesiska prakse un iestāde norāda, ka tā arī nākotnē no šīs prakses nedomā atkāpties. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 05.12.2000., BGE 127 I 1, 9. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c1127001.html> (skatīts 20.01.2018.).

³⁸⁸ Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2008. gada 13. maija spriedums lietā Nr. 13870002805/K29-106/08. Nav publicēts.

Civilprocesa likuma 589. panta pirmās daļas 3. punkts nosaka kategorisku prasību izsludināt izsoli par nenotikušu, ja pircējs likumā noteiktā termiņā nav samaksājis nosolīto cenu. Likumā nav paredzētas tiesu izpildītāja tiesības vērtēt pircēja gribas īstumu. Šādā situācijā tālākās amata darbības bija jāveic saskaņā ar Civilprocesa likuma 590. panta astoto daļu. Apsūdzētās rīcība izvērtēta arī civilprocesuālā kārtībā, un ar spēkā stājušos tiesas lēmumu atzīta par ļaunprātīgu. Tā kā šis lēmums stājies likumīgā spēkā, pārējie civilprocesuālā kārtā pieņemtie lēmumi nav saistoši tiesai, izskatot krimināllietu. Civilprocesa likuma 589. panta pirmās daļas 3. punkta pārkāpumu nevar atzīt par nejausību un attaisnot ar pieredzes trūkumu.³⁸⁹

Izskatot lietu atkārtoti pēc sprieduma atcelšanas kasācijas instances tiesā,³⁹⁰ apelācijas instances tiesa atstāja negrozītu attaisnojošo spriedumu, norādot, ka no apsūdzētās paskaidrojumiem secināms, ka, turpinot otro izsoli, viņa vēlējās izpildīt tiesas nolēmumu, ņemot vērā judikatūru.³⁹¹

Komentējot šīs lietas apstākļus, vispirms atzīmējams, ka galvenais arguments, pamatojot subjektīvās puses esību, bija Civilprocesa likuma 589. panta pirmās daļas 3. punkta pārkāpums. Taču, kā minēts iepriekš, parasti ar to vien ļaunprātība vai pilnvaru pārsniegšanas tīšums nav pierādīts. Ņemot vērā konkrētā gadījuma īpatnības, ļaunprātības pierādīšanai nebija pietiekošs arī konstatējums, ka apsūdzētā rīkojās pretēji tam, ko noteica šī norma.

Šai sakarā atgādināms, ka gadījumā, ja tiesību piemērotājs, tai skaitā valsts amatpersona, veic darbības, kas likuma burtiskajā tekstā nav paredzētas, nedrīkst uzreiz secināt nedz to, ka ir pieļauts normas pārkāpums (noziedzīgā nodarījuma objektīvā puse), nedz vēl jo mazāk – subjektīvā puse (pārkāpuma tīšais un ļaunprātīgais raksturs). Savukārt, pat ja tiek secināts, ka tiesību normas pārkāpums ir noticis, papildus ir pierādāms, ka tas darīts apzināti un ļaunprātīgi.

Apsūdzētās rīcība no tiesību piemērošanas viedokļa nozīmēja teleoloģiskās redukcijas izmantošanu. Šīs juridiskās metodes rezultātā tiesību normas piemērošanas joma tiek ierobežota, pārkāpjot tiesību normā lietoto jēdzienu vārdisko jēgu – arī iespējami šaurāko – un tiek radīts ierobežojošs noteikums. Tieši tas bija noticis šajā gadījumā, jo apsūdzētā atzina, ka izņēmuma kārtā Civilprocesa likuma 589. panta pirmās daļas 3. punkta nosacījums nav piemērojams.

To, vai teleoloģiskās redukcijas piemērošana konkrētajā situācijā objektīvi bija pamatota, krimināllietā varēja atstāt neizlemtu. Pat tādā gadījumā, ja šī juridiskā metode piemērota nepamatoti, apstākļi, kas atklāti tiesu nolēmumos, neļauj gūt pārliecību, ka apsūdzētā šo pārkāpumu pieļāvusi tīši, apzināti rīkojoties pretēji dienesta interesēm.

³⁸⁹ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2009. gada 8. janvāra spriedums lietā Nr. KA-04-0032-09/11. Nav publicēts.

³⁹⁰ Kasācijas instances tiesas motīvi, atceļot nolēmumu, drīzāk ir formāla rakstura, tāpēc sīkāk netiek atreferēti.

³⁹¹ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2009. gada 17. decembra lēmums lietā Nr. KA-04-669-09/29. Nav publicēts.

Minētais secinājums ir pamatojams ar šādiem apsvērumiem.

Pirmkārt, pirmās instances tiesa, taisot attaisnojošu spriedumu, norādīja būtisku apstākli, kas liek apšaubīt to, ka apsūdzētā rīkojās ļaunprātīgi. Saskaņā ar tiesas konstatēto apsūdzētā ņēma vērā, ka tiesa līdzīgā situācijā tiesu izpildītāja darbības iepriekš atzina par likumīgām. Tas ir būtisks apstāklis, kas jāņem vērā, vērtējot, vai apsūdzētā, kas zināja šādu tiesu praksi, rīkojās ļaunprātīgi. Ja valsts amatpersona vadās pēc tiesu prakses līdzīgā lietā, to nav pieļaujams iztulkot kā ļaunprātīgu rīcību.

Pirmās instances tiesai var pārņemt tikai to, ka tā sīkāk neatreferēja šīs citas lietas apstākļus un juridiskos secinājumus, lai varētu gūt pārlicību, ka abas situācijas patiešām ir līdzvērtīgas.

Otrkārt, pirmās instances tiesa atzina, ka nav pierādījumu tam, ka apsūdzētā bija personīgi ieinteresēta kaitēt parādnieka interesēm vai veikusi kādas citas darbības, kas liecina par ļaunprātīgu rīcību, tai skaitā darbojusies ar mērķi pārdot mantu par iespējami zemāku cenu konkrētam solītājam.

Papildinot tiesas motīvus, atzīmējams, ka šaubas par ļaunprātību varēja pastiprināt arī šādi apstākļi.

Tiesu izpildītāja primārais uzdevums ir izpildīt tiesas nolēmumu, kas stājies likumīgā spēkā. Fiktīvu solītāju pieteikšanās, lai novilcinātu tiesas nolēmuma izpildi, tolaik bija samērā izplatīta. Tāpēc apsūdzētās mērķis (īpaši tad, ja bija maz ticams, ka piedzinējs divu nedēļu laikā izteiks vēlēšanos apķīlāto mantu paturēt sev par pēdējo solīto cenu) varēja būt rast risinājumu, lai efektīvāk apkarotu šādu praksi. Pat tad, ja šis risinājums tiktu atzīts par prettiesisku, ar to nepietiek, lai secinātu, ka apsūdzētās rīcība bija ļaunprātīga, pretēja dienesta interesēm un viņa apzinājās, ka pārkāpj savas pilnvaras.

Vienīgā pazīme par iespējamu ļaunprātību bija tā, ka turpinātajā izsolē manta pārdota par cenu, kas bija par 50 000 latiem zemāk, nekā iepriekš nosolīja pircējs, kurš naudu nesamaksāja. Tomēr, ņemot vērā, ka pircējs to nesamaksāja, tikpat labi var pieļaut, ka šī cena bija uzsolīta nesamērīgi augsta. Pie šāda scenārija, pat konstatējot ļaunprātību no tiesu izpildītājas puses, šī starpība neveidotu mantisku zaudējumu. Šai kontekstā pirmās instances tiesa pamatoti norādīja, ka nav pierādīts, ka apsūdzētās darbību rezultātā nodarīts materiālais zaudējums 50 000 latī, jo nevar aprēķināt zaudējumus no faktiski neesošas summas, ko nosaucis nosolītājs, kuram nav nodoma maksāt par pirkumu.

Austrijas tiesu prakse. Secinājumi, kas izdarīti, analizējot Latvijas tiesu praksi, atbilst Austrijas judikatūras atziņām par līdzīga satura normu.

Saskaņā ar Austrijas StGB 302. panta pirmo daļu amatpersona, kura [...] tīši ļaunprātīgi izmanto savas pilnvaras ar nodomu tādā veidā nodarīt kaitējumu citas personas tiesībām, ir sodāma ar [seko soda veidu un apmēra uzskaitījums].

Saskaņā ar šo normu nav nepieciešama reāla kaitējuma nodarīšana.³⁹² Tomēr pret pašu nodarījumu – tieši tāpat kā Krimināllikuma 318. pantā paredzētajā noziedzīgajā nodarījumā – nepieciešama ļaunprātība.

Austrijas Augstākā tiesa, skaidrojot šīs normas piemērošanas nosacījumus, ir norādījusi tālāk minēto.

Par tīšu ļaunprātīgu pilnvaru izmantošanu nevar būt runas pat tādā gadījumā, ja amatpersonas pārliecība, ka viņa vēl rīkojas likumā paredzēto pilnvaru ietvaros, balstās uz maldīgu tiesību uzskatu (*auf einer abwegigen Rechtsmeinung* – vācu val.).³⁹³ Maldība par normatīvo pazīmi – dienesta pilnvaru ļaunprātīgu izmantošanu – ir pārbaudāma noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses ietvaros. Tāpēc aizstāvības apgalvojums, ka apsūdzētā neapzinājās savas rīcības prettiesiskumu, faktiski attiecas uz normatīvo pazīmi par piešķirto pilnvaru robežām. Tā nav juridiskā kļūda.³⁹⁴ Turpretim tīša ļaunprātīga pilnvaru izmantošana ir pieļauta katrā ziņā tad, ja amatpersona apzinās savas rīcības juridisko nepieļaujamību jeb nepieņemamību (*rechtlichen Unvertretbarkeit* – vācu val.).³⁹⁵ Piemēram, pilnvaru ļaunprātīgas izmantošanas tīšums konkrētajā gadījumā varēja izrietēt no tā, ka amatpersona dod pozitīvu atzinumu par transportlīdzekļa derīgumu ceļu satiksmei, zinot, ka būtisku trūkumu dēļ nepastāv tā izdošanas nosacījumi, vai arī pozitīvs atzinums izdots, neveicot normatīvajiem aktiem atbilstošu pārbaudi (procesuālo normu pārkāpumu dēļ).³⁹⁶

4.5. Izvairšanās no nodokļu nomaksas

Latvijas tiesu prakse. Krimināllikuma 218. panta otrā daļa paredz atbildību par izvairīšanos no nodokļu vai tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas, ja ar to nodarīti zaudējumi valstij vai pašvaldībai lielā apmērā.

³⁹² Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 14.09.2015., Geschäftszahl 17Os11/15v. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20150914_OGH0002_0170OS00011_15V000_000 (skatīts 09.12.2021.).

³⁹³ Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 24.11.2014., Geschäftszahl 17Os16/14b. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20141124_OGH0002_0170OS00016_14B000_000 (skatīts 07.05.2016.).

³⁹⁴ Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 10.12.2012., Geschäftszahl 17Os20/12p. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20121210_OGH0002_0170OS00020_12P000_000 (skatīts 07.05.2016.).

³⁹⁵ Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 16.01.1991., Geschäftszahl 11 Os 138/90. Pieejama: https://rdb.manz.at/document/ris.just.JJT_19910116_OGH0002_011OS000138_9000900_000 (skatīts 09.12.2021.).

³⁹⁶ Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 30.09.2013., Geschäftszahl 17Os12/13p. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20130930_OGH0002_0170OS00012_13P000_000 (skatīts 07.05.2016.).

Viena no šī noziedzīgā nodarījuma pazīmēm ir valstij piederošs nodokļu prasījums.

Turpinājumā tiesu praksē izskatītas lietas apskats.

Lietas apstākļi: saskaņā ar apsūdzību laikā no 2004. gada 1. janvāra līdz 2006. gada 31. decembrim apsūdzētā veica saimniecisko darbību un guva no tās ienākumus, par veiktajiem darījumiem ar nekustamajiem īpašumiem nesamaksājot iedzīvotāju ienākuma nodokli 256 753 latu apmērā.

Neatzīstot celto apsūdzību, apsūdzētā liecināja, ka nodokļu konsultanti viņai paskaidroja, ka nodoklis ir jāmaksā tikai par darījumiem, kas veikti 12 mēnešu laikā pēc nekustamā īpašuma iegādes. Atbilstoši šiem principiem noformētas deklarācijas.

Vērtējot šo apsūdzību, izšķiroša nozīme bija likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 9. panta pirmās daļas 19. punkta "c" apakšpunkta interpretācijai, uz ko atsaucās arī apsūdzētā. Šī norma noteica, ka gada apliekamajā ienākumā netiek ietverti un ar nodokli netiek aplikti ienākumi no sava īpašuma pārdošanas, izņemot ienākumu no tāda nekustamā īpašuma pārdošanas, kas bijis personas īpašumā mazāk par 12 mēnešiem.

Iztulkojot nodokļu maksāšanu reglamentējošās normas, noziedzīga nodarījuma objektīvās puses ietvaros bija jāizšķir jautājums, vai nodoklis bija jāmaksā arī tad, ja nekustamais īpašums pārdots pēc tam, kad tas personas īpašumā bija vairāk par 12 mēnešiem, taču pārdošana bija sistēmiskas saimnieciskas darbības elements.

Papildus tam, ja uz minēto tiesību jautājumu ir atbildams pozitīvi, noziedzīga nodarījuma subjektīvās puses ietvaros jāizvērtē, vai apsūdzētā rīkojās tīši, nemaksājot nodokli, citiem vārdiem sakot, vai viņa apzinājās pienākumu maksāt nodokli arī par tiem darījumiem, kas noslēgti vēlāk par 12 mēnešiem pēc nekustamā īpašuma iegādes.

Pirmās instances tiesa apsūdzēto notiesāja, norādot, ka:

- fakts, ka apsūdzētā konsultējās nodokļu firmā, no atbildības neatbrīvo;
- nekonsekventa Valsts ieņēmuma dienesta (turpmāk – VID) prakse līdz 2007. gadam nedod pamatu uzskatīt, ka apsūdzētā no nodokļa nomaksas nav izvairījusies tīši;
- tiesību izmantošana apstrīdēt VID lēmumu nenorāda, ka apsūdzētajai nebija nodoma izvairīties no nodokļu samaksas;
- apsūdzētā attieksmi nemainīja arī pēc nelabvēlīgu nolēmumu pieņemšanas administratīvajā lietā, kas liecina, ka izvairīšanās no nodokļu nomaksas bija apzināta.

Apelācijas instances tiesa šādam vērtējumam nepiekrita, norādot, ka pirmās instances tiesas atzinumi ir vispārīgi – objektīvi pienākums maksāt nodokli pastāvēja, taču nav pierādīts, ka apsūdzētā apzināti izvairījās no šī pienākuma izpildes.

Likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 9. panta pirmās daļas 19. punkta "c" apakšpunkta piemērošana praksē līdz 2007. gadam nebija viennozīmīga. Senāts 2010. gada 3. decembra spriedumā lietā Nr. SKA-526/2010 secināja, ka šī norma ir tulkojama tā, ka, pārdodot vairākus nekustamos īpašumus, kuri bijuši personas īpašumā ilgāk kā 12 mēnešus, gūtais ienākums nav apliekams ar iedzīvotāju ienākuma nodokli. Tomēr Senāta 2012. gada 4. jūnija spriedumā atzīts, ka iedzīvotāju ienākuma nodoklis nav jāmaksā tikai no ienākumiem par tāda nekustamā īpašuma pārdošanu, kas personas īpašumā bijis ilgāk par 12 mēnešiem, ja persona nekustamos īpašumus nav pārdevusi sistemātiski nolūkā gūt peļņu.³⁹⁷

Tāpat objektīvi apsūdzētajai bija pienākums maksāt nodokli, taču judikatūrā tas tika atzīts pēc viņai inkriminētā nodarījuma izdarīšanas, turklāt atkāpjoties no agrākās judikatūras.

Subjektīvās puses ietvaros apelācijas instances tiesa nozīmi piešķir šādiem apstākļiem.

VID nav sniedzis konsekventas konsultācijas par normas citādu tulkojumu, jo metodiskajos norādījumos nav aplūkots nekustamo īpašumu, kas atradušies nodokļu maksātāja īpašumā vairāk par gadu, sistemātiskas pārdošanas rezultātā gūto ieņēmumu aplikšana ar nodokli modelis.

Liecinieks A. liecināja, ka viņš strādāja nodokļu firmā. Ar apsūdzēto bija noslēgts līgums par juridisko palīdzību nodokļu jautājumos. Viņa viedoklis bija pamatots ar tiesas nolēmumiem, kas bija stājušies spēkā, likuma norma bija nemainīga no 2001. gada līdz 2006. gadam. Tā mainījās no 2007. gada 12. jūnija. Likumā bija noteikts kritērijs, kuros gadījumos ar iedzīvotāju ienākumu nodokli apliekams ienākums no nekustamā īpašuma atsavināšanas, un šis gadījums bija, ja nekustamais īpašums pārdots 12 mēnešu laikā kopš iegādes brīža un reģistrācijas zemesgrāmatā.

Ievērojot minēto, apelācijas instances tiesa secināja, ka neviennozīmīgā piemērošanas prakse un it kā samērā skaidrā tiesību norma, bet, kā vēlāk izrādījās, kļūdainis likuma tulkojums varēja apsūdzētajai radīt maldīgu priekšstatu, ka vienīgais kritērijs, kad ienākums no nekustamā īpašuma pārdošanas maksājams, ir tā atsavināšana ātrāk kā 12 mēnešu laikā pēc tā iegūšanas īpašumā. Turklāt apsūdzētā visus darījumus atspoguļoja gada ienākuma deklarācijās, kas tika iesniegtas VID. Tādējādi nevar izdarīt secinājumu, ka apsūdzētā, nenorādot šos darījumus kā ar ienākuma nodokli apliekamus, vēlējās izvairīties no nodokļu vai tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas. Līdz ar to apsūdzētā ir attaisnojama.³⁹⁸

³⁹⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2012. gada 4. jūnija spriedums lietā Nr. SKA-28/2012. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 07.04.2022.).

³⁹⁸ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2016. gada 27. aprīļa spriedums lietā Nr. KA04-0450-16/17. Nav publicēts.

Kasācijas sūdzībā VID izklāstīja Satversmes tiesas atziņas un norādīja, ka apsūdzētā nevar aizbildināties ar likuma nezināšanu. Nekonsekventa VID prakse līdz 2007. gadam nedeva pamatu uzskatīt, ka apsūdzētās darbībās nav Krimināllikuma 218. panta otrajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma subjektīvās puses, jo noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas laikā spēkā esošie normatīvie akti noteica, ka iedzīvotāju ienākuma nodoklis ir jāmaksā no ienākumiem, kas gūti no saimnieciskās darbības.

VID atsaucās arī uz Kriminālprocesa likuma 125. panta pirmās daļas 4. punktu, norādot, ka apsūdzētās darbībās saskatāmas saimnieciskās darbības pazīmes – pastāvība, sistemātiskums un peļņas gūšanas nolūks. Apsūdzētā apzinājās, ka veic saimniecisko darbību, kā arī nevarēja nezināt atšķirību starp saimnieciski finansiālu darbību un sava īpašuma pārdošanu.

Augstākā tiesa attaisnojošo spriedumu atstāja negrozītu, norādot, ka VID kasācijas sūdzībā nav izklāstīti motīvi, kas atspēkotu apgabaltiesas atziņas. Kasācijas sūdzībā izklāstītā argumentācija ir saistīta ar vēlmi kasācijas instances tiesā no jauna vērtēt pierādījumus.³⁹⁹

Komentējot kasācijas instances tiesas argumentus, vispirms atzīmējams, ka tie ir skopi un nesniedz atbildi uz jautājumu, kāpēc nebija piemērojams princips “likuma nezināšana neatbrīvo no atbildības”. Šāds skaidrojums bija jo īpaši nepieciešams tālab, ka, atsaucoties uz šo principu, citās lietās notiesājošs nolēmums atstāts negrozīts.⁴⁰⁰

Tomēr gala secinājums – atstāt negrozītu attaisnojošo spriedumu – ir pareizs.

Nodokļa prasījuma eksistence ir viena no Krimināllikuma 218. panta otrās daļas sastāva pazīmēm. Tāpēc nodomam ir jāaptver arī šī pazīme jeb, precīzāk sakot, vainīgajam jāapzinās, ka viņam ir pienākums maksāt nodokli, bet viņš to apzināti nedara. Savukārt kļūdains juridisks viedoklis, ka nodokļa prasījums nepastāv, ir maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda).

Konkrētajā gadījumā apelācijas instances tiesa detalizēti iztirzāja apstākļus, kas apsūdzētajai radīja šādu maldīgu priekšstatu.

Vācijas tiesu prakse. Vācijas Nodevu likuma 370. pants,⁴⁰¹ kas pieskaitāms materiālo krimināltiesību normām,⁴⁰² izvairīšanos no nodokļu nomaksas definē šādi: 1) nepatiesu vai nepilnīgu ziņu sniegšana par nodokļu jomā būtiskiem faktiem finanšu iestādēm vai citām iestādēm, kā arī 2) prettiesiska finanšu iestāžu neinformēšana par nodokļu jomā būtiskiem

³⁹⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2017. gada 9. marta lēmums lietā Nr. SKK-13/2017. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 01.09.2021.).

⁴⁰⁰ Sk. piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2015. gada 26. jūnija lēmumu lietā Nr. SKK-169/15. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> (skatīts 12.06.2022.).

⁴⁰¹ Abgabenordnung. Pieejams: https://www.gesetze-im-internet.de/ao_1977/ (skatīts 26.03.2018.).

⁴⁰² Vācijā materiālās krimināltiesību normas, kurās paredzēts soda piedraudējums, atrodamas ne tikai krimināllikumā (StGB), bet arī citos speciālajos likumos.

faktiem, kā rezultātā samazināts nodoklis vai iegūta prettiesiska nodokļu priekšrocība sev vai citai personai.

Tas ir materiāla sastāva noziedzīgs nodarījums.⁴⁰³ Šī norma ir blanketa.⁴⁰⁴

Vācijas judikatūrā ir atzīts, ka, izvairoties no nodokļu nomaksas, nodomam ir nepieciešams, ka vainīgais zina nodokļa prasījumu pēc tā pamata un apmēra (vai vismaz uzskata šo apstākļu esību par iespējamu) un grib to samazināt.⁴⁰⁵ Nodokļa parāda eksistence ir šī sastāva pazīme, kurai jābūt aptvertai ar nodomu. Vainīgajam ir jāzina vai vismaz jāuzskata par iespējamu tas, ka no viņam zināmajiem apstākļiem izriet pienākums maksāt nodokli.⁴⁰⁶

Maldība par nodokļu parāda eksistenci (nodokļa parāda nezināšana) izslēdz nodomu izvairīties no nodokļu nomaksas, jo tas, kurš (kaut arī kļūdainu juridisku apsvērumu dēļ) domā, ka nav parādā nodokli, tas arī paralēlajā (nespeciālista) vērtējumā neapzinās kaitējuma nodarīšanu valsts kasei.⁴⁰⁷ Piemēram, ja apsūdzētais patiešām domājis, ka attiecīgie darījumi nav apliekami ar nodokli, viņam ir maldīgs priekšstats par nodokļa prasījuma esību. Tā ir maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda) un tāpēc izslēdz nodomu.⁴⁰⁸

Pārbaudot, vai kļūdainis juridisks viedoklis ir izraisījis maldību par nodarījuma apstākļiem (faktisko kļūdu), ir jāņem vērā tālāk minētais.

Lai noliegtu maldību par nodarījuma apstākļiem (faktisko kļūdu), personai gan nav obligāti jāzina konkrētā norma kā tāda, taču viņai līdz noteiktai pakāpei ir jāzina vismaz tās regulējuma saturs.⁴⁰⁹ Līdz kādai precizitātes pakāpei tas jāzina, atkarīgs no tiesiskā regulējuma sarežģītības pakāpes.⁴¹⁰ Personai (kā nespeciālistam) šis tiesiskais stāvoklis ir jāsaprot vismaz tiktāl, ka viņa apzinās, ka nodara kaitējumu tiesību labumam (*die rechtsgutsrelevante Verletzungsbedeutung des Geschehens tatsächlich* ("laienhaft") *nachvollzogen haben* – vācu val.). Vienīgi iespēja to saprast nav pietiekoša.⁴¹¹ Pārbaudot, vai pieļauta šāda maldība, ir

⁴⁰³ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 17.03.2009., 1 StR 627/08, 37. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/08/1-627-08.php?referer=db> (skatīts 26.02.2019.).

⁴⁰⁴ Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas lieta: Beschluss vom 26.02.2003., 2 BvR 150/03, 6. rdk. Pieejama: <http://lexetius.com/2003,3780> (skatīts 24.12.2021.).

⁴⁰⁵ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 08.09.2011., 1 StR 38/11, 19. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/11/1-38-11.php> (skatīts 15.06.2016.).

⁴⁰⁶ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 03.05.1973., 4 StR 79/73, 2. rdk. Pieejama: https://www.jurion.de/Urteile/BGH/1973-05-03/4-StR-79_73 (skatīts 06.07.2021.).

⁴⁰⁷ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 490.

⁴⁰⁸ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 07.12.1979., 2 StR 315/79, 32. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/705b6f20-386b-4f59-b56f-6aee9ae4ed14> (skatīts 12.09.2021.).

⁴⁰⁹ Šādā nozīmē – Albert I. Elemente des Eventualvorsatzes der Steuerhinterziehung. Ein Beitrag zur Abgrenzung von Vorsatz und Fahrlässigkeit im Steuerstrafrecht. Dissertation. Freiburg im Breisgau, 2017, S. 139.-140.

⁴¹⁰ Ibid, S. 146.-147.

⁴¹¹ Personas apgalvojums par pieļautu maldību ne vienmēr ir aizstāvības pozīcija ar mērķi izvairīties no atbildības. Tas it īpaši attiecas uz tiem gadījumiem, kad maldības priekšmets ir kompleksi lietas apstākļi ar dominējošu juridisku raksturu. Duttge G. Ein neuer Vorsatzbegriff? Besprechung zu BGH, Urteil vom 08. September 2011 (1 StR 38/11). Onlinezeitschrift für Höchststrichterliche Rechtsprechung zum Strafrecht. 8-9/2012, S. 361.-362.

nepieciešams visu to apstākļu kopvērtējums, kuriem bija nozīme, veidojot personas priekšstatu.⁴¹²

Mazāk precīzas zināšanas par tiesisko stāvokli ir pieļaujamas, piemēram, par nodokļu maksāšanas pienākumu, atsavinot nekustamo īpašumu.

Piemēram, nekustamais īpašums iegādāts par 200 000 *euro*, bet pēc deviņiem gadiem pārdots par 300 000 *euro*. Ja saskaņā ar likumu starpība starp iegādes un pārdošanas cenu ir apliekama ar ienākumu nodokli pie nosacījuma, ja īpašums atsavināts ātrāk par 10 gadiem no iegādes brīža, un atsavinātājs deklarācijā nenorāda šo darījumu, ir konstatēta izvairīšanās no nodokļu nomaksas objektīvā pusē. Tā kā tiesiskais regulējums par privātpersonas ienākumu aplikšanu ar nodokli nav īpaši komplikēts, no subjektīvās puses pietiekami, ja atsavinātājam vispārīgi zināms, ka peļņa no nekustamā īpašuma atsavināšanas ir apliekama ar nodokli. Detalizētākas zināšanas par attiecīgajām normām nav nepieciešamas, jo ienākumu nodokļa maksāšanas pienākuma pastāvēšanu persona uzskatījusi, kā minimums, par iespējamu. Izņēmums iespējams tad, ja viņa griezusies pēc profesionāla padoma un nodokļu konsultants sniedzis kļūdainu viedokli, ka, balstoties uz īpašu aprēķina metodi, 10 gadu termiņš konkrētajā gadījumā jau ir notecējis.⁴¹³

Turklāt, noskaidrojot, vai pieļauta maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda), jāņem vērā tālāk minētais.

Vienīgi apsūdzētā atsaucē uz šādu maldību neuzliek pienākumu tiesai, kas izskata lietu pēc būtības, šādu maldību atzīt. Tieši otrādi, ir nepieciešams visu apstākļu kopvērtējums, jo nedz princips “šaubu gadījumā par labu apsūdzētajam”, nedz citi iemesli nav pietiekošs pamats par labu apsūdzētajam prezumēt apstākļus vai notikuma norises, kuru esībai, neskaitot apsūdzētā apgalvojumu, pazīmju nav.⁴¹⁴

Noslēdzot Vācijas judikatūras apskatu, atzīmējams, ka atšķirībā no Latvijā valdošā viedokļa, saskaņā ar kuru izvairīšanās no nodokļu nomaksas iespējama tikai ar tiešu nodomu,⁴¹⁵ Vācijā ir atzīts, ka pietiekošs ir netiešs (eventuāls) nodoms. Tas izriet no vispārpieņemtā

⁴¹² Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 10.01.2019., StR 347/18, 29. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/18/1-347-18-1.php> (skatīts 02.03.2020.).

⁴¹³ Albert I. Elemente des Eventualvorsatzes der Steuerhinterziehung. Ein Beitrag zur Abgrenzung von Vorsatz und Fahrlässigkeit im Steuerstrafrecht. Dissertation. Freiburg im Breisgau, 2017, S. 144.-145.

⁴¹⁴ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 08.09.2011., 1 StR 38/11, 23.-25. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/11/1-38-11.php> (skatīts 15.06.2016.).

⁴¹⁵ Neraugoties uz to, ka Krimināllikuma 218. panta otrajā daļā iztrūkst jebkādas norādes par nodoma formu un tas ir materiāla sastāva noziedzīgs nodarījums, Augstākā tiesa atzīst, ka šajā normā paredzēto noziedzīgo nodarījumu var izdarīt tikai ar tiešu nodomu. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2017. gada 9. marta lēmums lietā Nr. SKK-13/2017, 7.1. punkts. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 01.09.2021.). Analogs viedoklis pausts juridiskajā literatūrā. Krastiņš U., Liholaja V., Hamkova D., Krimināllikuma komentāri. Trešā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016, 212. lpp.

principa, ka netiešs nodoms ir pietiekošs visos noziedzīgos nodarījumos, izņemot tos, kuros attiecīgā norma prasa “spēcīgāku” nodoma formu.

Ņemot vērā, ka Vācijas Nodevu likuma 370. pantā, kas paredz atbildību par izvairīšanos no nodokļu nomaksas, nav prasīta īpaša nodoma forma, šim sastāvam pietiekošs ir netiešs (eventuāls) nodoms – persona uzskata par iespējamu noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmju izpildīšanos un pacieš, samierinās ar to. Tāpēc nav obligāti nepieciešams, lai persona būtu droši zinājusi nodokļa prasījuma pamatu un apmēru.⁴¹⁶

Šajā ziņā sīkāk paskaidrots tālāk minētais.

Ja nodokļa parāda eksistenci persona uzskata par iespējamu, bet neinformē finanšu iestādes par nodokļu aprēķinu ietekmējošiem apstākļiem, viņa samierinās ar nodokļu samazināšanu, rīkojas ar netiešu nodomu. Vai nodokļa parāda eksistenci apsūdzētais uzskatījis par iespējamu, tiesai ir jānoskaidro, novērtējot pierādījumus. Šajā ziņā vērtējumā ir jāiekļauj tas, kā tirgotāji ir ievērojuši viņu arodā pastāvošo informācijas iegūšanas pienākumu. Ja tirgotājs neiegūst informāciju par viņa arodā pastāvošiem nodokļu tiesiskajiem pienākumiem, tas var norādīt uz vienaldzību pret sava pienākuma izpildi un attiecīgi – netiešu nodomu. Tas pats sakāms par gadījumiem, kad persona šaubās, bet nevēršas pēc juridiska padoma. Arī tas, ka persona, kura nav kompetenta nodokļu jautājumos, izvēlas tādas līgumu konstrukcijas vai darījumu procedūras, kas atšķiras no parastajām, var liecināt par samierināšanos ar nodokļu parāda eksistenci, ja viņa neiegūst juridisku padomu, uz kuru var paļauties, bet vadās vienīgi pēc savas neprofesionālās juridiskās izpratnes.⁴¹⁷

Atgriežoties pie Latvijas krimināltiesību atziņām, atzīmējams, ka viedoklis, ka izvairīšanās no nodokļu nomaksas ir iespējama tikai ar tiešu nodomu, ir diskutabls, jo Krimināllikuma 218. panta otrajā daļā paredzētais noziedzīgais nodarījums ir materiāla sastāva.⁴¹⁸ Turklāt šai normā nav norādes par nodoma veidiem.

Krimināllikuma komentāros pie citām Krimināllikuma normām ar materiāliem sastāviem atzīts par pietiekamu arī netiešs nodoms. Savukārt dienesta stāvokļa ļaunprātīgas izmantošanas gadījumā pret mantiska rakstura sekām atzīta par iespējamu pat neuzmanība (Krimināllikuma 318. pants).⁴¹⁹

⁴¹⁶ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 08.09.2011., 1 StR 38/11, 19.-21. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/11/1-38-11.php> (skatīts 15.06.2016.).

⁴¹⁷ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 08.09.2011., 1 StR 38/11, 25.-26. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/11/1-38-11.php> (skatīts 15.06.2021.).

⁴¹⁸ Tiesu prakse lietās par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu un par izvairīšanos no nodokļu maksāšanas. 2013, 92. lpp. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/tiesu-prakses-apkopojumi/kriminaltiesibas> (skatīts 29.12.2020.).

⁴¹⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Hamkova D. Krimināllikuma komentāri. Trešā daļa (XVIII – XXV nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016, 584. lpp.

Ar to autors nevēlas apgalvot, ka viedoklis par neuzmanību būtu pareizs, tāpēc tas būtu piemērojams arī attiecībā uz izvairīšanos no nodokļu nomaksas. Tomēr vismaz netieša nodoma iespējamība būtu apsverama.

4.6. Nelikumīgas darbības ar narkotiskajām un psihotropajām vielām

Latvijas tiesu prakse. Krimināllikuma 253.¹ pants paredz atbildību par narkotisko un psihotropo vielu neatļautu realizēšanu.

Pazīme “narkotiskās un psihotropās vielas” ietver sevī normatīvu elementu, jo nodoma zināšanas elementam nav pietiekoša vienīgi apstākļu uztveršana ar maņām. Tāpat nav pietiekoša vienīgi vielas nosaukuma zināšana.

Lietas apstākļi: apsūdzētie pirms aizliegtās vielas iegādes un realizācijas mēģināja skaidrot iespējamo kriminālatbildības risku, saņemot no valsts iestādes atbildi, ka konkrētā viela aizliegto vielu sarakstā nav iekļauta. Neraugoties uz to, apsūdzētie notiesāti par Krimināllikuma 253.¹ panta trešajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu, piemērojot brīvības atņemšanu uz pieciem gadiem.

Kasācijas sūdzībā tika norādīts: “apelācijas instances tiesa, izvērtējot noziedzīgā nodarījuma subjektīvo pusi, nepamatoti secinājusi, ka ziņu ievākšana Veselības ministrijas Zāļu valsts aģentūrā pirms metilēndioksipirovalerona (MDPV) iegādāšanās un vēlāk, realizējot šo vielu, kā arī kases čeku izsniegšana, nevar būt par pietiekamu pamatu, lai secinātu, ka viņa darbībās nav inkriminētā noziedzīgā nodarījuma subjektīvās puses. [...] Ievērojot to, ka Veselības ministrijas Zāļu valsts aģentūra ir valsts pārvaldes pakļautībā esoša institūcija, kuras uzdevums ir veikt zāļu un ķīmisko vielu aprites kontroli atbilstoši likumam “Par narkotisko un psihotropo vielu un zāļu likumīgās aprites kārtību”, tās izziņa par to, ka metilēndioksipirovalerons (MDPV) nav iekļauts aizliegto vielu sarakstā, apsūdzētā ieskatā, atzīstama par pietiekamu, lai secinātu, ka šīs vielas tirdzniecība ir atļauta.”

Augstākā tiesa notiesājošo spriedumu atstāja negrozītu, norādot vienīgi to, ka: “apelācijas instances tiesa pamatoti konstatējusi apsūdzēto [...] darbībās Krimināllikuma 253.¹ panta trešajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma sastāva subjektīvo pusi. Apsūdzēto un aizstāvja apgalvojumi kasācijas sūdzībās par to, ka apsūdzētie nezināja un viņiem nevajadzēja zināt, ka darbības ar metilēndioksipirovaleronu (MDPV) ir aizliegtas, nevar būt par pietiekamu pamatu, lai atzītu, ka apsūdzēto darbībās nav inkriminētā noziedzīgā nodarījuma sastāva. [...] Likumu un Ministru kabineta noteikumu nezināšana neatbrīvo no atbildības. Tādējādi, ja persona ir bijusi pienācīgi informēta par savām tiesībām un pienākumiem, proti, ja valsts ir iepriekš spērusi visus no tās saprātīgi sagaidāmos soļus, lai padarītu normas saturu personai objektīvi pieejamu, šīs

normas nezināšana neatbrīvo personu no atbildības par tās pārkāpšanu. Savukārt par to, vai persona ir izmantojusi šo iespēju un centusies noskaidrot savas tiesības un pienākumus, principā ir atbildīga pati šī persona”.⁴²⁰

Šādi argumenti absolūti nav pietiekami, lai pamatotu notiesājoša sprieduma pareizību.

Lai atzītu, ka apsūdzētie rīkojās ar nodomu, vispirms bija jākonstatē, ka viņu maldība, kas radusies valsts institūcijas kļūdainās izziņas rezultātā, ir maldība par nodarījuma juridisko vērtējumu (juridiska kļūda). Augstākās tiesas motīvi liecina, ka, visdrīzāk, tā tas bija arī domāts. Tomēr patiesībā vispirms bija jāpārbauda, vai tā tomēr nebija maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda).

Ņemot vērā, ka saskaņā ar Krimināllikuma 9. pantu par nodoma elementu ir atzīts darbības kaitīgums, kasācijas instances tiesas lēmumā neiztirzāts ir palicis jautājums, vai situācijā, kad valsts kompetentā iestāde ir izsniegusi izziņu, ka konkrētā viela nav iekļauta aizliegtu vielu sarakstā, apsūdzētie apzinājās savu darbību kaitīgumu. Arī kaitīguma neapzināšanās kļūdainas izziņas ietekmē ir maldība par nodarījuma apstākļiem.

Tas, ka šai darbā ir kritizēta nodarījuma kaitīguma apzināšanās iekļaušana nodoma saturā, negroza to, ka spēkā esošajā likumā tas ir iekļauts, tāpēc praksē ir jārespektē.

Minētais gadījums uzskatāmi raksturo jau iepriekš citviet secināto, ka tiesu praksē Krimināllikuma 9. pantā ietvertais nodoma elements – kaitīguma apzināšanās – netiek uztverts nopietni. Absolūti lielākajā vairumā gadījumu šī subjektīvā elementa esība netiek pārbaudīta.

Neatkarīgi no minētā neskaidrs paliek jautājums, uz kādu faktu pamata secināts, ka apsūdzētie apzināti rīkojas ar aizliegtām vielām, ja kompetentā iestāde deva atbildi, ka konkrētā viela nav iekļauta attiecīgajā sarakstā.

Visbeidzot, arī tad, ja pieņemtu, ka ir pieļauta maldība par nodarījuma juridisko vērtējumu (juridiska kļūda), tiesa nedrīkstēja aprobežoties ar atsauci uz principu “likuma nezināšana neatbrīvo no atbildības”. Papildus bija jāpārbauda, vai Veselības ministrijas Zāļu valsts aģentūras izziņa radīja tiesisko paļāvību, ka plānotā rīcība ir tiesiska.

Citā lietā konstatēts, ka pirms darbībām ar aizliegtu vielu apsūdzētie nebija vērsušies valsts kompetentajā iestādē.

Ar apelācijas instances tiesas spriedumu apsūdzētie notiesāti par to, ka organizētā grupā bez atļaujas mēģināja iegādāties un glabāt psihotropo vielu (mefedronu) lielā apmērā realizācijas nolūkā.

⁴²⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2015. gada 26. jūnija lēmums lietā Nr. SKK-169/2015. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> (skatīts 12.06.2021.).

Viens no apsūdzētā aizstāvjiem, apstrīdot to, ka apsūdzētā rīcībā konstatējama noziedzīgā nodarījuma subjektīvā puse, norādīja, ka viņa rīcība un nodoms kopsakarā ar lietā esošajiem pierādījumiem uzskatāmi norāda, ka apsūdzētais paļāvās uz to, ka vielas ievešana Latvijā nav aizliegta, jo pārliecinājās par to, ieskatoties Ministru kabineta noteikumos Nr. 847 “Noteikumi par Latvijā kontrolējamām narkotiskajām vielām, psihotropajām vielām un prekursoriem” (turpmāk – MK Noteikumi Nr. 847). Savukārt cita apsūdzētā aizstāvis norādīja, ka nav pamatoti apelācijas instances tiesas secinājumi, ka apsūdzētais precīzi zināja, ka inkriminētā viela mefedrons ir aizliegtas psihotropas vielas atvasinājums. Inkriminētais psihotropās vielas atvasinājums mefedrons tika iekļauts MK Noteikumos Nr. 847 tikai no 2012. gada 1. janvāra, tas ir, divus gadus pēc inkriminēto noziedzīgo darbību izdarīšanas.

Senāts kasācijas sūdzības noraidīja, paskaidrojot, ka MK Noteikumu Nr. 847 2.4 punkts tiešā tekstā noteic, ka Latvijā kontrolē aizliegtās sevišķi bīstamās narkotiskās vielas [..], kā arī [..] I, II, III sarakstā iekļauto narkotisko un psihotropo vielu atvasinājumus. No teiktā izriet, ka minēto atvasinājumu kontrole Latvijas likumā ir paredzēta un neviens nevar aizbildināties ar likuma nezināšanu. Tam, ka likumdevējs narkotisko vielu sarakstos nav iekļāvis arī narkotisko vielu un psihotropo vielu atvasinājumus, ir racionāls iemesls – iespējas sintezēt jaunu vielu, nedaudz pamainot ķīmisko struktūru, ir praktiski bezgalīgas, tādējādi likumdevējs personām, kas vēlas veikt darbības ar nezināmas izcelsmes ķīmiskajām vielām, ir uzlicis pienākumu pašām pārliecināties (būt zinošām) par to, vai attiecīgā viela nav uzskatāma par īpaši aizliegtas narkotiskas vai psihotropas vielas atvasinājumu. No tiesību normu objektivitātes principa loģiski un pašsaprotami izriet, ka normas nezināšana neatbrīvo personu no atbildības par tās pārkāpšanu, ja vien valsts ir iepriekš spērusi visus no tās saprātīgi gaidāmos soļus, lai padarītu šīs normas saturu viņai objektīvi pieejamu. Vai pati persona ir izmantojusi šo iespēju un patiešām centusies noskaidrot savas tiesības un pienākumus, par to principā ir atbildīga viņa pati. Šī atziņa ir atspoguļota likuma “Par likumu un citu Saeimas, Valsts prezidenta un Ministru kabineta pieņemto aktu izsludināšanas, publicēšanas, spēkā stāšanās kārtību un spēkā esamību” 7. pantā: “Spēkā esošie likumi un Ministru kabineta noteikumi ir saistoši visā Latvijas teritorijā, un neviens nevar aizbildināties ar to nezināšanu. Likumu un Ministru kabineta noteikumu nezināšana neatbrīvo no atbildības.”⁴²¹

Komentējot šo lietu, atzīmējams, ka tajā konstatētie apstākļi atšķirās no iepriekš analizētās lietas ar to, ka apsūdzētie pirms inkriminēto darbību veikšanas nebija vērsušies valsts kompetentajā iestādē. Šī atšķirība ir būtiska, tāpēc notiesājoša sprieduma taisīšana bija pareiza.

⁴²¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013. gada 5. decembra lēmums lietā Nr. SKK-576/2013. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/e/TiesasMvc/lv/nolemumi> (skatīts 12.06.2021.).

Pie nosacījuma, ja apsūdzētie zināja vielas nosaukumu, tās iedarbības raksturu un pieļāva iespēju, ka tā ir iekļauta aizliegto vielu sarakstā, nodoma konstatēšanu var atzīt par pamatotu.

Pat ja kāds no apsūdzētajiem bija ieskatījies normatīvajos aktos, izdarot kļūdainu secinājumu, kā nespeciālistiem viņam bija jāapzinās, ka viņa zināšanas tiesiskā stāvokļa noskaidrošanai var izrādīties nepietiekošas.

Tomēr nevietā ir Senāta atsauce uz to, ka normas nezināšana neatbrīvo personu no atbildības par tās pārkāpšanu. Uz šo principu nevar atsaukties, lai pamatotu nodoma esību.

Vācijas tiesu prakse. Vācijas judikatūrā ir atzīts, ka gadījumā, ja likumdevējs narkotiskās un psihotropās vielas iekļauj sarakstā, kam ir izsmeļošs raksturs, nodomam nepieciešams, ka apsūdzētais zina vai vismaz pieļauj, ka attiecīgās vielas ir iekļautas tajā.

Vācijas Federālā Augstākā tiesa paskaidrojusi, ka narkotisko vielu realizēšanas obligāts nosacījums (eventuāla nodoma formā) ir pārkāpēja zināšana par iespējamību, ka realizētais priekšmets ir narkotiskā viela likuma izpratnē. Ja tas tā nav, iztrūkst zināšanas par apstākli, kas pieskaitāms noziedzīga nodarījuma sastāvam. Līdz ar to pārkāpējs nerīkojas ar nodomu.

Nezināšanai var būt dažādi iemesli, piemēram, zināšanu trūkums par ķīmisko sastāvu vai nezināšana par to, ka pārkāpējam zināmā viela ir iekļauta narkotisko vielu sarakstā. Noziedzīgo nodarījumu sastāvi narkotisko vielu aprītē neparedz “materiālo narkotisko vielu jēdzienu”, kas vielas atzīst par narkotiskām neatkarīgi no to iekļaušanas sarakstā vienīgi sakarā ar to iedarbības veidu. Ņemot vērā “pozitīvā saraksta principu”, nodomam nav pietiekoša zināšana par to, ka viela pēc sava iedarbības veida var izraisīt atkarību vai sakarā ar tās apreibinošo iedarbību (ļauņprātīgas izmantošanas dēļ) radīt tiešas vai netiešas briesmas. Tomēr vienlaikus jāņem vērā, ka šīm zināšanām, vērtējot pierādījumus, var būt indikatīva nozīme tiesneša pārliecībai par nodoma esību.⁴²²

4.7. Darbības veikšana bez kompetentās iestādes atļaujas

Latvijas tiesu prakse. Virknē Krimināllikuma normu ir paredzēta atbildība par kādas darbības veikšanu bez kompetentās iestādes atļaujas. Atļaujas neesība kā noziedzīga nodarījuma elements tajās apzīmēts dažādi: “bez muitas iestāžu atļaujas” (191. pants), “bez attiecīgas atļaujas” (110., 234., 248. pants), “bez reģistrēšanas vai bez speciālas atļaujas jeb licences” (207. pants).

Dažās Krimināllikuma normās ir izmantots arī termins “neatļauts”, piemēram, par radioaktīvo vielu neatļautu apglabāšanu ūdeņos vai zemes dzīlēs (100. pants), par ātri

⁴²² Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 20.09.2017., 1 StR 64/17, 21. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/17/1-64-17.php> (16.09.2021.).

uzliesmojošu vielu vai priekšmetu, kā arī kodīgu vielu neatļautu pārsūtīšanu (246. pants), par narkotisko vai psihotropo vielu neatļautu izgatavošanu, iegādāšanos, glabāšanu, pārvadāšanu vai pārsūtīšanu realizācijas nolūkā vai par narkotisko vai psihotropo vielu neatļautu realizēšanu (253¹. pants).⁴²³

Vienā no Latvijas pirmskara Senāta skatītām lietām personas maldība par to, ka konkrētās darbības veikšanai nav nepieciešama atļauja, ir novērtēta kā maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda).

Lietas apstākļi: kuģniecības akciju sabiedrības direktors F. bija nopircis tvaikoni ar tajā ierīkotu radiostaciju un reģistrējis tvaikoni Latvijas ģenerālkonsulātā Londonā, saņemot pagaidu flagas patentu uz vienu gadu. Ģenerālkonsulāts reģistrējis šo tvaikoni un izdevis pagaidu patentu, nepieprasot no F. Latvijas Pasta un telegrāfa departamenta atļauju radiostācijas uzstādīšanai. Pēc pagaidu patenta izņemšanas tvaikonis braucis pa Anglijas ūdeņiem un ostām un 22. aprīlī tajā pašā gadā iebraucis Rīgas ostā, kur F. 24. aprīlī iesniedza paziņojumu Latvijas Pasta un telegrāfa departamenta radio daļai, ka uz tvaikoņa atrodas radio raidošā un uztverošā stacija, lūdzot izsniegt atļauju šīs stācijas lietošanai.

Likuma par radiostaciju ierīkošanu un lietošanu 2. pants noteica, ka kuģiem zem Latvijas flagas nav tiesības bez iepriekšējas Pasta un telegrāfa departamenta atļaujas iegādāties, glabāt, uzstādīt vai lietot radiostācijas.

Pasta un telegrāfa departaments ierosināja pret F. apsūdzību par šī likuma pārkāpumu.

Rīgas apgabaltiesa apstiprināja miertiesneša spriedumu, ar kuru F. atzīts par vainīgu minētā likuma pārkāpumā. Tomēr Senāts spriedumu atcēla, norādot tālāk minēto.

Nepieciešamā objektīvā vainīguma pazīme ir tīša apzināta rīcība. Šo pazīmi apgabaltiesa apsūdzētā rīcībā nav nodibinājusi, kādēļ tiesas atzinums par viņa vainīgumu palicis nemotivēts. Apsūdzētais taisnojās, norādot, ka ir rīkojies *bona fide*, reģistrējis pirktu tvaikoni ģenerālkonsulātā un saņēmis arī pagaidu flagas patentu, un ja ģenerālkonsulāts, pretēji konsulārā reglamenta 126. pantam, viņam izdevis tādu pagaidu flagas patentu, neizprasot no viņa, ne arī tieši no Pasta un telegrāfa departamenta atļauju radiostācijas lietošanai, kura jau bija uz nopirktā tvaikoņa, tad apsūdzētais bijis labā ticībā, ka, braucot pa Anglijas ostām uz bijušā Anglijas tvaikoņa, kuram bijusi angļu valdības iestāžu atļauja radiostācijas lietošanai, līdz iebraukšanai Latvijas ūdeņos tāda atļauja nav vajadzīga, bet, iebraucot Latvijā, viņš nekavējoties pieteicis radio staciju un prasījis atļauju tās lietošanai. Šos apstākļus tiesa nebija apsvērusi.

⁴²³ Tomēr svarīgi ņemt vērā, ka termins "neatļauti" ir lietots arī citās nozīmēs, piemēram, kā sinonīms vārdam "prettiesiski" (piemēram, Krimināllikuma 198 p.), tāpēc šī termina nozīme ir pārbaudāma katrā Krimināllikuma normā atsevišķi.

Konstatējot, ka apsūdzētais rīkojies ar attiecīgas valdības iestādes – ģenerālkonsulāta atļauju, tiesa, raugoties pēc lietas apstākļu novērtējuma, varēja nākt pie dažādiem atzinumiem jautājumā par to, vai apsūdzētais rīkojies tīši.⁴²⁴

Šāds secinājums saskan ar Vācijas judikatūras un teorijas atziņām, kas iztirzātas turpmāk.

Vācijas tiesu prakse un teorija. Ja kriminālatbildība ir paredzēta par kādas darbības veikšanu bez kompetentās iestādes atļaujas, Vācijā tiek nošķirtas divas nodarījumu kategorijas:

- atļaujas neesība ir noziedzīga nodarījuma sastāva (negatīvā) pazīme;
- atļaujas esība ir likumā nerakstīts kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošs apstāklis.

Minētās divas nodarījumu kategorijas tiek nošķirtas pēc šādiem kritērijiem.

Ja sods ir paredzēts par sociāli adekvātas vai neitrālas darbības veikšanu bez kompetentas iestādes atļaujas, piemēram, par noteikta rakstura konsultāciju sniegšanu, atļaujas neesība ir noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme. Turpretim, ja sods paredzēts par vispārīgi nevēlamu vai bīstamu rīcību, kas ir pieļaujama izņēmuma gadījumos, piemēram, par narkotisko vielu realizāciju, atļaujas esība ir kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošs apstāklis.

Atkarībā no tā, kurai no šīm divām kategorijām ir pieskaitāms nodarījums, atšķirīgas ir juridiskās sekas tam, ja persona maldīgi uzskata, ka atļauja nav nepieciešama.

Ja izdarīta sociāli adekvāta vai neitrāla darbība, maldīgs viedoklis par to, ka atļauja nav nepieciešama, ir maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda). Turpretim, ja izdarīta bīstama darbība, kas ir pieļaujama tikai izņēmuma kārtā, maldīgs viedoklis, ka atļauja nav nepieciešama, ir maldība par aizliegumu (juridiskās kļūdas paveids). Šī maldība nodomu neizslēdz. Šādos gadījumos persona parasti saskata rīcības kaitīgo raksturu, kas nodomam ir pilnīgi pietiekoši.

Turpinājumā Vācijas tiesu prakses un teorijas atziņas, kurās atspoguļojas minētie secinājumi.

Saskaņā ar valdošo viedokli izšķiroši ir tas, vai prasība saņemt atļauju kalpo tam, lai oficiālās pārbaudes ietvaros savlaicīgi identificētu un novērstu tiesību pārkāpumus (pārbaudītu, vai plānotā rīcība nav pretrunā publiski tiesiskām normām), vai tomēr likumdevējs noteiktu darbību pamatā ir aizliedzis, izpildvaru pilnvarojot tikai izņēmuma gadījumos lemt par atbrīvošanu no šī vispārējā aizlieguma.⁴²⁵

Pirmajā gadījumā atļaujas neesība ir noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme, bet otrajā gadījumā atļaujai ir kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošs efekts.

⁴²⁴ Latvijas Senāta Kriminālā kasācijas departamenta 1934. gada 17. maija spriedums lietā Nr. 366. Latvijas Senāta Kriminālā kasācijas departamenta nolēmumi 1932-1935. Oficiālais izdevums, 53.-54. lpp.

⁴²⁵ Sönke G., Saber M. Verbotene Kraftfahrzeugrennen nach § 315d StGB im Lichte des Allgemeinen Teils. Zeitschrift für das Juristische Studium. 4/2018, S. 324. Pieejams: http://www.zjs-online.com/dat/artikel/2018_4_1226.pdf (skatīts 18.09.2021.).

Tāpat nozīme, pirmkārt, ir tam, kādu iemeslu dēļ likums prasa atļauju, un, otrkārt, vai noziedzīga nodarījuma sastāvā aprakstītā darbība ir kaitīga neatkarīgi no tā, ka atļauja nav saņemta. Ja noziedzīga nodarījuma sastāvā nav aprakstīta kaitīga darbība un sodīšanas iemesls ir vienīgi pienākuma iegūt atļauju neizpildīšana, tas ir noziedzīgs nodarījums, kas sankcionē sodu par civilo nepaklausību izpildvaras iestādēm.⁴²⁶ Tāpat atļaujas neesība ir noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme.

Turpretim, ja noziedzīga nodarījuma sastāvs apraksta kaitīgu darbību, atļauja ir kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošs apstāklis.⁴²⁷

No šī dalījuma atkarīgs arī tas, vai maldīgs viedoklis, ka darbības veikšanai nav nepieciešama kompetentās iestādes atļauja, ir maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda) vai maldība par aizliegumu (juridiskās kļūdas paveids).

Kā nošķirami abi maldības veidi, Vācijas tiesu praksē ir norādīts tālāk minētais.

Saskaņā ar valdošo viedokli sociāli adekvātas vai neitrālas rīcības gadījumā atļaujas mērķis ir vienīgi nodrošināt iestādes kontroli pār potenciālajām briesmām publiskai drošībai. Šādos gadījumos nepieciešamās atļaujas neesība ir noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme.⁴²⁸ Tas ir tā dēvētais preventīvais aizliegums ar atļaujas atrunu.⁴²⁹ Šādos gadījumos atļauja kalpo tam, lai valsts realizētu kontroli. Šīs kontroles apiešana veido nodarījuma kaitīguma būtību (*entscheidende Unrecht* – vācu val.). Saskaņā ar “paralēlā vērtējuma” principiem vainīgajam ir jāzina, ka viņš pārkāpj valsts tiesības veikt kontroli. Ja persona to nezina, viņa “saskata” vienīgi neitrālu, sociāli adekvātu rīcību, turpretim galvenās (negatīvās) sastāva pazīmes – bez atļaujas – sociālā nozīme paliek apslēpta. Līdz ar to darbība bez atļaujas nav veikta ar nodomu.⁴³⁰ Ja persona maldīgi uzskata, ka atļauja nav nepieciešama, ir pieļauta maldība par nodarījuma apstākli (faktiskā kļūda).⁴³¹

Atļaujas neesība nav noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme tikai tad, ja ir jārunā par principā nevēlamu, aizliegtu rīcību, kas ir pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos, izsverot kolidējošās intereses. Šādos gadījumos dotā atļauja ir kriminālatbildību (prettiesiskumu)

⁴²⁶ Ibid, S. 324.

⁴²⁷ Ibid, S. 324.

⁴²⁸ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Hamm): Beschluss vom 11.03.2008., 3 Ss OWi 687/07, 26. rdk. Pieejama: <http://openjur.de/u/131492.html> (skatīts 20.03.2017.).

⁴²⁹ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Celle): Beschluss vom 25.05.2004., 222 Ss 71/04, 16. rdk. Pieejama: <https://openjur.de/u/316514.html> (skatīts 20.03.2017.).

⁴³⁰ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Frankfurt am Main): Beschluss vom 18.10.2005., 1 Ss 220/05, 9. rdk. Pieejama: <https://openjur.de/u/180421.html> (skatīts 19.03.2017.).

⁴³¹ Ibid, 9. rdk.

izslēdzošs apstākļi.⁴³² Maldība par to, ka atļauja šādos gadījumos nav nepieciešama, ir maldība par aizliegumu (juridiskās kļūdas paveids).

Juridiskajā literatūrā šāda pieeja dažkārt tiek kritizēta, norādot, ka ne vienmēr viegli nošķirt, vai konkrētā darbība ir sociāli adekvāta vai tomēr ir atļauta izņēmuma kārtā. Sarežģītākajos gadījumos ir nepieciešama tiesiskā regulējuma apjomīga analīze.⁴³³

Neraugoties uz šo kritiku, tiesu prakse līdz šim ir palikusi nemainīga.

Turpinājumā piemēri, kuros tiesību normā aprakstīto darbību tiesa ir novērtējusi kā sociāli adekvātu.

Juridisko konsultāciju sniegšana ir sociāli adekvāta un vēlama rīcība. Atļauja šādu konsultāciju sniegšanai kalpo konsultācijas saņēmēja interesēs, lai izslēgtu profesionāli nepiemērotas un neuzticamas personas. Līdz ar to maldīgs viedoklis, ka juridisko konsultāciju sniegšanai atļauja nav nepieciešama, ir maldība par nodarījuma apstākli (faktiskā kļūda).⁴³⁴

Tas pats attiecas uz elektrozeju bez attiecīgas atļaujas zvejsaimniecības mērķiem, jo elektrozeja šim mērķim principā ir atļauta, vienīgi ir pakļauta noteiktiem nosacījumiem. Novērtējot attiecīgo tiesisko regulējumu, secināts, ka elektrozeja ir svarīga mūsdienu zvejsaimniecības papildu nozvejas metode. Līdz ar to tas, ka persona nezināja par šādas atļaujas nepieciešamību, ir maldība par nodarījuma apstākli (faktiskā kļūda).⁴³⁵

Arī reklāmas iekārtas uzstādīšana ir sociāli adekvāta rīcība, kurai atsevišķos gadījumos nepieciešama attiecīgās iestādes kontrole iespējamo briesmu novēršanai.⁴³⁶ Tātad arī šajā gadījumā maldīgs viedoklis par to, ka atļauja reklāmas iekārtas uzstādīšanai nav nepieciešama, ir maldība par nodarījuma apstākli (faktiskā kļūda).

Maldība par nodarījuma apstākli (faktiskā kļūda) ir pieļauta arī tad, ja apsūdzētais:

- nezināja, ka ir nepieciešama atļauja cīņas suņa turēšanai,⁴³⁷
- nezināja, ka ir nepieciešama atļauja gāzes pistoles nēsāšanai.⁴³⁸

⁴³² Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Hamm): Beschluss vom 11.03.2008., 3 Ss OWi 687/07, 26. rdk. Pieejama: <http://openjur.de/u/131492.html> (skatīts 20.03.2017.).

⁴³³ K.Marxen. Der Fall des Monats im Strafrecht. Famos, 11/2006, S. 6. Pieejams: <http://famos.jura.uni-wuerzburg.de/2006/11/waffenschein-fall/> (skatīts 17.09.2021.).

⁴³⁴ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Celle): Beschluss vom 25.05.2004., 222 Ss 71/04, 14., 17., 18. rdk. Pieejama: <https://openjur.de/u/316514.html> (skatīts 19.03.2017.).

⁴³⁵ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Stuttgart): Beschluss vom 20.05.2009., 4 Ss 1057/09, 18.-20. rdk. Pieejama: <http://openjur.de/u/351413.html> (skatīts 19.03.2017.).

⁴³⁶ Vācijas Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Hamm): Beschluss vom 11.03.2008., 3 Ss OWi 687/07, 28. rdk. Pieejama: <http://openjur.de/u/131492.html> (skatīts 06.07.2016.).

⁴³⁷ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Bayerisches Oberstes Landesgericht): Beschluss vom 23.08.1996., 3 ObOWi 106/96. Pieejama: <https://www.juris.de/jportal/prev/KORE451339600> (skatīts 18.09.2021.).

⁴³⁸ Tā ir maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda), jo atļauja kalpo tam, lai valsts realizētu kontroli. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Frankfurt am Main): Beschluss vom 18.10.2005., 1 Ss 220/05, 9. rdk. Pieejama: <https://openjur.de/u/180421.html> (skatīts 19.03.2017.).

Turpinājumā piemēri, kuros tiesību normā aprakstīto darbību tiesa novērtējusi kā vispārīgi bīstamu un tāpēc atļautu tikai izņēmuma kārtā.

Ja atļauja kalpo tam, lai izņēmuma kārtā atļautu rīcību, kas pamatā ir vērtībām pretēja (*wertwidriges Verhalten* – vācu val.), kā konkrētajā gadījumā – narkotisko vielu aprite, apsūdzētā maldīgs viedoklis par to, ka narkotisko vielu izvešanai no valsts atļauja nav nepieciešama, ir maldība par aizliegumu (juridiskās kļūdas paveids).⁴³⁹

Tas pats ir atzīts par darbībām ar kara ieročiem, jo īpašās bīstamības dēļ rīcība ar tiem veido smagu kaitējumu, ko labākajā gadījumā var novērst, saņemot oficiālu atļauju.⁴⁴⁰ Tā it nebūt nav sociāli adekvāta rīcība, kas savu tipisko kaitējuma raksturu iegūst vienīgi tāpēc, ka nav atļaujas.⁴⁴¹

Turpinājumā piemērs, kas iezīmē minēto divu gadījumu grupu norobežošanas problēmu.

Zemākās instances tiesa apsūdzēto notiesāja par bankas darījumu veikšanu (konkrētajā gadījumā – aizdevumu izsniegšanu) bez attiecīgas atļaujas, kas izdarīts aiz neuzmanības.

Pamatojot šo secinājumu, tiesa norādīja, ka apsūdzētais nezināja, ka šāda atļauja ir nepieciešama. Šo maldību viņš varēja novērst, ja būtu ievērojis nepieciešamo rūpību. Griežoties pie kompetenta advokāta vai Federālajā finanšu pakalpojumu birojā, viņš būtu informēts, ka aizdevumu izsniegšanai komerciālās darbības ietvaros ir nepieciešama atļauja. Ievērojot līdzšinējo judikatūru, preventīva aizlieguma ar atļaujas atrunu gadījumā (*bei einem präventiven Verbot mit Erlaubnisvorbehalt* – vācu val.) maldība par atļaujas nepieciešamību ir maldība par nodarījuma apstākli (faktiskā kļūda). Maldība par pienākumu saņemt atļauju bankas darījumu veikšanai ietilpst šai kategorijā.

Vācijas Federālā Augstākā tiesa šim vērtējumam nepiekrīta un atzina, ka apsūdzētais tomēr pieļāvis maldību par aizliegumu (juridiskās kļūdas paveidu), kas neietekmē nodoma esību.

Pamatojot šo viedokli, vispirms norādīts, ka izskatāmajā lietā var atstāt atklātu jautājumu par to, vai ir jāseko līdzšinējā judikatūrā pieņemtajai maldības diferencijai, kas dažos gadījumos rada norobežošanas grūtības. Katrā ziņā tādu pārkāpumu gadījumos, ko pieļāvis apsūdzētais, arī, vadoties pēc līdzšinējās judikatūras, ir iespējams nonākt pie secinājuma, ka pieļauta maldība par aizliegumu (juridiskās kļūdas paveids).

Jāņem vērā, ka bankas darījumu veikšana bez nepieciešamās atļaujas nav vispārēji sociāli adekvāta rīcība. Tas, kurš apiet oficiālo kontroli, kura kalpo tam, lai pārbaudītu uzņēmuma

⁴³⁹ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 02.11.2010., 1 StR 581/09, 75.-77. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/09/1-581-09.php> (skatīts 19.03.2017.).

⁴⁴⁰ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 22.07.1993., 4 StR 322/93, 25. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/917b21ec-2435-4a44-ad8f-25cf8a22026f> (skatīts 17.09.2021.).

⁴⁴¹ Ibid, 25. rdk.

vadītāja uzticamību, profesionālo piemērotību un vadīšanas pieredzi, sākotnējā un pamatkapitāla esību, kā arī biznesa plānu, tas savu saimniecisko darbību veic ārpus tiesiskā ietvara un paralizē uzraugošās iestādes tiesības veikt visaptverošu pārbaudi. Katrs, kurš izvairās no šī plašā kontroles režīma, apiet kontroles prasības, kas kalpo sabiedrības aizsardzībai, līdz ar to rīkojas, kā minimums, potenciāli kaitīgā veidā.⁴⁴²

Minētais piemērs liecina, ka ne vienmēr viegli norobežot, kāda darbība ir vērtējama kā sociāli adekvāta un vispārēji nekaitīga, bet kāda – kā bīstama.

Noslēgumā atgriezoties pie šīs nodaļas ievadā minētā piemēra no Latvijas pirmskara prakses, atzīmējams, ka šī norobežošanas grūtība nepastāv.

Atļauja uzstādīt un lietot radiostacijas uz kuģiem ar Latvijas karogiem viennozīmīgi kalpo vienīgi valsts kontroles tiesību realizācijai. Šāda rīcība pati par sevi nav bīstama. Līdz ar to atļaujas neesība ir attiecīgā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīme, bet maldīgs viedoklis, ka atļauja nav nepieciešama, ir maldība par nodarījuma apstākli (faktiskā kļūda).

4.8. Blanketās normas

Vispārīgs raksturojums. Blanketajās normās noziedzīga nodarījuma apraksts tiek aizstāts ar papildinošu norādi uz to pašu likumu vai citiem likumiem, vai valdības izdotiem noteikumiem.⁴⁴³ Turklāt blanketās normas var izdarīt atsauci uz Eiropas Savienības tiesībām⁴⁴⁴ vai starptautisku konvenciju.⁴⁴⁵ Nav izslēgta atsauce arī uz nevalstisko organizāciju noteikumiem (*auf Regelungen außerstaatlicher Stellen* – vācu val.).⁴⁴⁶

Piemērojot blanketo normu, ir jāpatur prātā, ka aizliegtais nodarījums izriet tikai no blanketās normas kopsakara ar blanketu aizpildošo normu. Aizpildošā norma ir “ielasāma”

⁴⁴² Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 18.07.2018., 2 StR 416/16. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/2/16/2-416-16-2.php> (skatīts 18.09.2021.).

⁴⁴³ Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas lieta: Beschluss vom 11.03.2020., BVerfG 2 BvL 5/17, 122. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/bverfg/17/2-bvl-5-17.php> (skatīts 16.07.2020.).

⁴⁴⁴ Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas lieta: Beschluss vom 29.04.2010., 2 BvR 871/04, 2 BvR 414/08, 56. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/bverfg/04/2-bvr-871-04.php> (skatīts 05.09.2013.). Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas lieta: Beschluss vom 21.09.2016., 2 BvL 1/15, 76. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/bverfg/15/2-bvl-1-15.php> (skatīts 31.08.2017.).

⁴⁴⁵ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 27.11.2019., 3 StR 233/19, 26. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/19/3-233-19.php> (skatīts 08.03.2020.).

⁴⁴⁶ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 27.11.2019., 3 StR 233/19, 26. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/19/3-233-19.php> (skatīts 08.03.2020.). Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 27.06.2013., 3 C 21.12, 39., 42. rdk. Pieejama: lexetius.com/2013/6099 (skatīts 08.03.2020.). Sk. vairāk par blanketa normām – Leja M. Krimināltiesību aktuālie jautājumi un to risinājumi Latvijā, Austrijā, Šveicē, Vācijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2019, 93.-103., 144.-154., 284.-285., 357.-385. lpp.

blanketa sastāvā.⁴⁴⁷ Tātad noziedzīga nodarījuma sastāvu veido ne tikai blanketā norma, bet arī to aizpildošās normas saturs.⁴⁴⁸

Ievērojot minēto, noziedzīgais nodarījums, par kuru paredzēta atbildība blanketajā normā, ir izdarīts tīši tikai tad, ja vainīgā nodoms ir aptvēris gan apstākļus, kas atbilst blanketās normas, gan arī to aizpildošās normas pazīmēm. Šīs pazīmes var būt gan aprakstošas, gan normatīvas. Līdz ar to iepriekš aplūkotā problemātika par nodoma saturu un maldību attiecas arī uz šo normu kategoriju.

Papildus tam šo normu kontekstā tiek diskutēts jautājums, vai nodomam ir nepieciešams, lai persona zinātu, ka eksistē blanketu aizpildošā norma, kā arī tās saturs.

Saskaņā ar vienu no viedokļiem tas nav nepieciešams.

Saskaņā ar citu viedokli ir nepieciešams diferencēts vērtējums: tas, vai šādas zināšanas ir nepieciešamas, ir atkarīgs no tā, vai, nezinot attiecīgo normu (vai vismaz aptuvenu tās saturu), persona apzinās, ka ar savu rīcību apdraud tiesību labumu vai nodara tam kaitējumu. Ja uz šo jautājumu iegūta pozitīva atbilde (persona to apzinās), papildu zināšanas par attiecīgo normu nav nepieciešamas.

Autors pievienojas otrajam viedoklim, jo tas atbilst prasībām, kas izvirzītas to apstākļu zināšanai, kas atbilst noziedzīga nodarījuma normatīvajām pazīmēm.

Turpmāk detalizētāks šo divu viedokļu izklāsts.

Blanketu aizpildošās normas zināšana. Saskaņā ar vienu no viedokļiem nodomam nav nepieciešamas zināšanas par blanketu aizpildošās normas eksistenci.⁴⁴⁹ Tas nozīmē, ka maldība par apstākli, kas attiecas uz blanketu aizpildošo normu, ir maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda), savukārt maldība par blanketu aizpildošās normas eksistenci ir juridiskā kļūda. Apzināšanās par blanketu aizpildošās normas eksistenci neietilpst nodoma saturā.⁴⁵⁰

⁴⁴⁷ Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1–51 StGB. Band I. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 49. Blanketās normas principā ir lasāmas tā, it kā to aizpildošā norma atrastos krimināllikumā. Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 290.

⁴⁴⁸ Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 663. Arī blanketu normu gadījumā nodomam ir jāaptver visas noziedzīga nodarījuma objektīvās puses pazīmes. Šeit attiecīgo blanketu aizpildošo normu pazīmes kļūst par noziedzīga nodarījuma sastāva elementu, līdz ar ko arī tām jābūt aptvertām ar nodomu. Albert I. Elemente des Eventualvorsatzes der Steuerhinterziehung. Ein Beitrag zur Abgrenzung von Vorsatz und Fahrlässigkeit im Steuerstrafrecht. Dissertation. Freiburg im Breisgau, 2017, S. 60. Tātad maldība par blanketu aizpildošās normas nodarījuma apstākli ir maldība par nodarījuma apstākli (faktiskā kļūda). Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 290.

⁴⁴⁹ Maldība par blanketu aizpildošās normas nodarījuma apstākli ir maldība par nodarījuma apstākli (faktiskā kļūda), savukārt maldība par blanketu aizpildošās normas eksistenci – maldība par aizliegumu (juridiskās kļūdas veids). Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 290.

⁴⁵⁰ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 290. Analogs viedoklis – Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 492.

Piemēram, šāda maldība ir pieļauta tad, ja kāds visu gadu medījis dzīvniekus tāpēc, ka viņam nebija zināms aizliegums medīt saudzēšanas laikā.⁴⁵¹ Turpretim tas, kurš maldījies par aktuālo datumu, ir pieļāvis maldību par nodarījuma apstākļiem (faktisko kļūdu).⁴⁵² Izņēmums attiecas uz tiem gadījumiem, kad normas iztulkošanas rezultātā secināms, ka normas piemērošana aprobežota ar situācijām, kad persona pozitīvi zinājusi aizliegumu.⁴⁵³

Saskaņā ar citu viedokli tas, vai nodomam ir nepieciešama zināšana par blanketu aizpildošās normas eksistenci un tās saturu, ir atkarīgs no tā, vai, nezinot attiecīgo normu (vai vismaz aptuvenu tās saturu), persona apzinās, ka ar savu rīcību apdraud tiesību labumu vai nodara tam kaitējumu. Ja uz šo jautājumu iegūta pozitīva atbilde (persona to apzinās), papildu zināšanas par attiecīgo normu nav nepieciešamas.⁴⁵⁴ Turpretim, ja šāda apzināšanās, nezinot blanketu aizpildošās normas saturu, nav iespējama, nodomam var būt nepieciešamas arī šīs papildu zināšanas.

Saskaņā ar minēto viedokli zināšanas par attiecīgās normas eksistenci vai tās aptuveno saturu nav obligātas, piemēram, ja izdarīta dzīvnieku medīšana tā saudzēšanas laikā. Tas skaidrots šādi.

Kriminālatbildība par medībām aizliegtā laikā ir noteikta vienā normatīvajā aktā, bet attiecīgo dzīvnieku saudzēšanas laiks precizēts citā.

Tam, kurš rīkojas ar nodomu, ir jāsaprot sava nodarījuma sociālā nozīme. Persona to apzinās, ja saskata, ka savas rīcības rezultātā nodara kaitējumu tiesību labumam. Tiesību labums, ko aizsargā konkrētā norma, ir savvaļas dzīvnieku daudzveidības saglabāšana to dabiskajā vidē. Nav nepieciešamas kādas īpašas zināšanas, lai saprastu, ka dzīvnieku-vecāku medīšana vairošanās laikā ietekmē to jo īpaši. Tātad nodomam ir nepieciešama apzināšanās par piedalīšanos medībās, aktuālā datuma zināšana un zināšana, ka šis datums iekrīt laikā, kad medītajam dzīvniekam ir vairošanās laiks. Savukārt secināt to, ka vairošanās laikā konkrēto savvaļas dzīvnieku medīt ir aizliegts, iespējams, tikai zinot attiecīgo normu saturu. Ja persona maldās par šīs normas eksistenci vai saturu, viņa ir pieļāvusi maldību par aizliegumu (juridiskās kļūdas paveids), taču rīkojas ar nodomu.⁴⁵⁵

⁴⁵¹ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 492. Walter T. Der Kern des Strafrechts: die allgemeine Lehre vom Verbrechen und die Lehre vom Irrtum. Tübingen: Mohr Siebeck, 2006, S. 363.-364.

⁴⁵² Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 492 ar atsauci uz Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lietu (Oberlandesgericht Celle): OLG Celle NJW 1954, 1618.

⁴⁵³ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 290. Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band I. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 663.

⁴⁵⁴ Blanketu aizpildošās normas nezināšanas sekas ir vienīgi maldība par aizliegumu tādā gadījumā, ja vienīgi faktisko apstākļu uztveršana ar maņām ir pietiekoša, lai saskatītu nodarījuma sociālo nozīmi (tiesību labuma aizskārumu). Albert I. Elemente des Eventualvorsatzes der Steuerhinterziehung. Ein Beitrag zur Abgrenzung von Vorsatz und Fahrlässigkeit im Steuerstrafrecht. Dissertation. Freiburg im Breisgau, 2017, S. 63.

⁴⁵⁵ Albert I. Elemente des Eventualvorsatzes der Steuerhinterziehung. Ein Beitrag zur Abgrenzung von Vorsatz und Fahrlässigkeit im Steuerstrafrecht. Dissertation. Freiburg im Breisgau, 2017, S. 61-63.

Tāpat blanketu aizpildošās normas nezināšana neizslēdz nodomu tad, ja faktisko apstākļu uztveršana ir pietiekoša, lai saskatītu nodarījuma sociālo nozīmi. Blanketu aizpildošās normas zināšana šādos gadījumos nozīmē vienīgi to, ka vainīgais zina, ka nodarījums ir aizliegts.⁴⁵⁶

Arī Vācijas Federālās Augstākās tiesas atziņas nav pretrunā šim viedoklim.

Tā norādījusi, ka nodoms blanketajās normās parasti aprobežojas ar apstākļu zināšanu, kas atbilst noziedzīgā nodarījuma sastāvam, ko veido blanketā norma un to aizpildošā norma, un tikai šo apstākļu nezināšana ir maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda).⁴⁵⁷ Turpretim maldība par aizliegumu (juridiskās kļūdas paveids) parasti ir apsverama tad, ja pieļauta maldība par blanketu aizpildošās normas eksistenci, spēkā esību, piemērojamību, saturu un ietvaru.⁴⁵⁸

Minētajā tēzē vārda “parasti” lietojums neizslēdz to, ka dažkārt šo apstākļu zināšana vien nav pietiekoša. To apstiprina judikatūra lietās par izvairīšanos no nodokļu nomaksas.

Norma, kas paredz atbildību par minēto noziedzīgo nodarījumu, tiek uzskatīta par blanketu.⁴⁵⁹

Vācijas Federālā Augstākā tiesa konsekventi atzīst, ka maldība par nodokļu parāda eksistenci (nodokļa parāda nezināšana) izslēdz nodomu izvairīties no nodokļu nomaksas, jo tas, kurš (kaut arī kļūdainu juridisku apsvērumu dēļ) domā, ka nav parādā nodokli, arī savā “paralēlajā (nespeciālista) vērtējumā” neapzinās kaitējuma nodarīšanu valsts kasei.⁴⁶⁰

Turpmāk daži piemēri, kuros Vācijas tiesas atzinušas, ka ir pieļauta maldība par aizliegumu (juridiskās kļūdas paveids).

1. Zemākās instances tiesa nevarēja iegūt pārliecību, ka apsūdzētais zinājis, ka Irākas uzņēmums, ko apgādājis apsūdzētā uzņēmums, bija iekļauts to uzņēmumu sarakstā, pret kuriem spēkā ir embargo. Iekļaujot šo uzņēmumu sarakstā, tika aizliegta finanšu resursu piešķiršana tam.

Vācijas Federālā Augstākā tiesa atzina, ka zemākās instances tiesa pamatoti secināja, ka iespējamā nezināšana par iekļaušanu sarakstā neietekmē apsūdzētā nodomu, jo maldība par blanketu aizpildošās normas saturu un/vai ietvariem, ir maldība par aizliegumu.⁴⁶¹

⁴⁵⁶ Ibid, S. 63.

⁴⁵⁷ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 10.06.2020., 3 StR 52/20, 7. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/20/3-52-20.php> (skatīts 13.09.2021.).

⁴⁵⁸ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 10.06.2020., 3 StR 52/20, 7. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/20/3-52-20.php> (skatīts 13.09.2021.). Maldība par aizpildošās normas saturu vai darbības robežām ir maldība par aizliegumu. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 15.11.2012., 3 StR 295/12, 3. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/12/3-295-12.php> (skatīts 16.06.2021.).

⁴⁵⁹ Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas lieta: Beschluss vom 16.06.2011., 2 BvR 542/09, 60. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/bverfg/09/2-bvr-542-09-1.php> (skatīts 28.05.2021.). Saskaņā ar judikatūru Nodevu likuma 370. panta pirmā daļa ir blanketu norma, kas tiek aizpildīta ar atsevišķu nodokļu likumu normām. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 10.10.2017., 1 StR 447/14, 59. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/14/1-447-14-2.php?referer=db> (skatīts 24.03.2018.).

⁴⁶⁰ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 490.

⁴⁶¹ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 15.11.2012., 3 StR 295/12, 2.-3. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/12/3-295-12.php> (skatīts 16.06.2021.).

2. Ja ceļu satiksmes noteikumu pārkāpums (konkrētajā gadījumā – maksimāli atļautā ātruma pārsniegšana) ir pieļauts situācijā, kad ceļa zīme optiski (vizuāli) uztverta pareizi, bet ceļu satiksmes noteikumu zināšanas trūkuma dēļ notikusi maldība par ceļa zīmes juridisko nozīmi, parasti ir jāpieņem, ka ir pieļauta maldība par aizliegumu.

Konkrētajā gadījumā, ņemot vērā to, ka zem ātruma ierobežojuma zīmes bija novietotas arī citas (apdzīšanas aizliegums un zīme 2,8 tonnas), ceļu satiksmes noteikumu pārkāpējs maldīgi domājās, ka ātruma ierobežojums attiecas tikai uz transportlīdzekļiem, kuru masa ir virs 2,8 tonnām.⁴⁶² Šādos apstākļos ceļu satiksmes noteikums ir pārkāpts apzināti (ar nodomu).⁴⁶³

Blanketās normas ar norādi uz individuālu tiesību aktu. Par blanketām normām uzskatāmas arī tādas, kurās ir iekļauta norāde uz administratīvu aktu⁴⁶⁴ vai tiesas nolēmumu,⁴⁶⁵ t. i., šīs normas paredz atbildību par attiecīgā individuālā tiesību akta nepildīšanu.

Šo normu īpatnība ir pamats atšķirīgam viedoklim par nodoma saturu tajās.

Saskaņā ar valdošo viedokli, ja blanketā norma prasa individuālu iestādes rīkojumu, maldība par šī rīkojuma eksistenci un saturu ir maldība, kas izslēdz nodomu. Tas skaidrots ar to, ka šādos gadījumos aizliegums tiek aprakstīts nevis vispārīgi (tātad ikvienam atpazīstamā veidā), kā tas ir, piemēram, valdības izdotajos noteikumos, bet gan tiek konkretizēts vienīgi aktā, kas ir pieejams individuālai personai. Tāpēc, piemēram, tas, kurš ceļu satiksmē nepamana policista rīkojumu, nerīkojas tīši, bet gan iespējama vienīgi neuzmanība.⁴⁶⁶

Tas atzīts arī judikatūrā: tēze, saskaņā ar kuru maldība par blanketu aizpildošās normas eksistenci, spēkā esību, piemērojamību, saturu un ietvaru, ir maldība par aizliegumu (juridiskās kļūdas paveids), neattiecas uz blanketajām normām, kas saistītas ar administratīvajā aktā noteiktu aizliegumu. Ja krimināltiesību normas reglamentē iestādes individuālā rīkojuma pārkāpumu, tā (individuālā rīkojuma) eksistencei ir jābūt aptvertai ar nodomu.⁴⁶⁷ Tāpēc maldība par šāda aizlieguma pastāvēšanu ir maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda).⁴⁶⁸

⁴⁶² Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Bamberg): Beschluss vom 01.12.2015., 3 Ss OWi 834/15, tēze Nr.1. Pieejama: <https://rewis.io/urteile/urteil/e9q-01-12-2015-3-ss-owi-83415/> (skatīts 31.10.2021.).

⁴⁶³ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Bamberg): Beschluss vom 01.12.2015., 3 Ss OWi 834/15, 5.-6. rdk. Pieejama: Pieejama: <https://rewis.io/urteile/urteil/e9q-01-12-2015-3-ss-owi-83415/> (skatīts 31.10.2021.).

⁴⁶⁴ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 492.

⁴⁶⁵ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 18.12.2012., 1 StR 415/12, 20. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/12/1-415-12.php> (skatīts 05.09.2020.).

⁴⁶⁶ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 290.-291.

⁴⁶⁷ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 10.06.2020., 3 StR 52/20, 7. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/20/3-52-20.php> (skatīts 13.09.2021.).

⁴⁶⁸ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 10.06.2020., 3 StR 52/20, 5. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/20/3-52-20.php> (skatīts 13.09.2021.). Ja blanketā norma tiek aizpildīta ar konkrētu individuālu rīkojumu, tā nezināšana vienmēr ir maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda). Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 492.

Piemēram, izvairīšanās no militārā dienesta ir kriminālsodāma tikai tad, ja personai ir zināma attiecīgā pavēle.⁴⁶⁹

⁴⁶⁹ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 492.

5. Noziedzīgi nodarījumi bezdarbības formā

5.1. Nodoma un maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) ietvari

Nodoma raksturojums bezdarbībā. Bezdarbība juridiskajā nozīmē (atšķirībā no sarunvalodas) nav pasīva “nekā nedarīšana”, bet gan konkrētas juridiski pieprasītas darbības neveikšana,⁴⁷⁰ ko bija reāla iespēja veikt.⁴⁷¹

To, vai konkrētais noziedzīgais nodarījums ir izdarāms tikai darbības vai bezdarbības formā, vai abos veidos, nosakāms attiecīgās krimināltiesību normas interpretācijas rezultātā.

Bezdarbība pēc savas būtības ir iespēja veikt darbību, kas palikusi neizmantota.⁴⁷² Tīšas bezdarbības nosacījums ir izšķiršanās starp bezdarbību un iespējamo darbību. Šādu lēmumu nepieņem tas, kurš neapzinās iespēju rīkoties.⁴⁷³

Saskaņā ar valdošo viedokli arī noziedzīgos nodarījumos bezdarbības formā nodomu raksturo divi elementi – zināšanas (intelektuālais) un gribas (voluntatīvais) elements.⁴⁷⁴ Gribas īstenošanas vietā (*an Stelle des Verwirklichungswollens* – vācu val.), kas piemīt noziedzīgiem nodarījumiem aktīvām darbībām, šeit stājas griba palikt neaktīvam.⁴⁷⁵

Lai gan ir izteikts arī atšķirīgs viedoklis, proti, noziedzīgos nodarījumos bezdarbības formā nodoma tā tradicionālajā nozīmē nav, jo gribas elements šeit ir lieks,⁴⁷⁶ tomēr tālāk minētie piemēri atspēko šo viedokli. Piemēram, tam, kurš, būdams kaismīgs smēķētājs, atturas no cigaretes, tas prasa lielu gribasspēku. Šādai personai ir griba atmest smēķēšanu. Cits piemērs: ja meita pieļauj, ka viņas paralizētā māte nosmok lēkmes laikā tāpēc, lai māte nevarētu liecināt par meitas vardarbīgo apiešanos ar bērniem, palīdzības nesniegšana notiek ar nolūku nonāvēt.⁴⁷⁷

Nodoma piesaistes punkts noziedzīgā bezdarbībā neatšķiras no noziedzīgiem nodarījumiem aktīvām darbībām.⁴⁷⁸ Tātad nodomam ir jāaptver:

- apstākļi, kas atbilst noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvajām pazīmēm;

⁴⁷⁰ Bezdarbība ir likumā noteikta pienākuma rīkoties neizpildīšana (kvalificētā “nekā nedarīšana”). Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Die Erscheinungsformen der Straftat - Beteiligungslehre. Band 2. Wien: Linde Verlag, 2012, S. 71.

⁴⁷¹ Par darbības un bezdarbības norobežošanu krimināltiesībās sk. Leja M. Krimināltiesību aktuālie jautājumi un to risinājumi Latvijā, Austrijā, Šveicē, Vācijā. Noziedzīga nodarījuma uzbūve, cēloņsakarība, vaina, krimināltiesību normu interpretācija un spēks laikā. I. daļa. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2019, 449.-477. lpp.

⁴⁷² Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 05.05.1964., 1 StR 26/64, 10. rdk. Pieejama: https://www.jurion.de/Urteile/BGH/1964-05-05/1-StR-26_64 (skatīts 06.04.2019.).

⁴⁷³ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 11.04.2001., 3 StR 456/00, 21. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/00/3-456-00.php3?referer=db> (skatīts 18.11.2015.).

⁴⁷⁴ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 31.07.1979., BGE 105 IV 172, 16. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4105172.html> (skatīts 12.04.2019.).

⁴⁷⁵ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Die Erscheinungsformen der Straftat - Beteiligungslehre. Band 2. Wien: Linde Verlag, 2012, S. 119.

⁴⁷⁶ Spindel G. Zur Dogmatik der unechten Unterlassungsdelikte. Juristenzeitung, 5-6/1973, 28, S. 141.

⁴⁷⁷ Ibid, S. 141.-142.

⁴⁷⁸ Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 470.-471.

- subjektīvie apstākļi (pazīmes), kas attiecas uz citas personas psihi, piemēram, katram līdzdarītājam un līdzdalībniekam jāapzinās, ka cita persona, kura darbojas kopā ar viņu, apzinās kopīgo piedalīšanos noziedzīgā nodarījumā un vēlas to realizēt kopīgi (Krimināllikuma 19. un 20. pants);⁴⁷⁹
- kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošu apstākļu neesība;
- nodarījuma kaitīgums (kamēr attiecīgā pazīme nav izslēgta no Krimināllikuma 9. panta).

Noziedzīga nodarījuma sastāva objektīvās pazīmes. Arī noziedzīgā bezdarbībā nodomam – kā tiešam, tā netiešam (eventuālam) – ir jāaptver visas sastāva pazīmes.⁴⁸⁰

Formāla sastāva pazīmes ir šādas:

- ārējie apstākļi, kas rada juridisku pienākumu veikt noteiktu darbību, piemēram, citas personas atrašanās dzīvībai bīstamā situācijā;
- faktiskā iespēja veikt nepieciešamo darbību (kā likumā nerakstīta pazīme);⁴⁸¹
- bezdarbība.

Materiāla sastāva pazīmes ir šādas:

- garanta statuss (stāvoklis) – apstākļi, no kuriem izriet īpašā atbildība novērst sekas (likums, līgums, apdraudējuma radīšana u. c.);⁴⁸²
- ārējie apstākļi (situācija), kas rada pienākumu novērst sekas;⁴⁸³
- faktiskā iespēja veikt nepieciešamo darbību (kā likumā nerakstīta pazīme)⁴⁸⁴ un iespēja novērst sekas (ir pietiekoši, ja persona seku novēršanu uzskata par iespējamu, droša pārlicība nav nepieciešama);⁴⁸⁵

⁴⁷⁹ Arī materiāla sastāva noziedzīgos nodarījumos bezdarbības formā iespējama līdzdarīšana, piemēram, ja vairāki garanti, kas viņiem kopīgi uzlikto pienākumu var izpildīt tikai kopīgi, pieņem lēmumu, to nedarīt. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 06.07.1990., 2 StR 549/89, 64. rdk. Pieejama: <https://openjur.de/u/59498.html> (skatīts 20.12.2021.).

⁴⁸⁰ Lihtenšteinas Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 01.09.2020., StGH 2020/062, 3.3.1. punkts. Pieejama: https://www.gerichtsentscheidungen.li/default.aspx?z=wjH6ej8-dtKSZbkZotKOJXti_yVsSZozPCHyg3ce8P3I4xTuk9D3OoAH0cS_VrYf8Fs1 (skatīts 25.09.2021.).

⁴⁸¹ Tas, lai nepieciešamās darbības veikšana konkrētajā gadījumā būtu fiziski-reāli (physisch-real – vācu val.) iespējama, ir noziedzīga nodarījuma sastāva nerakstīta pazīme. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 10.08.2000., Geschäftszahl 15Os54/00. Pieejama: http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JIT_20000810_OGH0002_0150OS00054_000000_0_000 (skatīts 07.04.2019.). Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 28.05.2002., 5 StR 16/02, 14. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-straftrecht.de/hrr/5/02/5-16-02.php3> (skatīts 07.04.2019.). Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 11.10.2018., 1 StR 257/18, 9. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-straftrecht.de/hrr/1/18/1-257-18.php> (skatīts 12.04.2019.).

⁴⁸² Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 14.03.1983., Geschäftszahl 11Os23/83. Pieejama: http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JIT_19830314_OGH0002_0110OS00023_830000_0_000 (skatīts 17.04.2019.). Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 02.08.2017., 4 StR 169/17, 20. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-straftrecht.de/hrr/4/17/4-169-17.php> (skatīts 12.04.2019.).

⁴⁸³ Izdarītājam vispirms ir jāzina nodarījuma sastāvam atbilstošā situācija (tatbestandsmäßige Situation – vācu val.), no kuras izriet pienākums rīkoties. Schönke A., Schröder H. Straftgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 288.

⁴⁸⁴ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 31.03.2021., 2 StR 109/20, 12. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-straftrecht.de/hrr/2/20/2-109-20.php> (skatīts 26.11.2021.). Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 29.09.2021., 2 StR 491/20, 22. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-straftrecht.de/hrr/2/20/2-491-20.php> (skatīts 14.03.2022.).

- bezdarbība;⁴⁸⁶
- seku iestāšanās;⁴⁸⁷
- nepieciešamā saikne (cēloņsakarība) starp bezdarbību un sekām, kas konstatējama tad, ja nepieciešamā (taču neveiktā) darbība sekas, kas iestājušās, būtu novērsusi ar noteiktību (garantiju) robežojošos varbūtību.⁴⁸⁸

Ja, apzinoties minētos apstākļus, persona maldīgi uzskata, ka viņai nav juridiska pienākuma rīkoties, piemēram, māte maldīgi uzskata, ka viņai nav juridiska pienākuma novērst noziegumu, kas vērsts pret viņas bērnu, parasti bezdarbība uzskatāma par tīšu (apzinātu), jo juridisks pienākums rīkoties kā tāds nav noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme. Tas vienādā mērā attiecas gan uz materiāliem, gan formāliem sastāviem.

Tomēr, piemērojot minēto tēzi, papildus ir jāņem vērā tālāk minētais.

Persona var neapzināties iespēju veikt darbību arī tāpēc, ka nav zinājusi, ka likums to prasa no viņas. Tas raksturīgs tiem gadījumiem, kad pienākums veikt noteiktu darbību izriet no administratīvajām tiesībām vai tādām krimināltiesību normām, kas atrodas ārpus to kodola,⁴⁸⁹ t. i., normām, kas paredz atbildību par bezdarbību, kuras kaitīgums nav acīmredzams, piemēram, uzņēmēja pienākums vest būvdarbu žurnālu. Šādos gadījumos juridiska pienākuma apzināšanās nodomam ir pieskaitāma vienīgi *de facto*, bet ne *de jure*.

Tas nozīmē, ka ir īpaši rūpīgi jāpārbauda, vai persona apzinājusies iespēju veikt nepieciešamo darbību.

Nodoma neesība. No minētā izriet, ka maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda) ir pieļauta, piemēram, tad, ja persona:

- neapzinās vai nepareizi uztver tos apstākļus, kas nodibina garanta statusu;⁴⁹⁰
- maldīgi uzskata, ka ar darbību, ko nepieciešams veikt, sekas nevar novērst;⁴⁹¹
- kļūdaini izšķiras veikt darbību, ar kuru sekas nav iespējams novērst;⁴⁹²

⁴⁸⁵ Nodoms aptver apzināšanos, ka pastāv iespēja novērst sekas. Exner T. Kompendium der strafrechtlichen Irrtumslehre. Zeitschrift für das Juristische Studium. 5/2009, S. 519. Pieejama: http://www.zjs online.com/dat/artikel/2009_5_227.pdf (skatīts 13.02.2016.).

⁴⁸⁶ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 31.03.2021., 2 StR 109/20, 12. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/2/20/2-109-20.php> (skatīts 26.11.2021.). Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 29.09.2021., 2 StR 491/20, 22. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/2/20/2-491-20.php> (skatīts 14.03.2022.).

⁴⁸⁷ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 31.03.2021., 2 StR 109/20, 12. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/2/20/2-109-20.php> (skatīts 26.11.2021.). Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 29.09.2021., 2 StR 491/20, 22. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/2/20/2-491-20.php> (skatīts 14.03.2022.).

⁴⁸⁸ Par cēloņsakarību noziedzīgos nodarījumos bezdarbības formā sk. vairāk – Leja M. Krimināltiesību aktuāli jautājumi un to risinājumi Latvijā, Austrijā, Šveicē, Vācijā. Noziedzīga nodarījuma uzbūve, cēloņsakarība, vaina, krimināltiesību normu interpretācija un spēks laikā. I.daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2019, 583.-619. lpp.

⁴⁸⁹ Šis jautājums plašāk iztirzāts vienā no turpmākajām nodaļām.

⁴⁹⁰ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 351.

⁴⁹¹ Ziegler P.C. Die strafrechtliche Verantwortlichkeit bei Mehrheitsentscheidungen von Gremien in Aktiengesellschaften. Dissertation. Zürich: 2004, S. 129. Pieejama: http://www.camathias-anwalt.ch/Dissertation_Camathias.PDF (skatīts 26.05.2014.).

⁴⁹² Maurach R., Gössel H.K., Zipf H. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Teilband 2. Karlsruhe: C.F.Müller, 1978, S. 159.

- neapzinās, ka pastāv iespēja veikt nepieciešamo darbību;
- maldīgi uzskata, ka nespēj veikt nepieciešamo darbību,⁴⁹³ piemēram, persona, kura neprot peldēt, maldīgi domā, ka ūdens, kurā bērns draud noslīkt, ir dziļš (faktiski tas ir sekls).⁴⁹⁴

Visos šajos piemēros iespējama vienīgi neuzmanība.⁴⁹⁵

No minētajiem piemēriem izriet, ka gadījumos, kad persona apzinās kaitīgo seku iestāšanās briesmas, viņa var neapzināties, ka pastāv iespēja rīkoties, lai tās novērstu. Tāpat iespējamās situācijas, kad persona apzinās, ka viņai ir iespēja veikt attiecīgu darbību, taču maldīgi domā, ka, to izpildot, sekas nevarēs novērst.

Minētajās situācijās persona neapzinās apzinātai bezdarbībai nepieciešamos apstākļus.⁴⁹⁶

5.2. Nepieciešamās darbības un seku novēršanas iespējas apzināšanās

Nepieciešamās darbības noteikšana. Par to, kā noteikt, kādu darbību personai ir pienākums veikt, lai novērstu sekas, ir norādīts tālāk minētais.

Tas ir nosakāms, novērtējot draudošo seku smagumu, to iestāšanās varbūtības pakāpi, attiecīgās darbības (pasākuma) grūtības pakāpi.⁴⁹⁷ Persona, kurai ir juridisks pienākums novērst sekas (garants), ir tiesīga brīvi izvēlēties, kurus līdzekļus vai paņēmienus viņa izmanto seku novēršanai. Svarīgi ir tikai tas, lai viņa sekas novērs. Starp vairākām darbībām ir jāizvēlas tāda, kas konkrētajā situācijā seku novēršanai ir visdrošākā.⁴⁹⁸ Vienmēr nepieciešams veikt tādu darbību, kas vērsta uz to, lai sekas novērstu iespējami ātri un droši. Tam vajadzīgs, lai persona izdara visu, kas pēc lietas apstākļiem nepieciešams, lai pēc iespējas labāk un ātrāk novērstu

⁴⁹³ Ziegler P.C. Die strafrechtliche Verantwortlichkeit bei Mehrheitsentscheidungen von Gremien in Aktiengesellschaften. Dissertation. Zürich: 2004, S. 129.

⁴⁹⁴ Maurach R., Gössel H.K., Zipf H. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Teilband 2. Karlsruhe: C.F.Müller, 1978, S. 159.

⁴⁹⁵ Ziegler P.C. Die strafrechtliche Verantwortlichkeit bei Mehrheitsentscheidungen von Gremien in Aktiengesellschaften. Dissertation. Zürich: 2004, S. 129.

⁴⁹⁶ Geisler Ch. Die strafrechtliche Behandlung von Eltern minderjähriger Täter. Strafbares Unterlassen im Rahmen der unechten Unterlassungsdelikte und § 171 StGB. Dissertation, 2003, S. 124.-125. Pieejama: <http://webdoc.sub.gwdg.de/diss/2003/geisler/geisler.pdf> (skatīts 05.03.2018.). Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 471.

⁴⁹⁷ Beck S. Neue Konstruktionsmöglichkeiten der actio libera in causa. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 6/2018, S. 208. Pieejams: http://www.zis-online.com/dat/artikel/2018_6_1207.pdf (skatīts 22.06.2018.).

⁴⁹⁸ Dasselaar B. Die Auswirkungen verfassungsrechtlicher Einschränkungen der Verantwortlichkeit des Zustandsstörers für Altlasten auf die strafrechtliche Haftung des Grundstücksinhabers. Dissertation, Osnabrück, 2009, S. 214. Pieejams: <https://repositorium.uni-osnabrueck.de/handle/urn:nbn:de:gbv:700-2009070111> (skatīts 20.01.2017.).

sekas.⁴⁹⁹ Vienīgi daļēji jeb formāli centieni nav uzskatāmi par seku novēršanai nozīmīgu darbību.⁵⁰⁰

Tomēr ir jāpārbauda, vai attiecīgo darbību personai bija iespējams veikt. Ja tas nav bijis iespējams, ir “jāmeklē” cita darbība, ko viņa varēja veikt, tomēr neveica.⁵⁰¹

Seku novēršana ne vienmēr jāpanāk personīgi. Iespējama arī trešo personu, piemēram, glābēju vai ārstu piesaiste.⁵⁰²

Nepieciešamās darbības apzināšanās. Ņemot vērā, ka bezdarbība kā noziedzīga nodarījuma normatīva pazīme ir konkrētas, no personas pieprasītas darbības neveikšana, apzināti nerīkojas tikai tas, kura “apziņā ir ienākusi” darbība, kas nav veikta.⁵⁰³ Nodomam nepieciešams, lai persona apzinātos iespēju veikt konkrēto darbību seku novēršanai.⁵⁰⁴ Nepieciešamo darbību personai ir jāspēj iedomāties kā iespējamo gribas mērķi. Tomēr to nav jāiedomājas konkrēti visās detaļās. Ir jāapzinās tikai tas, ka varēja rīkoties, lai novērstu sekas, un jāizšķiras to nedarīt. Ir pietiekoša “vispārēja apzināšanās” (*generelles Bewusstsein* – vācu val.) par iespēju novērst sekas, kas spiež personu pieņemt lēmumu rīkoties vai nerīkoties.⁵⁰⁵

Piemērs ilustrācijai.

Apsūdzētais, būdams stiprā alkohola reibuma stāvoklī, bija aizmidzis gultā ar cigareti, kā rezultātā izcēlās ugunsgrēks. Brīdī, kad viņš pamodās un saprata, ka ir izraisījis ugunsgrēku, tas bija pārņēmis aptuveni 50-x-50 cm lielu platību. Apsūdzētais nemēģināja nedz to dzēst pats, nedz izsauca ugunsdzēsējus, nedz brīdināja citus iedzīvotājus, bet no notikuma vietas aizbēga. Ugunsgrēka rezultātā izdega visa telpa.

Zemākās instances tiesa atzina, ka apsūdzētajam, kurš radījis briesmu situāciju (ugunsgrēku), bija pienākums pašam vai ar trešo personu palīdzību veikt nepieciešamos

⁴⁹⁹ Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 13.12.2012., Geschäftszahl 12 Os 153/12k. Pieejama: https://rdb.manz.at/document/ris.just.JJT_20121213_OGH0002_0120OS00153_12K0000_000 (skatīts 16.04.2019.). Nepieciešams veikt tādas darbības, lai draudošās sekas tiktu ātri un droši novērstas. Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Die Erscheinungsformen der Straftat - Beteiligungslehre. Band 2. Wien: Linde Verlag, 2012, S. 88.

⁵⁰⁰ Geisler Ch. Die strafrechtliche Behandlung von Eltern minderjähriger Täter. Strafbares Unterlassen im Rahmen der unechten Unterlassungsdelikte und § 171 StGB. Dissertation, 2003, S. 105. Garanta nesekmīgi un kļūdaini pūliņi, lai novērstu sekas, ir pamats atbildībai vienīgi par neuzmanību. To, kurš ar pienākuma izpildes apziņu rīkojas kļūdaini vai neapzināti “par maz”, var sodīt tikai par neuzmanīgu noziedzīgu nodarījumu bezdarbības formā. Turpat, 105. lpp.

⁵⁰¹ Brüning J. Entscheidungsbesprechung. BGH, Urteil vom 21.12.2011., 2 StR 295/11. Zeitschrift für das Juristische Studium. 5/2012, S. 692. Pieejams: http://www.zjs-online.com/dat/artikel/2012_5_627.pdf (skatīts 05.08.2017.).

⁵⁰² Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Die Erscheinungsformen der Straftat - Beteiligungslehre. Band 2. Wien: Linde Verlag, 2012, S. 88.

⁵⁰³ Saskaņā ar valdošo viedokli personai ir jāapzinās konkrēta darbība, ar kuru viņa var novērst sekas, pie kam pietiekami, ja viņa šo darbību ir apzinājusies latenti. Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 288. Bezdarbību apzināti pieļauj tikai tas, kura “apziņā ienākusi” viņa neveiktā, taču seku novēršanai nepieciešamā darbība. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Koblenz): Beschluss vom 07.10.2003., 2 Ws 431/03. Pieejama: https://judicialis.de/Oberlandesgericht-Koblenz_2-Ws-431-03_Beschluss_07.10.2003.html (skatīts 16.04.2019.).

⁵⁰⁴ Maurach R., Gössel H.K., Zipf H. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Teilband 2. Karlsruhe: C.F.Müller, 1978, S. 159.

⁵⁰⁵ Lihtenšteinas Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 01.09.2020., StGH 2020/062, 3.3.1. punkts. Pieejama: https://www.gerichtsentscheidungen.li/default.aspx?z=wjH6ej8-dtKSZbkZotKOJXti_yVsSZozPCHyg3ce8P3I4xTuk9D3OoAH0cS_VrYf8Fs1 (skatīts 25.09.2021.).

pasākumus, lai ugunsgrēku dzēstu. Pieļaujot bezdarbību, apsūdzētais, kā minimums, samierinājās ar ugunsgrēka radītajām sekām (eventuāls nodoms). Līdz ar to viņš izdarījis tīšu svešas mantas dedzināšanu bezdarbības formā (Austrijas StGB 169. panta pirmā daļa).

Austrijas Augstākā tiesa šo spriedumu atcēla, norādot, ka bezdarbības tīšums nav pietiekami pamatots.

Materiāla sastāva noziedzīgos nodarījumos bezdarbības formā nodoms aptver spēju veikt nepieciešamās darbības seku novēršanai. Nepieciešamā darbība nav jāapzinās (jāiedomājas) līdz pēdējai detaļai. Personai jāapzinās tikai tas, ka viņa varēja rīkoties, lai novērstu sekas, un jāizšķiras to nedarīt.

Pie noziedzīga nodarījuma sastāva piederošais elements – individuālā spēja rīkoties jeb novērst kaitīgās sekas – nozīmē, ka garants apzinās faktiskos apstākļus, kas atbilst nodarījuma sastāvam (*die tatbestandmäßige Situation kennt* – vācu val.). Turklāt nepieciešams, lai pastāv ārējie apstākļi (telpiskais tuvums, piemēroti palīglīdzekļi) nepieciešamās darbības veikšanai, kā arī nepieciešamās spējas (fizisks spēks, tehniskas zināšanas, intelektuālas spējas). Visbeidzot, nepieciešamā darbība garantam ir jāiedomājas kā iespējamais gribas mērķis (*der Unterlassungstäter muss sich die gebotene Handlung als mögliches Willensziel vorstellen* – vācu val.) vai, ievērojot nepieciešamo rūpību, viņam ir jābūt vismaz spējīgam to iedomāties.

Lai gan apsūdzētais liecināja, ka juties vainīgs, tomēr zemākās instances tiesa nav ņēmusi vērā, ka viņš konsekventi liecināja, ka par ugunsgrēku bija šokēts. Izlecot no gultas un ieraugot, ka stipri dega, viņš bailēs aizbēga. To, ka apsūdzētais nebija pareizi rīkojies, varēja veicināt alkohola reibums. Arī eksperts-psihiatrs secināja, ka apsūdzētā reakcijas spējas būtiski mazināja alkohola iedarbība. Tas varēja izraisīt paniku. Turklāt saskaņā ar eksperta atzinumu brīdī, kad apsūdzētais apjauta, ka izcēlies ugunsgrēks, telpās stipri dūmoja. Pie šādiem apstākļiem nav iespējams objektīvi izvērtēt apsūdzētā nodarījuma juridisko kvalifikāciju.⁵⁰⁶

Tāpat zemākās instances tiesa nebija apsvērusi, vai apsūdzētais, būdams panikā, apzinājās iespēju veikt nepieciešamo darbību – dzēst ugunsgrēku vai izsaukt ugunsdzēsējus.

Viss minētais attiecas arī uz formāla sastāva noziedzīgiem nodarījumiem. Piemēram, nepieciešamo palīdzību (Vācijas StGB 323.c pants) apzināti nav sniedzis tikai tas, kurš apzinās konkrētu darbību, ar kuru ir iespējams šo palīdzību sniegt.⁵⁰⁷

⁵⁰⁶ Austrijas Augstākās tiesas lieta: Geschäftszahl 14Os73/90., Entscheidungsdatum 07.08.1990. Pieejama: http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19900807_OGH0002_0140OS00073_900000_0_000 (skatīts 18.11.2015.).

⁵⁰⁷ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 288.

Iespējas novērst sekas apzināšanās. Materiāla sastāva noziedzīgos nodarījumos personai ir jāapzinās ne tikai iespēja veikt konkrētu darbību, bet arī to, ka ar šo darbību sekas var novērst.

Šai sakarā ir norādīts: neapzinoties iespēju novērst kaitīgās sekas, persona neapzinās tīšai bezdarbībai nepieciešamos apstākļus, kas rada pienākumu rīkoties.⁵⁰⁸ Personai ir jāapzinās, ka pastāv noziedzīga nodarījuma sastāvā paredzēto seku iestāšanās draudi, kā arī iespēja novērst seku iestāšanos.⁵⁰⁹ Nozīme ir tam, ka persona uzskata par iespējamu seku novēršanu, apzinās konkrētas darbības un viņas rīcībā esošos līdzekļus, lai novērstu sekas.⁵¹⁰

Jautājumā par to, vai nodomam ir nepieciešams, ka persona ir droša (pārliecināta), ka, veicot attiecīgo darbību, sekas tiks novērstas, vai tomēr pietiekoši, ja viņa to uzskata vienīgi par varbūtēju (iespējamu), Vācijas judikatūras viedoklis nav bijis konsekvents.⁵¹¹

Autora ieskatā, pirmais no šiem viedokļiem juridiskajā literatūrā pamatoti kritizēts, norādot tālāk minēto.

Pirmkārt, tiesu nolēmumos, kuros pausts šāds viedoklis, tas netiek pamatots.

Otrkārt, ja šo viedokli atzītū par pareizu, noziedzīgā bezdarbībā nebūtu iespējams netiešs (eventuāls) nodoms. Tomēr, kāpēc tas nebūtu iespējams, paliek neskaidrs.⁵¹²

Treškārt, nav pieļaujams izšķirošu nozīmi piešķirt tam, ka bezdarbība ir cēloniska ar sekām tikai tad, ja ar pārliecību var apgalvot, ka darbības veikšanas gadījumā sekas būtu novērstas, jo tas attiecas vienīgi uz bezdarbības cēlonību (tātad noziedzīgā nodarījuma objektīvo pusi). Tāpēc nodomam ir pietiekoša atbilstošas iespējamības (varbūtības) apzināšanās (*die entsprechende Möglichkeitsvorstellung* – vācu val.).⁵¹³

Ievērojot minēto, pēc analogijas ar noziedzīgiem nodarījumiem aktīvām darbībām ir pietiekoši, ja persona uzskata par iespējamu, ka viņas neiniciētā cēloniskā sakara norise (neveiktā darbība) sekas varētu novērst.⁵¹⁴ Tātad pilnīga pārliecība nav nepieciešama.

⁵⁰⁸ Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 471.

⁵⁰⁹ Brüning J. Entscheidungsbesprechung. BGH, Urteil vom 21.12.2011., 2 StR 295/11. Zeitschrift für das Juristische Studium. 5/2012, S. 692. Pieejams: http://www.zjs-online.com/dat/artikel/2012_5_627.pdf (skatīts 05.08.2017.).

⁵¹⁰ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Koblenz): Beschluss vom 07.10.2003., 2 Ws 431/03. Pieejama: https://judicialis.de/Oberlandesgericht-Koblenz_2-Ws-431-03_Beschluss_07.10.2003.html (skatīts 16.04.2019.).

⁵¹¹ Dažos nolēmumos par noziedzīgiem nodarījumiem pret dzīvību ir norādīts, ka vainīgajam ir jāapzinās, ka persona tiks glābta ar noteiktību (garantiju) robežojošos varbūtību (Rettungserfolg mit einer an Sicherheit grenzenden Wahrscheinlichkeit eintreten würde – vācu val.). Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 28.06.2017., 5 StR 20/16, 58. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/5/16/5-20-16.php> (skatīts 26.11.2017.). Personai, kura pieļāvusi bezdarbību, ir arī jāapzinās, ka darbība, kas no viņas sagaidāma, ar noteiktību (garantiju) robežojošos varbūtību novērsīs noziedzīgās sekas. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 28.07.1970., 1 StR 175/70, 7. rdk. Pieejama: https://www.jurion.de/urteile/bgh/1970-07-28/1-str-175_70 (skatīts 03.12.2016.).

⁵¹² Ast S. Die Manipulation der Organallokation. Das Vereiteln von Rettungshandlungen als mittelbare Täterschaft. Onlinezeitschrift für Höchstrichterliche Rechtsprechung zum Strafrecht. 12/2017, S. 501.

⁵¹³ Ibid, S. 501.

⁵¹⁴ Ir pietiekami, ja persona, kas pieļāvusi bezdarbību, uzskata par iespējamu (varbūtēju), ka nepieciešamās darbības veikšanas gadījumā konkrētās sekas neiestātos, savukārt darbības neveikšanas gadījumā – iestātos. Noziedzīgos nodarījumos bezdarbības

Pēc svārstībām tiesu praksē Vācijas Federālā Augstākā tiesa jaunākajos nolēmumos ir akceptējusi šo viedokli, norādot, ka attiecībā pret cēloņsakarību pietiekošs ir netiešs (eventuāls) nodoms, kas izpaužas šādi – vainīgais rēķinās ar iespēju, ka viņa iejaukšanās sekas var novērst.⁵¹⁵

5.3. Maldība par pienākuma veikt darbību nepastāvēšanu (juridiska kļūda)

Materiāla sastāva noziedzīgi nodarījumi. Neapzināšanās, ka pastāv iespēja izpildīt nepieciešamo darbību, ir jānošķir no gadījumiem, kad persona apzinās iespēju to izpildīt, taču maldīgi uzskata, ka viņai nav juridiska pienākuma to darīt.

20. gadsimta otrajā pusē Vācijas judikatūrā nostiprinājās viedoklis, saskaņā ar kuru materiāla sastāva noziedzīgos nodarījumos bezdarbības formā nodomam nav nepieciešams, lai persona apzinātos, ka pastāv juridisks pienākums rīkoties, lai novērstu sekas. Tāpēc, ja persona maldīgi uzskata, ka viņai nav juridiska pienākuma rīkoties, apzinoties visus apstākļus, kuriem ir jābūt aptvertiem ar nodomu, viņas bezdarbība ir tīša (apzināta). Piemēram, ja māte nav novērsusi dzimumnoziegumu pret savu bērnu, kas nav sasniedzis 14 gadu vecumu, nodomam pietiek ar to, ka viņa zina savu radniecību ar meitu, viņas vecumu, varbūtību, ka pret bērnu var tikt izdarīts šāds noziegums, kā arī iespēju to novērst. Turpretim nav nepieciešams, lai māte zinātu, ka likums prasa no viņas šī nozieguma novēršanu.

Tas skaidrots ar to, ka juridisks pienākums veikt noteiktu darbību nav apstāklis, kas pieskaitāms noziedzīga nodarījuma sastāvam.⁵¹⁶

Vācijas Federālā Augstākā tiesa šo viedokli detalizētāk pamatoja 1961. gadā izskatītā lietā.

Šajā lietā zemākas instances tiesa apsūdzēto notiesāja par izvarošanas atbalstīšanu bezdarbības formā, konstatējot, ka apsūdzētais apzinājās, ka viņam ir iespējams novērst izvarošanu, ko veica citas personas, bet viņš to neizdarīja. Tajā pašā laikā nebija iespējams pierādīt, ka apsūdzētais apzinājās, ka viņam ir juridisks pienākums iejaukties. Zemākās instances

formā tas nav citādāk kā noziedzīgos nodarījumos aktīvām darbībām. Arī šajos noziedzīgos nodarījumos ir pietiekami, ja darbības veikšanas gadījumā persona seku iestāšanās uzskata par iespējamu. Spindel G. Zur Dogmatik der unechten Unterlassungsdelikte. Juristenzeitung. 5-6/1973, 28, S. 142.

⁵¹⁵ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 29.09.2021., 2 StR 491/20, 22. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/2/20/2-491-20.php> (skatīts 14.03.2022.). Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 04.08. 2021., 2 StR 178/20, 26. rdk. Pieejama: <https://openjur.de/u/2388651.html> (skatīts 14.03.2022.).

⁵¹⁶ Noziedzīgā bezdarbībā nodoms aptver vienīgi tos apstākļus, kas rada pienākumu rīkoties (veikt darbības), bet ne pašu pienākumu. Geisler Ch. Die strafrechtliche Behandlung von Eltern minderjähriger Täter. Strafbares Unterlassen im Rahmen der unechten Unterlassungsdelikte und § 171 StGB. Dissertation, 2003, S. 124. Apzināšanās, ka pastāv pienākums sniegt palīdzību, nodomā neietilpst. Šādas neapzināšanās ir novērtējama saskaņā ar noteikumiem par juridisko kļūdu (Vācijas StGB 17.p.). Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 288.

tiesas ieskatā, lai konstatētu nodomu, to nebija jāpierāda, jo šāda maldība ir maldība par pavēli (juridiskas kļūdas paveids).⁵¹⁷

Vācijas Federālā Augstākā tiesa pievienojās šim viedoklim, norādot tālāk minēto.

Līdz šim krimināltiesību teorijā un judikatūrā šai jautājumā vienota viedokļa nav bijis. Tomēr, no jauna izvērtējot šo jautājumu, ir secināms, ka materiāla sastāva noziedzīgu nodarījumu veido: 1) bezdarbība, kas izraisa noziedzīga nodarījuma sastāvā paredzētās sekas, un 2) bezdarbību pieļāvušās personas garanta statuss (*Garantenstellung* – vācu val.), t. i., īpašais pienākumu stāvoklis, kas, iestājoties noteiktai situācijai, rada pienākumu novērst sekas. Turpretim garanta juridiskais pienākums (*Garantenpflicht* – vācu val.) veikt noteiktu darbību nav apstāklis, kas pieskaitāms noziedzīga nodarījuma sastāvam.

Šo garanta pienākumu atzīt par noziedzīga nodarījuma sastāva (normatīvu) pazīmi liedz tas, ka šis pienākums nav līdzvērtīgs tiem apstākļiem, kas veido garanta statusu (*die Pflicht nicht gleichgeordnet neben den Merkmalen der Garantenstellung steht* – vācu val.), jo šis pienākums izriet no garanta statusa un šī statusa zināšanas. Tātad šis pienākums ir nevis atsevišķa pazīme, kas veido noziedzīga nodarījuma sastāvu, bet gan šo pazīmju kopvērtējums.

Tiesiskā kārtība principā vadās pēc tā, ka katrs tiesību subjekts, kurš zina savu garanta statusu, prettiesiskumu indicējošā efekta dēļ apzinās arī pienākumu novērst sekas vai parasti vismaz var iegūt šādu apzināšanos (*bewußt werden [...] kann* – vācu val.). Savukārt tas, ka vainīgais nav uzrunājams (ignorē šos apstākļus), neietekmē nodomu. Tāpēc maldība par garanta pienākumu ir maldība par pavēli (juridiskās kļūdas paveids).⁵¹⁸

Komentējot šo nolēmumu, ir norādīts, ka saskaņā ar šo pieeju atšķirīgi tiek traktētas “vienas medaļas divas puses”. No vienas puses, ir visu nodoma elementu zināšana, no kuriem izriet pienākums rīkoties.⁵¹⁹

Konkrētajā lietā šie elementi ir šādi: apsūdzētais aizveda meitenes un līdzizdarītājus uz nomaļu vietu, ar šo rīcību neapzināti radot iespēju izdarīt noziegumu.

No otras puses, pastāv šīs zināšanas sekas – pienākums rīkoties (novērst noziegumu). Šī medaļas otrā puse (zināšana par pienākumu rīkoties) ir iztīrājama atbilstoši vainas teorijas nostādņēm,⁵²⁰ t. i., tai nav jābūt aptvertai ar nodomu.

Konkrētajā lietā tas nozīmē, ka apsūdzētajam kā personai, kas ar savu iepriekšēju rīcību ir radījusi apdraudējumu tam, ka citas personas var izdarīt noziegumu, objektīvi ir pienākums to

⁵¹⁷ Šāda juridiskā kļūda ir ekvivalents maldībai par aizliegumu noziedzīgos nodarījumus aktīvām darbībām – persona maldīgi uzskata, ka rīkojas tiesiski.

⁵¹⁸ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 29.05.1961., GSSt 1/61, 12.-18.rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/12f759c5-64d9-4743-8c63-b8d268eb510a> (skatīts 26.03.2020.).

⁵¹⁹ Arzt G. Ignorance or Mistake of Law. The American Journal of Comparative Law. 4/1976, S. 667.

⁵²⁰ Ibid, S. 667.-668.

novērst. Ja apsūdzētais apzinājās šī apdraudējuma radīšanu, nodomam nav nepieciešams, lai viņš apzinātos arī to, ka likums no viņa prasa šī nozieguma novēršanu. Maldība par to, ka viņam nav juridiska pienākuma to darīt, ir maldība par pavēli (juridiskās kļūdas paveids).

Mūsdienās tas ir Vācijā valdošais viedoklis: tāpat kā pienākums atturēties no aktīvas rīcības (noziedzīgos nodarījumos darbības formā), arī pienākums rīkoties nav pieskaitāms noziedzīga nodarījuma sastāvam.⁵²¹ Garanta pienākums ir tikai rezultāts, kas izriet no noziedzīgā nodarījuma (bezdarbības formā) kaitīgumu veidojošiem apstākļiem (*das Resultat der das Unrecht des Unterlassungsdelikts begründenden Umstände* – vācu val.). Taču tas nav viens no šiem apstākļiem. Šis pienākums – tāpat kā prettiesiskums noziedzīgos nodarījumos aktīvām darbībām – ir vispārīga noziedzīga nodarījuma pazīme (bet ne sastāva pazīme!), ko nav nepieciešams īpaši izcelt.⁵²²

Formāla sastāva noziedzīgi nodarījumi. 1961. gadā izskatītajā lietā, kas iztirzāta iepriekš, Vācijas Federālā Augstākā tiesa atstāja atklātu jautājumu, vai tās izdarītie secinājumi attiecināmi arī uz formāla sastāva noziedzīgiem nodarījumiem bezdarbības formā.⁵²³ Tomēr jau 1964. gadā uz šo jautājumu tā ir devusi apstiprinošu atbildi. Ievērojot to, lietā, kurā apsūdzētā saukta pie kriminālatbildības par neziņošanu (StGB 138. pants), viņas maldība, ka saskaņā ar likumu viņai nav pienākuma ziņot par vīra plānoto laupīšanu, ir atzīta par maldību par pavēli (juridiskās kļūdas paveids).

Pamatojot šo viedokli, Vācijas Federālā Augstākā tiesa norādīja, ka nodoms ir griba realizēt noziedzīga nodarījuma sastāvu (*Wille zur Verwirklichung eines Straftatbestandes* – vācu val.), zinot visus nodarījuma apstākļus. Nodarījuma apstākļi ir krimināllikumā aprakstītās rīcības pazīmes, pret ko vēršas soda piedraudējums. Pats aizliegums nav nodarījuma apstāklis. Tas nav pieskaitāms noziedzīga nodarījuma sastāvam. Aizliegums veikt darbību uzliek pienākumu atturēties no tās, savukārt aizliegums atturēties no konkrētas darbības uzliek pienākumu to veikt. Arī šie abi juridiskie pienākumi nav pieskaitāmi nodarījuma apstākļiem. Tie ir vienīgi tiešs aizlieguma efekts un, tāpat kā šis aizliegums, atrodas ārpus noziedzīga nodarījuma sastāva. Līdz ar to, neskaitot aizliegto bezdarbību, noziedzīga nodarījuma sastāvā ietilpst vienīgi krimināllikumā aprakstītie faktiskie apstākļi, kuriem ir piesaistīts juridiskais pienākums veikt noteiktu darbību, piemēram, doties prom no telpām, kurās persona uzturas bez atļaujas (StGB 123. pants), pienācīgi uzraudzīt (StGB 143. pants), sniegt palīdzību (StGB 330.c pants), bet

⁵²¹ Schönke A., Schröder H. Strafrechtsgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 289.

⁵²² Kaufmann A. Bemerkungen zum Irrtum beim unechten Unterlassungsdelikte. Juristenzeitung. 1963/16, S. 506.

⁵²³ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 29.05.1961., GSt 1/61, 19. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/12f759c5-64d9-4743-8c63-b8d268eb510a> (skatīts 26.03.2020.).

konkrētajā gadījumā – ziņot par noziegumu (StGB 138. pants). Juridisks pienākums kā tāds nav apstākļi, kas ietilpst noziedzīga nodarījuma sastāvā.

Saskaņā ar vainas teoriju, ko Vācijas Federālā Augstākā tiesa akceptējusi jau agrāk, prettiesiskuma apzināšanās nav nodoma sastāvdaļa. Tieši otrādi, līdzās nodomam tas ir patstāvīgs vainas elements. Ja tādas apzināšanās nav, ir radītas šaubas nevis par nodoma esību, bet gan nodoma nosodāmību/peļamību (*so ist nicht der Bestand, sondern die Vorwerfbarkeit des Vorsatzes in Frage gestellt* – vācu val.). Uz noziedzīgu bezdarbību tas attiecas tādā pašā mērā kā noziedzīgu darbību.

Nav pareizi uzskatīt, ka tīšu bezdarbību pieļauj tikai tas, kurš apzinās, ka no viņa tiek prasīts veikt darbību, jo bezdarbība jau pēc definīcijas ir pavēlētās darbības noliegums (*das Verneinen der gebotenen Handlung* – vācu val.). Ja šāds viedoklis tiktu atzīts par pareizu, nebūtu iedomājama bezdarbība aiz neuzmanības. Pēc definīcijas bezdarbība – no vērtētāja skatupunkta – ir iespēja veikt darbību, kas palikusi neizmantota. Apzināta (tīša) bezdarbība ir izšķiršanās starp palikšanu neaktīvam un iespējamo darbību. Ja nepieciešamo darbību bija iespējams veikt, persona to apzinājās, taču neveica tāpēc, ka nezināja, ka likums to no viņas prasa, šo darbību viņa neveica apzināti (ar nodomu). Viņas maldība nav maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda), bet gan maldība par pavēli (juridiskās kļūdas paveids). Tas principā attiecas uz visiem formāla sastāva noziedzīgiem nodarījumiem bezdarbības formā.⁵²⁴

Mūsdienās tas ir Vācijā valdošais viedoklis: noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes ir tikai bezdarbību pieļāvušās personas konkrētais pienākumu stāvoklis (*konkrete Pflichtenstellung des Unterlassenden* – vācu val.) un apstākļi, no kuriem izriet viņas pienākums rīkoties. Tas vienādā mērā attiecas uz materiāla un formāla sastāva noziedzīgiem nodarījumiem. Ar nodomu ir jābūt aptvertiem apstākļiem, kas rada pienākumu, bet ne normas pavēlei.⁵²⁵

Izšķiršanās starp darbību un bezdarbību. Lai gan minētās atziņas ir attiecinātas uz visiem noziedzīgiem nodarījumiem bezdarbības formā, tomēr turpmāk norādīto iemeslu dēļ praksē tās jāpiemēro ar piesardzību. Kā minēts iepriekš, tas skaidrojams ar to, ka persona var neapzināties iespēju veikt darbību arī tāpēc, ka nav zinājusi, ka likums to prasa no viņas.

Šai jautājumā par materiāla sastāva noziedzīgiem nodarījumiem Vācijas Federālā Augstākā tiesa ir paskaidrojusi, ka ir iespējami gadījumi, kuros apstākļi, kas veido garanta statusu, kā arī šis pienākums kā tāds ir tik identī (*derart sachgleich sind* – vācu val.), ka apstākļu zināšana, kas rada garanta statusu, un pienākuma kā tāda zināšana tikpat kā nav nošķirama.

⁵²⁴ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 05.05.1964., 1 StR 26/64, 7.-11.rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/7e7627e7-3397-475c-977b-47a27d3a8204> (skatīts 06.04.2019.).

⁵²⁵ Schönke A., Schröder H. Strafrecht Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 289.

Tomēr no minētā izriet vienīgi tas, ka šādos gadījumos garanta pienākuma apzināšanās nodomam pieskaitāma *de facto*, bet ne *de jure*.⁵²⁶

Kā konstatēts iepriekš, tīšas bezdarbības nosacījums ir izšķiršanās starp bezdarbību un iespējamo darbību.⁵²⁷ Ir iespējamās situācijas – galvenokārt administratīvajās tiesībās un krimināltiesību normās ārpus to kodola, kurās personai, kas bijusi pasīva (neaktīva), nevar būt zināma konkrēti veicamā darbība (un līdz ar to nav tīšai bezdarbībai raksturīgās izšķiršanās situācijas), ja viņai nav zināms juridiskais pienākums (to veikt). Iestāžu individuālo tiesību aktu gadījumā tas ir pats par sevi saprotams. Piemēram, tas, kurš nenojauc savu māju tāpēc, ka nav saņēmis attiecīgu pašvaldības rīkojumu, nezina, ka viņam ir pienākums veikt konkrēto darbību. Līdz ar to nodoma nav.⁵²⁸

Tomēr analogas situācijas iespējamās arī saistībā ar vispārīga rakstura noteikumiem (normatīvajiem aktiem). Piemēram, tam, kuram ir pienākums iestādē deklarēt preču krājumu, nodoms pieļaut bezdarbību var būt tikai tad, ja, pamatojoties uz attiecīgu noteikumu zināšanu, persona apzinās, kas viņai ir jādara. Savukārt par noziedzīgiem nodarījumiem nodokļu sfērā judikatūrā konsekventi atzīts, ka nodomam ir nepieciešamas zināšanas par deklarēšanas vai rīcības pienākuma eksistenci vai apjomu (*Bestehen oder Umfang einer Erklärungs- oder Handlungspflicht* – vācu val.).⁵²⁹

Piemērs ilustrācijai.

Lietas apstākļi: apsūdzētais kā vienīgais uzņēmuma īpašnieks un vadītājs tika saukts pie kriminālatbildības par to, ka nebija vedis būvdarbu žurnālu. Šāds apsūdzētā pienākums izrietēja no speciālajiem normatīvajiem aktiem būvniecības jomā.

Vācijas Federālā Augstākā tiesa atcēla zemākās instances notiesājošo spriedumu, jo lietā konstatētais nebija pietiekošs, lai secinātu, ka bezdarbība pieļauta tīši (apzināti).

Atceļot šo spriedumu, vispirms norādīts, ka zemākās instances tiesa pamatoti secināja, ka apsūdzētais bija atbildīgs par būvdarbu žurnāla vešanu. Tomēr pieņēmums, ka apsūdzētais bezdarbību pieļāvis apzināti (tīši), ir pretrunā tam, ka viņam (kā atslēdzniekam un celtniecības uzņēmuma īpašniekam, kurš būvdarbu izpildi uzticējis apakšuzņēmumam) pienākums vest šo žurnālu nebija zināms.

Formāla sastāva noziedzīgos nodarījumos bezdarbības formā, pie kādiem pieskaitāma arī būvdarbu žurnāla nevešana, juridisks pienākums veikt darbību, kas izriet no noziedzīga

⁵²⁶ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 29.05.1961., GStt 1/61, 15. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/12f759c5-64d9-4743-8c63-b8d268eb510a> (skatīts 26.03.2020.).

⁵²⁷ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 11.04.2001., 3 StR 456/00, 21. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/00/3-456-00.php3?referer=db> (skatīts 18.11.2015.).

⁵²⁸ Schönke A., Schröder H. Strafrechtbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 288.

⁵²⁹ Schönke A., Schröder H. Strafrechtbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 288.

nodarījuma sastāva, nav apstākļi, kam jābūt aptvertam ar nodomu. Tomēr neatkarīgi no tā, tīšas bezdarbības nosacījums ir izšķiršanās starp bezdarbību un iespējamu darbību. Šādu lēmumu nepieņem tas, kuram iztrūkst iespējamās rīcības apzināšanās (*wem das Bewußtsein möglichen Handelns fehlt* – vācu val.). Viņam var inkriminēt vienīgi neuzmanību. Zemākās instances tiesa to nav apsvērusi.

Nemot vērā apsūdzētā pieredzes trūkumu nozarē, tiesa nav iztīrījusi varbūtību, ka apsūdzētajam, nezinot attiecīgā normatīvā akta noteikumus, nemaz neienāca prātā, ka līdzās regulārai grāmatvedības kārtošanai uzņēmumā bija pienākums dokumentēt konkrētā būvniecības projekta finansiālos apstākļus būvdarbu žurnāla formā. Ja apsūdzētais nav pat saskatījis iespēju veikt darbību (konkrētajā gadījumā – vest būvdarbu žurnālu), viņš nav apzinājies savas rīcības (bezdarbības ar vismaz eventuālu nodomu) nozīmi (*wäre ihm die Bedeutung seines Verhaltens als eines wenigstens bedingt vorsätzlichen Unterlassens nicht bewußt geworden* – vācu val.).⁵³⁰

⁵³⁰ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 11.04.2001., 3 StR 456/00, 20.-22. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/00/3-456-00.php3?referer=db> (skatīts 18.11.2020.).

6. Maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda)

6.1. Vispārīgs raksturojums

Divas iespējamās koncepcijas. No faktiskās kļūdas definīcijām izriet, ka, skaidrojot šo jēdzienu, galvenais atslēgas vārds ir nepareizs priekšstats.⁵³¹

Konceptuāli ir iespējamās vismaz divas pieejas, nosakot šī tiesību institūta saturu, proti, ar faktisko kļūdu saprotams:

- jebkurš pareiza priekšstata trūkums par izdarāmā nodarījuma apstākļiem (neatkarīgi no tā, vai tas ietekmē nodoma esību);
- tikai tāds pareiza priekšstata trūkums par izdarāmā nodarījuma apstākļiem, kas izslēdz nodomu.

No profesoru U. Krastiņa un V. Liholajas skaidrojumiem izriet, ka šie tiesību zinātnieki izmanto pirmo koncepciju. Šo secinājumu apstiprina atsevišķu kļūdas veidu raksturojums. To vidū tiek minēti tādi veidi, kas nodomu neietekmē.⁵³²

Otrā koncepcija ir atzīta vāciski runājošajās valstīs, kā arī starptautiskajās krimināltiesībās.

Vācijā šis tiesību institūts apzīmēts kā maldība par nodarījuma apstākļiem (*Irrtum über Tatumstände* – vācu val.). Tas tuvāk ir paskaidrots Vācijas StGB 16. panta pirmajā daļā: tas, kurš, izdarot nodarījumu, nezina apstākli, kas pieskaitāms likumā paredzētajam nodarījuma sastāvam, nerīkojas ar nodomu.⁵³³

Tātad šis tiesību institūts attiecināts tikai uz maldību, kas izslēdz nodomu.

Šveices krimināltiesībās šis tiesību institūts tiek dēvēts kā maldība par lietas apstākļiem (*Sachverhaltsirrtum* – vācu val.).

Šveices StGB 13. panta pirmā daļa nosaka: ja persona rīkojas, būdama maldībā par lietas apstākļiem, tiesa nodarījumu novērtē par labu personai atbilstoši tiem lietas apstākļiem, ko viņa bija iedomājusies. Savukārt šī panta otrā daļa nosaka: ja persona, ievērojot pienācīgu piesardzību, maldību varēja novērst, viņa sodāma par neuzmanību, ja vien par neuzmanīgu izdarīšanu ir paredzēts soda piedraudējums.

⁵³¹ Liholaja V. Noziedzīgo nodarījumu kvalifikācijas teorētiskie pamati un prakse. Rīga: Firma "AFS", 2003, 37. lpp. Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 191. lpp.

⁵³² Piemēram, kļūda par noziedzīgā nodarījuma priekšmetu parasti neietekmē vainas formu un neizslēdz vainīgā nodomu. Tas pats teikts par kļūdu cietušā personā, proti, ja maldības dēļ vainīgais noslepkavojis citu personu, nekā gribējis nonāvēt. Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 191. lpp.

⁵³³ Lai gan normas burtiskajā formulējumā minēta tikai nezināšana, tās komentārā papildus norādīts, ka maldībai par nodarījuma sastāvu (*Tatbestandsirrtum* – vācu val.) pietiek ar to, ka iztrūkst pareizs priekšstats. Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 483.

Ja, lasot minētā panta pirmo daļu, pirmšķietami var domāt, ka šis tiesību institūts aptver jebkuru maldību, tad, skatot to kopsakarībā ar panta otro daļu, secināms, ka arī šeit ir domāta tikai tāda maldība, kas izslēdz nodomu.

Austrijas StGB attiecīgs tiesību institūts nav iekļauts. Savukārt krimināltiesību teorijā tas tiek dēvēts kā maldība par nodarījuma ainu (*Tatbildirrtum* – vācu val.).

Maldība par nodarījuma ainu ir nodoma noliegums jeb nodoma otrā puse (reverss).⁵³⁴

Tātad arī šajā valstī attiecīgais tiesību institūts aptver tikai tādu maldību, kas izslēdz nodomu.

Romas Starptautiskās krimināltiesas statūtu 32. pantā faktiskā kļūda skaidrota šādi: kļūda faktos (*a mistake of fact* – angļu val.) ir apstākļi, kas izslēdz kriminālatbildību tikai tad, ja tas ietekmē psihisko attieksmi, ko paredz noziegums.

Neatkarīgi no tā, kuru no šīm divām koncepcijām izmantot praksē, galvenais jautājums ir un paliek tas pats: kādos gadījumos pareiza priekšstata trūkums par nodarījuma apstākļiem ietekmē nodoma esību un kādos gadījumos to neietekmē.

Pirms noskaidrot minēto jautājumu, ir jāatbild uz šādiem jautājumiem:

- maldība par kādiem apstākļiem var ietekmēt nodoma konstatēšanu;
- vai arī šaubas par noteikta apstākļa esību, kam jābūt aptvertam ar nodomu, ir maldība.

Maldības priekšmets. Atbilde uz pirmo jautājumu ir iegūta jau iepriekš. Tāpēc šajā darba sadaļā ir iespējams aprobežoties ar secinājumiem.

Viss, kam ir jābūt aptvertam ar nodomu, var būt par maldības (kļūdas) piesaistes punktu.⁵³⁵

Noziedzīgās rīcības elementi, kas var būt par maldības priekšmetu, pirmkārt, ir likumā aprakstītie fakti, t. i., konkrēti ārējās pasaules un cilvēka iekšējās dzīves (*des menschlichen Innenlebens* – vācu val.) pagātnes vai tagadnes notikumi, vai stāvokļi, kas uztverami ar maņām vai vismaz empīriski ir pārbaudāmi.⁵³⁶ Persona nesaskata vai maldās par apstākļiem. Šie apstākļi var atrasties ārējā pasaulē, piemēram, apdraudētā objekta īpašībās, vai attiekties uz personas iekšējiem apziņas procesiem, piemēram, trešās personas gribu (piekrišanas esību/neesību

⁵³⁴ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 163.

⁵³⁵ Viss, kam no krimināltiesiskā viedokļa ir jābūt aptvertam ar nodomu, var būt par maldības priekšmetu (piesaistes punktu). Exner T. Kompendium der strafrechtlichen Irrtumslehre. Zeitschrift für das Juristische Studium. 5/2009, S. 517.

⁵³⁶ Gropp W. Abschied vom „Doppelirrtum“. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 9/2016, S. 603. Pieejama: http://zis-online.com/dat/artikel/2016_9_1045.pdf (skatīts 11.05.2017.).

noteiktai rīcībai). Šie apstākļi var pastāvēt pagātnē, būt attiecīgajā momentā (tagadnē) vai iestāties nākotnē.⁵³⁷

Maldība par nodarījuma apstākļiem iespējama tad, ja personai iztrūkst pareizs priekšstats par:

- apstākļiem, kas atbilst noziedzīga nodarījuma objektīvajām pazīmēm, pie kurām plašākajā nozīmē pieskaitāmas jebkuras sastāva pazīmes, kas attiecas uz ārējiem (objektīvi eksistējošiem) apstākļiem, neatkarīgi no krimināltiesību teorijā pieņemtā pazīmju dalījuma, piemēram, arī noziedzīgā nodarījuma speciālo subjektu raksturojošās pazīmes;
- apstākļiem, kas atbilst objektīvi-subjektīvo pazīmju objektīvajiem elementiem;
- subjektīvām pazīmēm, kas attiecas uz citas personas iekšējiem apziņas procesiem;
- nodarījuma kaitīgumu (persona savu nodarījumu uzskata par nekaitīgu);
- apstākļiem, kas izslēdz kriminālatbildību (prettiesiskumu).

Turklāt šo apstākļu uzskaitījums nav izsmeļošs, ko apliecina vāciski runājošo valstu pieredze, analizējot jautājumu par personīga rakstura sodu izslēdzošiem iemesliem.

Maldības izpausmes formas. Maldības veidus var klasificēt atkarībā no to izpausmes formas:

- nepareizs priekšstats par nodarījuma apstākli;⁵³⁸
- priekšstata neesība par nodarījuma apstākli (neapzināšanās).⁵³⁹

Piemēram, ja mednieks izšauj tumsā, domādams, ka saskatījis medījumu dzīvnieku, lai gan patiesībā tas ir cilvēks, viņš šāvis, esot nepareizam priekšstatam par objektīvajiem apstākļiem. Turpretim, ja kāds izgājis mežā pašaudīties (bez mērķa ko nomedīt), domājot, ka nevienam nekaitēs, taču trāpījis sēņotājam, tas konkrēto apstākli – noteikta mērķa atrašanos tuvumā – nav apzinājies vispār.

Ievērojot minēto, nepareizs priekšstats nav obligāts maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) nosacījums. Pietiekošs ir pareiza priekšstata trūkums.⁵⁴⁰

Maldība nav pieļauta tajos gadījumos, kad persona uzskata, ka apstāklis, kam jābūt aptvertam ar nodomu, ir iespējams (varbūtējs) jeb viņa šaubās par tā esību (vai iestāšanos

⁵³⁷ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 164.

⁵³⁸ Latvijas krimināltiesību teorijā faktiskā kļūda parasti raksturota kā nepareizs priekšstats. Liholaja V. Noziedzīgo nodarījumu kvalifikācijas teorētiskie pamati un prakse. Rīga: Firma "AFS", 2003, 37. lpp. Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 191. lpp. Rozenbergs J. Vainas institūts krimināltiesībās un tā nozīme noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijā. Promocijas darbs. Rīga, 2012, 147. lpp.

⁵³⁹ Nesakritība starp personas priekšstatu un objektīvo realitāti var izpausties arī kā noteikta apstākļa pilnīga nezināšana (neapzināšanās). Exner T. Kompendium der strafrechtlichen Irrtumslehre. Zeitschrift für das Juristische Studium. 5/2009, S. 516. Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 483. Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 163. Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 652.

⁵⁴⁰ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 483.

nākotnē). Šādā gadījumā ir sasniegts nodoma zināšanas elementa minimālais sliekšnis. Tāpat maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) nav arī latentās (pavadošās) zināšanas gadījumos.

Minētie jautājumi sīkāk ir aplūkoti nodaļā par nodoma zināšanas elementu.

Maldības iemeslu nenozīmīgums. Ja personai iztrūkst pareizs priekšstats par apstākli (vai apstākļiem), kam jābūt aptvertam ar nodomu, nav nozīmes šīs maldības iemesliem. Piemēram, nav nozīmes, vai attiecīgo zināšanu deficīts radies personas vainas (nepietiekamas uzmanības) dēļ, vieglprātības⁵⁴¹ vai vienaldzības dēļ.⁵⁴² Neatkarīgi no iemesliem tas ir šķērslis nodoma atzīšanai.

Ja maldība bija novēršama (personai vajadzēja un viņa varēja saskatīt attiecīgā apstākļa esību), tas var būt pamats atbildībai vienīgi par noziedzīgu nodarījumu aiz neuzmanības, ja vien par to paredzēta atbildība.⁵⁴³ Piemēram, ja mednieks pustumsā sajaucis zvēru ar cilvēku, viņu ir iespējams sodīt par nonāvēšanu aiz neuzmanības.⁵⁴⁴

Izņēmums ir nepieciešamās aizstāvēšanās un aizturēšanas regulējums, saskaņā ar kuru sodīšana par kaitējuma nodarīšanu aiz neuzmanības nav pieļaujama (sk. Krimināllikuma 29. panta trešo daļu un 31. panta ceturto daļu).

Ja maldība nebija novēršama (persona nav saskatījusi un viņai nevajadzēja saskatīt attiecīgā apstākļa esību), viņa nav sodāma arī tad, ja likumā paredzēta atbildība par kaitējuma nodarīšanu aiz neuzmanības,⁵⁴⁵ jo nav izpildījušās neuzmanības pazīmes.

Norobežošana no juridiskās kļūdas. Kā pamatots iepriekš, tas, kas Latvijā tradicionāli tiek dēvēts par faktisko kļūdu, daļēji aptver arī maldību par juridiskiem jautājumiem. Tāpēc dalījums – maldība par faktiem ir faktiska kļūda, bet maldība par tiesībām ir juridiska kļūda – nav derīgs kritērijs šo maldības veidu norobežošanai.⁵⁴⁶

Minētā iemesla dēļ rosināts pārskatīt arī terminoloģiju.

⁵⁴¹ Steinger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 163. Maldība par nodarījuma faktiskiem apstākļiem izslēdz nodomu arī tad, ja maldība ir radusies personas vainas dēļ. Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 353.

⁵⁴² Pārsvārā tiek uzskatīts, ka nezināšana izslēdz nodomu arī tad, ja tā radusies aiz vienaldzības. Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 483.-484.

⁵⁴³ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 194.-195. lpp.

⁵⁴⁴ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 353.

⁵⁴⁵ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 195. lpp.

⁵⁴⁶ Abu maldības veidu norobežošana rada problēmas jo īpaši tad, ja mijiedarbojas krimināltiesiskais un ārpus krimināltiesiskais regulējums. Theile H. Entscheidungsanmerkung. Urteil vom 24.1.2018 – 1 StR 331/171. Vorenthalten und Veruntreuen von Arbeitsentgelt – Anforderungen an den Vorsatz bzgl. Arbeitgeberbereiengenschaft. Zeitschrift für das Juristische Studium. 5/2018, S. 483. Pieejams: www.zjs-online.com/dat/artikel/2018_5_1250.pdf (skatīts 05.09.2021.).

Maldības veidu norobežošana aktualizējas tādos gadījumos, kad persona savu rīcību maldīgi uzskata par atļautu. Šādos gadījumos maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda) ir jānorobežo no maldības par aizliegumu (juridiskās kļūdas paveida).

Galvenais norobežošanas kritērijs ir šāds: kurā līmenī ir pieļauta maldība – atsevišķas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes vai nodarījuma kopvērtējuma līmenī.⁵⁴⁷

Maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskas kļūdas) gadījumā persona nezina kādu nodarījuma apstākli, kam jābūt aptvertam ar nodomu. Turpretim maldība par aizliegumu ir iespējama tikai tad, ja persona apzinās visus apstākļus, kuriem ir jābūt aptvertiem ar nodomu, bet vienīgi juridiski nepareizi novērtē savu nodarījumu, uzskatot to par juridiski atļautu.

Pirmajā gadījumā nepareiza juridiska vērtējuma dēļ persona var neapzināties apstākļus, kas atbilst noziedzīga nodarījuma pazīmei, piemēram, neapzināties, ka manta ir sveša. Savukārt otrajā gadījumā persona zina visus nodarījuma apstākļus, kam jābūt aptvertiem ar nodomu, bet vienīgi juridiski nepareizi novērtē savu rīcību un/vai tās juridiskās sekas.

6.2. Maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) juridiskās sekas

Vispārīgs raksturojums. Maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) juridiskās sekas personai ir labvēlīgākas, nekā maldības par nodarījuma juridisko vērtējumu (juridiskās kļūdas) sekas. Tas ir skaidrots ar to, ka gadījumā, ja likuma nezināšana vien būtu pietiekama, lai izvairītos no atbildības, būtiski ciestu tiesiskā kārtība. Turklāt rīcības prettiesiskais raksturs visbiežāk ir acīmredzams.⁵⁴⁸ Tāpēc personai ir jācenšas iegūt zināšanas par likumu, bet likuma nezināšana pasargā no soda tikai īpašos gadījumos.⁵⁴⁹

Vērtējot maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) juridiskās sekas, spēkā ir princips, saskaņā ar kuru personas nodarījums novērtējams pēc tiem apstākļiem, ko viņa apzinājās (kaut arī par tiem viņai bija maldīgs priekšstats). Pastāvot atšķirībai starp personas priekšstatu un realitāti, izšķirošs ir viņas priekšstats.⁵⁵⁰ Nodarījums juridiski novērtējams tā, it kā personas priekšstats būtu pareizs (atbilstu reālajai situācijai).⁵⁵¹

⁵⁴⁷ Ja maldība aprobežojas ar kādu nodarījuma elementu, citiem vārdiem sakot, tā neattiecas uz nodarījuma kopvērtējumu, ir pieļauta maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda). Pretējā gadījumā ir pieļauta maldība par aizliegumu (juridiskās kļūdas paveids) K.Marxen. Der Fall des Monats im Strafrecht. Famos. 11/2006, S. 3. Pieejams: <http://famos.jura.uni-wuerzburg.de/2006/11/waffenschein-fall/> (skatīts 17.09.2021.).

⁵⁴⁸ Ibid, S. 2.

⁵⁴⁹ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 04.04.2003., BGE 129 IV 238, 12. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4129238.html> (skatīts 02.03.2016.).

⁵⁵⁰ Trechsel S. (Hrsg.). Schweizerisches Strafgesetzbuch. Praxiskommentar. Zürich/St.Gallen: Dike Verlag AG, 2008, S. 78.

⁵⁵¹ Trechsel S. (Hrsg.). Schweizerisches Strafgesetzbuch. Praxiskommentar. Zürich/St.Gallen: Dike Verlag AG, 2008, S. 80. Atbilstoši vainas principam personas nodarīto kaitējumu viņai var inkriminēt kā izdarītu tīši (ar nodomu) tiktāl, ciktāl viņa to apzinājusies un gribējusi nodarīt. Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 357.

Šī pieeja atspoguļojas arī to valstu likumos, kuros ir reglamentētas šīs maldības juridiskās sekas.⁵⁵²

Tomēr ne jebkurš objektīvai realitātei neatbilstošs priekšstats ir šķērslis konstatēt nodomu.

Lai atbildētu uz jautājumu, kādos gadījumos maldība ietekmē nodoma konstatēšanu, viens no kritērijiem ir tas, vai tā izpaužas nezināšanas vai nepilnīga/nepareiza priekšstata formā.

Relatīvi vienkāršāk ir novērtēt maldību nezināšanas formā. Ja persona neapzinās, ka pastāv apstākļi, kas nodibina kriminālatbildību, pret attiecīgo noziedzīgā nodarījuma elementu nodoma nav.⁵⁵³ Līdz ar to viņa nav sodāma par tīšu noziedzīgu nodarījumu. Savukārt, ja persona nezina apstākļi, kas veido kvalificētā sastāva pazīmi, ir iespējams sodīt vienīgi par noziedzīgā nodarījuma pamatsastāvu.⁵⁵⁴

Ja maldība izpaužas nepilnīga vai nepareiza priekšstata formā, nozīmi iegūst jautājums, vai maldība ir būtiska vai nebūtiska.

Pēc vispārējā principa nodarījuma apstākļi nav jāzina visās to detaļās. Ir pietiekoši, ja iedomātie un reālie apstākļi ir ekvivalenti.⁵⁵⁵ Šāda maldība nodomu neizslēdz.

Iedomātais un reālais apstākļi uzskatāmi par ekvivalentiem, ja kļūdaini iedomātais apstākļis atbilst tai pašai noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmei kā reāli eksistējošais.

Piemēram, zādzības gadījumā persona maldīgi uzskata, ka manta pieder personai A., lai gan faktiski tā pieder personai B. Gan kļūdaini iedomātais apstākļis (mantas piederība personai A.), gan reāli eksistējošais apstākļis (mantas piederība personai B.) atbilst tai pašai zādzības sastāva pazīmei – sveša manta. Tātad arī tas, ko persona maldīgi iedomājās, atbilst visām zādzības objektīvajām pazīmēm. Līdz ar to šāda maldība nav šķērslis nodoma izdarīt zādzību konstatēšanai.

Šāda pieeja atspoguļojas arī Latvijas krimināltiesību atziņās: kļūda noziedzīga nodarījuma priekšmetā vai cietušā izvēlē neietekmē nodarījuma kvalifikāciju (piemēram, naudas vietā nozagta cita manta, konkrēta cilvēka vietā nogalināts cits), izņemot gadījumus, kad

⁵⁵² Piemēram, Vācijas StGB 16.panta pirmā daļa nosaka: tas, kurš, izdarot nodarījumu, nezina apstākļi, kas pieskaitāms likumā paredzētajam noziedzīgā nodarījuma sastāvam, nerīkojas ar nodomu. Savukārt šī panta otrā daļa nosaka: to, kurš izdarot nodarījumu, kļūdaini saskata apstākļus, kuri veidotu noziedzīga nodarījuma sastāvu, ko paredz vieglāks likums, var sodīt par tīšu izdarīšanu tikai pēc vieglākā likuma.

⁵⁵³ Gropp W. Abschied vom „Doppelirrtum“. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 9/2016, S. 602. Pieejama: http://zis-online.com/dat/artikel/2016_9_1045.pdf (skatīts 11.05.2017.). Turklāt nav svarīgi, kuru noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmi (precīzāk – apstākļi, kas tam atbilst) viņa nezina. Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 351.

⁵⁵⁴ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 351.

⁵⁵⁵ Bindokat H. Irrungen und Wirrungen in der Rechtsprechung über den Verbotsirrtum. Juristenzeitun. 24/1953, S. 749.

noziedzīgā nodarījuma sastāvā ietilpst īpaši norādīts priekšmets (piemēram, narkotikas, ieroči).⁵⁵⁶

Maldība par priekšmetu. Vispārīgais princips, saskaņā ar kuru vainīgā nodoms ir aptvēris visus apstākļus, kas veido noziedzīgu nodarījumu, arī tad, ja maldīgi iedomātie un reālie apstākļi ir ekvivalenti, attiecas arī uz noziedzīga nodarījuma priekšmetu.

Maldībai par priekšmetu nav juridiskas nozīmes, ja faktiskais un maldīgi iedomātais priekšmets atbilst tā paša noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmei.⁵⁵⁷ Piemēram, ja norma paredz sodu tam, kurš pēc mantiska noziedzīga nodarījuma izdarīšanas vainīgajam palīdz slēpt vai atsavināt lietu, kas iegūta, izdarot noziedzīgu nodarījumu (Austrijas StGB 164. panta pirmā daļa), nav juridiskas nozīmes tam, ka faktiski manta iegūta zādzības ceļā, bet apsūdzētais domājis, ka tā iegūta piesavināšanās ceļā.⁵⁵⁸

Abos šajos gadījumos vainīgais apzinājies, ka rīkojas ar mantu, kas iepriekš iegūta, izdarot mantisku noziedzīgu nodarījumu.

Par kontrabandas sastāvu ir norādīts tālāk minētais: ja apsūdzētā maldīgi domāja, ka pāri robežai transportē antīkvārus priekšmetus, lai gan faktiski vestas narkotikas, nepareizs priekšstats par kontrabandas priekšmetu nav šķērslis nodoma atzīšanai. Saskaņā ar likumu kontrabandas priekšmets ir definēts kā “preces, kurām piemērojams ieviešanas nodoklis”. Par kontrabandas priekšmetu var būt arī antīkvāri priekšmeti. Arī par tiem ir jāmaksā nodoklis.

Apsūdzētās arguments, ka viņa nebūtu piedalījies kontrabandā, ja būtu zinājusi, ka pāri robežai tiek vestas narkotikas, nav maldība par apstākli, kas izslēdz nodomu izdarīt kontrabandu, bet gan juridiski nesvarīga maldība par nodarījuma motīvu.⁵⁵⁹

Maldība par cietušo un objektu. Vispārīgais princips, saskaņā ar kuru vainīgā nodoms ir aptvēris visus apstākļus, kas veido noziedzīgu nodarījumu, arī tad, ja maldīgi iedomātie un reālie apstākļi ir ekvivalenti, attiecas arī uz maldību par cietušo personu.

Latvijas krimināltiesību teorijā atzīts, ka gadījumā, ja vainīgais aiz pārskatīšanās noslepkavojis nevis to cilvēku, kuru gribējis nonāvēt, bet citu, nav pamata uzskatīt, ka pieļauta

⁵⁵⁶ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII² nodaļa). Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018, 68. lpp.

⁵⁵⁷ Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 13.10.2005., Geschäftszahl 15Os110/05y. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20051013_OGH0002_0150OS00110_05Y000_000 (skatīts 04.09.2020.). Nepareizam priekšstatam nav nozīmes, ja iedomātais un faktiskais priekšmets juridiski ir līdzvērtīgi. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 11.01.1983., Geschäftszahl 10Os159/82. Pieejama: http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19830111_OGH0002_0100OS00159_820000_0_000 (skatīts 04.09.2020.).

⁵⁵⁸ Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 05.12.1985., Geschäftszahl 13Os169/85. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19851205_OGH0002_0130OS00169_850000_00_000 (skatīts 02.02.2016.).

⁵⁵⁹ Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 11.01.1983., Geschäftszahl 10Os159/82. Pieejama: http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19830111_OGH0002_0100OS00159_820000_0_000 (skatīts 04.09.2020.).

kļūda objektā. Slepkavības objekts ir cita cilvēka dzīvība. Šajā gadījumā prettiesiski atņemta dzīvība citam cilvēkam, tāpēc vainīgais savu nodomu ir realizējis. Kļūda ir bijusi vienīgi cietušajā personā. Tāda kļūda neietekmē vainas formu un noziedzīgā nodarījuma kvalifikāciju.⁵⁶⁰

Šajā piemērā abas personas – faktiski nonāvētā persona un persona, kuru vainīgais gribējis nonāvēt – atbilst tai pašai Krimināllikuma 116. panta pazīmei “cita persona”.

Arī Vācijā šai jautājumā viedoklis ir samērā vienprātīgs – tiešā izdarītāja maldība par personas identitāti (*error in persona*) ir nebūtiska. Līdz ar to viņš ir sodāms par tīšu pabeigtu noziedzīgu nodarījumu,⁵⁶¹ ja vien abas personas (tā, pret, kuru uzbrukums faktiski vērsts, un tā, pret kuru uzbrukumu bija domāts vērsts) no krimināltiesiskā viedokļa ir “līdzvērtīgas”.⁵⁶²

Atšķirīgi nodarījums kvalificējams tad, ja pieļauta maldība par objektu (aizsargātajām interesēm). Tādā gadījumā nodarījums pirmām kārtām ir jākvalificē kā nodomātā nozieguma mēģinājums.

Maldība (kļūda) objektā ir tad, ja vainīgā nodoms bija apdraudēt kādu noteiktu noziedzīga nodarījuma objektu (intereses), bet kļūdas dēļ apdraudētas citas intereses⁵⁶³ vai ar likumu tās nav apdraudētas vispār.⁵⁶⁴

Šāda maldība vienlaikus var ietvert arī maldību par cietušā personu, piemēram, ja nodoms bija noslepkavot personu sakarā ar to, ka viņa izpildījusi savus dienesta pienākumus (Krimināllikuma 118. panta 1. punkts), bet nogalinātais izrādījies cita persona, kurai ar dienesta pienākumu pildīšanu nav nekāda sakara.

Saskaņā ar Latvijas krimināltiesību teorijā valdošo viedokli šāds noziedzīgais nodarījums jākvalificē kā nodomātā nozieguma mēģinājums, jo vēlamo rezultātu vainīgais nav sasniedzis no viņa gribas neatkarīgu apstākļu dēļ (Krimināllikuma 15. panta ceturtais daļa).⁵⁶⁵ Savukārt, ja līdzās iedomātā objekta apdraudējumam nodarīts reāls kaitējums citam objektam, nav pamata apsvērt noziedzīga nodarījuma ideālās kopības inkriminēšanu, jo šāda kvalifikācija būtu pretrunā dubultās sodīšanas principam (*ne bis in idem*).⁵⁶⁶

Tātad saskaņā ar šo viedokli pastāv normu konkurence.

⁵⁶⁰ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 192. lpp.

⁵⁶¹ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 530.

⁵⁶² Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 667. Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S.535. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 23.01.1958., 4 StR 613/57. Pieejama: <https://www.juris.de/jportal/prev/KORE019058039/registrēta.pieejama> (skatīts 19.10.2020.).

⁵⁶³ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 191. lpp. Liholaja V. Noziedzīgo nodarījumu kvalifikācijas teorētiskie pamati un prakse. Rīga: Firma “AFS”, 2001, 37. lpp.

⁵⁶⁴ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 191. lpp.

⁵⁶⁵ Turpat, 191.-192. lpp.

⁵⁶⁶ Rozenbergs J. Vainas institūts krimināltiesībās un tā nozīme noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijā. Promocijas darbs. Rīga, 2012, 148. lpp.

Autora ieskatā, šāds viedoklis nav pareizs.

Ja maldība par objektu ir saistīta ar maldību par cietušo, kā tas ir minētajā piemērā, veidojas noziedzīgo nodarījumu ideālā kopība. Tāpēc ir nepieciešama papildu kvalifikācija.

Lai pamatotu šo viedokli, ir jāpievēršas normu konkurences un noziedzīgo nodarījumu ideālās kopības norobežošanai.

Normu konkurence ir tad, ja viens nodarījums formāli atbilst vismaz diviem noziedzīgo nodarījumu sastāviem, taču pietiekoša ir vienas normas piemērošana, jo ar to iespējams pilnībā aptvert radīto noziedzīgo kaitējumu (materiālā sastāva sekas vai formāla sastāva apdraudējumu). Savukārt ideālā kopība ir tad, ja viens nodarījums atbilst vismaz diviem noziedzīgo nodarījumu sastāviem, neesot normu konkurences pazīmēm, t. i., kvalifikācija pēc vienas normas neaptver visu noziedzīgo kaitējumu.

Minētajā piemērā kvalifikācija vienīgi par nodomātā nozieguma mēģinājumu neaptver nodarījuma kaitējumu pilnā apjomā, jo bez ievēribas paliek tas, ka cita persona ir nonāvēta. Turklāt šīs sekas ir aptvertas ar nodomu, jo slepkavības pamatsastāva ietvaros maldībai par cietušā identitāti nav nozīmes.

Arī iebildums par dubulto sodīšanu nepārliecina.

Noziedzīgo nodarījumu ideālai kopībai noziedzīgo nodarījumu pazīmju daļēja pārklāšanās ir tipiska. Tomēr tas nav iemesls secināt, ka ideālās kopības inkriminēšana pārkāpj dubultās sodīšanas aizliegumu.

Konkrētajā piemērā reāli radītās sekas (personas nonāvēšana) un iedomāto seku radītais apdraudējums ir divas patstāvīgas sekas, kas netiek inkriminētas divas reizes. Šajā piemērā sakrīt tikai darbība, proti, ar vienu darbību radītas divas dažādas sekas – vienas sekas apdraudējuma formā, otras sekas – reāla kaitējuma formā.⁵⁶⁷

Maldības virziens. Nosakot maldības par nodarījuma apstākļiem juridiskās sekas, nozīme ir arī tam, vai personas priekšstats ir labvēlīgāks vai nelabvēlīgāks par faktisko situāciju. Lai gan abos gadījumos nodarījums vērtējams tā, it kā personas nepareizais priekšstats atbilstu reālajai situācijai, atšķirīgs ir iegūtais rezultāts (juridiskās sekas):

⁵⁶⁷ Arī Krievijas krimināltiesību teorijā šādu situāciju kvalifikācija ir strīdīga. Ir piedāvāti šādi kvalifikācijas varianti:

- tikai pēc panta, kas paredz atbildību par slepkavības pamatsastāvu, tādā veidā bez ievēribas atstājot vainīgās personas mērķi realizēt slepkavības kvalificēto sastāvu, piemēram, izdarīt grūtnieces slepkavību (atbilst Krievijas Federācijas Augstākās tiesas judikatūrai sk. Постановление Президиума Верховного Суда Российской Федерации No 420-П07. Обзор судебной практики по уголовным делам Верховного Суда РФ за первый квартал 2008 г. Pieejams: <http://www.supcourt.ru/documents/practice/15076/> (skatīts 13.05.2021.);
- tikai kā kvalificētā sastāva mēģinājumu (atbilst Latvijas krimināltiesību teorijā paustajam viedoklim);
- tikai pēc panta, kas paredz atbildību par kvalificēto slepkavības sastāvu, tādā veidā akcentējot personas subjektīvo attieksmi, taču bez ievēribas atstājot objektīvo situāciju;
- pēc noziedzīgo nodarījumu kopības – pabeigts slepkavības pamatsastāvs un kvalificētā slepkavības sastāva mēģinājums. Прохоров А.Ю. Институт ошибки в романо-германском уголовном праве: компаративистский и теоретико-прикладной аспекты. Диссертация. Краснодар: 2014, с. 156.-159.

- maldīgs priekšstats var samazināt atbildības pakāpi, ja persona nezina kādu krimināltiesiski nelabvēlīgu apstākli un/vai maldīgi iedomājas krimināltiesiski labvēlīgāku apstākli,⁵⁶⁸
- maldīgs priekšstats var pastiprināt atbildības pakāpi, ja persona nezina kādu krimināltiesiski labvēlīgu apstākli un/vai maldīgi iedomājas krimināltiesiski nelabvēlīgāku apstākli,⁵⁶⁹ piemēram, maldīgi uzskata, ka pastāv apstākļi, kas atbilst smagākam noziedzīgam nodarījumam, nekā tiek izdarīts faktiski.⁵⁷⁰

Maldīgs priekšstats, kas ir nelabvēlīgāks par faktisko situāciju, tiek dēvēts arī par apgriezto (pretējo) maldību (*umgekehrter Irrtum* – vācu val.).⁵⁷¹ Ja persona maldīgi uzskata, ka pastāv tāds apstāklis, kas objektīvi ir kriminālatbildības nosacījums, pieļauta tā dēvētā “apgrieztā maldība par nodarījuma apstākļiem” (*umgekehrter Tatbestandsirrtum* – vācu val.). Persona iedomājas neeksistējošu apstākli, kuram iztrūkstot iedomātā noziedzīgā nodarījuma sastāva pabeigšana nav iespējama. Tomēr šādā gadījumā izpildījušās nederīga mēģinājuma pazīmes.⁵⁷²

Maldīgs priekšstats ir nelabvēlīgāks salīdzinoši ar reālo situāciju arī tad, ja persona izmanto līdzekļus vai priekšmetus, kas, viņai neapzinoties, izrādījušies nederīgi noziedzīgā rezultāta sasniegšanai.⁵⁷³ Piemēram, persona uzskata, ka pārdod viltotu zelta monētu, un tādā veidā viņa vēlas apkrāpt pircēju. Taču izrādās, ka monēta ir īsta. Šis apstāklis negroza monētas pārdevēja nodoma saturu un darījuma nolūku, tāpēc vainīgajam jāatbild par krāpšanas mēģinājumu.⁵⁷⁴

6.3. Maldība par noziedzīga nodarījuma sastāva alternatīvām

Jēdziena raksturojums. Dažkārt vienlaikus var pastāvēt divi pretēji nepareizi priekšstati – viens nezināšanas formā un otrs pozitīvs (maldīga pieņēmuma formā).⁵⁷⁵ Tas ir iespējams gadījumā, ja persona objektīvi izdara kādu noziedzīga nodarījuma sastāva alternatīvu, to

⁵⁶⁸ Exner T. Kompendium der strafrechtlichen Irrtumslehre. Zeitschrift für das Juristische Studium. 5/2009, S. 516.

⁵⁶⁹ Ibid. S. 516.

⁵⁷⁰ Rozenbergs J. Vainas institūts krimināltiesībās un tā nozīme noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijā. Promocijas darbs. Rīga, 2012, 154. lpp.

⁵⁷¹ Exner T. Kompendium der strafrechtlichen Irrtumslehre. Zeitschrift für das Juristische Studium. 5/2009, S. 522.

⁵⁷² Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 17.10.1996., 4 StR 389/96, 16. rdk. Pieejams: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/4/96/4-389-96.php3> (skatīts 14.10.2021.).

⁵⁷³ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII² nodaļa). Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018, 69. lpp. Liholaja V. Noziedzīgo nodarījumu kvalifikācijas teorētiskie pamati un prakse. Rīga: Firma “AFS”, 2001, 38. lpp.

⁵⁷⁴ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 194. lpp.

⁵⁷⁵ Matejko Ch. Die allgemeine Irrtumsdogmatik vor neuen Herausforderungen – der Variantenirrtum im Rahmen der Umweltschutzatbestände. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 5/2006, S. 206.

neapzinoties, bet vienlaikus maldīgi uzskata, ka pastāv apstākļi, kas atbilst citam alternatīvam sastāvam.⁵⁷⁶

Piemēram, Krimināllikuma 175. panta trešajā daļā ir paredzēta atbildība par zādzību no dzīvokļa vai citas telpas. Konkrētajā situācijā persona maldīgi domā, ka izdara zādzību no dzīvokļa, lai gan tas ir birojs, kas vienīgi atgādina dzīvokli. Šādā gadījumā objektīvi ir izdarīta zādzība no “citas telpas”, taču subjektīvi persona apzinājās apstākļus, kas atbilst zādzībai no dzīvokļa.

Šādi gadījumi tiek apzīmēti kā maldība par noziedzīga nodarījuma sastāva alternatīvām (*Irrtum über Tatbestandsalternativen* – vācu val.),⁵⁷⁷ divkāršā maldība par nodarījuma apstākļiem (*doppelter Tatbestandsirrtum* – vācu val.)⁵⁷⁸ vai vienkārši “divkāršā maldība” (*Doppelirrtum* – vācu val.).⁵⁷⁹

Tas, vai abas sastāva alternatīvas atrodas vienā vai dažādās normās, nav izšķiroši. Izšķiroša ir šo sastāvu līdzība jeb radniecības pakāpe. Tāpēc divkāršā maldība iespējama, piemēram, arī tad, ja persona veidlapā norāda nepatiesas ziņas, lai, maldinot citu personu, prettiesiski iegūtu citas personas mantu (subjektīvi domāts izdarīt krāpšanu, par ko paredzēta atbildība Krimināllikuma 177. pantā), taču faktiski vēlāk veidlapu apstrādā dators, tāpēc mantisks labums iegūts automatizēti (objektīvi izdarīta datorkrāpšana – Krimināllikuma 177.¹ pants).

Cits piemērs: persona maldīgi uzskata, ka iznīcina pierādījumus krimināllietā (subjektīvi domāts izdarīt Krimināllikuma 307. pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu), neapzinoties, ka faktiski iznīcina dokumentu, kas piešķir tiesības (objektīvi izdarīts Krimināllikuma 275. pantā paredzētais noziedzīgais nodarījums).

Palielinoties alternatīvo sastāvu daudzveidībai likumā, pieaug arī šādas maldības varbūtība.⁵⁸⁰ Līdz ar to aktualizējas jautājums, kā ir kvalificējami šādi nodarījumi.⁵⁸¹

Latvijā šī problemātika līdz šim nav apzināta. Arī Vācijā tā vienīgi pamazām iegūst tiesību zinātnieku uzmanību.

Juridiskās kvalifikācijas risinājumi (vispārīgs raksturojums). Ja, vērtējot divkāršo maldību, uzskatītu, ka nodoms neaptver pazīmi, kuru persona neapzinājās, atbildība labākajā

⁵⁷⁶ Matejko Ch. Die allgemeine Irrtumsdogmatik vor neuen Herausforderungen – der Variantenirrtum im Rahmen der Umweltschutztatbestände. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 5/2006, S. 206.

⁵⁷⁷ Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 669.

⁵⁷⁸ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 351.

⁵⁷⁹ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 504.

⁵⁸⁰ Matejko Ch. Die allgemeine Irrtumsdogmatik vor neuen Herausforderungen – der Variantenirrtum im Rahmen der Umweltschutztatbestände. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 5/2006, S. 206.

⁵⁸¹ Lackner K., Kühl K. Strafgesetzbuch Kommentar. München: Verlag C.H. Beck Verlag, 2014, S. 141.

gadījumā būtu iespējama par nederīgu (maldīgi iedomātā) nozieguma mēģinājumu,⁵⁸² turklāt tikai tad, ja par to vispār paredzēta atbildība (sk. Krimināllikuma 15. panta sesto daļu). Turpretim, ja uzskatītu, ka persona tā vai citādi gribēja izdarīt noziedzīgu nodarījumu un to arī realizēja, maldība būtu atzīstama par nesvarīgu.⁵⁸³

Vācijas krimināltiesību teorijā izteiktos viedokļus var iedalīt trijās grupās:

- divkāršā maldība vienmēr izslēdz nodomu;⁵⁸⁴
- divkāršā maldība nekad neizslēdz nodomu;⁵⁸⁵
- ir nepieciešams diferencēts vērtējums atkarībā no tā, vai maldīgi iedomātā un faktiski realizētā sastāva alternatīva ietver kvalitatīvi līdzvērtīgu vai atšķirīgu kaitējumu (*ob die vom Täter angenommene und die tatsächlich erfüllte Variante* “*qualitativ verschieden*“ *Unrecht verkörpern oder nicht* – vācu val.).⁵⁸⁶

Lielākā daļa tiesību zinātnieku, kuriem pievienojas arī autors, akceptē pēdējo risinājumu.⁵⁸⁷

Neskaitot gadījumus, ko iespējams atrisināt, piemērojot noteikumus, kas izstrādāti tradicionālajiem faktiskās kļūdas veidiem, tiek nošķirtas šādas alternatīvo sastāvu kombinācijas:

- abi alternatīvie sastāvi ir kvantitatīvās “lielāks-mazāks” (pluss-mīnuss) attiecībās, piemēram, mantas iznīcināšana un bojāšana;
- alternatīvās (satura ziņā šaurākās) pazīmes sīkāk ilustrē vispārīgo (satura ziņā) plašāko pazīmi, piemēram, dzīvoklis un telpa (Krimināllikuma 175. panta trešā daļa);
- alternatīvas pazīmes ir pilnīgi patstāvīgas (nošķirtas).

Saskaņā ar Vācijā valdošo viedokli maldība ir juridiski nozīmīga tikai pēdējā gadījumā.

Juridiskās kvalifikācijas risinājums (valdošais viedoklis). Centieni divkāršo maldību atzīt par nesvarīgu pirmšķietami saskaras ar nepārvaramu šķērslī, proti, ar maldības tiesisko regulējumu (Vācijas StGB 16. pants). Saskaņā ar šo normu ar nodomu nerīkojas tas, kurš, izdarot nodarījumu, nezina apstākli, kas pieskaitāms likumā paredzētajam noziedzīgā nodarījuma sastāvam. Sastāva alternatīva, kas ir izpildījies objektīvi, bezšaubīgi ir apstāklis, kas pieskaitāms likumā paredzētajam noziedzīgā nodarījuma sastāvam. Tāpat nav šaubu, ka persona

⁵⁸² Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 504. To, ka persona nezina kādu no apstākļiem, nevar kompensēt ar to, viņa maldīgi domā, ka tā vietā izpildās cits alternatīvs noziedzīgs nodarījums. Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 352.

⁵⁸³ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 504.

⁵⁸⁴ Matejko Ch. Die allgemeine Irrtumsdogmatik vor neuen Herausforderungen – der Variantenirrtum im Rahmen der Umweltschutztatbestände. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 5/2006, S. 206. Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 669.

⁵⁸⁵ Matejko Ch. Die allgemeine Irrtumsdogmatik vor neuen Herausforderungen – der Variantenirrtum im Rahmen der Umweltschutztatbestände. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 5/2006, S. 206.

⁵⁸⁶ Ibid, S. 206.-207.

⁵⁸⁷ Ibid, S. 206.-207.

nezina šo apstākli, ja nenojauš par tā esību. Nezināšana nepārvēršas par zināšanu vienīgi tāpēc, ka persona maldīgi uzskata, ka ir izpildījusies cita alternatīva, kaut arī līdzīga pazīme.⁵⁸⁸

Neraugoties uz minēto, lielākais vairums gadījumu ir atrisināmi, atbilstoši piemērojot šo tiesisko regulējumu (StGB 16. pantu).⁵⁸⁹

Turpmāk, iepazīstinot ar Vācijā valdošo viedokli, ilustrācijai izmantotas attiecīgas Krimināllikuma normas.

Saskaņā ar Vācijā valdošo viedokli problēmas nerada tie gadījumi, kuru risinājums rodams, piemērojot noteikumus par tradicionālajiem maldības veidiem – maldību par cēloņsakarību, *aberratio ictus* u. c.⁵⁹⁰ Piemēram, ja vainīgais gribējis izdarīt šāvienu uz īpaši aizsargājamu dzīvnieku, taču trāpījis īpaši aizsargājamam augam (Krimināllikuma 115. pants), piemērojami *aberratio ictus* noteikumi.⁵⁹¹

Aberratio ictus (no latīņu valodas – bultas nomaldīšanās) apzīmē gadījumus, kad cēloņsakarības attīstības novirzes rezultātā noziedzīgās sekas radītas citam objektam,⁵⁹² nekā to gribējis vainīgais.⁵⁹³ Piemēram, vainīgais mērķējis uz personu B., taču negaidīti trāpījis personai C., to savainojot.⁵⁹⁴

Vainīgā nodarījums šādos gadījumos jākvalificē saskaņā ar ideālās kopības nosacījumiem – kā mēģinājums tīši nodarīt smagu miesas bojājumu pirmajai personai (vai slepkavības mēģinājums) un kā smaga miesas bojājuma nodarīšana aiz neuzmanības otrai personai.⁵⁹⁵ Tikai tad, ja likums neparedz kriminālatbildību par kaitējuma nodarīšanu aiz neuzmanības, vai arī paredz šādu atbildību, taču nav izpildījusies visi tās nosacījumi (piemēram, pret faktiski radītajām sekām persona rīkojās bez vainas), vainīgais atbild tikai par nozieguma mēģinājumu (pret personu, kurai gribējis nodarīt kaitējumu).⁵⁹⁶

⁵⁸⁸ Matejko Ch. Die allgemeine Irrtumsdogmatik vor neuen Herausforderungen – der Variantenirrtum im Rahmen der Umweltschutztatbestände. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 5/2006, S. 207.

⁵⁸⁹ Ibid, S. 207.

⁵⁹⁰ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 351.-352.

⁵⁹¹ Matejko Ch. Die allgemeine Irrtumsdogmatik vor neuen Herausforderungen – der Variantenirrtum im Rahmen der Umweltschutztatbestände. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 5/2006, S. 207.

⁵⁹² Ar objektu šeit ir domāta nevis viena no četrām noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm, bet gan reāli pastāvošs objekts dabā, pret kuru ir vērsti nodarījums.

⁵⁹³ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 515. Savukārt objekts (persona, priekšmets), kuram vainīgais gribējis nodarīt kaitējumu, paliek neskarts. Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 176.

⁵⁹⁴ *Aberratio ictus* gadījumos nav nozīmes tam, vai laika ziņā darbība un seku iestāšanās ir nošķirama, kā arī tam, vai novirzīšanās nebija paredzama. Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 177.

⁵⁹⁵ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 192. lpp.

⁵⁹⁶ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 178.

Piemērojot šos noteikumus iepriekš minētajam gadījumam, kad vainīgais gribējis izdarīt šāvieni uz īpaši aizsargājamu dzīvnieku, taču trāpījis īpaši aizsargājamam augam, ir izdarāmi šādi secinājumi.

Ja saskaņā ar *aberratio ictus* noteikumiem pat novirzīšanās uz citu līdzvērtīgu objektu (persona = persona) izslēdz atbildību par tīšu pabeigtu noziedzīgu nodarījumu, tas vēl jo vairāk attiecas uz gadījumiem, kad tas, uz ko tēmēts, un tas, kam trāpīts, no likuma viedokļa ir dažādi objekti.⁵⁹⁷ Tāpēc ir iespējama atbildība vienīgi par īpaši aizsargājama dzīvnieka iznīcināšanas mēģinājumu un īpaši aizsargājama augu iznīcināšanu aiz neuzmanības, ja vien nozieguma mēģinājums un neuzmanība saskaņā ar Krimināllikumu konkrētajā gadījumā ir sodāma.⁵⁹⁸

Juridiski nesvarīga maldība ir tad, ja abas alternatīvās pazīmes ir kvantitatīvās “lielāks-mazāks” (pluss-mīnuss) attiecībās, piemēram, mantas iznīcināšana un bojāšana.

Sastāva alternatīva, kas ir izpildījies objektīvi, taču par kuru vainīgais nav īpaši domājis, ir katrā ziņā aptverta ar nodomu tad, ja kvantitatīvā ziņā tā ir kas mazāks par alternatīvu, ko viņš gribējis realizēt. Piemēram, vainīgais maldīgi uzskatījis, ka ir izdevies pilnībā iznīcināt mantu (Krimināllikuma 185. pants), ceļa būvi vai signalizācijas līdzekli (Krimināllikuma 258. pants), taču faktiski notikusi vienīgi bojāšana.

Abas alternatīvas – pilnīga un daļēja iznīcināšana (bojāšana) – atrodas kvantitatīvās “lielāks-mazāks” (pluss-mīnuss) attiecībās. Pilnīga iznīcināšana obligāti ietver daļēju iznīcināšanu (bojāšanu). Tāpēc nodoms, kas ir vērsts uz pilnīgu iznīcināšanu, aptver arī daļēju iznīcināšanu (bojāšanu). Subjektīvā viedokļa un realitātes nesakrītībai nav nozīmes, jo vainīgais apzinājies relevanto nodarījuma apstākli.⁵⁹⁹ Tas, ka vainīgais gribējis sasniegt ko vairāk (konkrētajā piemērā – mantu iznīcināt pilnīgi), nav papildus sodāms kā mēģinājums.⁶⁰⁰ Šo apstākli var ņemt vērā, nosakot sodu.

Apgrieztā situācijā, proti, ja vainīgais gribējis mantu bojāt, taču iznīcinājis to pilnīgi, pirmšķietami liekas, ka maldība ir būtiska.⁶⁰¹ Liekas nepareizi, ja papildu kaitējumu, ko viņš nebija ietvēris savā gribā, inkriminētu kā izdarītu ar nodomu. Tomēr ir iespējams šāds risinājums: vainīgajam ir inkriminējama objektīvi radītajās sekās ietvertā kaitējuma daļa, ko viņš gribējis radīt.⁶⁰² Tātad nodoms aptver pēc apjoma mazāko sastāva alternatīvu (šajā piemērā –

⁵⁹⁷ Matejko Ch. Die allgemeine Irrtumdogmatik vor neuen Herausforderungen – der Variantenirrtum im Rahmen der Umweltschutzatbestände. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 5/2006, S. 207.

⁵⁹⁸ Šī darba ietvaros jautājums, vai Krimināllikuma 115. pants paredz atbildību par īpaši aizsargājamu augu iznīcināšanu arī aiz neuzmanības, tiek atstāts atklāts.

⁵⁹⁹ Die allgemeine Irrtumdogmatik vor neuen Herausforderungen – der Variantenirrtum im Rahmen der Umweltschutzatbestände. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 5/2006, S. 208.

⁶⁰⁰ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 352.

⁶⁰¹ Matejko Ch. Die allgemeine Irrtumdogmatik vor neuen Herausforderungen – der Variantenirrtum im Rahmen der Umweltschutzatbestände. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 5/2006, S. 208.-209.

⁶⁰² Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 352.

daļēju iznīcināšanu vai bojāšanu). Savukārt papildu kaitējums, ko nodoms nav aptvēris, nav jākvalificē kā izdarītu aiz neuzmanības, jo tā pati darbība nevar vienlaikus būt izdarīta tīši un aiz neuzmanības.⁶⁰³

Šī pieeja izmantojama, vērtējot arī dažāda smaguma miesas bojājumus. Piemēram, ja vainīgais gribējis nodarīt smagus miesas bojājumus, bet faktiski nodarījis vidēja smaguma miesas bojājumus, viņš atbild par vidēja smaguma miesas bojājumu tīšu nodarīšanu. Papildu kvalifikācija par smagu miesas bojājumu nodarīšanu aiz neuzmanības nav nepieciešama, jo ideālā kopība starp tīšu un neuzmanīgu miesas bojājumu nodarīšanu tai pašai personai ar vienu darbību nav iespējama.⁶⁰⁴

Maldība ir juridiski nesvarīga arī par tādām sastāva alternatīvām, kas vienīgi sīkāk paskaidro jeb ilustrē vispārīgo terminu (virsterminu),⁶⁰⁵ piemēram:

- Krimināllikuma 175. panta trešajā daļā paredzēta atbildība par zādzību, ja tā izdarīta, iekļūstot dzīvoklī vai citā telpā;
- Krimināllikuma 190. panta pirmajā daļā paredzēta atbildība par muitošanai pakļauto preču vai citu vērtību ieviešanu Latvijas Republikas muitas teritorijā, izmantojot viltotus muitas vai citus dokumentus;
- Krimināllikuma 195. panta pirmajā daļā paredzēta atbildība par noziedzīgi iegūtu finanšu līdzekļu vai citas mantas legalizēšanu.

Pazīmes “telpa”, “dokumenti”, “manta” šajās normās ir virstermins, bet pārējās pazīmes – vienīgi sīkāka tā vienība.

Nav nozīmes, vai saikne starp šaurāko un plašāko sastāva alternatīvu likumā ir izteikta ar vārdu “vai citu”, kā tas ir minētajos piemēros, vai arī pēc virstermina seko apstākļa vārds “it sevišķi”, bet pēc tam sīkāks uzskaitījums. Lai gan tieši otrajā gadījumā šaurāko terminu subordinācija ir acīmredzama, tomēr faktiski tas attiecas arī uz pirmo gadījumu grupu.⁶⁰⁶

No subjektīvās puses visos šajos gadījumos nav nozīmes, vai vainīgais maldīgi domājis, ka izpildījusies visplašākā sastāva alternatīva, lai gan faktiski realizējusies šaurākā. Un otrādi – nav nozīmes, ka vainīgais maldīgi domājis, ka izpildījusies šaurākā alternatīva, lai gan faktiski

⁶⁰³ Vācijas Federālā Augstākā tiesa paskaidrojusi: ja nodarīts kaitējums tam pašam tiesību labumam (aizsargātajai interesei), vienu un to pašu darbību nevar vienlaikus uzskatīt par izdarītu tīši un aiz neuzmanības. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 10.02.2011., 4 StR 576/10, 6. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/4/10/4-576-10.php> (skatīts 10.03.2020.).

⁶⁰⁴ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 11.06.1997., 2 StR 231/97, 4. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/266db946-50a9-4904-9241-bd2646d87815> (skatīts 11.08.2021.).

⁶⁰⁵ Kā piemērs ir izdarīta atsauce uz StGB 328. pantu, kas citstarp paredz atbildību tam, kurš uzglabā, pārvadā, apstrādā vai citādā veidā izmanto kodoldegvielu. Matejko Ch. Die allgemeine Irrtumsdogmatik vor neuen Herausforderungen – der Variantenirrtum im Rahmen der Umweltschutzatbestände. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 5/2006, S. 209. Vispārīgais termins var aprakstīt, piemēram, noziedzīga nodarījuma priekšmetu vai izdarīšanas veidu. Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 504.

⁶⁰⁶ Matejko Ch. Die allgemeine Irrtumsdogmatik vor neuen Herausforderungen – der Variantenirrtum im Rahmen der Umweltschutzatbestände. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 5/2006, S. 209.

realizējusies plašākā. Tāpat nav nozīmes, ka vainīgais sajaucis savā starpā divas šaurākās alternatīvas. Arī pēdējā gadījumā viņš ir apzinājies plašākā termina nosacījumus, jo tie obligāti ir ietverti maldīgajā priekšstatā.⁶⁰⁷

Nemot vērā minēto, ja vainīgais maldīgi domājis, ka izdara kontrabandu, izmantojot muitas dokumentus, lai gan faktiski izmantotais dokuments ir “cits dokuments” Krimināllikuma 190. panta izpratnē, abi izdarīšanas veidi (maldīgi iedomātais un reālais) uzskatāmi par līdzvērtīgiem, jo Krimināllikuma 190. pantā muitas dokumenti ir vienīgi plašāk formulēta izdarīšanas veida “dokumenti” sīkāks dalījums. Vainīgais katrā ziņā apzinājies, ka izmantojis viltotu dokumentu. Līdz ar to viņam ir inkriminējama Krimināllikuma 190. panta pirmā daļa ar pazīmi “viltots dokuments”. Tas pats ir sakāms, ja vainīgais maldīgi domājusi, ka izdara zādzību no dzīvokļa, lai gan faktiski tas ir birojs, kas vienīgi atgādina dzīvokli. Neraugoties uz maldību, vainīgais katrā ziņā apzinājies, ka izdara zādzību no telpas. Līdz ar to inkriminējama Krimināllikuma 175. panta trešā daļa ar kvalificējošo pazīmi “telpa”.

Atšķirīgi ir novērtējama situācija, ja abas sastāva alternatīvas (objektīvi izpildītā un maldīgi iedomātā) ir pilnīgi patstāvīgas.⁶⁰⁸ Piemēram:

- persona veidlapā norāda nepatiesas ziņas, lai, maldinot citu personu, prettiesiski iegūtu mantisku labumu (subjektīvi domāts izdarīt Krimināllikuma 177. pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu – krāpšanu), taču faktiski veidlapu apstrādā dators, tāpēc mantisks labums iegūts automatizēti (objektīvi izdarīta datorkrāpšana Krimināllikuma 177¹. panta izpratnē);
- persona maldīgi uzskata, ka iznīcina pierādījumus krimināllietā (subjektīvi domāts izdarīt Krimināllikuma 307. pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu), neapzinoties, ka faktiski iznīcina dokumentu, kas piešķir tiesības (objektīvi izdarīts Krimināllikuma 275. pantā paredzētais noziedzīgais nodarījums).

Ja sastāva alternatīvas ir pilnīgi patstāvīgas, kā minētajos piemēros, tādu apstākļu nezināšana, kas veido vienu alternatīvo sastāvu, nozīmē, ka atbildība par to nav iespējama. Šo nezināšanu nevar aizstāt to apstākļu zināšana, kas veido citu patstāvīgu (nošķirtu) sastāvu, jo abas sastāva alternatīvas prasa atšķirīgas zināšanas.⁶⁰⁹ Tātad minētajos piemēros nodoms neaptver to sastāva alternatīvu, kas ir izpildījusies faktiski. Līdz ar to ir iespējama atbildība vienīgi par maldīgi iedomātā nozieguma mēģinājumu.⁶¹⁰

Vērtējot iepriekš minētos piemērus, ir izdarāmi šādi secinājumi.

⁶⁰⁷ Matejko Ch. Die allgemeine Irrtumsdogmatik vor neuen Herausforderungen – der Variantenirrtum im Rahmen der Umweltschutzatbestände. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 5/2006, S. 209.

⁶⁰⁸ Exner T. Kompendium der strafrechtlichen Irrtumslehre. Zeitschrift für das Juristische Studium. 5/2009, S. 523.

⁶⁰⁹ Matejko Ch. Die allgemeine Irrtumsdogmatik vor neuen Herausforderungen – der Variantenirrtum im Rahmen der Umweltschutzatbestände. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 5/2006, S. 210.

⁶¹⁰ Exner T. Kompendium der strafrechtlichen Irrtumslehre. Zeitschrift für das Juristische Studium. 5/2009, S. 523.

Ja vainīgais, norādot veidlapā nepatiesas ziņas, domājis maldināt fizisku personu, lai prettiesiski iegūtu mantisku labumu, taču faktiski veidlapu apstrādājis dators, atbildība iestājas vienīgi par krāpšanas mēģinājumu (ciktāl tas ir sodāms saskaņā ar Krimināllikuma 15. panta ceturto daļu), jo fiziskas personas un datora maldināšana nav līdzvērtīgi izdarīšanas veidi. Tie nepārklājas pat daļēji un ir vērsti pret atšķirīgiem objektiem (vienā gadījumā – pret fizisku personu, otrā gadījumā – datoru). To, ka tie ir savstarpēji nošķirti izdarīšanas veidi, apstiprina arī tas, ka datorkrāpšanas sastāvs likumā iekļauts ar mērķi aizpildīt likuma robu, jo maldīties šī vārda īstajā nozīmē var tikai fiziska persona, tāpēc “parastās krāpšanas” sastāvs neaptver gadījumus, kad “maldināta” tehniska iekārta.⁶¹¹

Tas pats sakāms par piemēru, kurā persona, neapzinoties, ka iznīcina dokumentu, kas piešķir tiesības (Krimināllikuma 275. pants), maldīgi uzskata, ka iznīcina pierādījumus krimināllietā (Krimināllikuma 307. pants). Pierādījums krimināllietā un dokuments, kas piešķir tiesības vai atbrīvo no pienākumiem, ir kvalitatīvi atšķirīgi priekšmeti. Pierādījums krimināllietā nav dokumenta, kas piešķir tiesības vai atbrīvo no pienākumiem, speciālgadījums. Līdz ar to atbildība var iestāties vienīgi par mēģinājumu iznīcināt krimināllietas materiālus,⁶¹² ja vien aktuālajā Krimināllikuma redakcijā šī nozieguma mēģinājums ir kriminālsodāms.

Vācijas juridiskajā literatūrā tiek diskutēts arī par to, vai šis pēdējais risinājums – atbildība par nozieguma mēģinājumu, ja sastāva alternatīvas ir patstāvīgas – ir vienīgais iespējamais risinājums. Pastāv arī viedoklis, ka uz šo jautājumu iespējams atbildēt noliedzoši, ja sastāva alternatīvas to kombinācijā kopumā ir uztveramas kā viens nodarījuma apstāklis (StGB 16. panta pirmās daļas izpratnē). Tādā gadījumā maldība ir nenozīmīga. Šāds risinājums tiek pieļauts par iespējamu, ciktāl tas nav pretrunā likuma gribai, proti, ja likums (nodoma aspektā) attiecīgās alternatīvas atzīst par savstarpēji aizvietojamām.⁶¹³

⁶¹¹ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 31.03.2004., 1 StR 482/03. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/03/1-482-03.php3?referer=db> (skatīts 21.05.2022). Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 06.06.2007., 5 StR 127/07. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/5/07/5-127-07.php?referer=db> (skatīts 21.05.2022).

⁶¹² Kvalitatīvi atšķirīgu priekšmetu gadījumā (piemēram, dokuments un tehniskais ieraksts) piemērojami noteikumi par faktisko kļūdu. Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 353.

⁶¹³ Matejko Ch. Die allgemeine Irrtumsdogmatik vor neuen Herausforderungen – der Variantenirrtum im Rahmen der Umweltschutzatbestände. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 5/2006, S. 210.

7. Maldība par nodarījuma juridisko vērtējumu (juridiskā kļūda)

7.1. Vispārīgs raksturojums

Latvijas krimināltiesību teorija. Krimināllikumā nav dota nedz juridiskās kļūdas definīcija, nedz reglamentētas tās tiesiskās sekas. Savukārt krimināltiesību teorijā juridiskā kļūda ir skaidrota kā personas nepareizs priekšstats par savas darbības vai bezdarbības (nodarījuma) tiesiskajām sekām – nodarījuma noziedzīgumu, kvalifikāciju vai piemērojamo sodu.⁶¹⁴

Ievērojot minēto, tīšos noziedzīgos nodarījumos šāda maldība ir pieļauta tad, ja persona apzinās visus apstākļus, kuriem jābūt aptvertiem ar nodomu, taču kļūdaini uzskata, ka:

- ir sodāma pēc cita Krimināllikuma panta, vai nu ar vieglāku, vai smagāku sodu;
- ir izdarījusi vienīgi administratīvu, disciplināru vai civiltiesisku pārkāpumu;
- šāda rīcība ir tiesiski atļauta (to neaizliedz nedz Krimināllikums, nedz cits likums) vai nemaz neaizdomājās, ka viņas rīcība var būt aizliegta.

Tāpat juridiska kļūda pēc būtības ir maldība par nodarījuma juridisko vērtējumu.

Šādi apzīmēt juridisko kļūdu ir rosināts šajā darbā jau iepriekš.

Juridiskās kļūdas sekas parasti ir formulētas šādi: “likuma nezināšana neatbrīvo no atbildības.”

Šis princips ir nostiprināts arī Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likuma 2. panta otrajā daļā: neviens nevar aizbildināties ar oficiālajā izdevumā publicēto tiesību aktu vai oficiālo paziņojumu nezināšanu.

Saskaņā ar Latvijas krimināltiesībās valdošo viedokli juridiskā kļūda (maldība par nodarījuma juridisko vērtējumu) neatbrīvo no atbildības, un no šī principa nav pieļaujami izņēmumi.⁶¹⁵ Šāda kļūda neietekmē nedz noziedzīgā nodarījuma tīšo raksturu,⁶¹⁶ nedz kriminālatbildību.⁶¹⁷ Prettiesiskums, kas nozīmē darbības vai bezdarbības normatīvu aizliegumu, paredzot to kā kriminālsodāmu nodarījumu ar attiecīgu soda piedraudējumu, nav noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme, tāpēc personas vainīgums pret prettiesiskumu nav jāvērtē, jo

⁶¹⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski-praktiskais komentārs. 1. grāmata. Vispārīgā daļa. Rīga: firma „AFS”, 2003, 58. lpp. Blūma M. Padomju krimināltiesības: Vispārīgā daļa. Rīga: P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte, 1977, 79. lpp. Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 190.-191. lpp.

⁶¹⁵ Beļska A. Noziedzīga nodarījuma izpratne Latvijas un Amerikas savienoto valstu krimināltiesībās. Promocijas darbs. Rīga, 2012. 169. lpp. Autore izņēmumu pieļauj, ja pieļauti trūkumi konkrētajā tiesību aktā vai tā pieņemšanas un izsludināšanas kārtībā. Turpat, 169.-170. lpp.

⁶¹⁶ Latvijas PSR Kriminālkodeksa komentāri. Dzenītis J., Niedre A. (zin.red.). Rīga: Avots, 1982, 46. lpp.

⁶¹⁷ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski-praktiskais komentārs. 1. grāmata. Vispārīgā daļa. Rīga: firma „AFS”, 2003, 58. lpp. Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 190.-191. lpp. Liholaja V. Noziedzīgo nodarījumu kvalifikācijas teorētiskie pamati un prakse. Rīga: Firma “AFS”, 2001, 37. lpp. Rozenbergs J. Vainas institūts krimināltiesībās un tā nozīme noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijā. Promocijas darbs. Rīga, 2012, 146. lpp. Latvijas PSR Kriminālkodeksa komentāri. Dzenītis J., Niedre A. (zin.red.). Rīga: Avots, 1982, 46. lpp. Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII² nodaļa). Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018, 69. lpp.

atsaukšanās uz likuma (arī cita normatīva akta) nezināšanu personu no kriminālatbildības neatbrīvo.⁶¹⁸

Vienīgi dažos avotos norādīts, ka šādu maldību var ņemt vērā, nosakot sodu,⁶¹⁹ kā atbildību mīkstinošu apstākli.⁶²⁰

Latvijas tiesu prakse. Arī Latvijas tiesas dažkārt atsauca uz šo principu.

Piemēram, krimināllietā, kurā celta apsūdzība par Krimināllikuma 221.² panta otrajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, t. i., par nelikumīgu alkoholisko dzērienu izgatavošanu un glabāšanu lielā apmērā, pirmās instances tiesa norādīja: “apsūdzētā vaina ir pierādīta [...] arī ar paša /pers. A/ paskaidroto, kurš pēc būtības nenoliedza, ka ir tecinājis kandžu, nenoliedza arī nelikumīgā alkohola daudzumu un tajā esošā absolūtā spirta daudzumu. [...] Lai arī apsūdzētais norādīja, ka nepārzinot likumus, likumu nezināšana neatbrīvo no atbildības, kamdēļ apsūdzētais par izdarīto ir sodāms.”⁶²¹

Atsauce uz šo principu, taisot notiesājošu spriedumu, ir atrodama arī citās lietās, piemēram, par Krimināllikuma 218. panta otrajā daļā⁶²² un 109. panta otrajā daļā⁶²³ paredzēto noziedzīgo nodarījumu.

Uz šo principu vairākkārt atsaukusies arī kasācijas instances tiesa.

Vienā no tās nolēmumiem ir norādīts: “No tiesību normu objektivitātes principa loģiski un pašsaprotami izriet, ka normas nezināšana neatbrīvo personu no atbildības par tās pārkāpšanu, ja vien valsts ir iepriekš spērusi visus no tās saprātīgi gaidāmos soļus, lai padarītu šīs normas saturu viņai objektīvi pieejamu. Vai pati persona ir izmantojusi šo iespēju un patiešām centusies noskaidrot savas tiesības un pienākumus, par to principā ir atbildīga viņa pati. Šī atziņa ir atspoguļota likuma “Par likumu un citu Saeimas, Valsts prezidenta un Ministru kabineta pieņemto aktu izsludināšanas, publicēšanas, spēkā stāšanās kārtību un spēkā esamību” 7. pantā: “Spēkā esošie likumi un Ministru kabineta noteikumi ir saistoši visā Latvijas teritorijā, un

⁶¹⁸ Krastiņš U. Vaina noziedzīgos nodarījumos ar saliktu sastāvu. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2011. 19. jūlijs, nr. 29.

⁶¹⁹ Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 190. lpp.

⁶²⁰ Latvijas PSR Kriminālkodeksa komentāri. Dzenītis J., Niedre A. (zin.red.). Rīga: Avots, 1982, 46. lpp. Vienīgi tad, ja noziegums izpaužas kādu obligātu noteikumu tīšā pārkāpšanā, tad šo noteikumu nezināšana no personas gribas neatkarīgu iemeslu dēļ var pilnīgi izslēgt viņas kriminālatbildību. Turpat, 46. lpp.

⁶²¹ Valmieras rajona tiesas 2013. gada 4. oktobra spriedums lietā Nr. K39-0138-13/5. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> (skatīts 12.06.2020.).

⁶²² Valmieras rajona tiesas 2013. gada 8. novembra spriedums lietā Nr. K39-0022-13/5. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> (skatīts 12.06.2020.).

⁶²³ Limbažu rajona tiesas 2014. gada 20. novembra spriedums lietā Nr. K21-0139-14/2. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> (skatīts 12.06.2020.).

neviens nevar aizbildināties ar to nezināšanu. Likumu un Ministru kabineta noteikumu nezināšana neatbrīvo no atbildības.”⁶²⁴

Šis princips piemērots pat konstatējot, ka apsūdzētie pirms aizliegtās vielas iegādes un realizācijas mēģināja skaidrot iespējamo kriminālatbildības risku, saņemot no valsts kompetentās iestādes atbildi, ka konkrētā viela aizliegto vielu sarakstā nav iekļauta. Neraugoties uz to, apsūdzētie vēlāk notiesāti par Krimināllikuma 253.¹ panta trešajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, piemērojot brīvības atņemšanu uz pieciem gadiem. Augstākā tiesa notiesājošo spriedumu atstāja negrozītu, atsaucoties uz principu “likuma nezināšana neatbrīvo no atbildības”.⁶²⁵

Minētā lieta šajā darbā sīkāk analizēta jau iepriekš, secinot, ka kļūdainās informācijas dēļ, pirmām kārtām, ir apšaubāma subjektīvās puses (tieša nodoma) esība. Tomēr, pat tādā gadījumā, ja pieņemtu, ka tiešs nodoms ir pierādīts un šī maldība vērtējama vienīgi kā juridiska kļūda, rodas šādi jautājumi:

- vai valsts patiešām ir spējusi visus no tās saprātīgi sagaidāmos soļus, lai padarītu normas saturu personai objektīvi pieejamu, kā to uzsver kasācijas instances tiesa, ja pat kompetentā valsts iestāde kļūdījās, atbildot informācijas pieprasītājiem;
- vai apsūdzētie nebija noskaidrojuši savas tiesības un pienākumus, vērsoties kompetentajā valsts iestādē.

Turklāt šī lieta liek aizdomāties par to, vai valsts nodrošinājusi sodīšanas paredzamību, kā to prasa Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk – ECT).

ECT uzskata, ka sodīšanas paredzamības princips netiek pārkāpts, ja personai, ievērojot konkrētos apstākļus, ir nepieciešams vērsties pēc juridiska padoma, izzinot rīcības iespējamās tiesiskās sekas.⁶²⁶ Tomēr, vai šis standarts ir ievērots, ja pat kompetentā valsts iestāde izsniegusi kļūdainu uzziņu?

7.2. Principa “likuma nezināšana neatbrīvo no atbildības” vēsturiskā attīstība

Vēsturiski principam “likuma nezināšana neatbrīvo no atbildības” ne vienmēr piemītis absolūts raksturs.

⁶²⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013. gada 5. decembra lēmums lietā Nr. SKK-576/13. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> (skatīts 12.06.2020.).

⁶²⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2015. gada 26. jūnija lēmums lietā Nr. SKK-69/15. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> (skatīts 12.06.2020.).

⁶²⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1996. gada 15. novembra spriedums lietā *Cantoni v. France* (iesnieguma nr. 17862/91), 35.-36. rdk. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58068> (skatīts 13.04.2022.). Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013. gada 25. jūlija spriedums lietā *Khodorkovskiy and Lebedev* (iesnieguma nr. 11082/06, 13772/05), 779. rdk. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122697> (skatīts 13.04.2022.).

Princips “likuma nezināšana kaitē” jeb, citiem vārdiem, “neatbrīvo no atbildības” nāk no grieķu un romiešu tiesībām.

Tradicionālo priekšstatu par šo tiesību institūtu sniedz šāds skaidrojums: pēc seniem pasaules uzskatiem, kuri pārņemti no romiešiem, tiesības nebija nekas cits kā dievišķās tiesības, tas ir dabas likums. Bet, tā kā dabas likumu iedarbība nav atkarīga no zināšanas vai nezināšanas, neviens nevar sevi attaisnot un vainot dabas likumus par nepareizu iedarbību uz cilvēku.⁶²⁷

Pirmās cilvēku laicīgās tiesības izpaudās kā ieraduma tiesības, kuras bija zināmas ikkatram. Gadījumos, kad tiesības radās tautas sapulcēs, tās bija zināmas katram pilngadīgam sapulces loceklim. Ja kāds nebija gājis uz sapulci un tādēļ nezināja tur noteiktās tiesības, viņš pats bija šajā nezināšanā vainīgs un nekādus iebildumus nevarēja celt. Vispārīgi runājot, senās tiesības bija maz sarežģītas un katram saprotamas.⁶²⁸ Izņēmumi piemēroti tikai tad, ja persona varēja pierādīt, ka nav bijusi iespēja iegūt informāciju par attiecīgo likumu.⁶²⁹

Iepriekš minētais var radīt iespaidu par principa absolūto raksturu jau kopš tā pirmsākumiem, tomēr, kā atklāj šo avotu pētnieki, tas ir maldīgi.

Neieslīgstot vēsturiskās attīstības detaļās, viens no galvenajiem konstatējumiem ir šāds: jau viduslaikos pastāvēja uzskats, ka maldība par nodarījuma juridisko vērtējumu (juridiska kļūda) var būt apstāklis, kas ietekmē personas atbildības apjomu.

Kanoniskajās tiesībās būtisku ieguldījumu juridiskās kļūdas izpratnē 13. gadsimtā devis Akvīnas Toms.⁶³⁰ Viņa ievērojamākais darbs ”Teoloģijas summa” (“*Summa Theologiae*” jeb “*Summa Theologica*”) ir savdabīga viduslaiku oficiālās ideoloģijas enciklopēdija.⁶³¹

Pārmērīgi strikti (iespējams, kļūdaini) izprasto juridiskās kļūdas tiesību institūtu Senās Romas tiesībās⁶³² viņš ierobežoja saprātīgā apjomā. Saskaņā ar šo mācību juridiska kļūda nav absolūti nebūtiska, bet gan nepārvaramas maldības dēļ (*error iuris invincibilis*) izslēdz vainu pilnībā, savukārt pārvarama maldība (*error iuris vincibilis*) mazina vainas pakāpi.⁶³³ Tas, kurš, maldīgi domājot, ka viņam ir tiesības, nonāvē citu personu, viņu nonāvē apzināti, taču viņa vaina (nodarījuma peļamība), ja maldība bija nenovēršama, ir izslēgta. Savukārt, ja, piemērojot nepieciešamo rūpību, maldība bija novēršama, peļamība atbilstoši piedodamības pakāpei ir

⁶²⁷ V.Sinaiskis. Likuma nezināšana. Jurists. 3/1929, 67. lpp.

⁶²⁸ Turpat, 67. lpp.

⁶²⁹ Прохоров А.Ю. Институт ошибки в романо-германском уголовном праве: компаративистский и теоретико-прикладной аспекты. Диссертация. Краснодар: 2014, с. 36.

⁶³⁰ Paul K. Ryu, Silving H. Error juris: comparative study. The University of Chicago Law review. 3/1957, p. 427.-428.

⁶³¹ Pieejams: https://vesture.eu/Toms_no_Akv%C4%ABnas (skatīts 18.03.2021.).

⁶³² Tradicionālajiem kontinentālās Eiropas un angļu-sakšu tiesību noteikumiem par juridisko kļūdu ir kopīgas saknes romiešu tiesībās, ko agrīnie kanonisko tiesību pārstāvji interpretējuši, iespējams, nepareizi. Līdz ar to neizbērna, ka abas tiesību sistēmas attīstījušas identisku pamatpozīciju, ko vislabāk izsaka teiciens – maldība par faktu atvaino (attaisno), bet maldība par likumu neattaisno. Paul K. Ryu, Silving H. Error juris: comparative study. The University of Chicago Law review. 3/1957, p. 435.

⁶³³ Kaufmann A. Die Parallelwertung in der Laiensphäre. Ein sprachphilosophischer Beitrag zur allgemeinen Verbrechenslehre. Bayerische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Sitzungsbericht. 4/1982, S. 7.

mazināta. Tas bija sholastiskās mācības fundamentālais ieskats, sekojot Akvīnas Tomam: *ignorantia juris invincibilis* (nenovēršama maldība par tiesībām) izslēdz vainu, *ignorantia vincibilis* (novēršama maldība) – mazina to.⁶³⁴

Tiek uzskatīts, ka minētā mācība pēc būtības ir vienīgi Aristoteļa mācības tālāka izstrāde.⁶³⁵

Akvīnas Toma mācība radīja šādus jautājumus:

- kad likuma nezināšana ir vainojama;
- kas pārkāpējam ir jāzina, lai viņš būtu atbildīgs kā persona, kura zina likumu.

Šai sakarā norādīts: likuma nezināšana ir radusies bez vainas tad, ja tā ir nepārvarama, ja persona nespēj to novērst, neraugoties uz pieliktajiem morālajiem pūliņiem. Savukārt, ja šīs zināšanas iegūt bija iespējams, vainojamība variē atkarībā no pieliktajiem pūliņiem to novērst. Tātad nezināšana var būt rupja vai viegla.⁶³⁶

Kas attiecas uz nepieciešamajām zināšanām, dominējošs bija princips, saskaņā ar kuru vienīgi soda nezināšana no atbildības neatbrīvo. Tāpat nav nepieciešamas zināšanas par krimināllikuma normu, ja vien pārkāpējs zinājis, ka darbību aizliedz Dievišķais likums (*Divine Law* – angļu val.).⁶³⁷

Vienlaikus atzīmējams, ka viduslaiku tiesībās juridiska kļūda krimināltiesībās reti uzskatīta par attaisnojamu. Saskaņā ar kanoniskajām tiesībām, kas lielā mērā balstījās uz romiešu tiesībām, juridiskai kļūdai pa daļai bija attaisnojošs (atvainojošs) spēks (*entschuldigende Kraft* – vācu val.), taču pamatā vienīgi civiltiesību laukā, jo krimināltiesības, neskaitot izzūdošus izņēmuma gadījumus, bija identiskas ar dabas tiesībām (*iuris naturalis*).⁶³⁸ Piemēram, maldība par pavēli darīt labu un izvairīties no ļaunā vai aizliegumu nodarīt kaitējumu citiem nekad nav atvainojama (attaisnojama).⁶³⁹ Turpretim atvainojama (attaisnojama) maldība ir jo drīzāk iespējama, jo vairāk noteikumi “iet detaļās”, tāpēc attālinās no vispārīgajiem principiem.⁶⁴⁰ Līdz ar to maldība par krimināllikumu parasti bija nepierādāma (*not provable* – angļu val.) vai arī tā bija vainojama, ja konkrēto likumu bija viegli zināt tāpēc, ka tas korespondē ar baznīcas mācību

⁶³⁴ Welzel H. Der Irrtum über die Rechtswidrigkeit des Handelns. Süddeutsche Juristen-Zeitung, 7/1948, S. 371.

⁶³⁵ Kaufmann A. Die Parallelwertung in der Laiensphäre. Ein sprachphilosophischer Beitrag zur allgemeinen Verbrechenslehre. Bayerische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Sitzungsbericht. 4/1982, S. 7.

⁶³⁶ Paul K. Ryu, Silving H. Error juris: comparative study. The University of Chicago Law review. 3/1957, p. 428.

⁶³⁷ Ibid, p. 428.

⁶³⁸ Kaufmann A. Die Parallelwertung in der Laiensphäre. Ein sprachphilosophischer Beitrag zur allgemeinen Verbrechenslehre. Bayerische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Sitzungsbericht. 4/1982, S. 6.

⁶³⁹ Ibid, S. 7.

⁶⁴⁰ Ibid, S. 7.

vai *naturalis ratio*, vai arī personai, ņemot vērā viņas stāvokli, likums bija jāzina. Un tikai tāda likuma nezināšana, ko bija grūti zināt vai kas bija neskaidrs/nesaprotams, bija attaisnojama.⁶⁴¹

Vēlākos gadsimtos iezīmējās tendence principu “likuma nezināšana kaitē” absolutizēt. Cēloņi tam bija daudzveidīgi. Dažādās tiesību sistēmās tie atšķirās. Kontinentālās Eiropas vēsturē prezumpcijas pieaugums bija cieši saistīts ar pierādījumu sloga pārvešanu uz apsūdzību inkvizīcijas procesā.⁶⁴² Tāpat viens no iemesliem bija arguments, ka likuma spēks stipri mazinātos, ja noteiktu pretējo vai pielaistu plašus izņēmumus no šī principa. Līdz ar to individuālā interese ir jāupurē kolektīvajai.⁶⁴³

Neraugoties uz minēto, Akvīnas Toma mācība līdz pat 20. gadsimta vidum Vācijā saglabāja būtiskākos tās elementus, tostarp bija pieņemts nošķirt to, vai juridiska kļūda ir pieļauta par civiltiesību vai krimināltiesību normu. Pirmajā gadījumā tai varēja būt juridiska nozīme, otrajā – ne.

Šī mācība atspoguļojās arī Vācijas Reiha tiesas judikatūrā.⁶⁴⁴

Vācijas Reiha tiesa maldību par tiesībām iedalīja krimināltiesiskā maldībā, kas vienmēr ir nesvarīga, un ārpuskrimināltiesiskā maldībā, kas pielīdzināta maldībai par nodarījuma apstākļiem (faktiskai kļūdai).⁶⁴⁵

Tiesu prakses maiņa notika tikai 1952. gadā, taču joprojām tika saglabāts nošķirums attaisnojama (bez vainas radusies jeb nepārvarama) maldība un neattaisnojama (vainojama jeb pārvarama) maldība.

Šāds dalījums mūsdienās ir ieguvis likuma spēku ne tikai Vācijā, bet arī Austrijā un Šveicē.

Zīmīgi, ka krietni agrāk (salīdzinot ar vāciski runājošām valstīm) šis princips tika iestrādāts Latvijas 1933. gada Soda likuma 41. panta trešajā daļā, kurā bija noteikts, ka, ja ar soda piedraudējumu noliegta nodarījuma izdarītājs ne tikai nav zinājis, bet arī nav varējis zināt par nodarītā aizliegumu, tad šāds nodarījums nav viņam par vainu pieskaitāms.

Komentāros par šo normu tika norādīts, ka, sekojot jaunākam juridisko atziņu virzienam, kodekss tiecas zināmā mērā atkāpties no noteikuma, kuru līdz šim uzskatīja par neapstrīdamu

⁶⁴¹ Stuckenberg C.F. Problems of ‘Subjective Imputation’ in Domestic and International Criminal Law. *Journal of International Criminal Justice*.12/2014, p. 321.

⁶⁴² Paul K. Ryu, Silving H. Error juris: comparative study. *The University of Chicago Law review*. 3/1957, p. 427. Viens no pirmajiem tiesību avotiem, kuros *expressis verbis* norādītas maldības par krimināllikumam juridiskās sekas, bija Austrijas 1803. gada Krimināllikums, kas noteica, ka neviens nav attaisnojams par spēkā esošā likuma nezināšanu, jo tajā aprakstītie pārkāpumi ir nepārprotami. Stuckenberg C.F. Problems of ‘Subjective Imputation’ in Domestic and International Criminal Law. *Journal of International Criminal Justice*.12/2014, p. 321.

⁶⁴³ V.Sinaiskis. Likuma nezināšana. *Jurists*. 3/1929, 67. lpp.

⁶⁴⁴ Kaufmann A. Die Parallelwertung in der Laiensphäre. Ein sprachphilosophischer Beitrag zur allgemeinen Verbrechenslehre. *Bayerische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Sitzungsbericht*. 4/1982, S. 6. Analoga pieeja angļu-sakšu tiesībās – Paul K. Ryu, Silving H. Error juris: comparative study. *The University of Chicago Law review*. 3/1957, p. 435.

⁶⁴⁵ Roxin C. *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I*. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 928.

aksiomu, ka nevar aizbildināties ar likuma nezināšanu. Lai gan tādi gadījumi ir ļoti reti, tomēr tādi iespējami. Turklāt šāds izņēmums no vispārējā noteikuma jāpierāda tam, kas uz to atsaucas, t. i., apsūdzētajam.⁶⁴⁶

Minētais tiesiskais regulējums pēc satura ir ļoti tuvs mūsdienās spēkā esošajam tiesiskajam regulējumam Vācijā, Austrijā un Šveicē.

Šī tiesiskā regulējuma un tā piemērošanas prakses izpēte ir viens no šī darba uzdevumiem, lai noskaidrotu, pie kādiem nosacījumiem maldība par nodarījuma juridisko vērtējumu (juridiskā kļūda) ir atzīstama par tādu, kas radusies bez vainas (tā ir nenovēršama jeb nepārvarama), bet kādos – par vainojamu (novēršamu).

Šī jautājuma izpēte ir nepieciešama vēl jo vairāk tāpēc, ka atkāpes no principa “likuma nezināšana neatbrīvo no atbildības” nav tikai Vācijas, Austrijas un Šveices krimināltiesību īpatnība. Tiesiskajam regulējumam kļūstot komplicētākam, arvien vairāk tiek runāts par nepieciešamību noteiktās situācijās atkāpties no principa “likuma nezināšana neatbrīvo no atbildības” arī citās valstīs.⁶⁴⁷

Arī citu valstu krimināllikumos ir iekļautas attiecīgas tiesību normas.

Piemēram, Igaunijas Sodu likuma 39. pants nosaka: ir uzskatāms, ka persona rīkojusies bez vainas, ja tā nespēj saprast savas rīcības prettiesiskumu un nevar izvairīties no šīs kļūdas. Ja likumpārkāpējs spēj izvairīties no kļūdas, tiesa var piemērot šā kodeksa 60. panta noteikumus (mīkstināt sodu).⁶⁴⁸

Līdzīgs tiesiskais regulējums ir paredzēts Francijā⁶⁴⁹ un Polijā.⁶⁵⁰

Saskaņā ar ASV Paraugkriminālkodeksu, kas izstrādāts 1962. gadā, juridiskā “kļūda” izņēmuma kārtā var izslēgt atbildību, ja persona uzskata, ka neizdara pārkāpumu, un ja: 1) viņa paļaujas uz oficiālu, bet kļūdainu likuma regulējumu; 2) likums vēl nav publicēts; 3) persona paļaujas uz oficiālu, bet kļūdainu tiesību normu interpretāciju; vai arī 4) viņa paļaujas uz kļūdainu tiesas spriedumu.⁶⁵¹

Ievērojot minēto, krimināltiesībās iezīmējas vispārēja tendence izņēmuma gadījumos atkāpties no principa “likuma nezināšana nekaitē”.

⁶⁴⁶ Mincs P., Ēlers H., Jakobi P., Lauva J. 1933. gada 24. aprīļa Sodu likums ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem, kā arī ar alfabētisko un citiem radītājiem. Rīga: neoficiāls izdevums, 1934, 19. lpp.

⁶⁴⁷ Pastāv arvien pieaugoša starptautiska tendence atzīt maldību par krimināllikumu kā aizstāvības līdzekli. Stuckenberg C.F. Problems of ‘Subjective Imputation’ in Domestic and International Criminal Law. Journal of International Criminal Justice. 12/2014, p. 322.

⁶⁴⁸ Igaunijas Sodu likums angļu valodā. Pieejams: https://www.legislationline.org/download/id/9098/file/EST_CC_as%20of%20May%202021.pdf (skatīts 02.12.2021.).

⁶⁴⁹ Judins A. Kriminālatbildības izslēdzamības apstākļi. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 204. lpp.

⁶⁵⁰ Turpat, 216. lpp.

⁶⁵¹ Bejska A. Noziedzīga nodarījuma izpratne Latvijas un Amerikas savienoto valstu krimināltiesībās. Promocijas darbs. Rīga, 2012. 194. lpp.

7.3. Maldība par aizliegumu – vienīgais juridiskās kļūdas paveids iespējamai nesodāmībai

Kāpēc ir nošķirama maldība par aizliegumu? Krimināllikumā aprakstītajam noziedzīga nodarījuma sastāvam tiek piedēvēta tā sauktā aicinājuma jeb uzsaukuma funkcija (*Appellfunktion* – vācu val.). Šī funkcija ir svarīgs tiesību sodīt leģitimācijas aspekts. Šīs funkcijas pamatā ir ideja, saskaņā ar kuru no noziedzīgās rīcības ārējiem (objektīvajiem) apstākļiem personai viņas darbības kaitīgums ir tieši (nepastarpināti) saskatāms, pamatojoties uz veselo saprātu. Tādējādi pirms nodarījuma izdarīšanas viņai dots iekšējs brīdinājuma signāls. Tradicionālā krimināltiesību doktrīna vadās no tā, ka rīcības sociālais prettiesiskums vien (*allein die Sozialwidrigkeit* – vācu val.) atgādina personai, ka šī rīcība ir aizliegta un tāpēc no tās ir jāatturas. No tā sabiedrība izsecina morālu pamatojumu tam, ka pārkāpējs var tikt sodīts arī tad, ja savu rīcību nav novērtējis juridiski precīzi.⁶⁵²

Tomēr šis skaidrojums nav derīgs tiem gadījumiem, kad persona neapzinās nodarījuma kaitīgumu un līdz ar to arī tā prettiesiskumu.

No vēsturiskā apskata par juridisko kļūdu izriet, ka iespēja atbrīvot personu no kriminālatbildības tiek apsvērta tikai tad, ja persona maldīgi uzskata, ka viņas rīcība ir tiesiska, lai gan faktiski tā ir noziedzīga.⁶⁵³ Turpretim šāda iespēja netiek apsvērta, ja persona maldīgi uzskata, ka ir sodāma, taču pēc vieglāka Krimināllikuma panta, nekā to paredz likums, vai maldīgi uzskata, ka ir izdarījusi vienīgi administratīvu, disciplināru vai civiltiesisku pārkāpumu, jo tas vien, ka viņa nezina, kurš likums konkrēto rīcību aizliedz, viņas rīcību neattaisno. Ja persona apzinājusies sava plānotā nodarījuma prettiesiskumu, tas ir pietiekams iemesls, lai pārliecinātos par tā juridiskajām sekām un atturētos no tā izdarīšanas (neatkarīgi no tā, kura tiesību nozare to aizliedz). Šie gadījumi būtiski atšķiras no tiem, kuros persona savu rīcību maldīgi uzskata par tiesisku (vai nemaz nepieļauj domu, ka tā var būt prettiesiska). Pēdējā gadījumā stimulē pārliecināties par plānotās rīcības juridiskajām sekām ir daudz vājāks, ja vispār tāds ir.

Maldības cēloņi. Cēloņi tam, kāpēc persona var maldīgi uzskatīt, ka viņas rīcība ir tiesiska, lai gan faktiski tā ir noziedzīga, var būt dažādi:

⁶⁵² Gaßner M., Jens M. Strömer. Das heimliche Verschwinden der Appellfunktion des Straftatbestandes und die unheimliche Kriminalisierung des Bürgers. Ist in der komplexen Lebenswirklichkeit jedes strafrechtliche Verbot allein mit gesundem Menschenverstand klar erkennbar? Onlinezeitschrift für Höchstrichterliche Rechtsprechung zum Strafrecht. 3/2015, S. 122. Pieejams: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/archiv/15-03/hrrs-3-15.pdf> (skatīts 12.11.2021.).

⁶⁵³ Nav nozīmes tam, vai persona savas rīcības prettiesiskumu neapzinājās tāpēc, ka nezināja to (nebija par to aizdomājusies), vai bija par to domājusi, nonākot pie kļūdaina secinājuma. Exner T. Kompendium der strafrechtlichen Irrtumslehre. Zeitschrift für das Juristische Studium. 5/2009, S. 524.

- persona nezina vai neaizdomājas, ka eksistē attiecīgā krimināllikuma norma;⁶⁵⁴
- persona kļūdaini (sašaurināti) saprot krimināllikuma normu, kā rezultātā maldīgi uzskata, ka viņas rīcība nav noziedzīga;⁶⁵⁵
- persona zina krimināllikuma normu, taču maldīgi uzskata, ka konkrētajā situācijā viņas rīcību attaisno cita norma, t. i., viņa maldās par kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošas normas eksistenci vai tās robežām, piemēram, maldīgi uzskata, ka ir tiesīga pielietot fizisku spēku, lai sodītu svešus bērnus par rupju nerātnību (šajā gadījumā persona maldīgi iedomājas tādas normas eksistenci, kas attaisno miesas bojājuma nodarīšanu, lai gan tādas nav).⁶⁵⁶

Šāda maldība var rasties, ne tikai personīgi veicot tiesiskās situācijas vērtējumu, bet arī saņemot kļūdainu juridisku konsultāciju vai kompetentas iestādes uzziņu.

Par kurām krimināllikuma normām šāda maldība iespējama, ir norādāms tālāk minētais.

Šāda maldība ir gandrīz neiespējama par tiem noziedzīgiem nodarījumiem, kuri sakņojas tautas vispārīgajos priekšstatos, kā tas ir, piemēram, noziedzīgos nodarījumos pret dzīvību, veselību, īpašumu. Šeit principā katra pieskaitāma persona zina, ka ko tādu darīt nedrīkst. Grūtības sākas ar tiesību normām, kas pilda kārtības funkciju un tādām, kas pieņemtas lietderības apsvērumu dēļ, taču nav iesakņojušās tautas vispārējā morāli-tiesiskajā apziņā. Savukārt viskomplicētāk tas ir tajos gadījumos, kad valsts uzstādītā kārtība nonāk pretrunā ar vispārējiem morālajiem priekšstatiem.⁶⁵⁷

Ievērojot minēto, krimināltiesību kodola ietvaros, pie kura pieskaitāmas normas, kas aizsargā personas dzīvību, fizisko integritāti, brīvību, īpašumu u. tml.,⁶⁵⁸ šāda maldība ir iespējama reti. Ja izdarīti šādi noziedzīgi nodarījumi, pieaugušām un pieskaitāmām personām prettiesiskuma apzināšanās principā nav jāpārbauda, ja vien uz šādu maldību netiek argumentēti norādīts.⁶⁵⁹

⁶⁵⁴ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 937. Prettiesiskuma apzināšanās var nebūt tāpēc, ka persona vispār nav domājusi par savas rīcības tiesiskumu vai ir skaidri pieņēmusi, ka rīcība ir tiesiska. Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 685. Maldības ir arī attiecīga priekšstata iztrūkums. Trechsel S. (Hrsg.). Schweizerisches Strafgesetzbuch. Praxiskommentar. Zürich/St.Gallen: Dike Verlag AG, 2008, S. 123. Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 359.

⁶⁵⁵ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 938.-939.

⁶⁵⁶ Ibid, S. 938. Maldības iemesls var būt tas, ka persona nodarījumu uzskata par atļautu aizliedzošās normas nezināšanas vai nepareizas izpratnes dēļ, vai arī viņa domā, ka, pastāvot aizliegumam, konkrētajā gadījumā nodarījums ir attaisnots (atļauts) ar pretēja satura (izņēmuma) normu, neatkarīgi no tā, vai viņa pārprot šīs normas juridiskās robežas vai kļūdaini pieņem tās esību. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 18.03.1952., GStSt 2/51, 7. rdk. Pieejama: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bs002194.html> (skatīts 26.09.2021.).

⁶⁵⁷ Hartung F. Der Rechtsirrtum in der Rechtsprechung des Reichsgerichts: Zugleich ein Beitrag zur Lehre vom Unrechtsbewußtsein. Deutsche Rechtszeitschrift. 15. August 1949, S. 345.

⁶⁵⁸ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Stuttgart): Urteil vom 26.06.2006., 1 Ss 296/05, 22. rdk. Pieejama: <http://openjur.de/u/201272.html> (skatīts 01.03.2016.).

⁶⁵⁹ Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 342.

Kā viens no izņēmumiem, kad šāda maldība iespējama arī krimināltiesību kodola ietveros, ir nodarījumi, kas izdarīti apstākļos, kas pēc sava rakstura pietuvojas kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošiem apstākļiem (sk. Krimināllikuma 28.–34. pants). Jo tuvāks kriminālatbildību izslēdzošiem apstākļiem ir nodarījums, jo drīzāk iespējama prettiesiskuma neapzināšanās. Piemēram, persona var kļūdaini domāt, ka galējās nepieciešamības stāvoklī ir pieļaujams nodarīt novērstajam kaitējumam līdzvērtīgu kaitējumu, lai gan saskaņā ar Krimināllikuma 32. pantu galējā nepieciešamība ir tikai tad, ja radītais kaitējums ir mazāks nekā novērstais. Līdz ar to persona var maldīgi domāt, ka, lai novērstu vienas personas veselības apdraudējumu, viņa tiesīga nodarīt līdzvērtīgu kaitējumu citas personas veselībai. Šādas rīcības prettiesiskumu nespēs saskatīt pat katrs jurists.

Tāpat šāda maldība krimināltiesību kodola ietvaros iespējama, kļūdoties par normas piemērošanas robežām, ja nodarījums sasniedz maznozīmīguma pakāpi.⁶⁶⁰ Piemēram, ņemot vērā diskusijas par eitanāziju, nedziedināmi slimas personas nonāvēšana pēc viņas lūguma subjektīvi var tikt uztverta par ētiski attaisnojamu un līdz ar to pieļaujamu.

Turklāt maldības varbūtība palielinās, ja nodarījumu izdara intelektuāli vāji attīstītas, bet vēl pieskaitāmas personas, kā arī personas, kuras tikai nesen sasniegušas kriminālatbildības vecumu.⁶⁶¹

Daudz biežāk šāda maldība ir iespējama par formāla sastāva noziedzīgiem nodarījumiem ar zemu kaitīguma pakāpi, kā arī par tādiem noziedzīgiem nodarījumiem, kuru sodīšanas pamatā ir vienīgi lietderības apsvērumi, nevis vispāratzītas morāles normas vai rīcības bīstamība. Ja katrai kriminālatbildības vecumu sasniegušai un pieskaitāmai personai ir zināms, ka nedrīkst slepkavot, zagt, tad to nevar teikt par tādām darbībām, kuru kaitīgums nav acīmredzams. Šādos gadījumos, nezinot par aizliegumu, persona bieži vien neapzinās arī rīcības kaitīgumu.

Terminoloģija. Ievērojot, ka juridiskās kļūdas paveids, kad persona savu nodarījumu maldīgi uzskata par atļautu (neapzinās tā aizliegtību), atsevišķos gadījumos var būt pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības, ir nepieciešams īpašs tās apzīmējums.

Kā pamatots šajā darbā iepriekš, noziedzīgām darbībām piemērotākais ir termins “maldība par aizliegumu”. Savukārt noziedzīgai bezdarbībai piemērots ir termins “maldība par pavēli”.

Šie apzīmējumi ir tuvi analogiem terminiem vācu valodā – *Verbotsirrtum* un *Gebotsirrtum*.

⁶⁶⁰ Ibid, S. 360.

⁶⁶¹ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 06.10.1953., 1 StR 419/53, 6. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/479d9901-b2a8-4c7b-8a48-1684bcfa4b16> (skatīts 13.04.2022.).

8. Maldība par aizliegumu (Latvija)

8.1. Nesodāmības juridiskais pamats

Piemērojot Latvijas tiesisko regulējumu, iespēja atbrīvot no kriminālatbildības, ja persona pieļāvusi maldību par aizliegumu (pavēli), jau šobrīd ir apsverama, pamatojoties uz vainas un tiesiskās paļāvības principu, kā arī kontekstā ar Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – ECPK) 7. pantu, pārbaudot, vai sodīšana bija paredzama.

Lai atvieglotu tiesību piemērotāju darbu, darba noslēgumā ir rosināts papildināt Krimināllikumu ar normu, kas reglamentē šīs maldības juridiskās sekas.

Vainas jēdziens (Latvija). Lai pamatotu tēzi, ka vainas princips var būt viens no pamatiem atbrīvošanai no kriminālatbildības, vispirms jāpievēršas vainas izpratnei.

Latvijas krimināltiesību teorijā vaina tiek identificēta ar personas psihiskās attieksmes formām, kādas noteiktas Krimināllikuma 8.–10. pantā,⁶⁶² proti, ar nodomu un neuzmanību. Šāda vainas izpratne tiek dēvēta par vainas psiholoģisko izpratni.

Par pamatu ņemot šo izpratni, nodoma un neuzmanības neesība vienlaikus nozīmē arī vainas neesību.

Latvijas krimināltiesību teorijā valda viedoklis, ka prettiesiskuma apzināšanās nav nodoma elements.⁶⁶³

Ja sekotu šim viedoklim, būtu jāatzīst, ka gadījumā, ja pieļauta maldība par aizliegumu (juridiskās kļūdas paveids), atbrīvošana no kriminālatbildības, atsaucoties uz vainas principu, nav pieļaujama, jo tas, vai persona apzinājās savas rīcības prettiesiskumu, nodoma (līdz ar to arī vainas) konstatēšanu neietekmē.

Tomēr vainas psiholoģiskai izpratnei ir būtiski trūkumi. Sīkāk tie iztirzāti autora grāmatā par Krimināllikuma Vispārīgās daļas jautājumiem.⁶⁶⁴ Līdz ar to apsverams, vai iespējama arī atšķirīga vainas izpratne.

Uz minēto jautājumu ir atbildams apstipriņoši.

No Krimināllikuma 8. panta nav kategoriski secināms, ka nodoms un neuzmanība ir vienīgais vainas elements. Līdz ar to pilnīgi iespējams pieņemt, ka Krimināllikums nesniedz šī jēdziena izsmeļošu definīciju. Tāpēc vaina, neskaitot nodomu un neuzmanību, var ietvert arī papildu elementus.

⁶⁶² Rozenbergs J. Vainas institūts krimināltiesībās un tā nozīme noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijā. Promocijas darbs. 2012, 29. lpp.

⁶⁶³ Darbības vai bezdarbības kaitīguma apzināšanās nav vienādojama ar personas uzvedības prettiesiskuma apzināšanos. Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 146. lpp.

⁶⁶⁴ Leja M. Krimināltiesību aktuālie jautājumi un to risinājumi Latvijā, Austrijā, Šveicē, Vācijā. Noziedzīga nodarījuma uzbūve, cēloņsakarība, vaina, krimināltiesību normu interpretācija un spēks laikā. I.daļa. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2019, 51.-56. lpp.

Turklāt vainas principam ir konstitucionāls rangs. Satversmes 92. pants nosaka, ka ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu.

Tas nozīmē, ka, nosakot vainas saturu, nav pareizi aprobežoties vienīgi ar krimināltiesību doktrīnas atziņām.

Vainas izpratnes attīstība Vācijā. 20. gadsimta sākumā arī Vācijā valdošā bija vainas psiholoģiskā izpratne.⁶⁶⁵ Tomēr, ņemot vērā tās trūkumus, pagājušā gadsimta pirmajā pusē vainas psiholoģisko izpratni nomainīja mūsdienās valdošā vainas normatīvā (juridiskā) izpratne.⁶⁶⁶

Vaina normatīvajā nozīmē raksturota kā konkrētās personas spēja rīkoties citādi (tiesiski).⁶⁶⁷ Konstatējot vainu, personai tiek pārņemts, ka viņa izšķīrusies par labu prettiesiskai rīcībai, lai gan bija iespējams rīkoties tiesiski.⁶⁶⁸ Par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu personu var vainot tikai tad, ja viņai var teikt šādi: “Tu esi zinājis vai Tu varēji un Tev vajadzēja zināt, ka Tu to nedrīksti, un Tu varēji un Tev vajadzēja atbilstoši rīkoties”.⁶⁶⁹ Savukārt vainas nav, ja konkrētajā situācijā personai nebija iespējas rīkoties tiesiski. Šādos gadījumos rīcība ir prettiesiska, taču ne vainojama.⁶⁷⁰

Saskaņā ar vainas normatīvo izpratni ir jābūt trim nosacījumiem, lai personu varētu vainot par prettiesisku rīcību:

- pieskaitāmība (normāls garīgais stāvoklis) – ja personai piemīt šāds stāvoklis, viņu vispārīgi var vainot par prettiesisku rīcību;
- psihiska attieksme pret konkrēto nodarījumu (nodoms) vai šādas attieksmes iespējamība (neuzmanība);
- normāli apstākļi, kādos persona rīkojas, t. i., vainu izslēdzošu apstākļu neesība.⁶⁷¹

Ar pēdējo vainas elementu ir domāta tādu apstākļu neesība, kas konkrētai personai konkrētajā situācijā ir lieguši rīkoties tiesiski. Tieši šis trešais vainas elements iegūst nozīmi šajā darbā iztirzātās problemātikas kontekstā – ja persona nezināja un nevarēja zināt, ka viņas rīcība ir prettiesiska, lai gan faktiski tā ir noziedzīga, viņa ir rīkojusies bez vainas.

Vainas normatīvā izpratne mūsdienās ir likta ne vien Vācijas, bet arī Austrijas⁶⁷² un Šveices krimināllikuma pamatā.

⁶⁶⁵ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 855.-856.

⁶⁶⁶ Ibid, S. 736.

⁶⁶⁷ Ibid, S. 860.

⁶⁶⁸ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluß vom 18.03.1952., GStSt 2/51, 15. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bs002194.html> (skatīts 17.10.2020.).

⁶⁶⁹ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluß vom 08.04.1957., GStSt 3/56, 9. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bs010259.html> (skatīts 03.09.2020.).

⁶⁷⁰ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 860.

⁶⁷¹ Gießen B.D. Gießener Erneuerung des Strafrechts – Reinhard Frank und der Schuldbegriff. Zeitschrift für das Juristische Studium. 5/2012, S. 737. Pieejams: http://www.zjs-online.com/dat/artikel/2012_5_638.pdf (skatīts 10.10.2020.).

⁶⁷² Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 319. Leukauf O., Steininger H. Strafgesetzbuch Kommentar. 4.Auflage. Wien: Linde Verlag, 2017, S. 33.

Arī Senāta Administratīvo lietu departaments par administratīvajiem pārkāpumiem paudis atziņas, kas norāda uz vainas izpratni tās normatīvajā nozīmē: lai personu atbrīvotu no atbildības, apstākļiem, kas izslēdz vainu, ir jābūt nepārvaramiem vai tādiem, ka pat ar vislielāko rūpību attiecīgā persona tos objektīvi nav varējusi novērst.⁶⁷³

Attiecinot šo atziņu uz maldību par aizliegumu, t. i., gadījumiem, kad persona maldīgi domā, ka rīkojas tiesiski, lai gan faktiski viņas rīcība ir noziedzīga, tā izsakāma šādi: lai personu atbrīvotu no atbildības par maldību aizliegumā, tai jābūt nepārvaramai vai tādai, ka pat ar vislielāko rūpību persona to nevarēja novērst.

Šādi formulēta atziņa ir ļoti tuva dominējošai izpratnei vāciski runājošās valstīs, kur vainas neesībai uzstādītas augstas prasības.

Ja vainas jēdziens ir saprotams normatīvajā nozīmē, tad gadījumā, ja persona maldīgi uzskatījusi, ka rīkojusies tiesiski, lai gan faktiski viņas rīcība ir noziedzīga, atbrīvošana no kriminālatbildības, piemērojot Krimināllikumu, būtu iespējama, pamatojoties uz vainas principu. Atbilstoši šai izpratnei, ja personai nebija iespējams novērst šo maldību (tā bija nepārvarama), viņa rīkojusies bez vainas.⁶⁷⁴

Sodišanas paredzamība. Vainas esība ir cieši saistīta ar sodišanas paredzamību.

Sodišana, ja tā nav paredzama, ir pretrunā tiesiskas valsts principiem.

Satversmes 92. panta otrais teikums nosaka: ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu.

Satversmes tiesa ir secinājusi, ka Satversmes 92. panta otrais teikums aptver ECPK 7. panta pirmajā daļā noteiktās cilvēka pamattiesības. Tādēļ tiesību normu atbilstība Satversmes 92. panta otrajam teikumam ir vērtējama, izmantojot Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) sniegto ECPK 7. panta interpretāciju.⁶⁷⁵

ECPK 7. panta pirmā daļa nosaka: nevienam nedrīkst atzīt par vainīgu noziegumā tādas darbības vai bezdarbības dēļ, kas saskaņā ar izdarīšanas brīdī spēkā esošajiem valsts iekšējiem tiesību aktiem vai starptautiskajām tiesībām nebija noziegums.

⁶⁷³ Balodis R., Endziņš A., Jundzis T. u.c. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 145.-146. lpp. Citēts pēc: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2007. gada 10. maija spriedums lietas Nr. SKA-62/2007, 10.-12.punkts.

⁶⁷⁴ Darba autors iepriekš ir pamatojis viedokli, ka Krimināllikuma 9. pantā iekļautais nodoma elements "kaitīguma apzināšanās" de facto nozīmē, ka nodomā ir iekļauta arī nodarījuma prettiesiskuma apzināšanās. Ja sekotu šim viedoklim, būtu jāatzīst, ka prettiesiskuma neapzināšanās, neatkarīgi no tā, vai tā ir vai nav novēršama, vienmēr izslēdz nodomu. Līdz ar to maldībai par aizliegumu būtu tādas pašas tiesiskās sekas kā maldībai par nodarījuma apstākļiem (faktiskai kļūdai). Šāds rezultāts ne pie kādiem apstākļiem nav akceptējams. To neatzīst arī Latvijas tiesību zinātnieki. Līdz ar to tas ir vēl viens arguments par labu iepriekš jau pamatotajam viedoklim, ka kaitīguma apzināšanās kā nodoma elements no Krimināllikuma 9. panta būtu nekavējoties izslēdzams.

⁶⁷⁵ Par Krimināllikuma 316. panta pirmās daļas redakcijā, kas bija spēkā no 2004. gada 2. janvāra līdz 2013. gada 31. martam, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta otrajam teikumam: Satversmes tiesas 2020. gada 24. septembra spriedums lietā Nr. 2019-22-01, 14. punkts. Latvijas Vēstnesis, 2020. 28. septembris, nr. 187.

Piemērojot šo normu, ECT ieskatā citstarp ir jāvērtē tas, vai sodīšana konkrētajā gadījumā bija paredzama: noziegumam jābūt likumā precīzi definētam.⁶⁷⁶ Turklāt likumam ECPK 7. panta izpratnē jābūt pieejamam un paredzamam.⁶⁷⁷ Sodīšanas paredzamība jānovērtē no notiesātās personas viedokļa inkriminētā nodarījuma izdarīšanas laikā.⁶⁷⁸ Ir pietiekami, ja indivīds no attiecīgās normas formulējuma vai, nepieciešamības gadījumā, ar tiesas sniegtās interpretācijas palīdzību var secināt, kāda rīcība veidos viņa atbildību.⁶⁷⁹ Paredzamības princips netiek pārkāpts arī tad, ja, ievērojot konkrētos apstākļus, personai nepieciešams juridisks padoms, izzinot rīcības iespējamās tiesiskās sekas.⁶⁸⁰

Atsaucoties uz šo ECT judikatūru, Satversmes tiesa atzinusi, ka tiesību normas skaidrība un paredzamība ir vērtējama, pamatojoties uz normas interpretāciju. Proti, tiesību norma pamatā atzīstama par neskaidru tad, ja ar interpretācijas metožu palīdzību nav iespējams noskaidrot tās patieso jēgu.⁶⁸¹ Tiesību norma var būt pietiekami skaidra un paredzama arī tad, ja personai šīs normas tvēruma noskaidrošanai nepieciešama atbilstoša juridiskā palīdzība.⁶⁸²

Piemēram, lietā “Par Krimināllikuma 316. panta pirmās daļas redakcijā, kas bija spēkā no 2004. gada 2. janvāra līdz 2013. gada 31. martam, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta otrajam teikumam” norādīts tālāk minētais.

Gan interpretējot apstrīdēto normu un šai nolūkā izmantojot visas tiesību normu interpretācijas metodes, gan izvērtējot judikatūru par apstrīdētās normas piemērošanu un tiesību doktrīnā pausto, secināms, ka noteiktos gadījumos šīs normas tvērumā var ietilpt arī personas, kuras

⁶⁷⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1993. gada 25. maija spriedums lietā Kokkinakis v. Greece (iesniegums Nr. 14307/88), 52. punkts. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57827> (skatīts 14.08.2020.). Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1995. gada 22. novembra spriedums lietā C.R. v. The United Kingdom (iesniegums Nr. 20190/92), 33. punkts. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57955> (skatīts 14.08.2013.).

⁶⁷⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012. gada 6. marta spriedums lietā Huhtamäki v. Finland (iesniegums Nr. 54468/09), 66. punkts. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109341> (skatīts 30.08.2013.).

⁶⁷⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012. gada 10. jūlija spriedums lietā Del Rio Prada v. Spain, (iesniegums Nr. 42750/09), 115. punkts. Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127697> (skatīts 20.12.2021.). Guide on Article 7 of the European Convention on Human Rights. No punishment without law: the principle that only the law can define a crime and prescribe a penalty. Updated on 30 September 2021. Pieejams: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_7_ENG.pdf (skatīts 20.12.2021.).

⁶⁷⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1993. gada 25. maija spriedums lietā Kokkinakis v. Greece (iesniegums Nr. 14307/88), 52. punkts. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57827> (skatīts 14.08.2013.). Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1995. gada 22. novembra spriedums lietā C.R. v. The United Kingdom (iesniegums Nr. 20190/92), 33. punkts. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57955> (skatīts 14.08.2013.).

⁶⁸⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1996. gada 15. novembra spriedums lietā Cantoni v. France (iesniegums Nr. 17862/91), 35.-36. punkts. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58068> (skatīts 26.08.2013.). Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012. gada 6. marta spriedums lietā Huhtamäki v. Finland (iesniegums Nr. 54468/09), 44. punkts. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109341> (skatīts 30.08.2013.). Īpaši specifiskās jomās, piemēram, nodokļu jomā, ECT mudina uzņēmējus ievērot īpašu piesardzību un apsvērt savas profesionālās darbības riskus. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013. gada 25. jūlija spriedums lietā Khodorkovskiy and Lebedev (iesniegums Nr. 11082/06, 13772/05), 784. punkts. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122697> (skatīts 30.08.2013.).

⁶⁸¹ Par Kredītiestāžu likuma 59.² panta, 59.³ panta, 59.⁴ panta, 117. panta ceturtais daļas 3. punkta, 173. panta ceturtais daļas un 185. panta pirmās prim daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 90., 91., 92. un 105. pantam: Satversmes tiesas 2011. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2010-60-01 15.2. punkts. Latvijas Vēstnesis, 2011. 31. marts, nr. 51.

⁶⁸² Par Krimināllikuma 316. panta pirmās daļas redakcijā, kas bija spēkā no 2004. gada 2. janvāra līdz 2013. gada 31. martam, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta otrajam teikumam: Satversmes tiesas 2020. gada 24. septembra spriedums lietā Nr. 2019-22-01, 24. punkts. Latvijas Vēstnesis, 2020. 28. septembris, nr. 187.

izpilda amata pienākumus valsts vai pašvaldības kapitālsabiedrībā. [...] Pat ja persona pati nespēja noskaidrot apstrīdētās normas tvērumu, tā varēja to noskaidrot, saņemot atbilstošu juridisko palīdzību.⁶⁸³

No ECT judikatūras izriet, ka, vērtējot to, kādu juridisko padomu būtu saņēmis indivīds, ja viņš būtu vērsies pēc tā, galvenā nozīme ir tam, kāda bija tiesu prakse strīdus jautājumā un kādas atziņas paustas krimināltiesību teorijā līdz nodarījuma izdarīšanai.

Lietā *Jorgic* pret Vāciju par normu, kuras spēkā esības laikā kopš 1955. gada iepriekš nebija notiesāta neviena persona, ECT atzina, ka arī tad, ja tiesību norma tiek interpretēta pirmo reizi, tās interpretācija atzīstama par paredzamu, ja tā ir saprātīga un atbilstoša pārkāpuma raksturam.

Konkrētajā lietā atzīts, ka sodīšana bija paredzama, arī piemērojot normas plašāko interpretāciju.

Pamatojot šo viedokli, ECT norādīja, ka, lai gan lielākā daļa tiesību autoritāšu iestājās par normas šauru interpretāciju, tomēr ievērojams skaits tiesību autoritāšu atbalstīja normas plašāko interpretāciju. Līdz ar to sūdzības iesniedzējs nepieciešamības gadījumā ar advokāta palīdzību saprātīgi varēja paredzēt, ka viņš uzņemas risku būt apsūdzētam par konkrēto noziedzīgo nodarījumu. Lai gan Starptautiskā krimināltiesā puda viedokli, ka genocīda sastāvs, kā tas ir definēts starptautiskajās tiesībās, nepieļauj plašāko iztulkošanas variantu, tomēr, ņemot vērā, ka attiecīgie nolēmumi pieņemti jau pēc tam, kad sūdzības iesniedzējs izdarījis viņam inkriminēto noziedzīgo nodarījumu, viņš nevarēja paļauties, ka nacionālās tiesas, piemērojot nacionālās tiesības, akceptēs šo interpretāciju.⁶⁸⁴

Tātad, pārbaudot sodīšanas paredzamību, hipotētiski ir noskaidrojams, kādu informāciju par plānoto rīcību apsūdzētais būtu saņēmis, ja pirms nodarījuma būtu vērsies pēc juridiska padoma. Arī atšķirīgu viedokļu esība attiecīgajā tiesību jautājumā var ļaut saskatīt sodīšanas risku.

Tomēr ECT atzinusi arī to, ka nebūtu konsekventi, no vienas puses, prasīt pieejamu un paredzamu juridisko pamatu un, no otras puses, pieļaut, ka persona tiek atzīta par “vainīgu” un “sodīta”, neraugoties uz to, ka viņa nevarēja izzināt krimināllikuma normas neizbēgamas (nenovēršamas) kļūdas dēļ, par ko viņu nekādā veidā nevar vainot.⁶⁸⁵ Ievērojot minēto, ECT vairākos gadījumos ir atzinusi, ka sodīšana nebija paredzama.⁶⁸⁶

⁶⁸³ Par Krimināllikuma 316. panta pirmās daļas redakcijā, kas bija spēkā no 2004. gada 2. janvāra līdz 2013. gada 31. martam, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta otrajam teikumam: Satversmes tiesas 2020. gada 24. septembra spriedums lietā Nr. 2019-22-01, 24. punkts. Latvijas Vēstnesis, 2020. 28.septembris, nr. 187.

⁶⁸⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 12. jūlija spriedums lietā *Jorgic v. Germany* (iesniegums Nr. 74613/01), 103.-113. punkts. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-139431> (skatīts 30.08.2017.).

⁶⁸⁵ Princips, saskaņā ar kuru noziegumiem un sodiem ir jābūt paredzētiem likumā, nozīmē, ka krimināllikumā ir skaidri jādefinē noziegumi un sankcijas, kas par tiem paredzēti, lai tie būtu pieejami un paredzami seku ziņā. Šī prasība ir izpildīta, ja no attiecīgās tiesību normas formulējuma persona, nepieciešamības gadījumā pievērsties tiesas interpretācijai, var saprast, par kādām viņas darbībām vai bezdarbību iestājas kriminālatbildība. Turklāt tas nozīmē, ka līdzekļi var uzskatīt par sodu ECPK 7. panta izpratnē principā tikai tajā gadījumā, ja konstatēts pārkāpēja individuālās atbildības elements. Protams, krimināllikuma

No iepriekš minētā izriet, ka soda piemērošanas paredzamību tiesību sistēma nodrošina divējādi. Pirmkārt, objektīvi – ar tiesiskās noteiktības principa palīdzību, un subjektīvi – ar vainas principa palīdzību.⁶⁸⁷

Tiesiskās noteiktības princips garantē, ka indivīds no likuma formulējuma var nolasīt, kad viņa rīcība ir sodāma. Tā mērķis ir sniegt drošas vadlīnijas, lai ikviens varētu izmantot savas brīvības pēc saviem ieskatiem, nebaidoties no patvaļīgi uzlikta soda. Lai arī šis princips nav vērsts uz atsevišķu indivīdu, bet uz soda paredzamību vispārīgi, tomēr tas sniedz būtisku ieguldījumu tajā, lai ikviens varētu saskatīt darbības prettiesiskumu.⁶⁸⁸

No otras puses, likumdevējam šajā ziņā ir ierobežotas iespējas noteikt detalizētus standartus. Tiesiskās noteiktības princips garantē vienīgi to, ka krimināltiesību piemērošanas prakse tiek orientēta uz parlamenta doto “programmu” (likumdevēja gribu). Noteiktību detalizētos jautājumos no likuma vien indivīds nevar sagaidīt. Tāpēc tiesību normām, kas obligāti ir jāformulē abstrakti, ir nepieciešama konkretizācija interpretācijas ceļā. Tas galvenokārt ir tiesu uzdevums. Indivīdam tas nozīmē, ka atsevišķos jautājumos viņam ir jākonsultējas (jo īpaši par dominējošo judikatūru). Savukārt tiesām tiesību normas ir jāinterpretē tā, lai tiktu veicināta sodīšanas paredzamība, turklāt orientējoties pēc likumdevēja gribas.⁶⁸⁹ Robežgadījumos piemērotu risinājumu sniedz noteikumi par maldību (klūdu).⁶⁹⁰ Kompensējot tiesiskās noteiktības principa ierobežotās iespējas, mācībai par maldību šie robežgadījumi ir jāspēj atrisināt individuālajam gadījumam piemērotā veidā.⁶⁹¹

Ievērojot minēto, likuma nezināšana principā nav attaisnojuma. Tomēr tam priekšnoteikums ir tas, ka tiesību norma ir pietiekami skaidra, lai persona, kas nepārzina likumu, varētu saskatīt tajā ietvertu pavēli vai aizliegumu. Ja tiesību norma ir tik nepilnīga, ka tai trūkst šādas skaidrības, nevar

normas paredzamības pakāpe un pārkāpēja individuālā atbildība ir acimredzami saistītas. Tādējādi saskaņā ar ECPK 7. pantu soda piemērošanas nosacījums ir psihiskās saiknes esība (existence of a mental link – angļu val.), kas ļauj konstatēt atbildības elementu personas, kura izdarījusi noziegumu, nodarījumā. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2018. gada 28. jūnija spriedums lietā G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy (iesnieguma Nr. 1828/06), 241.-242. punkts. Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-184525> (skatīts 28.12.2021.). Sk. arī tiesnešu Spano un Lemmens daļēji atšķirīgo viedokli. 24.-29. punkts. Turpat.

⁶⁸⁶ Šajā lietā atzīts, ka pieteicējs nevarēja paredzēt viņam piemērotā soda bargumu, ņemot vērā neparedzamo tiesu prakses maiņu jautājumā par soda piemērošanu par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012. gada 7. februāra spriedums lietā Alimucaj v. Albania (iesniegums Nr. 20134/05), 152.-155.punkts. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108957> (skatīts 13.04.2022.). Pēc tiem pašiem principiem jāvadās, ja jārisina jautājums, vai personai bija paredzams, ka viņas nodarījums ir kriminālsodāms.

⁶⁸⁷ Gaede K. Der unvermeidbare Verbotsirrtum des anwaltlich beratenen Bürgers - eine Chimäre? Zugleich ein Beitrag zur angemessenen Einordnung präventiv erstatteter Gutachten. Onlinezeitschrift für Höchststrichterliche Rechtsprechung zum Strafrecht. 11/2013, S. 450. Pieejams: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/archiv/13-11/hrrs-11-13.pdf> (skatīts 20.01.2022.).

⁶⁸⁸ Ibid, S. 450.

⁶⁸⁹ Ibid, S. 450.-451.

⁶⁹⁰ Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas lieta: Beschluss vom 06.05.1987., 2 BvL 11/85, 62. rdk. Pieejama: <https://openjur.de/u/189034.html> (skatīts 23.02.2022.).

⁶⁹¹ Gaede K. Der unvermeidbare Verbotsirrtum des anwaltlich beratenen Bürgers - eine Chimäre? Zugleich ein Beitrag zur angemessenen Einordnung präventiv erstatteter Gutachten. Onlinezeitschrift für Höchststrichterliche Rechtsprechung zum Strafrecht. 11/2013, S. 451.

izslēgt, ka persona, kurai vajadzēja to ievērot, neapzinās pārkāpumu un tādēļ nav vainojama. Šādā gadījumā ir jāuzskata, ka viņa pieļāvusi maldību par aizliegumu, kas radusies bez vainas.⁶⁹²

Noslēgumā atzīmējams, ka, vērtējot sodīšanas paredzamību, var aktualizēties jautājums, vai konkrētajā situācijā vispār bija pamats skaidrot plānotās rīcības tiesiskumu.

Šis aspekts iezīmējās Satversmes tiesas lietā, kurā skatīts jautājums par Krimināllikuma 237.¹ panta otrās daļas satversmību.

Satversmes tiesas tiesnešu Inetas Ziemeles un Sanitas Osipovas atsevišķajās domās norādīts: tiesiskā valstī personai, kuras īpašumā likumīgi nonākusi kāda jauno tehnoloģiju iekārta vai ierīce, nav nekavējoties jāmeklē jurista palīdzība, lai noskaidrotu, vai neapzināti nav izdarīta kriminālsodāma darbība. Satversmes tiesa, izskatot lietu, nepietiekami novērtēja citu Eiropas Savienības dalībvalstu un Šengenas līguma nozīmi brīvā preču un pakalpojumu, tostarp sarakstā minēto iekārtu, aprītē. Satversmes tiesa konstatēja, ka citās Eiropas Savienības dalībvalstīs ne visas sarakstā iekļautās iekārtas un ierīces ir izņemtas no civiltiesiskās aprites vai to aprite ir būtiski ierobežota. Tāpēc likumpaklausīgai personai, kura likumīgi citā Eiropas Savienības dalībvalstī ir ieguvusi savā īpašumā kādu preci un bez muitas un robežsardzes kontroles to ievedusi Latvijā, varētu arī nerasties pamatotas šaubas, ka tā varētu būt izdarījusi noziedzīgu nodarījumu.⁶⁹³

Minētā pieeja saskan ar Vācijas, Šveices un Austrijas judikatūras atziņām, saskaņā ar kurām pienākums pārbaudīt plānotās rīcības tiesiskumu ir tikai tad, ja personai ir konkrēts iemesls apsvērt savas rīcības tiesiskumu, piemēram, ja viņai ir šaubas par plānotās rīcības tiesiskumu vai viņa nešaubās par plānotās rīcības tiesiskumu, taču zina, ka darbojas jomā, kas pakļauta īpašam tiesiskam regulējumam, piemēram, tirdzniecībā, banku sektorā vai ceļu satiksmē u. c.

Šis jautājums detalizētāk aplūkots šī darba nodaļā, kas veltīta minēto valstu judikatūrai.

Informācijas iegūšanas avots – valsts kompetentās iestādes. ECT judikatūra, saskaņā ar kuru sodīšanas paredzamības princips netiek pārkāpts, ja, personai ir nepieciešams vērsties pēc juridiska padoma, aktualizē jautājumu, pie kā indivīds var vērsties pēc šāda padoma.

ECT nav devusi izsmeļošu uzskaitījumu. Tomēr, nenoliedzami, tās var būt valsts kompetentās iestādes. To ir atzinusi arī Satversmes tiesa.

⁶⁹² Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 21.04.1971., BGE 97 IV 57, 18. rdk. Pieejama: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4097057.html> (skatīts 24.01.2022.).

⁶⁹³ Satversmes tiesas tiesnešu Inetas Ziemeles un Sanitas Osipovas atsevišķās domas lietā Nr. 2018-10-0103 "Par Krimināllikuma 237.¹ panta otrās daļas redakcijā, kas bija spēkā no 2013. gada 1. aprīļa līdz 2015. gada 1. decembrim, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 90. pantam un 92. panta otrajam teikumam". 5.3. punkts. Latvijas Vēstnesis, 2019. 18. aprīlis, nr. 79.

Piemēram, apstrīdētā norma (Krimināllikuma 237.¹panta otrā daļa) noteica kriminālatbildību par operatīvās darbības pasākumu traucēšanai paredzētu iekārtu un ierīču aprites aizlieguma pārkāpumu, proti, par šo preču iegādāšanos, glabāšanu vai lietošanu.⁶⁹⁴

Skaidrojot juridiskās palīdzības saņemšanas iespējas, Satversmes tiesa norādīja, ka Latvijas Republikā ir noteikta kārtība, kādā persona var noskaidrot, vai konkrētā ierīce ir iekļauta attiecīgajā sarakstā. Saskaņā ar Stratēģiskas nozīmes preču aprites likuma 11. pantu Stratēģiskas nozīmes preču kontroles komitejas stratēģiskas nozīmes preču identifikācijas speciālists sniedz atzinumus par konkrētu preču statusu, bet, ja nepieciešams, preces statusa noteikšanai var tikt veikta arī ekspertīze. No normatīvajiem aktiem neizriet, ka stratēģiskas nozīmes preču identifikācijas speciālista izziņas saņemšanai būtu noteikti jebkādi finansiāli vai juridiski šķēršļi. Tas, ka kriminālprocesā iekārta atzīta par plaša frekvenču diapazona trokšņu ģeneratoru, pamatojoties uz eksperta atzinumu, atbilst Kriminālprocesa likuma 194. panta pirmajai daļai, jo ekspertīze bija nepieciešama tieši konkrētajā kriminālprocesā nozīmīga jautājuma noskaidrošanai. Tomēr tas neliecina, ka persona pēc iekārtas tehniskā apraksta nevarētu pati vai ar citu personu, vai valsts institūciju palīdzību noskaidrot iekārtas atbilstību tiesiskā regulējuma noteikumiem.⁶⁹⁵

No minētā izriet, ka, nosakot, kura ir tā kompetentā iestāde, kurā persona var vērsties pēc juridiska padoma, nozīme ir tiesību aktos noteiktajai iestādes kompetencei.

8.2. Tiesiskās palāvības princips kā nesodāmības kritērijs

Vispārīgs raksturojums. Pienākums zināmos gadījumos vērsties valsts kompetentajā iestādē, lai noskaidrotu tiesisko situāciju, liek uzdot arī šādu jautājumu: kādas sekas ir tam, ja saņemta kļūdaina informācija, saskaņā ar kuru plānotā rīcība ir tiesiska, un persona vēlāk rīkojusies, paļaujoties uz šo informāciju.

Tieši šāda situācija konstatēta arī iepriekš minētajā lietā: pirms aizliegtās vielas iegādes apsūdzētie kompetentajai iestādei uzdeva jautājumu, vai konkrētā viela ir iekļauta aizliegto vielu sarakstā, saņemot noliedzošu atbildi, kas izrādījās kļūdaina. Neraugoties uz to, vēlāk viņi notiesāti par Krimināllikuma 253.¹ panta trešajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu, proti, par narkotisko vielu realizāciju.⁶⁹⁶

Lai atbildētu uz minēto jautājumu, autors uzskata, ka svarīgs orientieris ir tiesiskās palāvības princips.

⁶⁹⁴ Par Krimināllikuma 237.¹panta otrās daļas redakcijā, kas bija spēkā no 2013. gada 1. aprīļa līdz 2015. gada 1. decembrim, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 90. pantam un 92. panta otrajam teikumam: Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2018-10-0103, 18.1. punkts. Latvijas Vēstnesis, 2019. 26. februāris, nr. 40.

⁶⁹⁵ Turpat, 20. punkts.

⁶⁹⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2015. gada 26. jūnija lēmums lietā Nr. SKK-169/15. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> (skatīts 12.06.2016.).

Tiesiskās paļāvības princips ir pieskaitāms pie vispārējiem tiesību principiem.⁶⁹⁷

Vispārējie tiesību principi ir nerakstītas tiesību normas, neraugoties uz to, ka likumdevējs ar mērķi atvieglot tiesību normu piemērotāja darbu dažkārt tos ietver tiesību aktos.⁶⁹⁸

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka no Satversmes 1. panta izriet vairāki tiesiskās valsts principi – tostarp tiesiskās paļāvības princips.⁶⁹⁹

Tātad šim principam ir konstitucionāls rangs, un tas ir spēkā neatkarīgi no tā, vai ir reglamentēts citos normatīvajos aktos.

Noskaidrojot šā principa saturu, ir jāpievēršas normatīvajiem aktiem, kuros tas sīkāk izskaidrots, kā arī tiesību zinātnes un judikatūras atziņām.

Tiesību zinātnē šis princips ir raksturots šādi: tā pamatā ir ideja, ka indivīds var paļauties uz to, ka valsts rīkojas tiesiski un konsekventi, un valstij tās dotā uzticība jāaizsargā, un tas attiecas gan uz publiskajām, gan uz privātajām tiesību normām. Tiesiskās paļāvības principa subjekts ir valsts (tās institūcijas, amatpersonas), kuras rīcībai jābūt konsekventai, piemēram, likumdevējam pieņemot publisko vai privāto tiesību normas, vai tiesību normu piemērotājam taisot tiesību normu piemērošanas aktus.⁷⁰⁰ Tiesiskās drošības un paļāvības princips noteic, ka indivīds var paļauties uz to, ka tiesības un citas leģitīmās intereses, kuras viņš ir ieguvis, paļaujoties uz to, ka publisko tiesību subjekta rīcība ir tiesiska un konsekventa, viņam vēlāk netiks atņemtas tāpēc, ka publisko tiesību subjekts savas domas ir mainījis, vai arī izrādās, ka rīcība ir bijusi prettiesiska.⁷⁰¹

Judikatūrā šis princips ir raksturots šādi: tiesiskās paļāvības aizsardzības princips ir viens no pamatprincipiem, un iespēja atsaukties uz to ir ikvienam subjektam, kuram iestāde ir modinājusi pamatotas cerības, sniedzot precīzus, beznosacījuma un saskaņotus solījumus.⁷⁰² Turklāt tiesiskās paļāvības aizsardzības princips nereti saduras ar tiesiskuma principu. Proti, var rasties situācijas, kurās tiesiskās paļāvības aizsardzības princips prasa ievērot iepriekš izteikto apsolījumu, bet tiesiskuma princips un sabiedrības intereses prasa no šī apsolījuma atkāpties. Šāda principu kolīzija atrisināma ar svēršanas un salīdzināšanas metodes palīdzību, iegūstot

⁶⁹⁷ Rezevska D. Tiesiskās paļāvības principa satura konkretizācija un attīstība judikatūrā. Politika un tiesības: Tiesību un juridiskās prakses ilgtspējīga attīstība. Rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 9. lpp.

⁶⁹⁸ Turpat, 2012, 9. lpp.

⁶⁹⁹ Par likuma „Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās” 12. panta pirmās daļas 3. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam” 1. punktu. Satversmes tiesas 2003. gada 25. marta spriedums lietā Nr. 2002-12-01. Latvijas Vēstnesis, 2003.26. marts, nr. 47.

⁷⁰⁰ Rezevska D. Tiesiskās paļāvības principa satura konkretizācija un attīstība judikatūrā. Politika un tiesības: Tiesību un juridiskās prakses ilgtspējīga attīstība. Rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 11. lpp.

⁷⁰¹ Rezevska D. Valsts konsekvence tiesiskās paļāvības un tiesiskās drošības principu ievērošanā. 2016. Pieejams: http://blogi.lu.lv/tzpi/files/2016/09/REZEVSKA_D_TEZES.pdf (skatīts 14.12.2021.).

⁷⁰² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2017. gada 28. februāra spriedums lietā Nr. SKA-706/2017, 21. punkts. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 17.04.2022.).

labāko iespējamo kompromisu.⁷⁰³ Nav pareizs viedoklis, ka aizsardzības vērtu paļāvību var radīt tikai tiesiskajam regulējumam atbilstoši iestādes apsolījumi. Tiesiskās paļāvības aizsardzības princips pēc būtības aizsargā tieši tās tiesības, kuras privātpersonai ir piešķirtas iestādes pieļautas kļūdas (tiesiskajam regulējumam pretējas rīcības) dēļ. Attiecinot minēto principu tikai uz tiem iestādes izteikumiem un apsolījumiem, kuri atbilst tiesību normām, tiesiskās paļāvības aizsardzības princips zaudētu tā jēgu.⁷⁰⁴

Būtisku ieguldījumu šā principa konkretizācijā sniedz Administratīvā procesa likums un tā piemērošanas prakse. Šā likuma 10. pants nosaka: privātpersona var paļauties, ka iestādes rīcība ir tiesiska un konsekventa. Iestādes kļūda, kuras pieļaušanā privātpersona nav vainojama, nedrīkst radīt privātpersonai nelabvēlīgas sekas.

Tomēr paļaušanās nav absolūta.⁷⁰⁵ Saskaņā ar administratīvo tiesu judikatūru ir jāatbild uz trim jautājumiem, lai noskaidrotu, vai tiesiskā paļāvība ir jāņem vērā: 1) vai bija kaut kas, uz ko varēja paļauties (skaidrs iestādes izteikums); 2) vai attiecīgā persona tiešām uz to paļāvās; 3) vai attiecīgās personas paļāvība ir aizsardzības vērtā.⁷⁰⁶

Tiesiskās paļāvības principu konkretizē uzziņas tiesību institūts.

Administratīvā procesa likuma 98. pants paredz, ka privātpersonai ir tiesības saņemt uzziņu par savām tiesībām konkrētajā tiesiskajā situācijā no iestādes, kuras kompetencē ir jautājuma izšķiršana pēc būtības.

Ar tiesībām šā likuma 98. panta izpratnē jāsaprot ne tikai tiesības rīkoties noteiktā veidā, bet arī tiesiskie pienākumi, kas iesniegumā par uzziņu norādītajos apstākļos personai tiek uzlikti saskaņā ar normatīvajiem aktiem, kā arī to, kāda būs iestādes rīcība attiecīgajā konkrētajā tiesiskajā situācijā. Ar uzziņu personai tiek darīts zināms, kā konkrēto faktisko situāciju no tiesību viedokļa vērtē iestāde.⁷⁰⁷

⁷⁰³ Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2020. gada 14. februāra spriedums lietā Nr. SKA-160/2020, 14. punkts. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 17.04.2022.).

⁷⁰⁴ Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2020. gada 14. februāra spriedums lietā Nr. SKA-160/2020, 14. punkts. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 17.04.2022.).

⁷⁰⁵ Uzņēmuma vadītājs, kurš pārdevis uztura bagātinātājus, kas saturēja Francijā aizliegtu piedevu, apstrīdot viņa notiesāšanu, atsaucies uz Beļģijā izsniegtu licenci. ECT atzina, ka, it īpaši ņemot vērā Beļģijas valdības sniegto informāciju, ir pierādīts, ka pieteikuma iesniedzējs nevarēja paļauties nedz uz Beļģijas iestāžu izdotu licenci, nedz to, ka tās ir atzinušas, ka produkts atbilst spēkā esošajiem tiesību aktiem. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2008. gada 25. septembra lēmums par sūdzības nepieņemšanu lietā Ooms v. France (iesniegums Nr. 38126/06). Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-115259> (skatīts 18.12.2021.).

⁷⁰⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2005. gada 12. aprīļa spriedums lietā Nr. SKA-93/2005. Nav publicēts. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2008. gada 4. decembra spriedums lietā Nr. SKA-537/2008. Nav publicēts. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2008. gada 14. februāra spriedums lietā Nr. SKA-34/2008. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 18.11.2021.). Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2007. gada 7. jūnija spriedums lietā Nr. SKA-238/2207. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 17.04.2016.).

⁷⁰⁷ Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2020. gada 11. jūnija rīcības sēdes lēmums lietā Nr. SKA-66/2020, 4. punkts. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 17.04.2022.).

Saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 101. panta otro daļu gadījumā, ja uzziņas adresāts rīkojies atbilstoši viņam izsniegtajai uzziņai, iestādes vēlāk izdots administratīvais akts, kas attiecas uz jautājumu, par kuru uzziņa sniegta, nevar būt adresātam nelabvēlīgāks arī tad, ja iestāde vēlāk konstatē, ka uzziņa nav pareiza.

Piemērot šo tiesību normu praksē, judikatūrā ir atzīts, ka šīs tiesības īstenošanas rezultātā persona var plānot savu rīcību, nebaudoties, vai pati ir pareizi sapratusi tiesību normas.⁷⁰⁸ Tomēr arī paļāvība uz uzziņu nav absolūta.⁷⁰⁹ Arī šajā gadījumā ir pārbaudāmi iepriekš minētie trīs kritēriji: 1) vai bija kaut kas, uz ko varēja paļauties (skaidrs iestādes izteikums); 2) vai attiecīgā persona tiešām uz to paļāvās; 3) vai attiecīgā personas paļāvība ir aizsardzības vērtā.⁷¹⁰

Tiesiskās paļāvības princips krimināltiesībās. Lai gan tiesiskās paļāvības princips nav minēts nedz Krimināllikumā, nedz Kriminālprocesa likumā, tas kā nerakstīts konstitucionāla ranga princips ir spēkā arī krimināltiesībās. No minētā izriet, ka administratīvo tiesu judikatūrā izstrādātie kritēriji, pārbaudot, vai konkrētajā situācijā tiesiskā paļāvība ir aizsargājama, ir piemērojami arī krimināltiesībās.

Arī uzziņas tiesību institūts (kā viena no tiesiskās paļāvības principa izpausmes formām) var iegūt nozīmi krimināltiesībās. Tas skaidrojams ar to, ka administratīvajām tiesībām ir daudz saskarsmes punktu ar krimināltiesībām (piemēram, nodokļu, muitas, dabas aizsardzības u. c. jomās). Nereti tikai no radītā kaitējuma apmēra ir atkarīgs, vai iestājas administratīvā vai kriminālatbildība. Līdz ar to, ja iestāde sniegusi kļūdainu uzziņu, kurā konkrētā rīcība atzīta par tiesisku, šāda uzziņa var iegūt nozīmi, lemjot, vai ir pieļaujams personu notiesāt par noziedzīgu nodarījumu.

Persona ir atbrīvojama no kriminālatbildības tad, ja izpildījušies iepriekš minētie trīs kritēriji, kas uzliek par pienākumu respektēt tiesisko paļāvību. Šie kritēriji līdzinās tiem, pēc kuriem Vācijas, Austrijas un Šveices judikatūrā maldība par aizliegumu tiek atzīta par nenovēršamu (bez vainas radušos).

Tiesiskās paļāvības principa kontekstā bija vērtējams arī iepriekš minētais gadījums, kad pirms aizliegtās vielas iegādes apsūdzētie kompetentajā iestādē vērsās ar jautājumu, vai konkrētā

⁷⁰⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2008. gada 14. februāra spriedums lietā Nr. SKA-34/2008. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 17.04.2016.).

⁷⁰⁹ Iespējami gadījumi, kad kļūdaina uzziņa nepasargā individu no tam adresēta administratīvā akta izdošanas, kurš ir nelabvēlīgāks kā sniegtā uzziņa. [...] Šādā gadījumā saduras divi tiesību principi: tiesiskās paļāvības princips un tiesiskuma princips. To, kuram principam ir dodama priekšroka, izlemj katrā konkrētajā gadījumā. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2008. gada 14. februāra spriedums lietā Nr. SKA-34/2008. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 17.04.2016.).

⁷¹⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2008. gada 14. februāra spriedums lietā Nr. SKA-34/2008, 15. punkts. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 17.04.2016.). Nav iespējams apgalvot, ka šis princips ir pārkāpts, ja iestāde nav devusi konkrētus solījumus. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2017. gada 28. februāra spriedums lietā Nr. SKA-706/2017, 21. punkts. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 17.04.2022.).

viela ir iekļauta aizliegto vielu sarakstā, saņemot noliedzošu atbildi, kas, kā izrādījās vēlāk, bija kļūdaina.⁷¹¹

Vērtējot, vai bija pieļaujams apsūdzētos notiesāt par Krimināllikuma 253.¹ panta trešajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, bija pārbaudāms, vai apsūdzētie ar attiecīgo jautājumu iestādē bija vērsušies rakstiski vai mutiski. Ja apsūdzētie bija vērsušies rakstiski, kādu informāciju viņi sniedza kompetentajai iestādei, kāds bija iestādes uzziņas saturs, kā arī apsūdzēto iepriekšējā pieredze jautājumos par narkotisko vielu apriti u. tml.

Ja kompetentās iestādes uzziņā pausts viennozīmīgs viedoklis, ka konkrētā viela nav iekļauta aizliegto vielu sarakstā, apsūdzētie uz šo informāciju paļāvās un viņu paļāvība bija aizsardzības vērtā, notiesājoša sprieduma taisīšana bija pretrunā tiesiskās paļāvības principam.

Kompetentās iestādes iecietība pret prettiesisku rīcību. ECT ir norādījusi, ka noteiktos apstākļos arī ilgstoša tiesību aizsardzības iestāžu iecietība pret noteiktu rīcību, kas citādi ir sodāma saskaņā ar krimināllikumu, var pāraugt šādas rīcības *de facto* dekriminalizācijā.⁷¹²

Autora ieskatā, vērtējot arī šādus gadījumus, nozīmi iegūst tiesiskās paļāvības princips. Citiem vārdiem sakot, iestādes iecietība pret noziedzīgu rīcību *de facto* dekriminalizē šo rīcību, ja ir izpildījušies iepriekš minētie trīs kritēriji, kas uzliek par pienākumu respektēt tiesisko paļāvību.

Arī Senāta Administratīvo lietu departaments ir atzinis, ka tiesiskās paļāvības princips ir attiecināms uz gadījumiem, kad iestāde izteikumu, kas personā modinājis pamatotas cerības uz kādām tiesībām vai citu leģitīmu pozīciju, sniegusi ne tikai uzziņas, bet arī kādā citā formā.⁷¹³

Par šādu citādu formu var atzīt arī kompetentās iestādes iecietību pret noteiktu rīcību.

ECT vienā lietā atzina, ka *de facto* dekriminalizācija neattiecas uz tādiem gadījumiem, kad šādas iecietības iemesli nav zināmi.

Konkrētajā gadījumā persona bija saukta pie kriminālatbildības par izvairīšanos no nodokļa nomaksas.

ECT ieskatā, pastāvēja iespēja, ka tiesību aizsardzības iestādēm attiecīgās nodokļu “minimizēšanas” shēmas iepriekš nebija zināmas vai nebija resursu to izmeklēšanai. Līdz ar to nevar runāt par *de facto* dekriminalizāciju.⁷¹⁴

⁷¹¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2015. gada 26. jūnija lēmums lietā Nr. SKK-169/15. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 12.06.2016.).

⁷¹² Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013. gada 25. jūlija spriedums lietā Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia (iesniegums Nr. 11082/06, 13772/05), 813. punkts. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122697> (skatīts 30.08.2013.).

⁷¹³ Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2020. gada 22. decembra spriedums lietā Nr. SKA-436/2020, 12. punkts. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 12.02.2022.).

⁷¹⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013. gada 25. jūlija spriedums lietā Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia (iesniegums Nr. 11082/06, 13772/05), 813. punkts. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122697> (skatīts 30.08.2013.).

Ir acīmredzams, ka šajā gadījumā nav izpildījies neviens no trim tiesiskās palāvības principa nosacījumiem.

8.3. Tiesības paļauties uz judikatūru

Viens no veidiem, kā iegūt informāciju par plānotās darbības likumību, ir noskaidrot judikatūru attiecīgajā jautājumā.

ECT ieskatā, sodīšanas paredzamībai ir pietiekami, ja indivīds no attiecīgās normas formulējuma vai, nepieciešamības gadījumā, ar tiesas sniegtās interpretācijas palīdzību var secināt, kāda rīcība veidos viņa atbildību.⁷¹⁵ Nepieciešamība izvairīties no pārmērīgas stingrības un sekot līdzī mainīgajiem apstākļiem nozīmē to, ka daudzi likumi neizbēgami ir formulēti vairāk vai mazāk neskaidri. Šādu tiesību aktu interpretācija un piemērošana ir atkarīga no prakses. Tiesām piešķirtā spriešanas loma ir kļūstāt šādas atlikušās interpretācijas šaubas, ņemot vērā izmaiņas ikdienas praksē.⁷¹⁶

Tātad jēdziens “likums” ECPK 7. pantā aptver ne vien likuma tekstu formālajā izpratnē, bet arī tiesas veikto likuma iztulkošanu.⁷¹⁷

No minētā izriet, ka personai zināmās robežās ir tiesības paļauties uz judikatūru.

Valsts ir nodrošinājusi to, ka tiesu nolēmumi ir pieejami ikvienam.

Saskaņā ar likumu “Par tiesu varu” 28.² panta pirmo daļu atklātā tiesas sēdē izskatītā lietā pieņemts tiesas nolēmums, kas noformēts atsevišķa procesuāla dokumenta veidā, ir vispārpieejama informācija ar nolēmuma pasludināšanas brīdi, bet, ja nolēmums netiek pasludināts, – ar tā pieņemšanas brīdi.⁷¹⁸

Tomēr, lai atzītu, ka personai bija tiesības paļauties uz tiesu nolēmumiem, informācija par tiem parasti ir iegūstama ar kompetentu personu vai iestāžu starpniecību, jo, ja nejurists nolēmis uz savu roku, studējot likumus, nolēmumus un komentārus, noskaidrot tiesisko situāciju, iespējamā

⁷¹⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1993. gada 25. maija spriedums lietā Kokkinakis v. Greece (iesniegums Nr. 14307/88), 52. punkts. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57827> (skatīts 14.08.2013.). Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1995. gada 22. novembra spriedums lietā C.R. v. The United Kingdom (iesniegums Nr. 20190/92), 33. punkts. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57955> (skatīts 14.08.2013.).

⁷¹⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1996. gada 15. novembra spriedums lietā Cantoni v. France (iesniegums Nr. 17862/91), 31.-32. punkts. Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58068> (skatīts 18.01.2022.).

⁷¹⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1996. gada 15. novembra spriedums lietā Cantoni v. France (iesniegums Nr. 17862/91), 29. punkts. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58068> (skatīts 26.08.2013.). Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013. gada 25. jūlija spriedums lietā Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia (iesniegums Nr. 11082/06, 13772/05), 779. punkts. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122697> (skatīts 30.08.2013.).

⁷¹⁸ Pat ja Senāta nolēmumi nav publiski pieejami portālā manas.tiesas.lv., tie kā spēkā stājušies Senāta nolēmumi ir vispārpieejama informācija, kuru persona, ja vēlējas, varēja lūgt tiesai izsniegt. Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2020. gada 28. septembra spriedums lietā Nr. SKA-313/2020, 12. punkts. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 17.03.2022.).

maldība parasti vērtējama kā novēršama, jo sarežģītos juridiskos jautājumos viņam jāatzīst, ka viņa spējas problēmas izpratnei nav pietiekamas.⁷¹⁹

Turpinājumā dažas ECT atziņas.

Vērtējot sodīšanas paredzamību, judikatūrai ir lielāka nozīme, nekā tiesību zinātnē paustajam viedoklim. Piemēram, vērtējot iesniedzēju argumentu, ka akadēmiķi un tiesību zinātnieki apstrīdēto normu ir interpretējuši kā tādu, kas neaptver iesniedzēju rīcību, un viņi (akadēmiķi un zinātnieki) šo normu uzskatījuši par neskaidru, ECT norādīja: lai gan var ņemt vērā doktrināro iztulkošanu attiecīgajā laikā, īpaši, ja tā saskan ar tiesas interpretāciju, tas, ka tiesību zinātnieki brīvi interpretējuši likumu, nevar aizstāt judikatūras kopumu.⁷²⁰

Tātad, ja tiesību zinātnieki ir pauduši viedokli, ka konkrētās darbības neaptveras ar attiecīgo tiesību normu, novērtējot sodīšanas paredzamību, nav izšķiroši, ja ir judikatūra, kas šādu rīcību tomēr atzīst par sodāmu.

Ja dažādās tiesu instancēs ir pausts atšķirīgs viedoklis, izšķiroša ir kasācijas instances tiesas judikatūra: sodīšana ir paredzama arī tad, ja zemāko instanču tiesas identiskās lietās lēmums atšķirīgi, taču (ievērojamu laiku pirms sūdzības iesniedzējam inkriminētā nodarījuma) attiecīgajā jautājumā konstanta bija kasācijas instances tiesas prakse.⁷²¹

Sodīšanas paredzamība nav izslēgta arī tad, ja attiecīgais normas interpretācijas aspekts kasācijas instances tiesā iepriekš nav skatīts, ja vien interpretācijas attīstības rezultāts saskan ar nodarījuma būtību un ir saprātīgi paredzams.⁷²² Ja sūdzības iesniedzējs ir zinājis, ka salīdzināma precedenta nav (iepriekš par līdzīga rakstura darbībām neviens nav apsūdzēts, tāpēc nav arī attiecīgas judikatūras), viņam vajadzēja būt piesardzīgākam.⁷²³

Tiesiskā paļāvība uz judikatūru ir aizsargājama, ja pēc nodarījuma notikusi judikatūras maiņa.⁷²⁴ Izņēmums attiecas uz tiem gadījumiem, kad judikatūras maiņa bija paredzama.

⁷¹⁹ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 957.

⁷²⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2020. gada 28. maija spriedums lietā Georgouleas and Nestoras v. Greece (iesniegums Nr. 44612/13 45831/13), 63.-64. punkts. Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-202558> (skatīts 26.12.2021.).

⁷²¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1996. gada 15. novembra spriedums lietā Cantoni v. France (iesniegums Nr. 17862/91), 34. punkta pēdējā rindkopa. Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58068> (skatīts 16.12.2021.).

⁷²² Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2004. gada 16. septembra spriedums lietā Delbos and others v. France (iesniegums Nr. 60819/00). Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69492> (skatīts 16.12.2021.). Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2004. gada 30. marta spriedums lietā Radio France and others v. France (iesniegums Nr. 53984/00), 20. punkts. Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61686> (skatīts 17.12.2021.).

⁷²³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2011. gada 6. oktobra spriedums lietā Soros v. France (iesniegums Nr. 50425/06). Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-153306> (skatīts 25.12.2021.).

⁷²⁴ Ja tiesa, pamatojoties uz juridisko metodoloģiju, pieņem argumentētu lēmumu, šāds viedoklis bija paredzams. Tas neļauj tiesu praksi pielīdzināt sodīšanai par rīcību, ko likumdevējs iepriekš nav reglamentējis. Turklāt pretējā gadījumā katrs (augstākās) tiesas lēmums būtu jāuzskata par likumdošanas aktu, ja bija iespējams atšķirīgs viedoklis, vienalga, cik maz ticama bija šāda viedokļa nostiprināšanās. Els J. Schuld und Strafe bei unklarer Rechtslage. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 1/2021, S. 29. Pieejama: https://www.zis-online.com/dat/artikel/2021_1_1411.pdf (skatīts 16.02.2022.).

Ievērojot minēto, ECT vairākos gadījumos ir atzinusi, ka sodīšana nebija paredzama, kā galveno iemeslu norādot neprognozējamo judikatūras maiņu, piemēram, lietā *Alimucaj* pret Albāniju.⁷²⁵

Arī lietā *Contrada* pret Itāliju secināts, ka sodīšana nebija paredzama, jo pirms inkriminētā nodarījuma salīdzināmas judikatūras nebija, bet vēlāk kasācijas instances tiesa attiecīgajā tiesību jautājumā paudusi atšķirīgus viedokļus – daļā nolēmumu pausts viedoklis, ka attiecīgo atbalstīšanas formu likums neparedz, bet citos nolēmumos – ka šādu atbalstīšanas formu likums tomēr paredz.⁷²⁶

8.4. Tiesības paļauties uz advokāta padomu

Lai noskaidrotu, vai plānotā rīcība ir kriminālsodāma, ECT neizslēdz iespēju vērsties pie personām, kurām pēc savas profesijas ir pienākums sniegt juridiskus padomus, piemēram, advokātiem.⁷²⁷

Tomēr personai nav tiesību paļauties uz jebkuru juridisku padomu.

Jau iepriekš sīkāk aplūkots jautājums, pie kādiem nosacījumiem persona ir tiesīga paļauties uz valsts kompetentās iestādes informāciju.

Ir skaidrs, ka paļāvības ierobežojumiem ir jābūt arī tad, ja persona vērsusies pēc juridiska padoma pie kompetentām privātām personām vai iestādēm.

Plašāk šis jautājums tiks iztirzāts darba turpinājumā, tomēr jau šobrīd var vērst uzmanību uz Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas viedokli.

Pienākums iegūt informāciju ir izpildīts pietiekošā apmērā tad, ja persona iegūst ziņas no kompetentas un uzticamas personas, kas garantē objektīvas izziņas sniegšanu. Šis princips tiek relativizēts tādā veidā, ka personai ir jāiegūst papildu informācija, ja īpašu apstākļu dēļ viņai bija jābūt šaubām par izziņas uzticamību.⁷²⁸

Tātad persona nav tiesīga paļauties uz viedokļiem, kas ir virspusēji vai nepilnīgi, kā arī nedrīkst ignorēt pretēju (viņai nelabvēlīgu) viedokli.

⁷²⁵ Lai gan šajā lietā atzīts, ka pieteicējs nevarēja paredzēt viņam piemērotā soda bargumu, ņemot vērā neparedzamo tiesu prakses maiņu jautājumā par soda piemērošanu pēc vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, tomēr pēc tiem pašiem principiem jāvadās, ja jārisina jautājums par to, vai personai bija paredzams, ka viņas nodarījums vispār ir kriminālsodāms. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012. gada 7. februāra spriedums lietā *Alimucaj v. Albania* (iesniegums Nr. 20134/05), 152.-155. punkts. Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108957> (skatīts 17.04.2022.).

⁷²⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015. gada 14. aprīļa spriedums lietā *Contrada v. Italy* (iesnieguma Nr. 66655/13), 26.-30., 66.-69. punkts. Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-157113> (25.01.2021.).

⁷²⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 12. jūlija spriedums lietā *Jorgic v. Germany* (iesniegums Nr. 74613/01), 109. punkts. Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-139431> (skatīts 15.12.2021.). Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013. gada 25. jūlija spriedums lietā *Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia* (iesniegums Nr. 11082/06, 13772/05), 784. punkts. Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122697> (skatīts 06.12.2021.). Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015. gada 10. oktobra spriedums lietā *Vasiliauskas v. Lithuania* (iesniegums Nr. 35343/05), 181. punkts. Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158290> (skatīts 06.12.2021.). Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2003. gada 23. septembra lēmums par sūdzības nepieņemšanu izskatīšanai lietā *Chauvy and others v. France* (iesniegums Nr. 64915/01). Pieejama: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-185189> (skatīts 18.12.2021.).

⁷²⁸ Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas lieta: *Beschluss vom 25.02.1998.*, 1 BvR 299/89, 22. rdk. Pieejama: <https://lexetius.com/1998,549> (skatīts 06.12.2021.).

Ievērojot minēto, ir izvirzāma šāda tēze: arī gadījumos, kad informācijas sniedzējs nav valsts kompetentā iestāde (un tāpēc tiesiskās paļāvības aizsardzības princips nav tiešā veidā piemērojams), vērtējot, vai persona bija tiesīga paļauties uz kompetentās privātās personas vai iestādes sniegto informāciju, pēc analogijas var piemērot tiesiskās paļāvības principa standartus.

Plašāk šis jautājums iztirzāts, aplūkojot Vācijas, Austrijas un Šveices judikatūru.

9. Maldības par aizliegumu tiesību institūta vēsturiskā attīstība (Vācija, Austrija, Šveice)

9.1. Noziedzīgi nodarījumi darbības formā

Vēsturiskās attīstības kopsavilkums. Maldība par aizliegumu (kā juridiskas kļūdas paveids) ir pieļauta tad, ja persona rīkojas, zinot visus nodarījuma apstākļus (tātad ar nodomu), taču aiz pārskatīšanās uzskata savu nodarījumu par atļautu.⁷²⁹

Mūsdienās nodarījuma prettiesiskuma apzināšanās netiek uzskatīta par nodoma sastāvdaļu, tomēr šim elementam tiek piešķirta nozīme vainas līmenī.

Prettiesiskuma apzināšanās tiek uzskatīta par patstāvīgu (no nodoma nošķirtu) vainas elementu. Tā īpatnība ir tāda, ka šis elements tiek uzskatīts par konstatētu ne tikai tad, ja persona apzinājās savas rīcības prettiesiskumu, bet arī tad, ja viņa to neapzinājās, taču, ievērojot konkrētos apstākļus, varēja apzināties. Tātad šis standarts līdzinās neuzmanības pazīmēm.

Ievērojot minēto, Vācijā, Šveicē un Austrijā likums mūsdienās nošķir:

- nenovēršamu (nepārvaramu jeb bez vainas radušos) maldību, kas konstatējama tad, ja persona neapzinājās un nevarēja apzināties savas rīcības prettiesiskumu – šāda maldība ir vainu izslēdzošs apstākļis;
- novēršamu (pārvaramu jeb vainojamu) maldību, kas konstatējama tad, ja persona neapzinājās savas rīcības prettiesiskumu, taču varēja to apzināties – šāda maldība var būt pamats soda mīkstināšanai.

Šis tiesiskais regulējums ir ilgas tiesiskās domas attīstības rezultāts.

Vācijas StGB sākotnējā redakcijā, kas stājās spēkā 1871. gadā, bija reglamentēta vienīgi maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda).⁷³⁰

Lai gan tolaik likums nereglamentēja juridiskās kļūdas tiesiskās sekas, Vācijas Reihā tiesa vadījās pēc romiešu tiesībās pieņemtā nošķiruma faktiskā un juridiskā kļūda. Ar faktisko kļūdu tika saprasta maldība par tiem nodarījuma apstākļiem, kas bija “faktiska” rakstura (*"tatsächlicher" Natur* – vācu val.), savukārt ar juridisku kļūdu – maldība par tiesību normām.⁷³¹

Juridiskā kļūda – atkarībā no tā, kurai tiesību nozarei pieskaitāma norma, par kuru persona maldījies – sīkāk iedalīta krimināltiesiskā un ārpuskrimināltiesiskā maldībā.⁷³²

⁷²⁹ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 04.04.2003., BGE 129 IV 238, 12. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4129238.html> (skatīts 20.03.2017.).

⁷³⁰ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 928.

⁷³¹ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluß vom 18.03.1952., GSt 2/51, 10. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bs002194.html> (skatīts 10.12.2021.).

⁷³² Ibid, 10. rdk.

Par krimināltiesisko maldību uzskatīta maldība par krimināllikumu, piemēram, maldība par krimināllikumā ietverto (aizliedzošo) tiesību normu, maldība par krimināllikumā reglamentētā kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošā apstākļa robežām.

Šāda maldība uzskatīta par nenozīmīgu. Tātad saglabājās personas atbildība par tīšu noziedzīgu nodarījumu. Noziedzīga nodarījuma sastāva apzināta un gribēta realizācija bija sodāma, neatkarīgi no savas rīcības prettiesiskuma apzināšanās, turklāt neatkarīgi no tā, vai bija iespēja apzināties šīs rīcības prettiesiskumu.⁷³³

Ārpuskrimināltiesiskā maldība pielīdzināta maldībai par nodarījuma apstākļiem (faktiskai kļūdai), respektīvi, maldībai, kas izslēdz nodomu.⁷³⁴ Piemēram, maldība par pazīmi “svešs” uzskatīta par ārpuskrimināltiesisku maldību, jo īpašuma tiesiskās attiecības reglamentētas civillikumā.⁷³⁵ Pie ārpuskrimināltiesiskas maldības pieskaitīta arī maldība par blanketu aizpildošajām normām, kas atrodas ārpus krimināllikuma.⁷³⁶

Izšķiroša nozīme tiesiskās domas tālākā attīstībā bija Vācijas Federālās Augstākās tiesas 1952. gada 18. marta nolēmumam, kas iezīmēja vēsturisku pagrieziena punktu.⁷³⁷

1952. gada 18. marta nolēmums. Pamatojot nepieciešamību atkāpties no Reiha tiesas judikatūras, Vācijas Federālā Augstākā tiesa vispirms aplūkoja tās judikatūru un tai veltīto kritiku.

Tēze, ka maldība par krimināllikumu ir nesvarīga un līdz ar to prettiesiskuma apzināšanās (*das Bewußtsein der Rechtswidrigkeit* – vācu val.) nav kriminālatbildības nosacījums, atbilda 19. gadsimta uzskatiem. Samērā daudzas Vācijas konfederācijas valstis savos kriminālkodeksos bija iekļāvušas šāda satura normu.⁷³⁸

Tomēr tiesību doktrīnā un literatūrā pret šo judikatūru samērā agri celti iebildumi, bet vēlāk šī judikatūra gandrīz vienprātīgi noraidīta. Tā kā krimināltiesiskas un ārpuskrimināltiesiskas maldības precīza norobežošana ir neiespējama, šī judikatūra uzskatīta par patvaļīgu.⁷³⁹ Piemēram, terminu “svešs” tikpat labi var atzīt par krimināltiesību terminu, jo tas iekļauts krimināllikumā.

⁷³³ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluß vom 18.03.1952., GSSt 2/51, 10.-11. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bs002194.html> (skatīts 10.12.2021.).

⁷³⁴ Ibid, 10. rdk. Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 928.

⁷³⁵ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 928.

⁷³⁶ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluß vom 18.03.1952., GSSt 2/51, 10. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bs002194.html> (skatīts 10.12.2021.).

⁷³⁷ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 929.

⁷³⁸ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluß vom 18.03.1952., GSSt 2/51, 10.-11. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bs002194.html> (skatīts 10.12.2021.).

⁷³⁹ Ibid, 13. rdk.

Tomēr galvenais arguments bija tas, ka šī judikatūra bija pretrunā vainas principam,⁷⁴⁰ jo gadījumos, kad maldība nav vainojama, tā noved pie sodīšanas par nodarījumu, kas izdarīts bez vainas.⁷⁴¹

Vācijas Federālā Augstākā tiesa atzina, ka iebildumi pret Reiha tiesas judikatūru ir pamatoti. Pamatojot šo secinājumu, vispirms raksturots vainas jēdziens.

Soda priekšnosacījums ir vaina. Vaina ir pārmets (Vorwerfbarkeit – vācu val.). Konstatējot vainu, personai tiek pārmests, ka viņa nav rīkojusies tiesiski, tas, ka viņa izšķīrās par labu “prettiesiskumam” (*für das Unrecht* – vācu val.), lai gan varēja rīkoties tiesiski. Vainas inkriminēšanas pamats ir saskatāms tajā, ka persona ir orientēta uz brīvu, atbildīgu, morālu pašnoteikšanos, tāpēc ir spējīga izšķirties par labu tiesībām, vadīt savu rīcību atbilstoši tiesību normām un izvairīties no juridiski aizliegtā, tiklīdz sasniegusi garīgo briedumu un kamēr šo pašnoteikšanos nav paralizējis vai iznīcinājis (ilgstošs vai pārejošs) slimīgs stāvoklis, kas izslēdz pieskaitāmību. Nosacījums, lai persona izšķirtos par labu tiesiskai rīcībai, ir tas, ka viņa zina, kas ir tiesisks un kas prettiesisks (*die Kenntnis von Recht und Unrecht* – vācu val.). Tas, kurš zina, ka tas, uz ko viņš brīvi izšķiras, ir prettiesisks, rīkojas vainojami, ja tomēr to izdara.

Šādu zināšanu var nebūt tāpēc, ka slimīgā stāvokļa dēļ, kas izslēdz pieskaitāmību, persona nespēj saskatīt savas rīcības prettiesiskumu (*unfähig ist, das Unrechtmäßige seines Tuns einzusehen* – vācu val.). Šādos gadījumos nezināšana ir neizbēgama likteņa sekas. To viņai nevar pārņemt un pieskaitīt par vainu.

Tomēr rīcības prettiesiskuma apzināšanās (*Bewußtsein Unrecht zu tun* – vācu val.) var nebūt arī pieskaitāmai personai, proti, ja viņa nezina aizliedzošu normu vai pārprot to. Arī šajā gadījumā persona nespēj izšķirties par labu tiesiskai rīcībai. Tomēr ne katra šāda maldība izslēdz vainu. Zināšanu trūkums zināmā mērā ir novēršams. Ievērojot, ka persona ir orientēta uz brīvu, atbildīgu pašnoteikšanos, viņa katrā laikā ir aicināta rīkoties tiesiski. Šo pienākumu viņa nav izpildījusi, ja nedara tikai to, ko skaidri saskata kā prettiesisku (*was ihm als Unrecht klar vor Augen steht* – vācu val.). Tieši otrādi – visā, ko viņa nodomājusi, ir nepieciešams pārliicināties, vai plānotā rīcība atbilst tiesību normām. Šaubas ir jānovērš ar pārdomāšanu (*durch Nachdenken* – vācu val.) vai izzināšanu (*durch Erkundigung* – vācu val.). Šeit ir nepieciešama sirdsapziņas piepūle (*Anspannung des Gewissens* – vācu val.). Piepūles mērs nosakāms pēc konkrētās situācijas un indivīda dzīves un profesionālās pieredzes. Ja, neraugoties uz piepūli apjomā, kādā tas no viņas bija sagaidāms, indivīds nevarēja iegūt apziņu par savas rīcības prettiesiskumu (*das*

⁷⁴⁰ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 928.-929.

⁷⁴¹ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluß vom 18.03.1952., GSSSt 2/51, 13. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bs002194.html> (skatīts 10.12.2021.).

Unrechtmäßige seines Tuns – vācu val.), maldība ir nepārvarama. Šajā gadījumā pārmetums par vainu nevar tikt izvirzīts. Turpretim, ja, pienācīgi piepūlot sirdsapziņu, indivīds varēja saskaņot savas rīcības prettiesiskumu, maldība neizslēdz vainu. Atkarībā no tā, kādā mērā pietrūka nepieciešamās piepūles, mazinās vainas pakāpe.⁷⁴²

Izskaidrojot terminu “prettiesiskuma apzināšanās”, Vācijas Federālā Augstākā tiesa norādīja: prettiesiskuma apzināšanās (*Bewußtsein der Rechtswidrigkeit* – vācu val.) nenozīmē nedz to, ka personai būtu jāzina par kriminālatbildību, nedz aizliedzošā norma. No otras puses, nav pietiekami, ja persona apzinās tikai to, ka viņas nodarījums ir morāli nosodāms. Lai arī ne juridiski tehniskā vērtējumā, tomēr savā “domu pasaulei atbilstošā vispārīgā vērtējumā” (*in einer seiner Gedankenwelt entsprechenden allgemeinen Wertung* – vācu val.) viņai jāskatās nodarījuma prettiesiskums vai, pienācīgi piepūlot sirdsapziņu, ir jābūt iespējai to saskaņot.⁷⁴³

Turpinājumā Vācijas Federālā Augstākā tiesa plašāk pamatoja savu viedokli, ka Reihā judikatūras tēze – maldība par krimināllikumu neizslēdz kriminālatbildību – var radīt situāciju, ka persona ir sodāma arī tad, ja maldība nav vainojama.

Laikā, kad spēku ieguva princips, saskaņā ar kuru maldība par krimināllikumu uzskatīta par juridiski nenozīmīgu, šā principa aizstāvjiem nebija nekādu bažu, ka tas pavērtu iespēju sodīt, neesot vainai. Tika uzskatīts, ka maldība par krimināllikumu vienmēr ir vainojama, jo katrs zina krimināllikumā esošās aizliedzošās un pavēlošās normas (vai vismaz ir tās jāzina). Nav jārēķinās vienīgi ar ārpuskrimināllikuma esošo normu vispārēju zināšanu.

Politiski un sociāli līdzsvarotā laikā (19. gadsimta otrajā pusē) uzskatam, ka bez vainas radusies maldība par lielu daļu krimināllikumā ietverto noziegumu nav iedomājama, varēja būt zināms attaisnojums. Tomēr to nevar attiecināt uz laikiem, kad valsts un sabiedriskās dzīves struktūra tiek satricināta un pat pārveidota. Šajā periodā bieži virzienu norādošās vērtības (*die richtungsgebenden Werte* – vācu val.) tiek aizēnotas. Kas ir tiesisks un kas prettiesisks (*was Recht und Unrecht ist* – vācu val.), nav vairs pašsaprotams. Līdz ar to paveras iespēja arī tādai maldībai, kas radusies bez vainas.

Arī ārpuskrimināltiesiskas maldības pielīdzināšana maldībai par nodarījuma apstākļiem (faktiskai kļūdei), nespēj garantēt vainas principa ievērošanu, jo izšķirošajā jautājumā, vai persona varēja saskaņot savas rīcības prettiesiskumu (*das Unrechtmäßige seines Tuns erkennen konnte* – vācu val.), maldības priekšmetam ir vienīgi pakārtota nozīme tādā ziņā, ka vieglāk ir

⁷⁴² Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluß vom 18.03.1952., GSt 2/51, 15. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bs002194.html> (skatīts 27.09.2021.).

⁷⁴³ Ibid, 16. rdk.

maldīties par ārpuskrimināltiesību normu, nekā par krimināltiesību normu. Turklāt norobežošana loģiski nemaz nav iespējama.⁷⁴⁴

Minētie trūkumi bija iemesls tam, ka Vācijas Federālā Augstākā tiesa 1952. gada 18. marta nolēmumā atkāpās no Reiha tiesas judikatūras un tiesību tālākveidošanas ceļā noskaidroja tos juridiskos nosacījumus, kas garantē vainas principa ievērošanu.

Vācijas Federālā Augstākā tiesa norādīja uz diviem risinājumiem, ko piedāvā tiesību doktrīna.

Saskaņā ar vienu no tiem priekšnoteikums sodam ir ne vien nodoms izdarīt noziedzīgu nodarījumu, bet arī prettiesiskuma apzināšanās (*Bewußtsein der Rechtswidrigkeit* – vācu val.). Pie tam prettiesiskuma zināšana (*Kenntnis der Rechtswidrigkeit* – vācu val.) šeit tiek saprasta kā nodoma elements. Šādas zināšanas iztrūkums izslēdz nodomu. Savukārt, ja prettiesiskuma apzināšanas iztrūkums ir novēršams, persona sodāma par neuzmanību, ja vien par to ir paredzēts soda piedraudējums.

Šis risinājums ieguvis apzīmējumu “nodoma teorija” (*Vorsatztheorie* – vācu val.).⁷⁴⁵

Saskaņā ar otru risinājumu sodīšanai par tīšu noziedzīgu nodarījumu ir pietiekoši, ja personai bija iespējams saskatīt to, ka tas, ko viņa nodomājusi darīt, ir prettiesisks. Vainojamas maldības gadījumā persona sodāma par tīšu noziedzīgu nodarījumu, tomēr maldība var būt fakultatīvs sodu mīkstinājošs apstāklis. Turpretim, ja maldība nav vainojama, persona nav sodāma, neraugoties uz nodoma esību. Prettiesiskuma apzināšanās vai iespēja to apzināties (*Bewußtsein der Rechtswidrigkeit oder die Möglichkeit dieses Bewußtseins* – vācu val.) ir patstāvīgs, no nodoma nošķirts vainas elements.

Šis risinājums ieguvis apzīmējumu “vainas teorija” (*Schuldtheorie* – vācu val.).⁷⁴⁶

Izvērtējot šīs divas teorijas, Vācijas Federālā Augstākā tiesa izšķīrās par labu vainas teorijai. Pamatojot šo izšķiršanos, tā norādīja uz būtiskiem nodoma teorijas trūkumiem.

Pirmkārt, saskaņā ar šo teoriju sodu par tīšu noziedzīgu nodarījumu ir iespējams piemērot tikai tad, ja noziedzīga nodarījuma sastāva realizācijas brīdī persona apzinājās, ka rīkojas prettiesiski. Tomēr, kā māca ikdienas dzīves pieredze, bieži tas tā nav. Daudzi īpaši smagi noziegumi tiek izdarīti spēcīgā psihiskā uzbudinājumā, kaisles uzplūdā vai acumirkļa iespaidā. Šajā psiholoģiskajā stāvoklī līdz pārkāpēja apziņai bieži vien nenonāk viņam zināmais aizliegums. Vēl jo mazāk šādos apstākļos viņš spējīgs domāt par to, vai viņa nodarījums ir prettiesisks. Tomēr pārmetums par vainu ir pamatots, jo viņš nav pietiekami piepūlējies

⁷⁴⁴ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluß vom 18.03.1952., GSSt 2/51, 17.-22. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bs002194.html> (skatīts 27.09.2021.).

⁷⁴⁵ Ibid, 29. rdk.

⁷⁴⁶ Ibid, 32. rdk.

sirdsapziņu (*die zumutbare Gewissensanspannung unterlassen hat* – vācu val.), kas ļautu apzināties nodarījuma prettiesiskumu, pirms to nolēma izdarīt.

Turklāt nav šaubu, ka likumdevējs gribējis attiecināt sodus par tīšiem noziedzīgiem nodarījumiem arī uz šādiem nodarījumiem. Piemēram, tīša nonāvēšana ir slepkavība arī tad, ja cietušais vainīgo saniknojis un tādā veidā “uz vietas” izprovocējis uz vardarbību.

Ja tiesnesis grib nopietni uztvert nodoma teorijas prasību, tad viņam persona būtu jāattaisno, ja vien nav iespējama sodīšana par noziedzīgu nodarījumu aiz neuzmanības. Savukārt, ja tiesnesis grib izvairīties no šī (krimināltiesību politikas aspektā) nepieņemamā rezultāta, viņam jākonstatē psihiskajam stāvoklim pretējais – persona esot apzinājusies sava nodarījuma prettiesiskumu (*sich der Rechtswidrigkeit seiner Tat bewußt gewesen* – vācu val.), tātad vainas jautājumā jāpiemēro nepieļaujama prezumpcija (fikcija).

Otrkārt, saskaņā ar nodoma teoriju pie atbildības par tīšu noziedzīgu nodarījumu nevar tikt saukti noziedznieki “aiz pārliecības”, kā arī morāli notrulināti, taču likuma izpratnē vēl pieskaitāmi recidīvistu, jo tiesībām naidīgās nostājas dēļ šīs abas personu kategorijas nespēj nākt pie apziņas par savas rīcības prettiesiskumu.

Treškārt, saskaņā ar nodoma teoriju tādu nodarījumu sodīšana, kas ir izdarīti, vainojamas maldības rezultātā uzskatot, ka nodarījums ir tiesisks, iespējama tikai tad, ja likums paredz soda piedraudējumu par neuzmanību. Ņemot vērā lielo noziedzīgo nodarījumu skaitu, kas ir izdarāmi tikai tīši, tas nozīmē augstākā mērā nevēlamu un objektīvi nepamatotu kriminālatbildības ierobežošanu.

Turklāt pat tad, ja likums būtu paredzējis atbildību par neuzmanību, sods šādos gadījumos būtu nosakāms noziedzīgam nodarījumam aiz neuzmanības noteiktās sankcijas robežās. Tas novestu pie tā, ka ne vienmēr būtu iespējams pietiekami ņemt vērā vainas pakāpi.⁷⁴⁷

Pievēršoties vainas teorijai, Vācijas Federālā Augstākā tiesa norādīja, ka arī šī teorija – tāpat kā nodoma teorija – izslēdz kriminālatbildību nenovēršamas maldības gadījumā. Tomēr vainojamas maldības gadījumā tā novērš nodoma teorijas trūkumus. Proti, saskaņā ar vainas teoriju vainojamas maldības gadījumā iespēja sodīt nav atkarīga no tā, vai likums paredzējis soda piedraudējumu par neuzmanību. Šī teorija nodrošina iespēju sodīt par tīšiem noziedzīgiem nodarījumiem, nespējot tiesnesi, taisot notiesājošu spriedumu, prezumēt prettiesiskuma apzināšanos.

Turklāt vainas teorija nodrošina iespēju sodu pieskaņot vainas pakāpei, ļaujot tiesnesim atkarībā no konkrētās situācijas maldību atzīt par sodu mīkstinošu apstākli.

⁷⁴⁷ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluß vom 18.03.1952., GStt 2/51, 29.-31.rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bs002194.html> (skatīts 27.09.2021.).

Visbeidzot, piemērojot vainas teoriju, “juridiskā akluma” gadījumi (*die Fälle der Rechtsblindheit* – vācu val.) neprasa īpašu tiesisko regulējumu. Tas ir īpašs vainojamas maldības veids. Pārkāpēja “aiz pārliecības” vaina ir saskatāma tajā, ka viņš apzināti aizstājis sabiedrības vērtību sistēmu ar personīgo.⁷⁴⁸

Nolēmuma komentārs. Saskaņā ar vainas teoriju, kas likta iepriekš atreferētā nolēmuma pamatā, rīcības prettiesiskuma apzināšanās ir patstāvīgs, no nodoma nošķirts vainas elements.⁷⁴⁹ Prettiesiskuma neapzināšanās neietekmē nodoma esību, turklāt neatkarīgi no tā, vai šī neapzināšanās ir novēršama.⁷⁵⁰

Tas, ka nenovēršama maldība izslēdz vainu, izriet no vainas principa: ja kādam nav iespējams iegūt zināšanas par savas rīcības prettiesiskumu, persona konkrētajā situācijā normatīvi “nav uzrunājama”.⁷⁵¹ Sods nav attaisnojams tikai tāpēc vien, ka rīcība ir prettiesiska un atbilst noziedzīga nodarījuma sastāvam, bet gan tikai tad, ja pievienojas pārkāpēja personīga atbildība par prettiesisko rīcību, tātad vainojamība (*Vorwerfbarkeit* – vācu val.).⁷⁵² Attaisnošana šādas maldības dēļ ir pietiekošs brīdinājums, lai pasargātu personu no analoga pārkāpuma nākotnē.⁷⁵³

Turpretim novēršamas maldības gadījumā personai tiek pārņemts tas, ka viņa nav ieguvusi pietiekošu informāciju par tiesisko stāvokli.⁷⁵⁴

Tas, ka vainai ir pietiekoša vienīgi potenciāla aizlieguma zināšana, izriet no apsvēruma, ka, zinot nodarījuma apstākļus, rodas pienākums noskaidrot, vai plānotais nodarījums ar likumu ir atļauts vai aizliegts.⁷⁵⁵ Vaina izpaužas tajā, ka persona nav izmantojusi savas spējas saskaņot rīcības prettiesiskumu un tādā veidā atņēmusi sev iespēju orientēt savu rīcību atbilstoši juridiskajam pienākumam.⁷⁵⁶

⁷⁴⁸ Ibid, 32.-33. rdk.

⁷⁴⁹ Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 14.02.1995., Geschäftszahl 11Os163/94. Pieejama: [https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Justiz/JJR_19950214_OGH0002_0110OS00163_9400000_001.html](https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Justiz/JJR_19950214_OGH0002_0110OS00163_9400000_001/JJR_19950214_OGH0002_0110OS00163_9400000_001.html) (skatīts 20.03.2016.). Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 03.09.1987., Geschäftszahl 12Os180/86. Pieejama: http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19870903_OGH0002_0120OS00180_860000_000 (skatīts 03.03.2016.).

⁷⁵⁰ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 928.

⁷⁵¹ Ibid, S. 944. Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar. Strafgesetzbuch: §§ 1-51. Band I. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 694.

⁷⁵² Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas lieta: Entscheidung vom 25.02.1998., 1 BvR 299/89, 18. rdk. Pieejama: http://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/rk19980225_1bvr029989.html (skatīts 20.03.2017.).

⁷⁵³ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. Verlag C.H.Beck, München: 2006, S. 953.-954.

⁷⁵⁴ Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas lieta: Entscheidung vom 25.02.1998, 1 BvR 299/89, 19. rdk. Pieejama: http://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/rk19980225_1bvr029989.html (skatīts 20.03.2017.).

⁷⁵⁵ Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar. Strafgesetzbuch: §§ 1-51. Band I. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 654.

⁷⁵⁶ Spilgies G. Über die Aporie der Schuldbegründung bei unbewusster Fahrlässigkeit in einem auf Willensfreiheit gegründeten Schuldsstrafrecht. Anmerkung zu Arnd Koch. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 7-8/2010, S. 491. Pieejams: http://www.zis-online.com/dat/artikel/2010_7-8_471.pdf (skatīts 20.03.2017.).

Parasti maldība par aizliegumu nav novēršama (ir radusies bez vainas), ja personas (kļūdaino) uzskatu tiesību jautājumā apstiprina tiesas vai iestādes nolēmums, vai kompetentas un objektīvas personas izziņa (informācija), pie nosacījuma, ja viņa paļāvās uz šī nolēmuma vai izziņas (informācijas) pareizību un pēc viņai zināmajiem apstākļiem drīkstēja uz to paļauties.⁷⁵⁷

Šis papildu nosacījums “drīkstēja paļauties pēc viņai zināmiem apstākļiem” nozīmē, ka nedrīkst nekritiski paļauties uz labvēlīgu tiesiskā stāvokļa vērtējumu. Nepieciešamības gadījumā ir jāiegūst papildu informācija. Šajā ziņā judikatūrā turpmākajos gados ir uzstādīti samērā stingri kritēriji.

Ievērojot minēto, secināms: vainas konstatēšanai ir būtiski zemāks standarts nekā nodoma konstatēšanai. Saskaņā ar vainas teoriju ir jāatbild uz jautājumu, vai ir pierādīts, ka apsūdzētais varēja zināt, ka rīkojas prettiesiski. Nenoliedzami, ir daudz vieglāk uz šo jautājumu atbildēt ar “jā”, nekā uz nodoma teorijas jautājumu, vai persona zināja, ka tas, ko viņa dara, ir prettiesiski.

Tiesību doktrīnā izšķiršanās par labu vainas teorijai atbalstīta ar šādiem argumentiem: ja pieņemtu, ka nodoms aptver arī nodarījuma prettiesiskuma apzināšanos, pārkāpējam atliktu vienīgi atsaukties uz to, ka viņš nezināja aizliedzošo normu, lai viņu nevarētu saukt pie atbildības par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Tādējādi tiktu sodīts nevis tas, kurš pārkāpis aizliedzošo normu, bet gan tikai tas, kurš nodarījumu uzskatījis par aizliegtu. Turklāt tiktu veicinātas situācijas, kad tiesību normas, kas ir mazāk zināmas, tiktu padarītas par faktiski spēkā neesošām un tāpēc nepiemērojamām. Tāpēc par izšķirošu ir jāuzskata nevis tas, vai pārkāpējs apzinās nodarījuma prettiesiskumu, bet gan tas, vai viņa rīcība atbilst likumam.⁷⁵⁸

Lai gan persona, kura likumu pārkāpj tīši, parasti uzņemas smagāku vainas nastu salīdzinoši ar tādu, kurš likumu pārkāpj neapzināti, tomēr tas tā nav vienmēr, jo šī neapzināšanās var izrietēt no tiesiskā stāvokļa ignorances. Tādas personas vaina, kura pārkāpj elementāras sociālās normas, piemēram, cietsirdīgi apietas ar savu bērnu, neaizdomājoties par tiesību pārkāpuma iespējamību, nav mazāka. Izšķirošā atšķirība, novērtējot šādu maldību, nav prettiesiskuma apzināšanās vai neapzināšanās, bet gan tas, vai persona rīkojas pēc standarta, kas atbilst vai neatbilst tiesībām. Šai otrajā gadījumā ir pieļauta maldība par aizliegumu, un tikai katrā individuālā gadījumā izvērtējams, vai vainas pakāpe saglabājas pilnā apjomā, daļēji vai tās nav vispār.⁷⁵⁹

⁷⁵⁷ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 16.05.2000., StB St (R) 2/00, 24. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/00/stb-2-00.php3> (skatīts 07.04.2016.). Vācijas Federālās Augstākās tiesa: Urteil vom 15.12.1999., 2 StR 365/99, 15. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/2/99/2-365-99.php3> (skatīts 07.04.2016.).

⁷⁵⁸ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 930.-931.

⁷⁵⁹ Ibid, S. 930.

9.2. Noziedzīgi nodarījumi bezdarbības formā

Materiāla sastāva noziedzīgi nodarījumi. 1961. gadā Vācijas Federālā Augstākā tiesa izšķīra jautājumu, vai materiāla sastāva noziedzīgos nodarījumos bezdarbības formā nodomam ir jāaptver apzināšanās, ka pastāv juridisks pienākums novērst sekas.

Lai gan pirmšķietami varētu domāt, ka šim jautājumam nav saistības ar Vācijas Federālās Augstākās tiesas 1952. gada 18. marta nolēmumu, kas atreferēts iepriekš, tomēr šāds iespaids ir maldīgs. Tiek uzskatīts, ka šī pienākuma apzināšanās noziedzīgā bezdarbībā ir tas pats, kas prettiesiskuma apzināšanās noziedzīgos nodarījumos aktīvām darbībām. Citiem vārdiem sakot, apzināšanās, ka pastāv juridisks pienākums novērst sekas, ir bezdarbības prettiesiskuma apzināšanās.

1961. gadā Vācijas Federālā Augstākā tiesa, izlemjot minēto jautājumu, iesākumā norādīja, ka atbilde uz to ir atkarīga no tā, vai juridisks pienākums veikt darbības, lai novērstu sekas, ir noziedzīga nodarījuma objektīvās puses elements. Lai gan iepriekš teorijā un judikatūrā par to vienota viedokļa nav bijis, no jauna pārvērtējot šo jautājumu vainas teorijas kontekstā, tika secināts, ka šis juridiskais pienākums neietilpst noziedzīga nodarījuma sastāvā.⁷⁶⁰ Tas skaidrots ar to, ka šis pienākums izriet no garanta statusa un šī statusa apzināšanās. Tāpēc tā nav atsevišķa (patstāvīga) pazīme, kas veido noziedzīga nodarījuma sastāvu, bet gan sastāva pazīmju kopvērtējums.⁷⁶¹

Ievērojot minēto, ja persona, apzinoties visus apstākļus, kam jābūt aptvertiem ar nodomu, maldīgi uzskata, ka viņai nav juridiska pienākuma rīkoties, bezdarbība ir tīša (apzināta).⁷⁶²

Turpmāk arī krimināltiesību teorijā nostiprinājās viedoklis, ka noziedzīgos nodarījumos bezdarbības formā pienākums rīkoties kā tāds nav pieskaitāms noziedzīga nodarījuma sastāvam (tieši tāpat kā pienākums atturēties no aizliegtās darbības).⁷⁶³ Līdz ar to, tas, kurš zinot apstākļus, kas nodibina pienākumu rīkoties, maldīgi uzskata, ka viņam nav pienākuma to darīt, pieļauj juridisku kļūdu.⁷⁶⁴

⁷⁶⁰ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 29.05.1961., GSt 1/61, 8., 12. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/12f759c5-64d9-4743-8c63-b8d268eb510a> (skatīts 26.03.2020.).

⁷⁶¹ Ibid, 13. rdk.

⁷⁶² Ibid, 14. rdk.

⁷⁶³ Schönke A., Schröder H. Strafrecht Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 289.

⁷⁶⁴ Ibid, S. 289.

Šāda juridiskā kļūda ir ekvivalents maldībai par aizliegumu noziedzīgas darbības gadījumā, jo persona maldīgi uzskata, ka rīkojas tiesiski jeb, citiem vārdiem sakot, viņa maldīgi uzskata, ka viņai nav pienākuma veikt konkrēto darbību.

Kā pamatots šajā darbā iepriekš, šādas maldības apzīmēšanai noziedzīgas bezdarbības gadījumā piemērots ir termins “maldība par pavēli”, jo saskaņā ar vārda “pavēle” parasto nozīmi tā apzīmē obligātu norādījumu veikt kādu darbību.

Formāla sastāva noziedzīgi nodarījumi. 1964. gadā Vācijas Federālā Augstākā tiesa lēma, ka arī formāla sastāva noziedzīgos nodarījumos nodoms neaptver apzināšanos, ka pastāv juridisks pienākums veikt noteiktu darbību. Līdz ar to, ja persona apzinās apstākļus, kas uzliek pienākumu veikt noteiktu darbību, bet maldīgi domā, ka juridiski tai nav pienākuma to darīt, ir pieļauta maldība par pavēli.⁷⁶⁵

Izskatot lietu, kurā apsūdzētā bija saukta pie kriminālatbildības par to, ka viņa neziņoja par sava vīra plānoto laupīšanu (StGB 138. pants), Vācijas Federālā Augstākā tiesa norādīja šādus argumentus.

Aizliegums veikt kādu darbību uzliek pienākumu atturēties no tās, bet aizliegums pārtraukt bezdarbību uzliek pienākumu veikt noteiktu darbību. Šie abi juridiskie pienākumi nav pieskaitāmi nodarījuma apstākļiem. Tie ir vienīgi tiešs aizlieguma efekts un, tāpat kā šis aizliegums, atrodas ārpus noziedzīga nodarījuma sastāva.⁷⁶⁶

Saskaņā ar vainas teoriju, ko akceptējusi Vācijas Federālā Augstākā tiesa, prettiesiskuma apzināšanās nav nodoma sastāvdaļa. Tieši otrādi, līdzās nodomam tas ir patstāvīgs vainas elements. Ja tādas apzināšanās nav, ir radītas šaubas nevis par nodoma esību, bet gan nodoma nosodāmību/peļamību (*so ist nicht der Bestand, sondern die Vorwerfbarkeit des Vorsatzes in Frage gestellt* – vācu val.). Uz noziedzīgu bezdarbību tas attiecas tādā pašā mērā kā noziedzīgu darbību.⁷⁶⁷

Ja nepieciešamo darbību bija iespējams veikt, persona to saskatīja (apzinājās), taču neveica tāpēc, ka nezināja, ka likums to no viņas prasa, šo darbību viņa neveica apzināti (ar nodomu). Viņas maldība nav maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiska kļūda), bet gan maldība par pavēli (juridiskas kļūdas paveids).⁷⁶⁸

Vai šāda maldība izslēdz vainu, ir atkarīgs no tā, kādu darbību likums prasa konkrētajā gadījumā, kādos apstākļos un no kuras personas. Ja persona aizbildinās ar tāda juridiska

⁷⁶⁵ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 05.05.1964., 1 StR 26/64. Pieejama: https://www.jurion.de/Urteile/BGH/1964-05-05/1-StR-26_64 (skatīts 06.04.2019.).

⁷⁶⁶ Ibid, 7.-9. rdk.

⁷⁶⁷ Ibid, 10. rdk.

⁷⁶⁸ Ibid, 10. rdk.

pienākuma nezināšanu, kas pamatojas uz cilvēka vispārējo morālo apziņu, piemēram, nelaimes gadījumos sniegt nepieciešamo palīdzību (StGB 330.c pants), ir daudz mazāka varbūtība atzīt, ka maldība ir atvainojama (radusies bez vainas), nekā tādas personas maldība, kurai palikusi nezināma pavēle, kas ir svešāka videi, kurā viņa darbojas. Jo mazāk pašsaprotama ir likuma pavēle, jo drīzāk maldība būs atvainojama (radusies bez vainas). Kontekstā ar neziņošanu par plānoto noziegumu (StGB 138. pants) nozīme ir ne tikai plānotā noziedzīgā nodarījuma veidam, bet arī tam, kurai personai uzlikts pienākums ziņot un pret kuru personu.⁷⁶⁹

No šāda aspekta raugoties, izskatāmajā lietā zemākās instances tiesai no jauna jāpārbauda, vai apsūdzētās maldība bija vainojama. Līdz šim zemākās instances tiesa nezināšanu par pienākumu ziņot atzinusi par vainojamu nepietiekamu iemeslu dēļ. Spriedumā lietotā frāze, ka apsūdzētajai bija jāatsakās “no sava egoisma”, neko neizsaka. Arī sasaiste ar apsvērumu, ka viņai bija jāapsver viņas vīra nodomātā noziedzīgā plāna smagums un sekas, neaizstāj sīkāku apstākļu kopvērtējumu un rūpīgu jautājuma iztirzāšanu, vai apsūdzētā pēc savas personības, it īpaši garīgajām spējām, izglītības pakāpes un vides, kurā viņa dzīvo, bija spējīga īsā laikā, kas bija dots pārdomām, saskatīt, ka viņai bija pienākums ziņot par sava vīra nodomu izdarīt laupīšanu un ka viņa, iespējams, varēja izpildīt pienākumu ziņot, vienlaikus neatklājot vīru kā izdarītāju. Tas, ka viņai bija “daudzas dienas laika” iegūt informāciju par pienākumu ziņot, kā tas norādīts spriedumā, ir pretrunā citviet spriedumā norādītajam, ka apsūdzētā tikai nodarījuma rītā saprata, ka vīrs bija izlēmis realizēt noziedzīgo plānu (un attiecīgi viņai bija palikusi tikai nepilna stunda). Turklāt zemākās instances tiesai ir jāpatur prātā, ka vispārīgi bezdarbību pieļāvušās personas maldība par pavēli būs drīzāk nenovēršama (radusies bez vainas), nekā noziedzīgas darbības gadījumā maldība par aizliegumu.⁷⁷⁰

9.3. Tiesiskā regulējuma attīstība

Šveice. 1942. gada 1. janvārī Šveices StGB kļuva par pirmo no trim vāciski runājošo valstu likumiem, kurā tika iekļauts maldības par aizliegumu tiesiskais regulējums.

Līdz 1942. gadam saskaņā ar Šveices tiesu judikatūru nodoms aptvēra prettiesiskuma apzināšanos (*Bewusstsein der Rechtswidrigkeit* – vācu val.).⁷⁷¹ Šāds uzskats izrietēja no tolaik spēkā esošā likuma, kurā, definējot nodomu, tika lietots termins “prettiesisks nodoms” (*rechtswidriger Vorsatz* – vācu val.).

⁷⁶⁹ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 05.05.1964., 1 StR 26/64, 11. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/7e7627e7-3397-475c-977b-47a27d3a8204> (skatīts 06.04.2019.).

⁷⁷⁰ Ibid, 7.-11. rdk.

⁷⁷¹ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 08.05.1940., BGE 66 I 107. Pieejama: <http://servat.unibe.ch/dfr/pdf/c1066107.pdf> (skatīts 15.03.2016.). Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 29.11.1934., BGE 60 I 412. Pieejama: <http://servat.unibe.ch/dfr/pdf/c1060412.pdf> (skatīts 14.03.2016.).

1942. gada 1. janvārī stājās spēkā jauna nodoma legāldefinīcija. Saskaņā ar to ar nodomu rīkojas tas, kurš nodarījumu izdara, zinot un gribot (StGB 18. panta otrā daļa).

Šveices Federālā Augstākā tiesa, iztulkojot šo normu, atzina, ka prettiesiskuma apzināšanās vairs nav iekļauta nodoma saturā. Savukārt situācijas, kurās pārkāpējs nav apzinājies nodarījuma prettiesiskumu, likums ir reglamentējis StGB 20. pantā.⁷⁷²

StGB 20. pants noteica: ja persona pietiekošu iemeslu dēļ (*aus zureichenden Gründen* – vācu val.) uzskatīja, ka viņai esot tiesības izdarīt nodarījumu (*er sei zur Tat berechtigt* – vācu val.), tiesnesis var pēc sava ieskata mīkstināt sodu vai nepiemērot to.

Šveices Federālās Augstākās tiesa, iztulkojot šo normu, atzina, ka izšķiroša nozīme ir tam, vai persona ir vainojama pareizu zināšanu trūkumā. Likumā šī ideja ir izteikta, nosakot, ka personai ir jābūt “pietiekamiem iemesliem” uzskatīt, ka viņa tiesīga izdarīt nodarījumu.⁷⁷³ Pietiekams iemesls uzskatīt nodarījumu par tiesisku ir tad, ja maldības pamatā ir fakti, kas var maldināt arī apzinīgu personu.⁷⁷⁴ Tiesību nezināšana parasti nav pietiekošs iemesls. Tomēr, ja persona nav lietpratēja tiesībās, izņēmuma kārtā ir jāatzīst, ka maldība ir attaisnota (nenovēršama), ja bija jārisina tiesību jautājums, kuru viņa nevarēja saskatīt tā īpašā rakstura un paaugstinātas sarežģītības dēļ, tāpēc paļāvās uz informāciju, ko sniedza konsultants juridiskos jautājumos, kas īpaši pieaicināts šim nolūkam. Tomēr priekšnoteikums šādam secinājumam ir tas, ka juridiskā konsultanta rīcībā bija informācija par lietas apstākļiem, kurus persona pēc tam realizēja, un tie atzinumā pārbaudīti no visiem juridiskajiem aspektiem.⁷⁷⁵

Savukārt pietiekama iemesla parasti nav (tātad maldība aizliegumā ir vainojama) tādā gadījumā, ja persona šaubījās vai viņai bija jāšaubās par savas rīcības tiesiskumu, vai viņa zināja, ka pastāv tiesiskais regulējums, taču nav ieguvusi pietiekošu informāciju par tā saturu un robežām. Tas pats attiecināts uz gadījumiem, kad kompetenta iestāde ir skaidri norādījusi uz tiesisko stāvokli vai persona ir ignorējusi iestādes rīkojumus.⁷⁷⁶

2007. gada 1. janvārī iepriekš analizēto normu aizstāja Šveices StGB 21. pants, kas noteic tālāk minēto: ja persona, izdarot noziedzīgu nodarījumu, nezina un nevarēja zināt, ka rīkojas

⁷⁷² Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 30.06.1944., BGE 70 IV 97. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/pdf/c4070097.pdf> (skatīts 16.03.2016.).

⁷⁷³ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 23.02.1990., BGE 116 IV 56, 51.rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4116056.html> (skatīts 18.10.2017.).

⁷⁷⁴ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 29.11.1949., BGE 75 IV 150. Pieejama: <http://servat.unibe.ch/dfr/pdf/c4075150.pdf> (skatīts 24.01.2022.). Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 29.09.1972., BGE 98 IV 293, 23. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4098293.html> (skatīts 15.03.2016.).

⁷⁷⁵ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 29.09.1972., BGE 98 IV 293, 23. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4098293.html> (skatīts 15.03.2016.).

⁷⁷⁶ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 21.07.1994., BGE 120 IV 208, 31. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4120208.html> (skatīts 27.02.2016.).

prettiesiski (*rechtswidrig* – vācu val.), viņa rīkojas bez vainas. Ja maldība bija novēršama, tiesa mīkstina sodu.

Salīdzinot ar spēku zaudējušo normu, jaunajā normā tika skaidrāk iezīmēti divi maldības veidi – novēršama un nenovēršama maldība, kā arī precīzāk diferencētas juridiskās sekas.

Šveices Federālā Augstākā tiesa ir atzinusi, ka StGB 21. pantā tika kodificēta spēku zaudējušā StGB 20. panta piemērošanas prakse.⁷⁷⁷

Vācija. Par pamatu ņemot Vācijas Federālās Augstākās tiesas atziņas, kas izteiktas 1952. gada 18. marta nolēmumā, 1975. gada 1. janvārī spēkā stājās StGB 17. pants, kas noteic tālāk minēto: ja personai, kura izdara noziedzīgu nodarījumu, nav sapratnes par to, ka viņa rīkojas prettiesiski, tā rīkojas bez vainas, ja nevarēja izvairīties no šīs maldības. Ja persona maldību varēja novērst, sodu var mīkstināt atbilstoši StGB 49. panta nosacījumiem.

Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa šo normu atzina par konstitūcijai atbilstošu, norādot tālāk minēto.

Ir iespējams minēt argumentus gan par labu vainas, gan nodoma teorijai. Tāpēc tas bija likumdevēja uzdevums izlemt, kuru no tām viņš gribējis likt tiesiskā regulējuma pamatā. Konstitucionālās tiesas uzdevums nav pārbaudīt, vai likumdevēja izvēlētais risinājums ir iespējami taisnīgākais. Likumdevēja lēmums ir apstrīdams tikai tad, ja viņa veiktajai diferencēšanai nav saskatāmi objektīvi iemesli, līdz ar ko viņa rīcība ir vērtējama kā patvaļīga. Konkrētajā gadījumā likumdevējs galvenokārt ir vadījies no kriminālpolitiski pamatotas atziņas, saskaņā ar kuru maldība faktiskajā sfērā pelna labvēlīgāku vērtējumu, nekā maldība par prettiesiskumu (*der Irrtum im Tatsachlichen eine mildere Bewertung verdiene als der Irrtum über die Unrechtmassigkeit* – vācu val.). Patvaļa tajā nav saskatāma.

Arī pārbaudot šo tiesisko regulējumu vainas principa aspektā, kam ir konstitucionāls rangs, nav pamata bažām. Saskaņā ar šo principu jebkura soda priekšnosacījums ir vaina. Noziedzīga nodarījuma sastāvam un juridiskajām sekām ir jābūt savstarpēji saskaņotām. Atbilstoši tam vainas pakāpe ir jāņem vērā, izstrādājot krimināllikuma normas. Apstrīdētais tiesiskais regulējums tam atbilst, jo ļauj sodu mīkstināt pārkāpējam, kurš nav apzinājies nodarījuma prettiesiskumu, ja šīs apzināšanās trūkums bijis vainojams.⁷⁷⁸

⁷⁷⁷ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil 22.12.2009., 6B_746/2009, 5.2. punkts. Pieejama: http://www.servat.unibe.ch/dfr/bger/091222_6B_746-2009.html (skatīts 17.03.2016.). Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 08.11.2008., 6B_393/2008, 6B_395/2008/sst, 2.3. punkts. Pieejama: https://www.servat.unibe.ch/tools/DfrInfo?Command=BGerGet&FileName=081108_6B_393-2008.html&Format=Cache (skatīts 12.02.2022.).

⁷⁷⁸ Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas lieta: Beschluss vom 17.12.1975., 1 BvL 24/75. Publicēta: Verfassungsrecht. Verfassungsgerichtsbarkeit. Juristenzeitung.13/976, S. 91.-95.

Austrija. Austrijas StGB 9. pants, kas stājās spēkā 1975. gada 1. janvārī, noteic: tas, kurš nav saskatījis noziedzīga nodarījuma prettiesiskumu, rīkojas bez vainas, ja šī maldība nav viņa vaina (pirmā daļa).

Juridiska maldība ir vainojama, ja prettiesiskums personai, kā jebkuram, bija viegli saskatāms vai ja persona nav iepazinusies ar attiecīgajām normām, lai gan pēc savas profesijas, nodarbošanās vai citiem apstākļiem tas bija viņas pienākums (otrā daļa).

Ja maldība ir vainojama, personai, kura rīkojusies ar nodomu, ir piemērojams soda piedraudējums par tīšu noziedzīgu nodarījumu, bet tam, kurš rīkojies aiz neuzmanības – soda piedraudējums par neuzmanīgu noziedzīgu nodarījumu (trešā daļa).

Lai gan normu formulējums, kas reglamentē maldību par aizliegumu, visās trijās valstīs ir atšķirīgs, tomēr pēc būtības tajās ietverta tā pati ideja – novēršama (vainojama) maldība var būt pamats soda mīkstināšanai, bet nenovēršama (bez vainas radusies) maldība – obligāts pamats atbrīvošanai no kriminālatbildības.

10. Novēršama un nenovēršama maldība par aizliegumu

10.1. Norobežošanas vispārīgie kritēriji

Maldība par to, ka rīcība ir tiesiska, lai faktiski tā ir noziedzīga, ir vērtējama kā novēršama (vainojama), ja izpildījušies šādi nosacījumi (kumulatīvi):

- pirms plānotās rīcības personai bija iemesls pārbaudīt, vai tā ir tiesiska;
- esot šādam iemeslam, persona to nedarīja vai viņas pūliņi nebija pietiekami;
- ja persona būtu veikusi visus nepieciešamos pasākumus, lai noskaidrotu tiesisko situāciju, viņa būtu nākusi pie secinājuma, ka plānotā rīcība ir prettiesiska.⁷⁷⁹

Maldība ir vērtējama kā nenovēršama, ja izpildījies vismaz viens no šādiem nosacījumiem:

- personai nebija iemesla šaubīties par plānotās rīcības tiesiskumu;
- personai bija iemesls šaubīties par plānotās rīcības tiesiskumu un viņa veica nepieciešamos pasākumus, lai pārbaudītu savas šaubas, taču saņēma kļūdainu informāciju, ka plānotā rīcība ir tiesiska, un uz šo informāciju bija tiesīga paļauties;
- personai bija iemesls pārbaudīt plānotās rīcības tiesiskumu, bet viņa to nedarīja (vai šie pūliņi nebija pietiekami), taču, arī izpildot šo pienākumu, viņa nebūtu nākusi pie secinājuma, ka plānotā rīcība ir prettiesiska.

Jo svarīgāku tiesību labumu (intereses) skar personas plānotā rīcība, jo rūpīgāk ir jāskaidro tiesiskais stāvoklis.

Par prasībām tiesiskā stāvokļa noskaidrošanai judikatūrā ir norādīts tālāk minētais.

Jautājumā, vai maldība ir vainojama (novēršama), ir jāņem vērā konkrētās personas dotības un spējas,⁷⁸⁰ personas individuālā situācija un konkrētās lietas apstākļi.⁷⁸¹ Maldība ir nenovēršama, ja persona nav spējusi iegūt izpratni par savas rīcības prettiesiskumu, neraugoties uz sirdsapziņas piepūli, kas ir saprātīgi prasāma atbilstoši konkrētiem apstākļiem, viņas personībai, dzīves un profesionālai pieredzei. Tā priekšnoteikums ir tas, ka persona izmantojusi

⁷⁷⁹ Maldības novēršamība ir atkarīga no trim secīgiem nosacījumiem:

- personai ir jābūt iemeslam apsvērt, ka viņas rīcība, iespējams, ir prettiesiska, vai iegūt par to informāciju;
- pastāvot iemeslam, persona neveic attiecīgos pasākumus, vai šie pasākumi ir tik nepietiekami, ka preventīvu iemeslu dēļ atbildības izslēgšana ir neattiecinājama;
- nepieciešamo pasākumu veikšanas gadījumā persona būtu nākusi pie atziņas par rīcības prettiesiskumu. Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 950.

⁷⁸⁰ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 19.12.1952., 1 StR 2/52, 13. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/59287c36-ca55-4b37-84e6-80a742f62005> (skatīts 27.01.2022.). Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 02.10.1953., 3 StR 151/53. Pieejama: rechtsportal.de/registrierte_pieeja (skatīts 29.02.2016.).

⁷⁸¹ Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 27.06.1985., Geschäftsanzahl 12Os55/85. Pieejama: http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JIT_19850627_OGH0002_0120OS00055_850000_0_000 (skatīts 03.03.2020.).

visas savas prāta izziņas spējas un novērsusi radušās šaubas, pārdomājot (*durch Nachdenken* – vācu val.) vai nepieciešamības gadījumā saņemot padomu.⁷⁸²

10.2. Iemesli rīcības tiesiskuma pārbaudei

Vispārīgs raksturojums. Vācijas Federālās Augstākās tiesas 1952. gada 18. marta nolēmumā, kas šajā darbā atreferēts iepriekš, tika atzīts, ka personai ir nepieciešams visā, ko viņa nodomājusi, pārliecināties, vai tas atbilst tiesību normām.⁷⁸³ Tomēr šis viedoklis juridiskajā literatūrā kritizēts, uzskatot, ka šāda prasība nav reāla. Sabiedriskā dzīve būtu paralizēta, ja katram pirms ikkatra soļa būtu jāveic šāda pārbaude.⁷⁸⁴ Tāpēc personai ir jābūt konkrētām iemeslam, lai domātu par plānotās rīcības aizliegību.⁷⁸⁵

Ņemot vērā šo kritiku, vēlāk nostiprinājās viedoklis, ka attiecīgs pienākums ir tikai tad, ja personai ir konkrēts iemesls apdomāt savas rīcības tiesiskumu, piemēram:

- ja personai ir šaubas par plānotās rīcības tiesiskumu,⁷⁸⁶ viņa apzinās savas rīcības amoralitāti⁷⁸⁷ vai izmanto juridiski “pelēko zonu”,⁷⁸⁸
- ja persona nešaubās par plānotās rīcības tiesiskumu, taču zina, ka darbojas jomā, kas ir pakļauta īpašam tiesiskam regulējumam, piemēram, tirdzniecībā, banku sektorā vai ceļu satiksmē;⁷⁸⁹
- ja persona apzinās, ka viņas rīcība nodara kaitējumu atsevišķam indivīdam vai sabiedrībai.⁷⁹⁰

Atzīmējams, ka arī Satversmes tiesas tiesnešu Inetas Ziemeles un Sanitas Osipovas atsevišķajās domās lietā, kurā skatīts jautājums par Krimināllikuma 237.¹ panta otrās daļas satversmību, iezīmējas analogs viedoklis, proti, pienākums pārbaudīt rīcības tiesiskumu ir tikai tad, ja tam ir pamatots iemesls.

Saistībā ar konkrētās situācijas vērtējumu atsevišķajās domās norādīts: likumpaklausīgai personai, kura likumīgi citā Eiropas Savienības dalībvalstī ir ieguvusi savā īpašumā kādu precī

⁷⁸² Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 15.12.1999., 2 StR 365/99, 15. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/2/99/2-365-99.php3?referer=db> (skatīts 27.02.2021.). Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 16.05.2000., StB St (R) 2/00, 24. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/00/stb-2-00.php3> (skatīts 07.04.2020.).

⁷⁸³ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluß vom 18.03.1952., GStSt 2/51, 15. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bs002194.html> (skatīts 19.03.2017.).

⁷⁸⁴ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 950.-951. Nav iespējams nepārtraukti, apzināti domājot, uzdot jautājumu par savas rīcības atbilstību likumiskajiem priekšrakstiem. Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 367.

⁷⁸⁵ Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 690.

⁷⁸⁶ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. München: Band I. Verlag C.H.Beck, 2006, S. 951.-952.

⁷⁸⁷ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 19.12.1978., BGE 104 IV 217, 14. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4104217.html> (skatīts 19.03.2017.).

⁷⁸⁸ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 24.02.2011., 5 StR 514/09, 35. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/5/09/5-514-09.php> (skatīts 08.03.2020.).

⁷⁸⁹ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 951.-952.

⁷⁹⁰ Ibid, S. 951.-952.

un bez muitas un robežsardzes kontroles to ievedusi Latvijā, varētu arī nerasties pamatotas šaubas, ka tā varētu būt izdarījusi noziedzīgu nodarījumu.⁷⁹¹

Vācijas tiesu prakses apskats. Pienākums iegūt nepieciešamo informāciju parasti ir krimināltiesību kodola ietvaros (*im Bereich des sogenannten Kernstrafrecht* – vācu val.),⁷⁹² pie kura ir pieskaitāmas normas, kas aizsargā dzīvību, fizisko integritāti, brīvību, īpašumu u. tml.⁷⁹³ Tomēr, jo tālāk no šī kodola atrodas aizliedzošā norma, jo zemākas prasības uzstādāmas aizlieguma nezināšanas novēršanai. Šādos gadījumos pienākums noskaidrot tiesisko stāvokli ir tikai tad, ja apsūdzētais, pamatojoties uz savu individuālo dzīves vai profesionālo pieredzi, zina, ka darbojas juridiski reglamentētā jomā vai viņa rīcība nodara kaitējumu atsevišķam indivīdam vai sabiedrībai.⁷⁹⁴

Šāds pienākums ir jo īpaši personām, kuras nodarbojas ar uzņēmējdarbību,⁷⁹⁵ piemēram, videozāles vadītājam,⁷⁹⁶ azartspēļu organizatoram.⁷⁹⁷ Ja apsūdzētais kļūdaini uzskatījis, ka nav piemērojamas normas, kas attiecas uz viņa profesijai specifiskiem tiesību jautājumiem, vainas nav tikai tad, ja pirms tam iegūta pietiekama informācija,⁷⁹⁸ kas bija kļūdaina, bet uz kuru apsūdzētais bija tiesīgs paļauties.

Par ceļu satiksmes noteikumu zināšanu judikatūrā paskaidrots tālāk minētais.

Transportlīdzekļa vadītājam principā ir jāiegūst zināšanas par ceļu satiksmes noteikumiem un iespējamām to izmaiņām.⁷⁹⁹ Ja ceļu satiksmes dalībnieks maldīties par ceļa zīmes nozīmi, šāda maldība parasti uzskatāma par novēršamu. Ņemot vērā augstās prasības, ko mūsdienās ceļu satiksme izvirza visiem autovadītājiem, zināšanas par ceļu satiksmes noteikumiem, tostarp tiem, kas bieži tiek uzskatīti par mazāk zināmiem, ir obligāts nosacījums dalībai ceļu satiksmē. Ja autovadītājs nav ieguvis informāciju par ceļu satiksmes noteikumiem

⁷⁹¹ Satversmes tiesas tiesnešu Inetas Ziemeles un Sanitas Osipovas atsevišķās domas lietā Nr. 2018-10-0103 "Par Krimināllikuma 237.¹ panta otrās daļas redakcijā, kas bija spēkā no 2013. gada 1. aprīļa līdz 2015. gada 1. decembrim, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 90. pantam un 92. panta otrajam teikumam". 5.3. punkts. Latvijas Vēstnesis, 2019. 18. aprīlis, nr. 79.

⁷⁹² Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Oldenburg): Beschluß vom 19.10.1998., SS 343/98. Pieejama: <http://app.olg-ol.niedersachsen.de/efundus/volltext.php4?id=1994> (skatīts 19.03.2017.).

⁷⁹³ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Stuttgart): Urteil vom 26.06.2006., 1 Ss 296/05, 22 .rdk. Pieejama: <http://openjur.de/u/201272.html> (skatīts 19.03.2017.).

⁷⁹⁴ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Oldenburg): Beschluß vom 19.10.1998., SS 343/98. Pieejama: <http://app.olg-ol.niedersachsen.de/efundus/volltext.php4?id=1994> (skatīts 19.03.2017.). Pienākums pārbaudīt un iegūt informāciju rodas tad, ja personai ir iemesls domāt par savas rīcības juridisko kvalitāti. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Brandenburgisches Oberlandesgericht): Beschluss vom 26.03.2007., Ss (OWi) 348B/06, 37. rdk. Pieejama: <http://openjur.de/u/275119.html> (skatīts 15.04.2016.).

⁷⁹⁵ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Kammergericht Berlin): Urteil vom 02.02.2011., 1 Ss 371/10 (234/10), 16. rdk. Pieejama: <https://openjur.de/u/284071.html> (skatīts 03.04.2021.).

⁷⁹⁶ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 07.07.1987., 1 StR 247/87, 19. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/93799889-a118-47ec-b81e-b9a9b575e915> (skatīts 24.01.2022.).

⁷⁹⁷ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Kammergericht Berlin): Urteil vom 02.02.2011., 1 Ss 371/10 (234/10), 16. rdk. Pieejama: <https://openjur.de/u/284071.html> (skatīts 03.04.2021.).

⁷⁹⁸ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluß vom 02.02.2000., 1 StR 597/99, 27. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/99/1-597-99.php3> (skatīts 04.03.2016.).

⁷⁹⁹ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Brandenburgisches Oberlandesgericht): Beschluss vom 26.03.2007., Ss (OWi) 348B/06, 37. rdk. Pieejama: <http://openjur.de/u/275119.html> (skatīts 15.04.2020.).

nepieciešamā (pilnā) apjomā, tad, novērtējot viņa kļūdaino uzskatu, viņa vaina ir tajā, ka nav iegūta pietiekama informācija.⁸⁰⁰

Ja nav neviena no “iemesliem” plānotās rīcības tiesiskuma pārbaudei un persona neapzinās šīs rīcības prettiesiskumu, ir jāpieņem, ka maldība ir nenovēršama (radusies bez vainas). Tas jo īpaši attiecas uz normām ārpus krimināltiesību kodola, ja rīcības sociālais kaitīgums nav uzreiz saskatāms un persona nezina, ka rīkojas jomā, ko regulē īpašas tiesību normas. Piemēram, Vācijas StGB 201. pants paredz atbildību par neatļautu citas personas nepublisku izteikumu ierakstīšanu. Nav nepieciešams piemērot sodu, ja kāds – tāpat kā lielākā iedzīvotāju daļa – nezina šo normu un pierādīšanas nolūkos ieraksta savu sarunu ar citu personu.⁸⁰¹

Ilustrācijai arī piemērs no tiesu prakses.

Apsūdzētais tika saukts pie kriminālatbildības par to, ka savā zemes gabalā iestrādāja ar darvu piesūcinātus dzelzceļa pāļus, lai izveidotu puķu dobes. Viņam nebija zināms, ka jau vairākus gadus šādu pāļu izmantošana privātiem mērķiem ir aizliegta.

Vācijas Augstākā tiesa pievienojās zemākās instances tiesas secinājumam, ka apsūdzētā maldība par aizliegumu ir vērtējama kā nenovēršama, jo nav konstatēts neviens no iemesliem, kad personai, kura rīkojas ārpus jomas, kas pieskaitāma krimināltiesību kodolam, ir pienākums noskaidrot plānotās rīcības tiesiskumu. Apsūdzētajam nebija šaubu par rīcības tiesiskumu. Viņš nezina, ka darbojas juridiski reglamentētā jomā, nedz to, ka viņa rīcība nodara kaitējumu atsevišķam indivīdam vai kolektīvām interesēm.

Pretēji prokuratūras viedoklim vienīgi vispārējā dzīves pieredze un vides aizsardzības apzināšanās pastiprināšanās (pēdējos gados) nespieda apsūdzēto izdarīt pieņemumu, ka gadu desmitiem ierastā veco pāļu izmantošana varētu radīt draudus cilvēkiem vai apkārtējai videi. Turklāt personai, kura ikdienā (profesionāli) nenodarbojas ar dzelzceļa pāļu izmantošanu, nevajadzēja rasties domām, ka to izmantošana varētu būt juridiski reglamentēta. Šajā ziņā konkrētais gadījums būtiski atšķiras no citām vides tiesību jomām, piemēram, atkritumu iznīcināšanas, kur problēmas apzināšanās iedzīvotāju vidū ir pastiprināta ilggadējas publiskas diskusijas ietvaros. Attiecībā uz dzelzceļa pāļu izmantošanu tas vēl nav noticis.

⁸⁰⁰ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Bayerisches Oberstes Landesgericht): Beschluss vom 08.05.2003., 2 ObOWi 43/03, 1bb. punkts. Pieejama: <http://www.iww.de/quellenmaterial/id/8688> (skatīts 06.07.2020.).

⁸⁰¹ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 953.

Nav iebilstams arī pret to, ka zemākās instances tiesa šī pieņēmuma pamatošanai atsaukusies uz pilsētas E. pārstāvju rīcību, kur puķu dobes arī tika izveidotas no šādiem pāļiem, un to, ka pat juristu vidū bieži vien šis aizliegums nebija zināms.⁸⁰²

Šveices tiesu prakses apskats. Saskaņā ar Šveices judikatūru iemesls noskaidrot plānotās rīcības atbilstību likumam ir tad, ja izpildījies kāds no šādiem nosacījumiem:

- personai ir šaubas par savas plānotās rīcības tiesiskumu;
- ievērojot lietas apstākļus, šādām šaubām bija jābūt;
- ja iespējamība pārkāpt morāles normu mudina domāt arī par tiesību normas pārkāpumu.⁸⁰³

Par pēdējo kritēriju Šveices Federālā Augstākā tiesa paskaidrojusi tālāk minēto.

Kopumā tiesību sistēma atbilst valdošajām ētiskajām vērtībām tādā nozīmē, ka vismaz būtiski to pārkāpumi parasti tiek arī juridiski nosodīti. Šādā gadījumā likumpārkāpēja sajūta, ka viņa rīcība ir pretrunā valdošajiem morālajiem kritērijiem, ir būtiska pazīme tam, ka viņš apzinājies arī rīcības prettiesiskumu. Jo īpaši gadījumos, kad runa ir par ētikas pamatvērtībām, arī tiesiskais regulējums ir tik ļoti iespējams, ka morāles normas pārkāpuma apzināšanās parasti liecina arī par tiesību normas pārkāpuma apzināšanos. Tāpēc zemākās instances tiesas kategoriskais apgalvojums, ka “amoralitātes apzināšanās” nav pietiekaoša, lai konstatētu prettiesiskuma apzināšanos, ir ierobežojama.⁸⁰⁴

Tātad tas, vai rīcības amoralitātes apzināšanās ir iemesls pārbaudīt plānotās rīcības tiesiskumu, ir izlemjams, ņemot vērā konkrēto situāciju.⁸⁰⁵

Tas pats ir sakāms par sociālā kaitīguma apzināšanos.⁸⁰⁶

Austrijas tiesu prakses apskats. Austrijas likumdevējs – atšķirībā no Vācijas un Šveices likumdevēja – likumā ir iekļāvis kritērijus, pēc kuriem nosakāms, kad maldība ir novēršama.

Saskaņā ar StGB 9. panta otro daļu maldība ir vainojama, ja personai prettiesiskums kā jebkuram bija viegli saskatāms vai ja viņa nav iepazinusies ar attiecīgajām tiesību normām, lai gan tas bija viņas pienākums saskaņā ar viņas profesiju, nodarbošanos vai citiem apstākļiem.

Šie likumā norādītie kritēriji ir svarīgs orientieris tam, kādos gadījumos personai ir iemesls noskaidrot plānotās rīcības tiesiskumu.

⁸⁰² Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Oldenburg): Beschluß vom 19.10.1998., SS 343/98. Pieejama: <https://web.archive.org/web/20091026074534/http://www.fachdokumente.lubw.baden-wuerttemberg.de:80/servlet/is/30040/urt010010.html?COMMAND=DisplayBericht&FIS=201&OBJECT=30040&MODE=BER&RIGHTMENU=null> (skatīts 12.02.2022.).

⁸⁰³ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 19.12.1978., BGE 104 IV 217, 14. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4104217.html> (skatīts 19.03.2017.).

⁸⁰⁴ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 19.12.1978., BGE 104 IV 217, 7. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4104217.html> (skatīts 19.03.2017.).

⁸⁰⁵ Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 690.

⁸⁰⁶ Ibid, S. 690.

Austrijas Augstākā tiesa šajā jautājumā ir paudusi šādas atziņas.

Komersantam, kurš veic importa un eksporta darījumus, ir pienākums iepazīties ar attiecīgiem pārrobežu maksājumu un ārvalstu maksāšanas līdzekļu apgrozības noteikumiem. Ja viņš to nav darījis, viņš nevar veiksmīgi atsaukties uz to, ka viņam nebija šo zināšanu atbilstošas apmācības trūkuma dēļ.⁸⁰⁷ Ja persona, kura nodarbojas ar pornogrāfiska satura materiālu (filmu) izplatīšanu, nemēģina iegūt zināšanas par šīs sfēras tiesisko regulējumu, viņas maldība nav nenovēršama.⁸⁰⁸ Tas pats attiecas uz personām, kuras nodarbojas ar antikvāru priekšmetu pārdošanu uz ārzemēm.⁸⁰⁹

Citā lietā Austrijas Augstākā tiesa konstatēja, ka apsūdzētais bija pārkāpis medību reglamentējošos normatīvos aktus, medībās izmantojot aizliegtu rīku (slazdus). Lai gan apsūdzētais nebija pieskaitāms to personu lokam, kuram pēc profesijas vai nodarbošanās ir pienākums iepazīties ar medību noteikumiem (apsūdzētais nebija mednieks), tomēr šāds pienākums tiesas ieskatā izrietēja no tā, ka apsūdzētajam vispārīgi bija zināms, ka konkrētais rīks (slazds) parasti medībās nav izmantojams.⁸¹⁰

10.3. Rīcības tiesiskuma noskaidrošanai izvirzāmās prasības vidusmēra personai

Vispārīgs raksturojums. Ja personai bija iemesls pārbaudīt plānotās rīcības tiesiskumu, tālāk jānoskaidro, vai viņas veiktie pasākumi bija pietiekami.

Vācijas Federālā Augstākā tiesa sākotnēji uzskatīja, ka, pārbaudot, vai plānotā rīcība ir tiesiska, personas rīcībā ir trīs līdzekļi:

- sirdsapziņas piepūle (*Anspannung des Gewissens* – vācu val.);
- personīga pārdomāšana jeb apsvēršana (*Nachdenken* – vācu val.);
- izziņāšana jeb informācijas iegūšana (*Erkundigung* – vācu val.).⁸¹¹

Teorijā par galveno līdzekli tiek uzskatīta informācijas iegūšana.⁸¹² Savukārt sirdsapziņas piepūle lielākoties tiek kritizēta, norādot, ka to var prasīt tikai tad, ja sagaidāms, ka sirdsapziņa

⁸⁰⁷ Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 08.11.1985., Geschäftszahl 10Os36/85. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JIT_19851108_OGH0002_0100OS00036_85000_00_000 (skatīts 19.03.2017.). Līdzīgas atziņas sk. Austrijas Augstākās tiesas lietā: Entscheidungsdatum 07.06.1983., Geschäftszahl 9Os142/82. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JIT_19830607_OGH0002_0090OS00142_82000_00_000 (skatīts 28.01.2022.).

⁸⁰⁸ Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 12.10.1989., Geschäftszahl 13Os96/89. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JIT_19891012_OGH0002_0130OS00096_89000_00_000 (skatīts 04.03.2021.).

⁸⁰⁹ Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 19.06.1980., Geschäftszahl OGH 13 Os 48/80. Pieejama: https://rdb.manz.at/document/ris.just.JIT_19800619_OGH0002_0130OS00048_8000000_000 (skatīts 28.01.2022.).

⁸¹⁰ Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 02.10.1986., Geschäftszahl 13Os124/86. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JIT_19861002_OGH0002_0130OS00124_86000_00_000 (skatīts 19.03.2017.).

⁸¹¹ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluß vom 18.03.1952., GSSt 2/51, 15. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bs002194.html> (skatīts 20.10.2020.).

“ierunājas”. Pārkāpjot daudzus aizliegumus, kuri pieņemti, nevis pamatojoties uz vispārējiem morāliem priekšstatiem, bet gan sociāliem vai valstiskas lietderības apsvērumiem, tas nenotiek. Tieši šie pārkāpumi paver plašas iespējas maldībai par aizliegumu. Tāpēc vaina ir nevis tajā, ka nav piepūlēta sirdsapziņa, bet gan galvenokārt tajā, ka ir pārkāpts pienākums iegūt informāciju.⁸¹³

Arī jaunākajā judikatūrā sirdsapziņa kā piemērots līdzeklis atzīts tikai smagāko noziegumu gadījumos: ņemot vērā plurālistiskā sabiedrībā pastāvošos atšķirīgos priekšstatus par vērtībām, prasība, ka personai ir jāpiepūlē sava sirdsapziņa un jāizmanto visas savas spējas izzināt, ir saglabājama tikai krimināltiesību kodolā. Citos gadījumos sirdsapziņas piepūle bieži vien neļaus nonākt pie viennozīmīgiem secinājumiem. Tāpēc tās vietā stājas normas adresāta pienākums rūpīgi izzināt tiesisko situāciju pie uzticamas un kompetentas personas tiesību jautājumos.⁸¹⁴

No formas viedokļa ir iespējams paļauties gan uz mutiski (telefoniski), gan rakstiski sniegtu informāciju.⁸¹⁵ Piemēram, maldība par aizliegumu nav vainojama, ja uz prettiesisku rīcību (konkrētajā gadījumā – pārkāpt likumā paredzēto aizliegumu neizpaust noteiktu informāciju) personu tiesas procesā pamudina aizstāvis, un pat tiesa šo informāciju izmanto, novērtējot pierādījumus.⁸¹⁶ Tomēr jo īpaši tad, ja lietas apstākļi ir komplicēti un jautājumi ir juridiski sarežģīti, lai varētu pamatot nenovēršanu maldību aizliegumā, parasti nepieciešams detalizēts, rakstisks atzinums.⁸¹⁷

Informācijas iegūšanas avoti. Informācijas iegūšana iespējama divos veidos:

- personīgi studējot likumus, tiesu praksi un likuma komentārus;
- vēršoties pie kompetentas un objektīvas personas vai iestādes.

Pirmais informācijas ieguves veids parasti nav pietiekams: ja nejurists nolēmis uz savu roku, studējot likumus, nolēmumus un komentārus, noskaidrot tiesisko situāciju, iespējamā

⁸¹² Savukārt personīga pārdomāšana (eigenes Nachdenken – vācu val.) parasti nav pietiekoša. Gaede K. Der unvermeidbare Verbotsirrtum des anwaltlich beratenen Bürgers - eine Chimäre? Zugleich ein Beitrag zur angemessenen Einordnung präventiv erstatteter Gutachten. Onlinezeitschrift für Höchstrichterliche Rechtsprechung zum Strafrecht. 11/2013, S. 455.

⁸¹³ Welzel H. Anmerkung zum Beschluss vom Grossen Senat von 18.03.1952, GSSSt 2/51. Juristenzeitung, 11/1952, S. 342. Lielākajā vairumā gadījumu sirdsapziņa maldības novēršanai nelīdz, jo komplicētos juridiskos jautājumos tā “klusē”. Ja tas būtu citādi, tiesību studēšana būtu lieka. Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 948.

⁸¹⁴ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Stuttgart): Urteil vom 26.06.2006., 1 Ss 296/05, 22. rdk. Pieejama: <http://openjur.de/u/201272.html> (skatīts 01.03.2021.).

⁸¹⁵ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Zweibrücken): Urteil vom 26.07.1991., 1 Ss 248/90. Pieejama: https://www.jurion.de/Urteile/OLG-Zweibruecken/1991-07-26/1-Ss-248_90 (skatīts 28.03.2021.).

⁸¹⁶ Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 24.03.1977., Geschäftszahl 120s15/77. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Justiz/JJR_19770324_OGH0002_0120OS00015_7700000_001/JJR_19770324_OGH0002_0120OS00015_7700000_001.html (skatīts 20.02.2022.).

⁸¹⁷ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 03.04.2008., 3 StR 394/07, 40. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/07/3-394-07.php> (skatīts 02.03.2021.). Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 11.10.2012., 1 StR 213/10, 79. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/10/1-213-10-1.php> (skatīts 06.04.2021.).

maldība parasti vērtējama kā novēršama, jo sarežģītos juridiskos jautājumos viņam jāatzīst, ka viņa spējas problēmas izpratnei nav pietiekamas.⁸¹⁸

Vācijā, Austrijā un Šveicē nav reglamentēts to personu loks, pie kurām indivīds var vērsties, lai noskaidrotu plānotās rīcības tiesiskumu. Saskaņā ar judikatūrā dominējošo viedokli svarīgākais, ko indivīdam ir jāievēro, ir tas, ka izziņas (padoma) sniedzējam ir jābūt kompetentam un objektīvam (neitralitāti garantējošam), bet informācijai ir jābūt sniegtai pēc lietas apstākļu vispusīgas pārbaudes.

Vācijas Federālā Augstākā tiesa šai jautājumā ir paskaidrojusi, ka principā persona var paļauties uz informāciju, ko sniedz kompetenta, objektīva persona, kas neseko kādām savtīgām interesēm, tādējādi garantējot objektīvu, rūpīgu, apzinīgu un atbildīgu informācijas sniegšanu.⁸¹⁹

Praksē par pieļaujamu atzīts paļauties uz advokātu vai advokātiem līdzvērtīgu tiesību speciālistu (*von Rechtsanwälten oder vergleichbaren Rechtskundigen* – vācu val.) informāciju, kurus indivīds uzskata par kompetentiem,⁸²⁰ piemēram, informāciju, ko sniedz advokāts, kas specializējas attiecīgajā jomā.⁸²¹ Tāpat drīkst paļauties uz tiesību zinātņu profesora,⁸²² tiesneša,⁸²³ notāra⁸²⁴ vai kompetentās administratīvās iestādes,⁸²⁵ policijas vai prokuratūras informāciju.⁸²⁶ Piemēram, lai noskaidrotu, vai ir atļauta noteikta priekšmeta glabāšana (konkrētajā lietā, vai attiecīgais priekšmets ir ierocis likuma izpratnē), persona tiesīga vērsties policijā.⁸²⁷

Persona ir tiesīga paļauties uz vienveidīgu judikatūru, ja tādas nav – uz valdošo viedokli tiesību doktrīnā.⁸²⁸

Arī prokuratūras lēmumā par kriminālprocesa izbeigšanu iekļautais pamatojums var iegūt tiesas nolēmumam līdzvērtīgu nozīmi.⁸²⁹ Līdz ar to maldība par aizliegumu var būt nenovēršama

⁸¹⁸ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 957.

⁸¹⁹ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Frankfurt am Main): Urteil vom 14.07.2003., 3 Ss 114/03, 9. rdk. Pieejama: <https://openjur.de/u/179009.html> (skatīts 04.03.2016.).

⁸²⁰ Ibid, 9. rdk.

⁸²¹ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Stuttgart): Urteil vom 26.06.2006., 1 Ss 296/05, 22. rdk. Pieejama: <http://openjur.de/u/201272.html> (skatīts 01.03.2022.).

⁸²² Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 955.

⁸²³ Ibid, S. 955.

⁸²⁴ Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 693.

⁸²⁵ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Köln): Beschluss vom 24.11.2006., 81 Ss-OWi 71/06 - 210 B, 40. rdk. Pieejama: <http://openjur.de/u/654873.html> (skatīts 31.03.2022.).

⁸²⁶ Persona var vērsties iestādēs, kas atbildīgas par izmeklēšanu. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum.20.10.1988., Geschäftszahl 13 Os 10/88, 13 Os 11/88. Pieejama: https://rdb.manz.at/document/ris.just.JJT_19881020_OGH0002_0130OS00010_8800000_000 (skatīts 23.01.2022.).

⁸²⁷ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Stuttgart): Beschluss vom 14.06.2011., 4 Ss 137/11, 29. rdk. Pieejama: <https://openjur.de/u/354123.html> (skatīts 31.03.2022.).

⁸²⁸ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 956.

⁸²⁹ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 370.

arī tad, ja pārkāpējs paļaujas uz rīcības krimināltiesisko vērtējumu prokuratūras lēmumā par lietas izbeigšanu. Tomēr šādos gadījumos izšķiroši ir konkrētās lietas apstākļi.⁸³⁰

Par kompetentām iestādēm atsevišķos gadījumos atzītas arī privātas iestādes, piemēram, persona var paļauties uz industrijas un tirdzniecības kameras, kā arī amatniecības kameras informāciju,⁸³¹ ja vien, protams, viņas plānotā rīcība ir saistīta ar attiecīgo iestāžu kompetences jomu.

Zināmos apstākļos persona var paļauties uz priekšniecības vai augstākās iestādes norādījumu.⁸³² Piemēram, nav pamata sagaidīt, ka autobusa vadītājs savu izpratni par ceļu satiksmes noteikumiem stādīs augstāk par norādījumiem, ko viņam devusi pašvaldības transporta uzņēmuma vadība, vienojoties ar pašvaldības policijas satiksmes nodaļas vadītāju. Ievērojot minēto, konkrētajā situācijā autobusa vadītājs varēja labticīgi uzskatīt, ka viņam ir tiesības rīkoties tā, kā to skaidri noteikušas minētās institūcijas.⁸³³

Tomēr tiesības paļauties uz priekšniecības (darba devēja) informāciju vērtējama ar piesardzību. Piemēram, par ceļu satiksmes noteikumiem pausts šāds viedoklis.

Transportlīdzekļa vadītājam principā ir jāiegūst zināšanas par ceļu satiksmes noteikumiem un iespējamām to izmaiņām, vēršoties pie personām, kuras uzskata par kompetentām. Atsevišķos gadījumos var būt pietiekami iegūt informāciju no darba devēja. Tomēr parasti nepieciešama kompetento iestāžu informācija.⁸³⁴

Konkrētajā lietā atzīts, ka smagās kravas automašīnas vadītājs nebija tiesīgs paļauties uz darba devēja informāciju, ka viņa vadītais transportlīdzeklis ir pieskaitāms vieglajām automašīnām.

Nepieciešamība par tiesisko situāciju pārliecināties personīgi šajā lietā pamatota ar to, ka, pirmkārt, minēto informāciju darba devējs bija ieguvis no Federālās autotransporta pārvaldes, nevis no iestādes, kas ir atbildīga par ceļu satiksmes pārkāpumu sodīšanu. Otrkārt, automašīna pēc izmēriem un konstrukcijas būtiski atšķīrās no vieglajām automašīnām. Tai bija kravas automašīnai raksturīgas pazīmes.

⁸³⁰ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Bayerisches Oberlandesgericht): Entscheidung vom 20.12.1979., RReg 5 St 237/79. Pieejama: http://www.rechtsportal.de/lmk/go/r/ger_bayoblg_dat_19791220_akt_rreg_5_st_237_79 (skatīts 19.01.2022.).

⁸³¹ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Zweibrücken): Urteil vom 26.07.1991., 1 Ss 248/90. Pieejama: https://www.jurion.de/Urteile/OLG-Zweibruecken/1991-07-26/1-Ss-248_90 (skatīts 28.03.2022.).

⁸³² Par noslēpuma statusu saturošas informācijas izpaušanu departamenta vadītāja uzdevumā sk. Šveices Federālās Augstākās tiesas lietu: Urteil vom 23.02.1990., BGE 116 IV 56, 51.-52. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4116056.html> (skatīts 18.10.2021.).

⁸³³ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 10.11.1972., BGE 98 IV 279, 9., 30. rdk. Pieejama: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4098279.html> (skatīts 24.01.2022.).

⁸³⁴ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Brandenburgisches Oberlandesgericht): Beschluss vom 26.03.2007., Ss (OWi) 348B/06, 37. rdk. Pieejama: <http://openjur.de/u/275119.html> (skatīts 15.04.2022.).

Ievērojot minēto, vadītājam bija pienākums personīgi izsmelt visus informācijas avotus. Viņš nedrīkstēja aprobežoties ar darba devēja informāciju, jo bija acīmredzams, ka iestāžu, ar kurām konsultējās darba devējs, galvenā darbības joma bija reģistrācija. Tām nebija nepieciešamās kompetences sniegt informāciju par juridiskiem jautājumiem par Ceļu satiksmes likumu.⁸³⁵

Izņēmuma gadījumos ir pieļaujams, ka izziņas (padoma) sniedzējs nav jurists.

Piemēram, jautājumā, vai ir atļauta smagi slimas personas atslēgšana no dzīvību uzturošas sistēmas, parasti drīkst paļauties uz ārstējošā ārsta viedokli, jo šis jautājums skar sfēru, kurā viņu var uzskatīt par pieredzējušu. Ārsta profesija ir saistīta ar to, ka tālākizglītības ietvaros ir jārisina arī attiecīgi juridiskie jautājumi.⁸³⁶

Jauniešiem un mazāk pieredzējušām personām lielākoties ir pietiekami, ja viņas vēršas pie personām, ar kurām jūtas garīgi saistīti (orientē savu domāšanu un rīcību), jo tām, no viņu viedokļa raugoties, piemīt nepieciešamais intelektuālais pārākums un uzticamība.⁸³⁷

Pienākums kritiski izvērtēt iegūto informāciju. Saskaņā ar judikatūru, ja personas (kļūdaino) viedokli tiesību jautājumā apstiprina tiesas vai iestādes lēmums, vai juridiska informācija, ko sniegusi kompetenta un objektīva persona, kurai nav personīgu interešu, maldība ir vērtējama kā nenovēršama, ja persona paļāvās uz šī nolēmuma vai informācijas pareizību un pēc viņai zināmajiem apstākļiem drīkstēja uz to paļauties.⁸³⁸

Tātad informācijas iegūšana no kompetentas un objektīvas personas vai iestādes, ne vienmēr nozīmē, ka pienākums novērst šaubas par plānotās rīcības tiesiskumu ir izpildīts. Papildus ir nepieciešams kritiski izvērtēt iegūto informāciju.

Šai sakarā ir paskaidrots, ka, no vienas puses, katrs principā var paļauties uz to, ka profesionāļi ir atbilstoši kvalificēti, neatkarīgi no tā, vai viedoklis tiesību jautājumā prasīts amatpersonai, ierēdnim vai brīvās profesijas pārstāvim. Šādu kvalificētu personu kontrole pārsniedz to prasību robežas, kas izvirzāmas personai, kura lūdz juridisku padomu.⁸³⁹ Tomēr paļaušanās uz šādu informāciju nav attaisnojama (ir vainojama) tad, ja personai ir zināmi vai ir saskatāmi tādi apstākļi, kas satricina profesionāļa kompetenci vai nopietnību.⁸⁴⁰

⁸³⁵ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Bayerisches Oberstes Landesgericht): Beschluss vom 23.07.2003., 1 ObOWi 219/03, 2. punkts. Pieejama: <https://www.iww.de/quellenmaterial/id/10017> (skatīts 07.02.2022.).

⁸³⁶ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 13.09.1994., 1 StR 357/94, 24. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/94/1-357-94.php> (skatīts 29.02.2022.).

⁸³⁷ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 374.

⁸³⁸ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 16.05.2000., StB St (R) 2/00, 24. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/00/stb-2-00.php3> (skatīts 07.04.2022.).

⁸³⁹ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 374.-375.

⁸⁴⁰ Ibid, S. 374.-375.

Šādi iemesli ir informācijas sniedzēja iespējamā neobjektivitāte vai saņemtās informācijas nepilnīgums vai paviršība.

Personai, kas sniedz informāciju, ir jābūt uzticības cienīgai (kompetentai un objektīvai).⁸⁴¹ Tāpēc tiesu praksē un juridiskajā literatūrā daļēji apšaubītas iestāžu un uzņēmumu iekšējo juridisko nodaļu juristu izzīņas.⁸⁴² Par neitrālu nevar atzīt arī tādu personu, kurai ir savas ekonomiskās intereses saistībā ar plānoto rīcību, par kuru prasīts padoms.⁸⁴³

Papildus ir jānoskaidro, vai informācijas saņēmējs drīkst paļauties uz kompetentās iestādes vai personas viedokli, pat ja viņas objektivitāte šaubas nerada: persona nedrīkst pārīgi paļauties uz viņai labvēlīga viedokļa pareizību un pievērt acis uz pretējiem viedokļiem. To vērtējot, noteicoši ir konkrētās lietas apstākļi, it īpaši apstākļi, kādos viņa atrodas, kā arī viņas personība. Jāņem vērā viņas izglītības līmenis, pieredze un profesionālais stāvoklis.⁸⁴⁴ Persona katrā ziņā nedrīkst paļauties uz informāciju, ja, pat mēreni piepūlot prātu un sirdsapziņu, nodarījuma aizliegums ir viegli saskatāms, vai persona vienīgi cer, ka viņai zināmā krimināllikuma norma konkrētajā gadījumā nav piemērojama.⁸⁴⁵

Lai persona drīkstētu paļauties uz iegūto informāciju, no saturiskā viedokļa tai ir jābūt:

- tādai, kurā plānotā rīcība nepārprotami atzīta par tiesisku;
- tai jābūt sniegtai pēc vispusīgas faktiskās un juridiskās situācijas pārbaudes;
- vērtējumam jābūt dotam tieši par tādu rīcību, ko persona vēlāk realizējusi.

Minētās prasības sīkāk ir raksturotas šādi.

Pirmkārt, informācijai ir jābūt tāda satura, kas noliedz rīcības prettiesiskumu.⁸⁴⁶ Par tādu nav atzīstama, piemēram, izziņa, kurā:

- vienīgi vispārīgi norādīts, ka konkrētajā tiesību jautājumā ir pretrunīgi viedokļi,⁸⁴⁷
- atzīts personai labvēlīgs viedoklis, vienlaikus norādot uz atšķirīgu tiesas, iestāžu vai juridiskās literatūras viedokli.⁸⁴⁸

Otrkārt, personai, kas vērsas pēc juridiska padoma, ir pienākums padomdevējam sniegt pilnīgu un patiesu informāciju par plānoto rīcību.

⁸⁴¹ Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 693.

⁸⁴² Ibid, S. 693.

⁸⁴³ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 01.12.1981., KRB 5/79, 18. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/c31908e9-8427-4db9-89f8-73193b07039c> (skatīts 25.01.2022.).

⁸⁴⁴ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 03.04.2008., 3 StR 394/07, 39.-40. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/07/3-394-07.php> (skatīts 02.03.2022.).

⁸⁴⁵ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 03.04.2008., 3 StR 394/07, 39.-40. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/07/3-394-07.php> (skatīts 02.03.2022.).

⁸⁴⁶ Ibid, 38. rdk.

⁸⁴⁷ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 11.10.2012., 1 StR 213/10, 83. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/10/1-213-10-1.php> (skatīts 06.04.2022.).

⁸⁴⁸ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 955. Izņēmums attiecas uz tiem gadījumiem, kad tiesiskā situācija ir īpaši neskaidra. Šie gadījumi iztirzāti atsevišķā šī darba nodaļā.

Šai personai ir vispusīgi jāzina visi svarīgie faktiskie apstākļi,⁸⁴⁹ respektīvi, visas plānotās rīcības būtiskās detaļas. Informācija, kas iegūta, maldinot padomdevēju, nevar radīt maldību par aizliegumu, jo pieprasītājs zina, ka tas, ko viņš dara, neatbilst tam, par ko viņš saņēmis informāciju.⁸⁵⁰

Treškārt, lai kļūdainas informācijas gadījumā persona drīkstētu atsaukties uz nenovēršamu maldību, no viņas skatupunkta raugoties, tai saturiski jābūt uzticamai.⁸⁵¹

Informācija ir uzticama tikai tad, ja tā ir objektīva, rūpīga un sniegta pēc pienācīgas faktiskās un juridiskās situācijas pārbaudes.⁸⁵² Advokāta padoms nav uzticības cienīgs tikai tāpēc vien, ka to sniegusi persona, kas ir uzticama sava profesionālā statusa dēļ. Noteicošs ir tas, vai juridiskais padoms, raugoties no jautājuma uzdevēja skatupunkta, ir sekojis pēc pamatīgas, rūpīgas pārbaudes un ir balstīts uz nepieciešamo kompetenci.⁸⁵³

Lai noskaidrotu, vai persona drīkstēja paļauties uz advokāta padomu, tiesai ir pienākums noskaidrot advokātam dotā uzdevuma iemeslu, mērķi un saturu, kā arī advokāta veiktās pārbaudes blakus apstākļus. Tas jo īpaši attiecas uz tiem gadījumiem, kad advokāta izziņa pēc sava satura neļauj izdarīt secinājumus par viņa veikto pārbaudi tieši konkrētajā gadījumā.⁸⁵⁴

Minētās atziņas pēc analogijas piemērojamas, vērtējot informāciju, ko sniegušas citas kompetentās personas vai iestādes.

Tiesu praksē saņemtā informācija atzīta par nepietiekamu, lai konstatētu maldību par aizliegumu (vai tās nenovēršamību), šādos gadījumos:

- ja informācijā ietverts vienīgi vispārīgs juridisks viedoklis, kas pausts, nezinot un nepārbaudot plānotā uzņēmējdarbības modeļa detaļas;⁸⁵⁵
- ja informācija ir pretrunā ar personai zināmo tiesas vai kompetentās iestādes viedokli;⁸⁵⁶ piemēram, apsūdzētie nedrīkst paļauties uz advokātu sniegto informāciju, ja viņi zināja, ka augstākās instances tiesa attiecīgajā jautājumā paudusi atšķirīgu viedokli;⁸⁵⁷

⁸⁴⁹ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 11.10.2012., 1 StR 213/10, 79. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/10/1-213-10-1.php> (skatīts 06.04.2022.).

⁸⁵⁰ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluß vom 02.02.2000., 1 StR 597/99, 14. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/99/1-597-99.php3> (skatīts 04.03.2022.). Analogs viedoklis – Leukauf O., Steininger H. Strafgesetzbuch Kommentar. 4. Auflage. Wien: Linde Verlag, 2017., S.133.-134 ar atsauci uz Austrijas Augstākās tiesas lietu: Entscheidungsdatum 21.04.1977., Geschäftszahl 13Os28/76. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Justiz/JJR_19770421_OGH0002_0130OS00028_7600000_006/JJR_19770421_OGH0002_0130OS00028_7600000_006.html (skatīts 20.02.2022.).

⁸⁵¹ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 03.04.2008., 3 StR 394/07, 38. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/07/3-394-07.php> (skatīts 02.03.2022.).

⁸⁵² Ibid, 38. rdk.

⁸⁵³ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 15.12.1999., 2 StR 365/99, 15. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/2/99/2-365-99.php3> (skatīts 27.02.2022.).

⁸⁵⁴ Ibid, 18. rdk.

⁸⁵⁵ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 11.10.2012., 1 StR 213/10, 83. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/10/1-213-10-1.php> (skatīts 06.04.2022.).

- ja advokāts izteicis šaubas par rīcības tiesiskumu vai, piekrītot personai labvēlīgam juridiskam viedoklim, vienlaikus norādījis uz atšķirīgu tiesas, iestāžu vai juridiskās literatūras viedokli, vai šāds atšķirīgs viedoklis personai bijis zināms no citiem avotiem, parasti maldība ir novēršama, ja vien izņēmuma kārtā papildu informācijas iegūšana vai atturēšanās no plānotās rīcības saprātīgi nav sagaidāma;⁸⁵⁸
- ja par advokāta atzinumu personu mutiski informējusi trešā persona – šāda norāde negarantē informācijas uzticamību, jo tā neļauj izdarīt secinājumus nedz par juridiskās pārbaudes apjomu (ietvarejiem), nedz rūpīgumu;⁸⁵⁹
- ja advokāts sniedzis viedokli par darbībām nevis pēc tās valsts likuma, kurā izdarīts noziedzīgs nodarījums, bet gan pēc citas valsts likuma;⁸⁶⁰
- ja advokāta padoms dots pēc nodarījuma izdarīšanas, jo prettiesiskuma apzināšanos nevar novērst ar atpakaļejošu spēku.⁸⁶¹

Ja maldība aizliegumā ir novēršama (vainojama), no atbildības nevar atbrīvot tas, ka, izdarot nodarījumu, likumpārkāpējs ievērojis advokāta padomu.⁸⁶²

Judikatūras kritēriju kritika. No normas adresāta viedokļa raugoties, judikatūrā izvirzītie kritēriji ir stingri.

Vācijas Federālā Augstākā tiesa maldības novēršanai uzstāda pat augstākas prasības, nekā neuzmanības novēršanai.⁸⁶³

Judikatūras uzstādītais augstais standarts teorijā tiek kritizēts.

Vācijas StGB 17. pantā lietotais jēdziens maldības “novēršamība” mudina domāt, ka personai jāizdara maksimāli iespējamais. Tas izskaidro to, ka attaisnojoši spriedumi nenovēršamas maldības dēļ ir rets izņēmums. Tomēr ar to tiek izvirzītas pārāk stingras prasības.

⁸⁵⁶ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Kammergericht Berlin): Urteil vom 02.02.2011., 1 Ss 371/10 (234/10), 16. rdk. Pieejama: <https://openjur.de/u/284071.html> (skatīts 03.04.2022.).

⁸⁵⁷ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 27.01.1966., KRB 2/65, 51. rdk. Pieejama: https://research.wolterskluwer-online.de/document/9d8aece0-2778-4036-9ce4-b4dbdc99683ahttps://www.jurion.de/Urteile/BGH/1966-01-27/KRB-2_65 (skatīts 25.01.2022.).

⁸⁵⁸ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 955. Par izņēmumiem sk. nodaļu, kurā aplūkoti gadījumi, kad tiesiskā situācija ir īpaši neskaidra.

⁸⁵⁹ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 03.04.2008., 3 StR 394/07, 42. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/07/3-394-07.php> (skatīts 02.03.2022.).

⁸⁶⁰ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 19.05.1999., 2 StR 86/99, 20. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/2/99/2-86-99.php3> (skatīts 27.02.2022.).

⁸⁶¹ Ibid, 20. rdk.

⁸⁶² Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 25.08.1993., Geschäftszahl 13Os97/93; Ds6/00. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Justiz/JJR_19930825_OGH0002_0130OS00097_9300000_003/JJR_19930825_OGH0002_0130OS00097_9300000_003.html (skatīts 20.03.2021.).

⁸⁶³ Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 689. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 27.01.1966., KRB 2/65, 44. rdk. Pieejama: https://research.wolterskluwer-online.de/document/9d8aece0-2778-4036-9ce4-b4dbdc99683ahttps://www.jurion.de/Urteile/BGH/1966-01-27/KRB-2_65 (skatīts 25.01.2022.). Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 31.10.1957., 4 StR 436/57, 10. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/9c11356f-04b2-4c44-90c0-732a5da346e2> (skatīts 26.01.2022.).

Faktiski tas noved atpakaļ pie principa “*error iuris nocet*”, kura nepareizība mūsdienās ir vispāratzīta.⁸⁶⁴

Maldības novēršamību nedrīkst saprast tādā nozīmē, ka kriminālatbildību izslēdz vienīgi absolūta neiespējamība uzzināt to, ka plānotā rīcība ir prettiesiska, jo tādā gadījumā nenovēršama maldība tikpat kā nebūtu iespējama. Ņemot vērā, ka likumā paredzētā aizlieguma un pavēles objektīvo izzināmību garantē tiesiskās noteiktības princips, teorētiski katru maldību var novērst, informāciju vācot tik ilgi, kamēr atklājas iemesli, kas liecina, ka plānotā rīcība ir prettiesiska. Tik pārspīlētas prasības paralizētu sociālo dzīvi. Arī citādā ziņā tas neatbilstu tam, ko prasa likums.⁸⁶⁵

Ievērojot minēto, kriminālatbildībai ir jābūt izslēgtai, ja persona pietiekamu iemeslu dēļ (*aus zureichenden Gründen* – vācu val.) uzskatīja, ka ir tiesīga izdarīt nodarījumu (līdzīgi kā to paredzēja Šveices StGB 20. pants, kas bija spēkā līdz 2007. gada 1. janvārim).

Ar pietiekamiem iemesliem ir jāsaprot saprātīgi iemesli. Līdz ar to maldība par aizliegumu ir nenovēršama tad, ja pārkāpējam bija saprātīgi iemesli domāt, ka viņa rīcība ir atļauta.⁸⁶⁶

Neraugoties uz kritiku,⁸⁶⁷ Vācijas Federālā Augstākā tiesa joprojām iestājas par to, ka visas krimināllikuma normas ir piemērojamas katram indivīdam. Līdz ar to tiesām, kas izskata lietu pēc būtības, vieglāk ir pārliecināt revīzijas instances tiesu par novēršamu (vainojamu) maldību, nekā par nenovēršamu (bez vainas radušos) maldību.⁸⁶⁸

10.4. Tiesības paļauties uz tiesu nolēmumiem

Paļaušanās uz judikatūru. Viens no veidiem, kā iegūt informāciju par plānotās rīcības likumību, ir pārbaudīt, vai par attiecīgo juridisko jautājumu ir pieņemti (augstākās) tiesas nolēmumi.⁸⁶⁹

Parasti šī informācija ir jāiegūst, piesaistot kompetentas personas.⁸⁷⁰

⁸⁶⁴ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 945.-946.

⁸⁶⁵ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 945.

⁸⁶⁶ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 946.

⁸⁶⁷ Gaede K. Der unvermeidbare Verbotsirrtum des anwaltlich beratenen Bürgers - eine Chimäre? Zugleich ein Beitrag zur angemessenen Einordnung präventiv erstatteter Gutachten. Onlinezeitschrift für Höchstgerichtliche Rechtsprechung zum Strafrecht. 11/2013, S. 463.

⁸⁶⁸ Gaede K. Der unvermeidbare Verbotsirrtum des anwaltlich beratenen Bürgers - eine Chimäre? Zugleich ein Beitrag zur angemessenen Einordnung präventiv erstatteter Gutachten. Onlinezeitschrift für Höchstgerichtliche Rechtsprechung zum Strafrecht. 11/2013, S. 457.

⁸⁶⁹ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Hamm): Urteil vom 03.12.2003., 3 Ss 435/03. Pieejama: http://www.judicialis.de/Oberlandesgericht-Hamm_3-Ss-435-03_Urteil_03.12.2003.html (skatīts 04.03.2022.).

⁸⁷⁰ Ja nejurists nolēmis uz savu roku, studējot likumus, nolēmumus un komentārus, noskaidrot tiesisko situāciju, iespējamā maldība parasti vērtējama kā novēršama, jo sarežģītos juridiskos jautājumos viņam jāatzīst, ka viņa spējas problēmas izprātnē nav pietiekamas. Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 957.

Personai ir tiesības paļauties uz vienveidīgu judikatūru, ja tādas nav – uz valdošo viedokli.⁸⁷¹

Tiesiskā paļāvība uz judikatūru ir aizsargājama arī tad, ja pēc nodarījuma izdarīšanas notikusi judikatūras maiņa.⁸⁷² Lai gan tiesnesim nav liegts, interpretējot likumu, vēlāk nodarījumu atzīt par kriminālsodāmu, no tiesiskās stabilitātes aspekta agrākā judikatūra noņem no personas atbildību,⁸⁷³ turklāt arī tad, ja viņa līdzšinējo judikatūru nav zinājusi.⁸⁷⁴

Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa šai sakarā ir paskaidrojusi tālāk minēto.

Ja konstanta judikatūra ir radījusi tiesisku paļāvību, konkrētā lietā to nepieciešamības gadījumā var ņemt vērā, piemērojot taisnīguma apsvērumus vai noteikumus par piemērošanu laikā (*durch Bestimmungen zur zeitlichen Anwendbarkeit* – vācu val.). Turklāt materiālajās krimināltiesībās ir jāņem vērā vainas princips. Princips “nav soda bez vainas” ir nostiprināts cilvēka cieņas un personīgās atbildības garantijā, kā arī tiesiskas valsts principā. Šis princips izslēdz soda piemērošanu, ja nav konstatēta personas vaina. Maldība, kas radusies bez vainas, ir pieļauta tad, ja nodarījuma brīdī saskaņā ar līdzšinējo konstanto judikatūru rīcība ir vērtēta kā nesodāma un judikatūras maiņa nebija paredzama.⁸⁷⁵ Turpretim konstantas judikatūras maiņa no tiesiskās paļāvības aizsardzības aspekta nerada bažas, ja tā ir pietiekami pamatota un iekļaujas paredzamās attīstības ietvaros,⁸⁷⁶ piemēram, ja judikatūras kritika ir bijusi īpaši intensīva.

No minētā izriet: ja persona paļāvusies uz judikatūru, saskaņā ar kuru viņas rīcība atzīta par tiesisku, bet vēlāk judikatūrā šī rīcība atzīta par kriminālsodāmu, persona ir attaisnojama, ja viņa neparedzēja un arī nevarēja paredzēt judikatūras maiņu. Attaisnojošs spriedums šādā gadījumā taisāms, atsaucoties uz diviem principiem, proti, pamatojoties uz vainas principu (nav vainas) un tiesiskās paļāvības principu (persona bija tiesīga paļauties uz judikatūru). Turpretim, ja judikatūras maiņa bija paredzama vai pēc lietas apstākļiem to bija jāparedz, tiesiskā paļāvība nav aizsargājama un tāpēc ir pieļaujams taisīt notiesājošu spriedumu.

Vai judikatūra ir konstanta un tās maiņa paredzama, jāvērtē katrā lietā atsevišķi. Piemēram, Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa atzina, ka konstantas judikatūras nav bijis šādā situācijā.

⁸⁷¹ Ibid, S. 956.

⁸⁷² Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas lieta: Beschluss vom 15.01.2009., 2 BvR 2044/07, 85. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/bverfg/07/2-bvr-2044-07.php> (skatīts 17.12.2021.).

⁸⁷³ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 369. Analog viedoklis – Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 375.

⁸⁷⁴ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 369.-370. Analog viedoklis – Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 375.

⁸⁷⁵ Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas lieta: Beschluss vom 16.05.2011., 2 BvR 1230/10, 15.-16. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/bverfg/10/2-bvr-1230-10.php> (skatīts 05.10.2021.).

⁸⁷⁶ Ibid, 15.-16. rdk.

Vienīgais Augstākās tiesas nolēmums, kurā analogas darbības atzītas par nesodāmām, pieņemts gandrīz pirms 50 gadiem. Juridiskajā literatūrā šis nolēmums kritizēts. Vēlākā periodā (pirms apsūdzētajam inkriminētā nodarījuma izdarīšanas) Vācijas Federālā Augstākā tiesa attiecīgo tiesību jautājumu atstāja neizlemtu (atklātu), savukārt zemāko instanču tiesas analogas darbības vērtēja kā kriminālsodāmas.⁸⁷⁷

Maldība par aizliegumu ir nenovēršama arī tad, ja persona orientējas pēc judikatūras, saskaņā ar kuru plānotā rīcība atzīta par atļautu, lai gan viņai zināms, ka tiesību zinātnē daļēji pausts atšķirīgs viedoklis,⁸⁷⁸ pie nosacījuma, ja vien šī kritika nav īpaši spēcīga⁸⁷⁹ un tiesu prakses maiņa nav vienīgi laika jautājums.⁸⁸⁰

Paļaušanās uz atsevišķiem tiesu nolēmumiem. Ja judikatūra ir atšķirīga, indivīds ir tiesīgs vadīties pēc augstākas instances tiesas nolēmuma.⁸⁸¹

Ja pretrunīga ir viena līmeņa tiesu prakse, persona nedrīkst automātiski paļauties uz viņai labvēlīgu nolēmumu.⁸⁸² Ja tas tomēr noticis, vispirms ir apšaubāms, vai pieļauta maldība par aizliegumu, jo tādas nav arī tad, ja persona šaubās par plānotās rīcības tiesiskumu, samierinoties ar to, ka tā var būt pretiesiska. Tomēr pat tādā gadījumā, ja uzskatītu, ka pieļauta maldība par aizliegumu, parasti tā vērtējama kā novēršama.⁸⁸³

Izņēmums no minētā ir apsverams tādā gadījumā, ja tiesiskā situācija ir īpaši neskaidra (sk. nākamo šī darba nodaļu).

Persona ir tiesīga paļauties uz attaisnojošu spriedumu, ko agrāk pieņēmis tiesnesis par tiem pašiem lietas apstākļiem (pret viņu pašu), pat ja pirms atkārtota nodarījuma izdarīšanas prokurors vērsis viņas uzmanību uz to, ka prokuratūra un kompetentā administratīvā iestāde attaisnojošo spriedumu uzskata par nepareizu.⁸⁸⁴

⁸⁷⁷ Ibid, 15.-18. rdk.

⁸⁷⁸ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 956. Ja juridiskajā literatūrā un judikatūrā nav vienota viedokļa, indivīdam ir jāorientējas pēc judikatūras. Els J. Schuld und Strafe bei unklarer Rechtslage. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 1/2021, S. 23.

⁸⁷⁹ Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 691.-692.

⁸⁸⁰ Ibid, S. 693.

⁸⁸¹ Persona var paļauties uz augstākas instances tiesas nolēmumiem. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Brandenburgisches Oberlandesgericht): Beschluss vom 26.03.2007., Ss (OWi) 348B/06, 37. rdk. Pieejama: <http://openjur.de/u/275119.html> (skatīts 15.04.2021.). Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 956.

⁸⁸² Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Stuttgart): Beschluß vom 19.11.2007., 2 Ss 597/07, 22.-23. rdk. Pieejama: <http://openjur.de/u/356203.html> (skatīts 02.03.2021.). Persona nedrīkst automātiski paļauties uz tiesas nolēmumu, ja ir pretējs tās pašas tiesu instances nolēmums. Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 956.

⁸⁸³ Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 692.

⁸⁸⁴ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 30.11.1973., BGE 99 IV 185, 1. rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4099185.html> (skatīts 10.03.2021.).

Tas skaidrots ar to, ka nolēmums, ko pieņēmis tiesnesis, neapšaubāmi, var raisīt strīdus. Tomēr pēc pirmās instances tiesas nolēmuma tikai apelācijas process ļāva panākt tā pārskatīšanu. Prokurors apelācijas kārtībā spriedumu nepārsūdzēja. Lai kādi tam bija iemesli, pirmās instances tiesas nolēmums kļuva galīgs un saistošs izpildīšanai. Tāpēc nav nozīmes, ka vēstulē, kas adresēta apsūdzētajam, prokuratūra nepiekrita tiesas nolēmumam. Tā bija vienīgi atšķirīga viedokļa paušana. Lai gan tas var radīt apsūdzētajam zināmas šaubas, tomēr tas nekādā mērā neatņem viņam pietiekamu pamatu uzskatīt, ka analogā gadījumā tiesnesis, kurš skatīs šo jautājumu, nonāks pie tāda paša secinājuma (lēmuma).⁸⁸⁵

10.5. Rīcības tiesiskuma noskaidrošanai izvirzāmās prasības nepilngadīgajiem un intelektuāli vāji attīstītām personām

Maldības par aizliegumu varbūtība ir augstāka, ja nodarījumu izdara intelektuāli vāji attīstītas, bet vēl pieskaitāmas personas, kā arī personas, kuras tikai nesen sasniegušas kriminālatbildības vecumu.

Kā konstatēts iepriekš, jautājumā, vai maldība ir vainojama (novēršama), jāņem vērā konkrētā likumpārkāpēja dotības un spējas,⁸⁸⁶ personas individuālā situācija un konkrētās lietas apstākļi.⁸⁸⁷ Līdz ar to pieskaitāmām, bet garīgā (intelektuālā) un morālā attīstībā atpalikušām personām maldības novēršanai ir izvirzāmas zemākas prasības.⁸⁸⁸

Jauniešiem un mazāk pieredzējušām personām lielākoties ir pietiekoši, ja viņi vēršas pie personām, ar kurām jūtas garīgi saistīti (orientē savu domāšanu un rīcību), jo šīm personām, no viņu skatupunkta raugoties, piemīt nepieciešamais intelektuālais pārākums un uzticamība.⁸⁸⁹

Ilustrācijai daži piemēri.

1. Pirmajā piemērā maldība par aizliegumu skaidri noliegta.

⁸⁸⁵ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 02.07.1965., BGE 91 IV 159, 23.-27.rdk. Pieejama: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4091159.html> (skatīts 22.01.2022.).

⁸⁸⁶ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 19.12.1952., 1 StR 2/52, 13.rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/59287c36-ca55-4b37-84e6-80a742f62005> (skatīts 27.01.2022.). Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 02.10.1953., 3 StR 151/53. Pieejama: [rechtsportal.de/registrierte/59287c36-ca55-4b37-84e6-80a742f62005](https://www.rechtsportal.de/registrierte/59287c36-ca55-4b37-84e6-80a742f62005) (skatīts 29.02.2021.).

⁸⁸⁷ Austrija Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 27.06.1985, Geschäftszahl 12Os55/85. Pieejama: http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JIT_19850627_OGH0002_0120OS00055_850000_0_000 (skatīts 03.03.2021.).

⁸⁸⁸ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 06.10.1953., 1 StR 419/53, 6.rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/479d9901-b2a8-4c7b-8a48-1684bcfa4b16> (skatīts 20.04.2022.).

⁸⁸⁹ Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006, S. 374.

Lietā par palīdzības nesniegšanu (Austrijas StGB 94. pants) Austrijas Augstākā tiesa atzina, ka apsūdzētajam, kurš nebija sasniedzis 16 gadu vecumu, kā ceļu satiksmes negadījumā iesaistītā transportlīdzekļa vadītājam saskaņā ar ceļu satiksmes noteikumiem bija pienākums sniegt negadījumā ievainotajai personai palīdzību. Par šī noteikuma nezināšanu ir jāuzņemas atbildība katram, kurš vada transportlīdzekli. Šo vērtējumu nevar grozīt tas, ka apsūdzētais, kurš nebija sasniedzis 16 gadu vecumu, nebija tiesīgs vadīt motociklu. Ja konstatēta apsūdzētā vaina ceļu satiksmes negadījuma izraisīšanā, savainojot cietušo, ko viņš pats nav apstrīdējis, arī no pusaudža ir sagaidāms, ka viņš saskata pienākumu personīgi sniegt palīdzību. Turklāt pat tādā gadījumā, ja apsūdzētais būtu uzskatījis par tiesīgu atstāt negadījuma vietu, nesniedzot palīdzību, ar to viņš nebūtu neko ieguvis, jo šāda maldība katrā ziņā būtu vainojama.⁸⁹⁰

2. Atšķirībā no pirmā piemēra šajā gadījumā notiesājošs spriedums atcelts, jo zemākās instances tiesa nav izvērtējusi, vai nav pieļauta maldība par aizliegumu.

Austrijas Augstākā tiesa atcēla notiesājošo spriedumu par nelikumīgu brīvības atņemšanu (StGB 99. pants), kas izpaudās kā cietušā ieslodzīšana vannas istabā uz 10 līdz 15 minūtēm, lai piespiestu viņu nomazgāties.

Apsūdzētie šajā lietā bija divi 17 un 18 gadu veci puīši.

Atceļot notiesājošo spriedumu, norādīts, ka jauniešu (pusaudžu) uztverē svešai gribai un pārvietošanās brīvībai (ciktāl tas nav saistīts ar būtisku iejaukšanos šajās tiesībās) nepiemīt acīmredzams (evidents) krimināltiesiski aizsargājama objekta statuss (atšķirībā no fiziskās integritātes).

Izskatot lietu no jauna, ir jāvērtē, vai apsūdzēto darba devēja (kaut arī nenopietni domātais) aicinājums nomazgāt cietušo, ja viņš pats to nedara, kā arī cietušā provokatīvā smaka, nav radījusi apsūdzēto maldību, ka viņu rīcība nav prettiesiska.⁸⁹¹

Pusaudžu vidū maldība par aizliegumu ir iespējama, arī izdarot dzimumnoziegumus, ja vien tie nav saistīti ar vardarbību vai tās piedraudējumu, un stāšanās neatļautos dzimumsakaros notikusi ar abpusēju piekrišanu.

Austrijas judikatūrā par šo jautājumu ir norādīts tālāk minētais.

Krimināllikumā noteiktais aizliegums dzimumattiecībām ar nepilngadīgām personām, kā arī šādas rīcības necienīgais raksturs Austrijā ir vispāratzīts, tādējādi tā ir daļa no vispārējās

⁸⁹⁰ Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 04.09.1980., Geschäftszahl 12Os87/80. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19800904_OGH0002_0120OS00087_80000_00_000 (skatīts 20.03.2021.).

⁸⁹¹ Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 14.12.1978., Geschäftszahl 13Os121/78-10. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19781214_OGH0002_0130OS00121_78000_00_000 (skatīts 23.03.2021.).

tiesiskās apziņas. Tālab maldība par šāda nodarījuma pieļaujamību parasti nav attaisnojama.⁸⁹² Tomēr dzimumnoziegumi, ko izdara nepilngadīgie, ieņem īpašu vietu prettiesiskuma atpazīstamības ziņā. Tas jo īpaši attiecas uz nevardarbīgām seksuālām darbībām starp nepilngadīgajiem. Šādos gadījumos, visticamāk, tiks atzīts, ka pārkāpējam nav bijis viegli atpazīt pārkāpumu.⁸⁹³ Tāpēc jāņem vērā, ka dažreiz pusaudžiem īpašu apstākļu dēļ, par kuriem viņi nav atbildīgi, sevišķi tā dēvētā problemātiskā brieduma vecuma sākumā, par dzimumdzīvi nav zināšanu, cik sociāli nepieņemama (un līdz ar to krimināltiesiski nozīmīga) ir viņu rīcība, kas novirzās no normas (atšķirībā no sociāli pilnīgi integrētām personām). Pusaudža vecumā, kam raksturīga nedrošība sociālajā jomā, viņus nevar vainot par atbilstošu priekšstatu trūkumu jo īpaši seksuālajā jomā, ja pirms noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas viņiem šādas vērtības nav iemācītas un ja viņi (savu ierobežoto intelektuālo spēju dēļ) šajā problemātiskajā vecumā nav varējuši paši to saprast. Tomēr viņiem būs jāatbild par šādu zināšanu trūkumu, ja pēc (individuāli notiekošā) nobriešanas procesa noslēguma, kurā viņi pakāpeniski ieguvuši nepieciešamo izpratni par dominējošo vērtību sistēmu, bet nebūs pasākumus, lai novērstu iespējamās šaubas par savas uzvedības tiesiskumu.⁸⁹⁴

Ilustrācijai piemērs.

Lietā konstatēts, ka apsūdzētais, kurš nebija sasniedzis 16 gadu vecumu, vairākkārt izdarīja dzimumaktu ar savu māsu, kas nebija sasniegusi 14 gadu vecumu.

Zemākās instances tiesa apsūdzēto attaisnoja, norādot, ka apsūdzētais nezināja un nerēķinājās ar to, ka dzimumsakari ar viņa māsu, kas nebija sasniegusi 14 gadu vecumu, bija kas aizliegts. Līdz māsas 14 dzimšanas dienai viņš nevarēja saskatīt arī to, ka dzimumsakari varētu radīt viņas attīstības traucējumus. Šādu kaitējumu viņš neuzskatīja par iespējamu.

Austrijas Augstāka tiesa šo spriedumu atstāja negrozītu, norādot, ka nevar piekrist prokuratūras viedoklim, ka nenovēršama maldība par aizliegumu stāties dzimumsakaros ar mazgadīgajiem nav iespējama. Lai gan prokuratūras ieskatā maldība ir vainojama, tomēr tā nav ņēmusi vērā to, ka prettiesiskuma atpazīstamība ir pārbaudāma pēc “objektīvi-subjektīvā dubultā standarta”.

⁸⁹² Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 30.01.1979, Geschäftszahl 9Os177/78. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19790130_OGH0002_0090OS00177_78000_00_000 (skatīts 23.03.2021.).

⁸⁹³ Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 13.10.1977., Geschäftszahl 13Os113/77. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Justiz/JJR_19771013_OGH0002_0130OS00113_7700000_001/JJR_19771013_OGH0002_0130OS00113_7700000_001.html (skatīts 24.03.2021.).

⁸⁹⁴ Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 30.01.1979., Geschäftszahl 9Os177/78. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19790130_OGH0002_0090OS00177_78000_00_000 (skatīts 23.03.2021.).

Zemākās instances tiesa, jo īpaši pamatojoties uz tiesu psihiatrijas eksperta atzinumu, konstatēja, ka apsūdzētais, kuru seksuāli bija izmantojis viņa tēvs, audzis ģimenē, kurā netika uzturētas attiecības ar citiem radniekiem vai draugiem, un bija kļuvis par vienpatti, mēnešiem ilgi bija ieslodzīts savā istabā, nezināja un nerēķinājās ar to, ka dzimumsakari ar savu māsu, kas nebija sasniegusi 14 gadu vecumu, ir kas aizliegts. Šos konstatējumus, pārsūdzot nolēmumu, prokuratūra ir ignorējusi.⁸⁹⁵

Tāpat nenovēršama (bez vainas radusies) maldība pamatota ar apsūdzētā vecumu un ierobežotiem kontaktiem ar ārpusauli. Iespēja novērst maldību noliegta tās pirmajā pārbaudes posmā, proti, ņemot vērā apsūdzētā personību un individuālo situāciju, viņam nebija iemesla veikt nodomātās rīcības tiesiskuma pārbaudi.

10.6. Pienākuma noskaidrot rīcības tiesiskumu neizpildīšanas sekas

Senākā praksē Vācijas Federālās Augstākās tiesa bija atzinusi, ka gadījumā, ja persona neveica pasākumus informācijas iegūšanai, viņas maldība ir vainojama, neatkarīgi no tā, kāda informācija būtu iegūta, ja tas būtu izdarīts.⁸⁹⁶ Tomēr juridiskajā literatūrā šāds viedoklis tika kritizēts, norādot, ka tas ir pretrunā vainas principam.⁸⁹⁷

Ilustrācijai minēts šāds piemērs: ja indivīds, neizpildot pienākumu noskaidrot plānotās rīcības tiesiskumu, uzskata savu rīcību par tiesisku, turklāt tas saskan ar tā laika judikatūru, kas viņam tolaik nav zināma, maldība ir jāuzskata par nenovēršamu, ja judikatūra vēlāk mainīta. Tas skaidrojams ar to, ka, arī izpildot pienākumu, iegūtā informācija nebūtu devusi motīvu citādi rīcībai (atturēties no prettiesiskās rīcības).⁸⁹⁸

Minētais viedoklis vēlāk akceptēts arī judikatūrā: vaina nav vienīgi informācijas neiegūšana kā tāda.⁸⁹⁹ Tāpēc ir nepieciešams pārbaudīt, kādu informāciju persona būtu saņēmusi, ja pienākumu noskaidrot tiesisko situāciju būtu izpildījusi pietiekami rūpīgi.⁹⁰⁰ Tas vien, ka apsūdzētie nelūdza konsultāciju un līdz ar to neizpildīja pienākumu iegūt informāciju, nav pietiekams, lai atzītu, ka maldība ir novēršama (vainojama). Papildus nepieciešams konstatēt, ka

⁸⁹⁵ Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 07.03.2013., Geschäftszahl 12Os159/12t. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20130307_OGH0002_0120OS00159_12T00_00_000 (skatīts 20.03.2021.).

⁸⁹⁶ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 944. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 27.01.1966., KRB 2/65, 48. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/9d8aece0-2778-4036-9ce4-b4dbdc99683a> (skatīts 25.01.2022.).

⁸⁹⁷ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 944.

⁸⁹⁸ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S. 944.

⁸⁹⁹ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 21.06.1990., 1 StR 477/89, 31. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/91ae3b22-a2c7-4b49-b7f2-259146633f6e> (skatīts 30.01.2022.).

⁹⁰⁰ Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 694. Analogs viedoklis pausts Austrijas juridiskajā literatūrā – Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013, S. 372.

pienākuma izpilde būtu novedusi pie pareizas informācijas.⁹⁰¹ Turpretim, ja šī pienākuma izpilde nebūtu sniegusi nepieciešamo skaidrību, maldība vērtējama kā nenovēršama.⁹⁰²

Izlemjot šo jautājumu, ir jāizšķir, kādu informāciju būtu sniegusi uzticama persona vai iestāde.⁹⁰³ Ja nav iespējams noteikt personu, kurai būtu jāsniedz informācija, tad, ņemot vērā visus lietas apstākļus, abstrakti-normatīvi ir jāizlemj, kādu informāciju būtu sniegusi uzticama persona.⁹⁰⁴

Ja persona nav izpildījusi pienākumu noskaidrot tiesisko situāciju, nav pietiekoši, ja tiesa nemotivēti norāda, kurā iestādē bija jāgriežas. Tiesai šādā gadījumā ir jāpaskaidro, kāpēc pārkāpējam bija pamats iegūt informāciju tieši konkrētajā iestādē.⁹⁰⁵

10.7. Maldība par aizliegumu ārkārtīgi neskaidrā tiesiskā situācijā

Termins “ārkārtīgi neskaidra tiesiskā situācija” Vācijas judikatūrā pirmo reizi minēts 2006. gadā,⁹⁰⁶ tiesai formulējot šādu tēzi: ārkārtīgi neskaidras tiesiskās situācijas risku, kādu konkrētajā gadījumā radījušas iestādes un tiesas, nav pieļaujams vienpusēji uzlikt normas adresātam. Tiesiskā valstī drīkst sodīt tikai tādu personas rīcību, ko attiecīgai personai iepriekš bija iespējams saskatīt kā noziedzīgu.⁹⁰⁷

Vēlāk minētā tēze precizēta: ja nodarījuma izdarīšanas brīdī viena līmeņa tiesu prakse ir pretrunīga, saskaņā ar dominējošo viedokli ir jāvērtē, vai no personas ir prasāms, lai viņa atturas no darbības, kamēr tiesību jautājums tiek izlemts galīgi. Ja tas no personas nav prasāms, maldība vērtējama kā nenovēršama. Lemjot, vai personai ir jāatturas no darbības, kas, iespējams, ir prettiesiska, kamēr aizliegtības jautājums tiek izšķirts galīgi, ir jāizvērtē, no vienas puses, indivīda intereses veikt attiecīgo darbību un, no otras puses, sabiedrības intereses, lai indivīds atturas no šīs darbības. Turklāt jāņem vērā konkrētās situācijas apstākļi.⁹⁰⁸

⁹⁰¹ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 07.04.2016., 5 StR 332/15, 22. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/5/15/5-332-15.php> (skatīts 30.07.2021.).

⁹⁰² Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Celle): Urteil vom 13.12.1976., 3Ss270/75. Pieejama: http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Justiz/JJR_19761213_AUSL000_0030SS00270_7500000_001/JJR_19761213_AUSL000_0030SS00270_7500000_001.html (skatīts 31.03.2022.).

⁹⁰³ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Stuttgart): Beschluss vom 14.06.2011., 4 Ss 137/11, 29. rdk. Pieejama: <https://openjur.de/u/354123.html> (skatīts 31.03.2022.).

⁹⁰⁴ Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas lieta: Entscheidung vom 25.02.1998., 1 BvR 299/89, 20. rdk. Pieejama: http://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/rk19980225_1bvr029989.html (skatīts 24.02.2021.).

⁹⁰⁵ Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas lieta: Entscheidung vom 25.02.1998., 1 BvR 299/89. Pieejama: http://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/rk19980225_1bvr029989.html (skatīts 20.03.2022.).

⁹⁰⁶ Els J. Schuld und Strafe bei unklarer Rechtslage. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 1/2021, S. 24. Pieejams: https://www.zis-online.com/dat/artikel/2021_1_1411.pdf (skatīts 16.02.2022.).

⁹⁰⁷ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Stuttgart): Urteil vom 26.06.2006., 1 Ss 296/05, 26. rdk. Pieejama: <http://openjur.de/u/201272.html> (skatīts 01.03.2021.).

⁹⁰⁸ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Stuttgart): Beschluß vom 19.11.2007., 2 Ss 597/07, 22.-23. rdk. Pieejama: <http://openjur.de/u/356203.html> (skatīts 02.03.2021.). Ja tiesu prakse ir dažāda, dažos gadījumos, it īpaši, ja tiesiskā situācija ir izteikti neskaidra, papildus nepieciešams pārbaudīt, vai no personas ir prasāms, lai viņa atturas no plānotās darbības. Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003, S. 692.

Turpinājumā daži piemēri no tiesu prakses.

Saskaņā ar Vācijas Ceļu satiksmes likuma (*Strassenverkehrsgesetz* – vācu val.)⁹⁰⁹ 21. panta pirmās daļas 1. punktu kriminālsodāms ir tas, kurš vada transportlīdzekli, neesot vadīšanas atļaujai, vai ja tas viņam ir aizliegts.

Noteiktu laika periodu Vācijā bija pretrunīga augstāko tiesu prakse jautājumā, vai vadītāja apliecība, kas iegūta kādā no Eiropas Savienības valstīm (ārpus Vācijas) laikā, kad Vācijas tiesa noteikusi liegumu iegūt vadīšanas tiesības, dod personai tiesības vadīt transportlīdzekli Vācijā pēc aizlieguma termiņa beigām. Līdz ar to pastāvēja neskaidrība, vai transportlīdzekļa vadīšana, izmantojot šādi iegūtu citas Eiropas Savienības valsts vadītāja apliecību, ir sodāma.

Lietas apstākļi: pēc tam, kad apsūdzētajam kļuva zināms, ka pret viņu uzsākta izmeklēšana par pārkāpumiem narkotisko vielu aprītē, 2004. gada 17. maijā viņš labprātīgi atteicās no autovadītāja apliecības.

Ar 2006. gada 7. marta spriedumu viņš atzīts par vainīgu par to, ka vadījis transportlīdzekli, neesot vadītāja apliecībai. Šajā spriedumā tiesa noteica aizliegumu 10 mēnešus atgūt vadītāja apliecību. Šis termiņš beidzās 2007. gada 14. janvārī.

Minētā termiņa tecējuma laikā, 2006. gada 30. maijā, apsūdzētais ieguva vadīšanas tiesības Čehijā. Pirms tam Čehijas kompetentā iestāde apsūdzēto informēja, ka viņš ir tiesīgs iegūt vadīšanas tiesības Čehijā, taču Vācijā tās drīkst izmantot tikai pēc viņam noteiktā lieguma termiņa beigām. Pēc tam apsūdzētais Čehijā iegūto apliecību nodeva savas advokātes glabāšanā, bet atguva to pēc lieguma termiņa beigām 2007. gada 15. janvārī.

Turpmāk apsūdzētais vairākkārt piedalījās ceļu satiksmē Vācijā.

2007. gada 29. un 30. janvārī apsūdzēto apturēja policija. Abos gadījumos policijas darbinieki viņam atļāva turpināt ceļu, lai gan zināja, ka vadītāja apliecība, kas izdota Čehijā, ir iegūta lieguma laikā.

2007. gada 1. februārī kompetentā iestāde ar telefaksa starpniecību apsūdzēto informēja, ka viņš nedrīkst Vācijā vadīt mehāniskos transportlīdzekļus, jo Čehijā iegūtā vadītāja apliecība ir spēkā neesoša.

Pēc tam apsūdzētais vērsās pie advokāta, kurš 2007. gada 13. februārī rakstiski informēja, ka, viņaprāt, nav šaubu, ka apsūdzētajam ir atļauts piedalīties ceļu satiksmē. Tomēr apsūdzētajam ir jāzina, ka Štutgartes Augstākā tiesa paudusi atšķirīgu (kaut arī advokāta ieskatā kļūdainu) uzskatu.

⁹⁰⁹ Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/stvg/> (skatīts 05.11.2022.).

2007. gada 5. martā apsūdzētais no jauna piedalījās ceļu satiksmē, paļaujoties uz aizstāvja sniegto informāciju, saskaņā ar kuru Čehijā iegūtā vadītāja apliecība viņam dod tiesības vadīt transportlīdzekļus Vācijā.

Pirmās instances tiesa apsūdzēto atzina par vainīgu par to, ka 2007. gada 5. martā viņš ir vadījis transportlīdzekli, neesot vadīšanas tiesībām.

Vācijas Augstākā tiesa šo spriedumu atcēla, uzskatot, ka pieļauta nenovēršama maldību par aizliegumu.

Augstākā tiesa vispirms norādīja, ka tiesu praksē strīdīgs ir jautājums, vai autovadītāja apliecība, kas iegūta Eiropas Savienības dalībvalstī Vācijā spēkā esoša lieguma laikā, dod tiesības vadīt mehānisko transportlīdzekli Vācijā pēc lieguma perioda beigām. Štutgartes Augstākā tiesa 2007. gada 15. janvārī ir lēmusi, ka šādi iegūtas tiesības ir spēkā neesošas. Turpretim Nirnbergas, Minhenes, Bambergas un Tīringeres Augstākā tiesa ir lēmusi, ka šādi iegūtas vadītāja tiesības ir spēkā esošas. Eiropas Savienības tiesa šo jautājumu nav skatījusi.

Izskatāmajā lietā Vācijas Augstākā tiesa atzina, ka šo jautājumu iespējams atstāt atklātu, jo, pat ja pieņemtu, ka Čehijā iegūtā vadītāja apliecība 2007. gada 5. martā apsūdzētajam nedeva tiesības piedalīties ceļu satiksmē, viņš rīkojies bez vainas, jo pieļāvis nenovēršamu maldību par aizliegumu.

Pamatojot šo secinājumu, Vācijas Augstākā tiesa vispirms norādīja, ka zemākās instances tiesa pamatoti secināja, ka apsūdzētais pieļāvis maldību par aizliegumu, jo maldīgi uzskatīja, ka ar Čehijā iegūto vadītāja apliecību viņam atļauts vadīt transportlīdzekļus arī Vācijā. Tomēr zemākās instances tiesa nepamatoti atzina, ka šī maldība bija novēršama (vainojama).

Saskaņā ar vispārējo viedokli, ja tiesiskā situācija ir neskaidra, vispirms ir jāizmanto visas intelektuālās izziņāšanas spējas. Turklāt personai, kas nepārzina tiesību aktus, ir pienākums iegūt nepieciešamo informāciju.

Konkrētajā gadījumā nodarījuma laikā tiesību jautājums judikatūrā nebija atrisināts. Apsūdzētais to zināja. Čehijas kompetentā iestāde viņu informēja, ka viņa rīcība (pēc lieguma termiņa beigām) nebūs kriminālsodāma. Divu pārbaužu laikā Vācijas policisti atļāva viņam paturēt Čehijas vadītāja apliecību un turpināt braucienu. Arī Vācijas kompetentā iestāde sākotnēji nespēja precīzi novērtēt Čehijā iegūtās vadītāja apliecības derīgumu, bet drīz pēc tam pa faksu informēja apsūdzēto, ka tā tomēr nedod tiesības vadīt transportlīdzekli Vācijā. Konsultējoties pie advokāta, apsūdzētais noskaidroja, ka advokātam nav šaubu, ka viņš drīkstot piedalīties ceļu satiksmē, taču Štutgartes Augstākā tiesa paudusi atšķirīgu viedokli.

Vācijas Augstākā tiesa atzina, ka, ņemot vērā šo situāciju, jautājums, vai apsūdzētajam bija pienākums iegūt papildu informāciju, var palikt atklāts. Jebkurā gadījumā šāda pārbaude

nebūtu ļāvusi sīkāk noskaidrot šo jautājumu, jo Augstāko tiesu judikatūra nodarījuma izdarīšanas laikā bija pretrunīga. Savukārt, kad šajā jautājumā varētu tikt pieņemts Eiropas Savienības tiesas nolēmums, tobrīd nebija paredzams.⁹¹⁰

To, ka maldība bija novēršama, nevar pamatot ar to, ka nepietiekami piepūlēta sirdsapziņa vai nav izsmelti pieejamie izziņas avoti, jo nodarījuma izdarīšanas brīdī pastāvēja pretrunīga vienāda līmeņa tiesu prakse. Saskaņā ar dominējošo viedokli šādā situācijā jānovērtē, vai no personas ir prasāms, lai viņa atturas no darbības, kamēr jautājums tiek izlemts galīgi. Ja tas no personas nav prasāms, maldība ir nenovēršama.

Lemjot, vai personai ir jāatturas no darbības, kas, iespējams, ir prettiesiska, kamēr aizliegtības jautājums tiek izšķirts galīgi, ir jāvērtē, no vienas puses, indivīda intereses veikt attiecīgo darbību un, no otras puses, sabiedrības intereses, lai indivīds atturas no šīs darbības. Turklāt jāņem vērā konkrētās situācijas apstākļi, kā arī tas, ka pastāv prezumpcija, ka rīcība nav aizliegta (*eine Vermutung für das nicht Verbotensein eines Verhaltens besteht* – vācu val.).

Konkrētajā lietā jāņem vērā, ka apsūdzētajam nebūtu jāatturas no vienreizējas darbības veikšanas, bet gan no transportlīdzekļa vadīšanas uz nenoteiktu laiku. Tas nav maznozīmīgs viņa rīcības brīvības elements. Īpaši nozīmīgs ir fakts, ka nodarījuma izdarīšanas brīdī šīs atteikšanās ilgums nebija paredzams. Pieteikums Eiropas Savienības tiesā vēl nebija iesniegts. Tuvākajā laikā tas arī nebija sagaidāms, jo vispārējās jurisdikcijas tiesas neuzskatīja par nepieciešamu šādu pieteikumu iesniegt. Turklāt tiesību jautājuma noskaidrošana nebija atkarīga no apsūdzētā. Visbeidzot, no apsūdzētā skatupunkta raugoties, pastāvēja liela varbūtība, ka dominēs viedoklis, ka viņa rīcība ir tiesiska. To apliecina iepriekš minētais, proti:

- apsūdzētais vairākas reizes piedzīvojis, ka policijas pārbaužu laikā viņam atļauts turpināt ceļu;
- advokāts viņu informējis, ka, viņaprāt, nav šaubu, ka Vācijā viņam ir atļauts vadīt transportlīdzekli, neraugoties uz Štutgartes Augstākās tiesas nolēmumu;
- nodarījuma izdarīšanas laikā šim juridiskajam viedoklim piekritusi Nirnbergas un Minhenes Augstākā tiesa, pēc tam līdzīgus lēmumus pieņēma Tīringenes un Bambergas Augstākā tiesa.

Normas adresātam nevar uzlikt pienākumu uzņemties risku, kas saistīts ar ārkārtīgi neskaidru tiesisko situāciju, kādu šajā gadījumā ir radījuši tiesību akti, izpildvara un tiesu prakse. Tas attiecas, kā minimums, uz tiem gadījumiem, kad, kā šajā individuālajā lietā, ir būtiski

⁹¹⁰ Šo jautājumu Eiropas Savienības tiesa izšķīrusi 2008. gada 3. jūlija lēmumā lietā Nr. C-225/07. Sk. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lietu (Oberlandesgericht Hamm): Beschluss vom 24.06.2009., Az. 3 Ss 235/09, 27. rdk. Pieejama: <http://openjur.de/u/141265.html> (skatīts 28.03.2021.).

ietekmēta Pamatlikuma⁹¹¹ 2. panta pirmajā daļā aizsargātā vispārējā rīcības brīvība un juridiskā jautājuma noskaidrošana nav paredzama.⁹¹²

Citās līdzīgās lietās Vācijas Augstākā tiesa maldību atzina par novēršamu (vainojamu), īpaši uzsverot nepieciešamību vērtēt konkrētās lietas īpatnības.

Vienā no lietām sniegts šāds pamatojums: nodarījuma izdarīšanas laikā, 2007. gada aprīlī, jautājums par tiesībām vadīt mehānisko transportlīdzekli, pamatojoties uz Eiropas Savienības vadītāja apliecību, kas izdota lieguma periodā, Augstāko tiesu judikatūrā bija ļoti strīdīgs. Arī apsūdzētajam tas bija zināms no plašsaziņas līdzekļiem. Tomēr viņš nedrīkstēja paļauties uz to, ka viņa viedoklis ir pareizs.

Saskaņā ar dominējošo viedokli, ja nodarījuma izdarīšanas brīdī vienāda līmeņa tiesu prakse ir pretrunīga, ir jāvērtē, vai no personas ir prasāms, lai viņa atturas no darbības, par kuras aizliegību nav skaidrības, kamēr jautājums tiek izlemts galīgi. Šajā vērtējumā, no vienas puses, ir jāņem vērā indivīda intereses veikt attiecīgo darbību un, no otras puses, sabiedrības intereses, lai indivīds atturas no tās. Turklāt nozīme ir konkrētās situācijas apstākļiem.

Šis izvērtējums izskatāmajā lietā noved pie secinājuma, ka apsūdzētajam bija jāatturas no transportlīdzekļa vadīšanas.

Lai gan normas adresātam principā nevar uzlikt pienākumu uzņemties ļoti neskaidras tiesiskās situācijas risku, tomēr šajā lietā ir jāņem vērā, ka apsūdzētais nebija saņēmis jebkādu pozitīvu informāciju par tiesībām vadīt transportlīdzekli, jo īpaši no policijas darbiniekiem, kas veica pārbaudes. Turklāt atteikšanās no transportlīdzekļa vadīšanas nebija saistīta ar eksistenciālām profesionālām sekām, jo kopš 2005. gada apsūdzētais bija bezdarbnieks. Visbeidzot, raugoties no sabiedrības interešu viedokļa, bija jāņem vērā, ka alkohola problēmu dēļ apsūdzētais bija neuzticams un nepiemērots autovadītājs (iepriekš vairākkārt tiesāts par transportlīdzekļa vadīšanu alkohola reibumā, un vadīšanas tiesības viņam atņemtas, pamatojoties uz negatīvu medicīniski-psiholoģisko atzinumu). Turklāt varēja ņemt vērā vienlaikus izdarīto administratīvo pārkāpumu (pieļaujamā ātruma pārsniegšanu).

Ievērojot minēto, bija pamatoti prasīt, lai apsūdzētais atturas no transportlīdzekļa vadīšanas.⁹¹³

Kā ārkārtīgi neskaidra tiesiskā situācija ietekmē kriminālatbildību, Vācijas tiesas ir vērtējušas arī cita rakstura nodarījumus.⁹¹⁴ Piemēram, ārsts, kas apsūdzēts par vīriešu dzimuma

⁹¹¹ Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html> (skatīts 05.11.2022.).

⁹¹² Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Stuttgart): Beschluß vom 19.11.2007., 2 Ss 597/07. Pieejama: <http://openjur.de/u/356203.html> (skatīts 02.03.2021.).

⁹¹³ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Celle): Beschluss vom 01.12.2008., 32 Ss 193/08, 17.-20. rdk. Pieejama: <https://openjur.de/u/323429.html> (skatīts 16.02.2022.).

zīdaiņa apgraizīšanu, ko veicis pēc vecāku lūguma, attaisnots, neraugoties uz to, ka tiesa šādās darbībās saskatīja tīša miesas bojājuma nodarīšanas pazīmes.

Pamatojot šo viedokli, tiesa vispirms norādīja, ka nav pamata uzskatīt, ka šāda rīcība neveido noziedzīga nodarījuma sastāvu tā dēvētā “sociālā adekvātuma” dēļ (*Sozialadäquanz* – vācu val.). Arī vecāku atļaujai veikt apgraizīšanu nav rīcību attaisnojoša spēka, jo vecāku tiesības uz bērna reliģisko audzināšanu nav svarīgākas par bērna tiesībām uz fizisko neaizskaramību un pašnoteikšanos. Tāpēc vecāku piekrišana apgraizīšanas izdarīšanai ir pretrunā bērna interesēm.

Tomēr apsūdzētais attaisnots tāpēc, ka uzskatījis šādu rīcību par atļautu un šāda maldība novērtēta kā nenovēršama. Lai gan apsūdzētais nebija ieguvis informāciju par tiesisko situāciju, tomēr juridiska padoma saņemšana nebūtu devusi skaidru atbildi. Jo īpaši tad, ja tiesiskā situācija kopumā ir ļoti neskaidra, maldība tiek uzskatīta par nenovēršamu. Šāda situācija ir konkrētajā gadījumā. Uz jautājumu par zēnu apgraizīšanas likumību, pamatojoties uz vecāku piekrišanu, tiesu praksē un literatūrā ir dotas atšķirīgas atbildes.⁹¹⁵

Pēc minētajiem kritērijiem īpaši neskaidra tiesiskā situācija ir vērtējama arī tad, ja attiecīgas tiesu prakses nav, bet persona ieguvusi pretrunīgu juridisku informāciju.⁹¹⁶

10.8. Tiesiskā palāvība uz kompetentas iestādes faktisko rīcību

Maldību par aizliegumu, tostarp nenovēršamu, var radīt arī personai zināmā kompetentas iestādes faktiskā rīcība (arī tad, ja viņa neveica pasākumus, lai noskaidrotu plānotās rīcības tiesiskumu).

Par to, kādos gadījumos tas ir iespējams, paskaidrots tālāk minētais.

Tas, ka kompetentās iestādes nav iejaukušās, lai gan tām bija zināmi faktiskie apstākļi, nevar automātiski attaisnot maldību par aizliegumu. Tomēr pastāvīga un neapstrīdēta prakse vai pastāvīga iecietība (tolerance) pret rīcību, kas ir pretrunā tiesību normām, noteiktos apstākļos var attaisnot šādu maldību.⁹¹⁷ Iestādes iecietība (*Duldung* – vācu val.) pret noteiktu rīcību var radīt

⁹¹⁴ Piemēram, par nelikumīgu azartspēļu rīkošanu bez nepieciešamās atļaujas. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Stuttgart): Urteil vom 26.06.2006., 1 Ss 296/05. Pieejama: <http://openjur.de/u/201272.html> (skatīts 01.03.2016.). Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 16.08.2007., 4 StR 62/07. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/4/07/4-62-07.php> (skatīts 27.03.2016.).

⁹¹⁵ Ķelnes apgabaltiesas lieta: Urteil vom 07.05.2012., 151 Ns 169/11. Pieejama: <https://openjur.de/u/429887.html> (skatīts 16.20.2022.). Šajā spriedumā viedokļu daudzveidība attiecīgajā tiesību jautājumā ir izklāstīta plašāk. Sk. arī Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lietu (Oberlandesgericht Hamm): Beschluss vom 30.08.2013., 3 UF 133/13, 29. rdk. Pieejama: <https://openjur.de/u/646212.html> (skatīts 16.02.2022.).

⁹¹⁶ Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Celle): Beschluss vom 07.07.2009., 322 SsBs 75/09, 8. rdk. Pieejama: <http://openjur.de/u/324301.html> (skatīts 31.03.2021.).

⁹¹⁷ Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 01.10.2003., 6S.241/2003/kra, 2.1.2. punkts. Pieejama: http://www.servat.unibe.ch/dfr/bger/031001_6S_241-2003.html (skatīts 17.04.2021.).

nenovēršamu maldību, ja tas konkrētajā situācijā ļauj izdarīt secinājumu, ka iestāde personas rīcību uzskata par tiesisku.⁹¹⁸

Daži piemēri.

1. Apsūdzētais atzīts par vainīgu par to, ka nav ievērojis noteikumus, kas reglamentē maksimāli pieļaujamās cenas.

Pārsūdzot šo spriedumu, apsūdzētais norādīja, ka viņš un citi uzņēmumi arī iepriekš pieļāvuši cenu pārsniegšanu, taču kompetentās iestādes to tolerējušas un pat akceptējušas. Ekonomikas ministrijas revidents, veicot revīziju apsūdzētā uzņēmumā, regulāri konstatēja, ka maksimālās cenas ir pārsniegtas, taču nekādi pasākumi pret to netika veikti.

Vācijas Federālā Augstākā tiesa spriedumu atcēla, norādot tālāk minēto.

Lai gan valdības klusējot pieļautā cenu pārsniegšana nevar mainīt likumīgi noteiktās maksimālās cenas, tomēr šāda klusējot pieļauta iecietība prasa īpaši rūpīgu pārbaudi par to, vai indivīds tādēļ nav pieļāvis attaisnojamu (nenovēršamu) maldību par aizliegumu. Ir pilnīgi iespējams, ka pastāvīga tolerance rada pamatotas šaubas par attiecīgo noteikumu spēkā esību. Šāda iestāžu, kuras tiesības nepārzinoša persona radusi uzskatīt par autoritatīvām, rīcība var izraisīt to, ka no indivīda tiesiskās apziņas attaisnojami pazūd priekšstats par noteikumu saistošo raksturu (*in entschuldbarer Weise aus dem Rechtsbewußtsein des einzelnen schwindet* – vācu val.).

Šie jautājumi spriedumā nav iztirzāti, tāpēc tas ir atceļams.⁹¹⁹

2. Apsūdzētais atzīts par vainīgu par to, ka ir neatļauti glabājis pornogrāfiskus materiālus realizācijas nolūkā.

Pārsūdzot šo spriedumu, apsūdzētais norādīja, ka pirms inkriminētā nodarījuma tiesa viņam atdeva iepriekš pie viņa izņemtos materiālus, kuru saturs bija identisks.

Austrijas Augstākā tiesa spriedumu atcēla, norādot tālāk minēto.

Apsūdzētais pēc būtības paudis viedokli, ka ir uzskatījis par tiesīgu glabāt, piedāvāt un nodot citiem analogu materiālu tam, kāds iepriekš viņam atdots. Zemākās instances tiesa šos argumentus, kas norāda uz iespējamu maldību aizliegumā, atstājusi bez ievērības.

No lietas materiāliem izriet, ka pirms šajā lietā inkriminētā nodarījuma ar izmeklēšanas tiesneša lēmumu tika atcelts arests lielam skaitam filmu, grāmatu un žurnālu, nolemjot tos atdot

⁹¹⁸ Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006, S.955. Trechsel S. (Hrsg.). Schweizerisches Strafgesetzbuch. Praxiskommentar. Zürich/St.Gallen: Dike Verlag AG, 2008, S. 126. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 18.09.1961., 3 StR 25/61,17.-19. rdk. Pieejama: https://www.jurion.de/Urteile/BGH/1961-09-18/3-StR-25_61 (skatīts 31.03.2021.).

⁹¹⁹ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 16.03.1956., 5 StR 572/55, 15.-18. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/6bdf8ec4-9f03-4353-8370-1da319377b88> (skatīts 29.01.2022.).

apsūdzētajam. Tajā pašā dienā ar izmeklēšanas tiesneša lēmumu kriminālprocess par pārkāpumiem pornogrāfisku materiālu aprītē pret viņu izbeigts.

Pārsūdzot spriedumu, apsūdzētais pievienojis sūdzībai atsevišķus attēlus no viņam atdotajiem žurnāliem, tādā veidā pamatojot, ka izskatāmajā kriminālprocesā inkriminētais materiāls pēc būtības ir identisks. Šādi apsūdzētā paskaidrojumi neattiecas uz jautājumu par noziedzīga nodarījuma sastāva esību, bet vienīgi uz to, ka viņam bija pamats uzskatīt, ka identiska satura žurnālu pārdošana, kādi viņam atdoti iepriekš, ir atļauta. Tādējādi apsūdzētais apgalvojis, ka ir pieļāvis maldību par aizliegumu, nevis maldību par nodarījuma apstākļiem (faktisko kļūdu).

Saskaņā ar Austrijas StGB 9. panta pirmo daļu bez vainas rīkojas tas, kurš juridiskas maldības rezultātā nav saskatījis nodarījuma prettiesiskumu, pie nosacījuma, ja šī maldība nav vainojama.

Tiesai bija jāizvērtē apsūdzētā apgalvojums par materiālu atgriešanu agrākā procesā, lai noskaidrotu, vai pastāv StGB 9. panta pirmajā daļā paredzētais vainu izslēdzošais apstāklis.

Tā kā šāds vērtējums pārsūdzētajā spriedumā nav dots, lieta nododama jaunai izskatīšanai.

Ja, izskatot lietu no jauna, tiks atzīts, ka apsūdzētais pieļāvis maldību par aizliegumu, būs lieki pārbaudīt tās vainojamību. Ņemot vērā, ka iespējamā maldība var izpausties vienīgi paļāvībā uz tiesas rīcību, nevar runāt nedz par to, ka prettiesiskums bija viegli saskatāms, nedz par to, ka apsūdzētajam bija jāiepazīstas ar attiecīgajām tiesību normām, t. i., zināmā mērā jākontrolē tiesa (sk. StGB 9. panta otro daļu).⁹²⁰

Iestādes faktiskā rīcība nav atzīta par iemeslu maldībai par aizliegumu šādos gadījumos:

- ja iestāde ir maldināta par rīcības patieso raksturu (konkrētajā gadījumā – iestāžu rīcībā nebija informācijas, ka partija dibināta ar mērķi apiet aizliegumu izveidot organizāciju, kas aizstātu komunistisko partiju, kuru konstitucionālā tiesa ir aizliegusi);⁹²¹
- darbību turpināšana pēc kriminālprocesa izbeigšanas par identiskām darbībām, ja kriminālprocess izbeigts nevis tāpēc, ka nodarījums nav kriminālsodāms, bet gan tāpēc, ka,

⁹²⁰ Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 19.12.1979., Geschäftszahl 100s61/79. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19791219_OGH0002_0100OS00061_7900000_000 (skatīts 20.03.2021.). Iestāžu neiejaukšanās atzīta par iemeslu pārbaudīt maldību arī citos gadījumos. Piemēram, par automašīnas novietošanu stāvēšanai, kur tas ir aizliegts, skatīt Šveices Federālās Augstākās tiesas lietu: Urteil vom 17.11.1965., BGE 91 IV 201, 9. rdk. Pieejama: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4091201.html> (skatīts 06.02.2022.).

⁹²¹ Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 18.09.1961., 3 StR 25/61, 17.-19. rdk. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/ca5d7109-129d-422e-8a0b-3b4efd9d4b6b> (skatīts 29.01.2022.).

neraugoties uz noziedzīga nodarījuma sastāva esību, nav nepieciešamības sodīt (zema vainas pakāpe, nav radītas sekas vai tās ir nenozīmīgas u. tml.).⁹²²

⁹²² Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 29.04.2003., Geschäftszahl 11Os42/03. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20030429_OGH0002_0110OS00042_030000_000 (skatīts 20.03.2021.).

Kopsavilkums

Veiktā pētījuma rezultātā autors aizstāvēšanai izvirza šādus secinājumus un priekšlikumus.

Nodoms

[1] Krimināllikuma 8. panta otrā daļa ir atskaites punkts divu tiesību institūtu – nodoma un maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) izpratnē.

Krimināllikuma 8. panta otrajā daļā lietotais termins “noziedzīgā nodarījuma objektīvās pazīmes” nav veiksmīgs.

Nodoma priekšmets nav Krimināllikuma Sevišķās daļas normās paredzētās noziedzīgā nodarījuma objektīvās pazīmes, bet gan konkrētās situācijas apstākļi, kas atbilst šīm pazīmēm.

[2] Noziedzīgā nodarījuma objektīvās pazīmes, pirmkārt, ir visi tie apstākļi, kas atbilst noziedzīgā nodarījuma sastāva objektīvās puses un objekta pazīmēm.

Pie šīm pazīmēm ir pieskaitāmas arī:

- likumā nerakstītas sastāva pazīmes, ja tādas tiek identificētas iztulkošanas rezultātā;
- kas tāds, kas neeksistē, piemēram, Krimināllikuma 207. pantā paredzēta atbildība par uzņēmējdarbību bez reģistrēšanas.

Blanketo normu gadījumā noziedzīgā nodarījuma sastāvu veido gan blanketās normas, gan to aizpildošās (ārpus Krimināllikuma esošās) normas pazīmes. Līdz ar to visas attiecīgās objektīvās pazīmes jeb, precīzāk sakot, apstākļi, kas atbilst šīm pazīmēm, ir nodoma piesaistes punkts.

[3] Pretēji Latvijā dominējošajam viedoklim apstākļi, kas atbilst noziedzīgā nodarījuma sastāva objektīvajai pusei un objektam, nav vienīgie, kuriem ir jābūt aptvertiem ar nodomu.

Saskaņā ar spēkā esošo Krimināllikumu nodomam ir jāaptver:

- apstākļi, kas atbilst noziedzīgā nodarījuma objektīvajām pazīmēm, pie kurām plašākajā nozīmē pieskaitāmas jebkuras sastāva pazīmes, kas attiecas uz ārējiem (objektīvi eksistējošiem) apstākļiem, neatkarīgi no krimināltiesību teorijā pieņemtā pazīmju dalījuma, piemēram, arī speciālā subjekta īpašības ir noziedzīgā nodarījuma objektīvā pazīme plašākajā nozīmē;
- apstākļi, kas atbilst objektīvi-subjektīvo pazīmju objektīvajiem elementiem;
- subjektīvie apstākļi (pazīmes), kas attiecas uz citas personas iekšējiem apziņas procesiem, piemēram, trešās personas griba (piekrišanas esība/neesība noteiktai rīcībai);
- kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošu apstākļu neesība;

– darbības (bezdarbības) kaitīgums.

Šo apstākļu uzskaitījums nav izsmeļošs, ko apliecina vāciski runājošo valstu pieredze jautājumā par to, vai nodomam ir jāaptver personīga rakstura sodu izslēdzoši apstākļi.

[4] Nodoma zināšanas elements Latvijas krimināltiesību teorijā tiek apzīmēts ar vairākiem terminiem: “zināšana” (zināt), “apzināšanās” (apzināties) un “pieļaušana” (pieļaut).

Autora ieskatā, zināšanas un apzināšanās nošķiršana nav nepieciešama, jo, pirmkārt, jau definīcijas līmenī norobežošana ir problemātiska. Otrkārt, norobežojot nodoma veidus, tam nav praktiskas nozīmes.

[5] Nodomam nepieciešamais zināšanas elements ir šādos gadījumos:

- ja persona zina to apstākļu esību vai iestāšanos, kuriem jābūt aptvertiem ar nodomu (pietiekoša ir augsta pārliecības pakāpe, bet ne nesatricināma pārliecība);
- ja persona šo apstākļu esību vai iestāšanos uzskata vienīgi par iespējamu (tomēr šim pieļāvumam ir jābalstās uz konkrētiem faktiem, nevis spekulācijām, baiļu uzplūdiem vai mānticīgiem uzskatiem u. tml).

Ja persona, pieļaujot kāda apstākļa eksistenci, taču droši nezinot par to, apzināti izvēlas ignorēt šo varbūtību, arī tā ir zināšana pieļāvuma formā, nevis nezināšana (maldība).

No slēdziena par pretējo izriet, ka maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda) nav pieļauta tajos gadījumos, kad persona uzskata, ka apstākļi, kam jābūt aptvertam ar nodomu, ir iespējams (varbūtējs) jeb viņa šaubās par tā esību (vai iestāšanos nākotnē). Šādā gadījumā ir sasniegts nodoma zināšanas elementa minimālais sliekšnis.

[6] Droša zināšana liecina tikai par tiešu nodomu. Savukārt zināšana pieļāvuma formā neļauj izdarīt secinājumu par nodoma esību. Šādā gadījumā iespējams gan tiešs, gan netiešs nodoms, gan noziedzīga pašpaļāvība: ja noziedzīgo seku sasniegšana ir vainīgā mērķis (tāpat gribas elements ir īpaši izteikts), ir konstatējams tiešs nodoms. Pārējos gadījumos, kad konstatēta pieļaušana, ir iespējams netiešs (eventuāls) nodoms vai noziedzīga pašpaļāvība. Nošķirot šīs divas subjektīvās puses formas, nozīme ir tam, vai līdzās zināšanas elementam, ir arī gribas elements. Apstiprinošas atbildes gadījumā konstatējams netiešs (eventuāls) nodoms, noliedzošas atbildes gadījumā – noziedzīga pašpaļāvība.

Šī darba ietvaros nodoma gribas elements nav sīkāk pētīts, jo tam nav izšķirošas nozīmes maldības izpētē.

[7] Noraidāms ir vienā no promocijas darbiem paustais viedoklis, ka gadījumā, ja personai ir uzlikts pienākums zināt vai noskaidrot noziedzīga nodarījuma sastāvā minētos

faktiskos blakusapstākļus, ir uzskatāms, ka persona tos apzinājusies arī tad, ja pret šādu blakusapstākļu pastāvēšanu pieļāvusi nevērību.

Minētais viedoklis ir balstīts uz nepamatotu prezumpcijas piemērošanu.

Vienīgi iespēja zināt kādu nodarījuma apstākli, nodoma zināšanas elementam nav pietiekoša.

[8] Nodoma zināšanas elementa kontekstā nozīme ir ne tikai tam, kādā precizitātes pakāpē ir jābūt šai zināšanai, bet arī tam, kādā intensitātes pakāpē tai jābūt. Šai kontekstā tiek nošķirta:

- aktuālā zināšana, kad persona skaidri domā par apstākļiem, kas veido noziedzīgo nodarījumu;
- pavadošā zināšana jeb līdzapzināšanās, kad noziedzīgā nodarījuma apstākļus persona apzinās latenti.

Pavadošā zināšana ir pietiekoša tikai tiem apstākļiem, kurus nodarījuma laikā persona būtu zinājusi bez atmiņas papildu piepūles. Piemēram, tas, kurš veikalā paņem preci, arī bez īpašas pārdomāšanas zina, ka tā ir sveša manta. Tas pats sakāms par ilgstoša rakstura personas pienākumiem un īpašībām (statusu), piemēram, valsts amatpersonas un vecāka statusu.

Latentā (pavadošā) zināšana ir vājākā zināšanas intensitātes pakāpe. Tā pietuvojas nezināšanas robežai, kad persona nerīkojas ar nodomu. Līdz ar to šo zināšanas formu, kas vēl ir pietiekoša nodomam, svarīgi norobežot no nezināšanas, jo īpaši tiem gadījumiem, kad persona kādu apstākli zinājusi iepriekš, bet nodarījuma laikā aizmirsusi.

No slēdziena par pretējo izriet, ka maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) nav arī latentās (pavadošās) zināšanas gadījumos.

Nodarījuma kaitīguma kā nodoma elementa kritika

[1] Saskaņā ar Krimināllikuma 9. pantu nodomam ir jāaptver nodarījuma kaitīgums.

Lai gan Latvijas krimināltiesību teorijā ir pausts viedoklis, ka kaitīguma apzināšanās nav pielīdzināma prettiesiskuma zināšanai, tomēr praksē šāda nošķiršana nav iespējama. Līdz ar to, iekļaujot nodoma saturā nodarījuma kaitīguma apzināšanos, prettiesiskuma apzināšanās *de facto* kļūst par nodoma elementu.

Ja tīšos noziedzīgos nodarījumos ar izteiktu kaitīguma pakāpi, piemēram, slepkavībā, laupīšanā, kaitīguma un prettiesiskuma apzināšanās ir acīmredzama, tāpēc tā nav īpaši jāpierāda, tad noziedzīgos nodarījumos ar mazāk izteiktu kaitīguma pakāpi šādas apzināšanās nereti nav.

Ja praksē Krimināllikumā ietvertā prasība konstatēt nodarījuma kaitīguma jeb prettiesiskuma apzināšanos tiktu uztverta nopietni, personai atliktu vienīgi atsaukties uz to, ka

viņa nezināja aizliedzošo normu, lai viņu nevarētu saukt pie atbildības par tīša noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Tajā pašā laikā prakse šādu ceļu nav gājusi. Šim nodoma elementam parasti ir vienīgi deklaratīva nozīme, jo tiesu nolēmumos tā esība pamatota netiek.

Nodarījuma kaitīguma, sabiedriskās bīstamības vai prettiesiskuma apzināšanās mūsdienās kā nodoma elements nav atzīts arī Vācijā, Austrijā un Šveicē.

Ievērojot minēto, kaitīguma apzināšanās no nodoma definīcijas būtu izslēdzama.

Izslēdzot šo pazīmi, būtu jāatgriežas pie nodoma definīcijas Krimināllikuma 9. pantā tā sākotnējā redakcijā.

[2] Minētais neliedz likumdevējam prettiesiskuma pazīmi iekļaut atsevišķos noziedzīga nodarījuma sastāvos, tuvāk raksturojot kādu no sastāva pazīmēm. Šādos gadījumos prettiesiskums kļūst par noziedzīgā nodarījuma sastāva objektīvās puses pazīmi. Tāpēc saskaņā ar vispārējo noteikumu – nodomam jāaptver visas noziedzīgā nodarījuma objektīvās pazīmes (Krimināllikuma 8.panta otrā daļa) – arī prettiesiskuma apzināšanās kļūst par obligātu nodoma sastāvdaļu. Piemēram, Krimināllikuma 179. pants paredz atbildību par svešas mantas prettiesisku iegūšanu vai izšķērdēšanu (piesavināšanās). Termins „prettiesisks” šeit tuvāk raksturo pazīmes “mantas iegūšana” un “izšķērdēšana”.

Nodarījuma noziedzīguma apzināšanās

[1] Lai gan par nodoma elementu nav uzskatāma nodarījuma noziedzīguma apzināšanās, tomēr izņēmuma kārtā Krimināllikumā ir izvirzīta prasība apzināties arī to (sk. piemēram, Krimināllikuma 300. pantu).

Tas, vai šāds kriminālatbildības nosacījums ir saglabājams, ir apšaubāms, taču tas ir tiesību politikas jautājums.

[2] Krimināllikuma 34. panta formulējumu nevar atzīt par īpaši veiksmīgu.

Lai Krimināllikuma 34. pantu patiešām uzskatītu par izņēmumu no vispārīgā principa, saskaņā ar kuru nodarījuma noziedzīgums personai nav jāapzinās, tas ir iztulkojams šādi: ar pavēli un rīkojumu ir jāsaprot tikai tāda priekšnieka prasība, pret kuras izpildi personai nav likumīgu tiesību iebilst (nav tiesību to apstrīdēt vai nepakļauties). Šādas situācijas ir salīdzinoši retas (pamatā militārajā dienestā).

Maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) vispārīgs raksturojums

[1] Maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) juridiskās sekas personai ir labvēlīgākas, nekā maldības par nodarījuma juridisko vērtējumu (juridiskās kļūdas) sekas.

[2] Ja personai iztrūkst pareizs priekšstats par apstākli (vai apstākļiem), kuriem jābūt aptvertiem ar nodomu, nav nozīmes šīs maldības iemesliem. Ja šāda maldība bija novēršama (personai vajadzēja un viņa varēja paredzēt attiecīgā apstākļa esību), tas var būt pamats atbildībai par noziedzīgu nodarījumu aiz neuzmanības, ja vien par to ir paredzēta atbildība.

[3] Saskaņā ar spēkā esošo Krimināllikumu šāda maldība ir pieļauta tad, ja personai iztrūkst pareizs priekšstats par:

- apstākļiem, kas atbilst noziedzīga nodarījuma objektīvajām pazīmēm;
- apstākļiem, kas atbilst objektīvi-subjektīvo pazīmju objektīvajiem elementiem;
- subjektīviem apstākļiem (pazīmēm), kas attiecas uz citas personas iekšējiem apziņas procesiem;
- nodarījuma kaitīgumu (persona savu nodarījumu uzskata par nekaitīgu);
- apstākļiem, kas izslēdz kriminālatbildību (prettiesiskumu).

[4] Vērtējot maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) juridiskās sekas, spēkā ir princips, saskaņā ar kuru personas nodarījums novērtējams pēc apstākļiem, ko viņa apzinājās. Tas nozīmē, ka, pastāvot atšķirībai starp personas priekšstatu un realitāti, nodarījums juridiski vērtējams tā, it kā personas kļūdainais priekšstats būtu pareizs (atbilstu reālajai situācijai).

Tomēr ne jebkurš objektīvai realitātei neatbilstošs priekšstats ir šķērslis konstatēt nodomu.

Lai atbildētu uz jautājumu, kādos gadījumos maldība par nodarījuma apstākļiem ietekmē nodoma konstatēšanu, viens no kritērijiem ir tas, vai tā izpaužas nezināšanas vai nepilnīga/nepareiza priekšstata formā.

Relatīvi vieglāk ir vērtēt gadījumus, kad maldība izpaužas nezināšanas formā. Ja persona neapzinās, ka pastāv apstākļi, kas nodibina kriminālatbildību, pret attiecīgo noziedzīgā nodarījuma elementu nodoma nav. Līdz ar to viņa nav sodāma par attiecīgā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu ar nodomu. Savukārt, ja viņa nezina apstākli, kas veido noziedzīga nodarījuma kvalificētā sastāva pazīmi, iespējama sodīšana par noziedzīgā nodarījuma pamatsastāvu.

Ja maldība izpaužas nepilnīga vai nepareiza priekšstata formā, nozīmi iegūst jautājums, vai maldība ir būtiska vai nebūtiska.

Nodomam ir pietiekoši, ja iedomātie un reālie apstākļi ir ekvivalenti.

Iedomātais un reālais apstākļi ir ekvivalenti, ja kļūdaini iedomātais apstākļi atbilst tai pašai noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmei kā reāli eksistējošais.

[5] Nosakot maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) juridiskās sekas, nozīme ir arī tam, vai personas priekšstats ir labvēlīgāks vai nelabvēlīgāks par faktisko situāciju:

- maldīgs priekšstats var samazināt atbildības pakāpi, ja persona nezina kādu krimināltiesiski nelabvēlīgu apstākli un/vai maldīgi iedomājas krimināltiesiski labvēlīgāku apstākli;
- maldīgs priekšstats var pastiprināt atbildības pakāpi, ja persona nezina kādu krimināltiesiski labvēlīgu apstākli un/vai maldīgi iedomājas krimināltiesiski nelabvēlīgāku apstākli.

Maldība par kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošiem apstākļiem

[1] Lai personu sauktu pie atbildības par tīšu noziedzīgu nodarījumu, viņai ir jāapzinās, ka viņa rīkojas, nepastāvot kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošiem apstākļiem (Krimināllikuma 28–34. pants), citiem vārdiem sakot, arī šo apstākļu neesība kā negatīvs fakts ir nodoma priekšmets.

To, ka nodomam ir nepieciešams, lai persona apzinās šo negatīvo faktu, ir ielasāms Krimināllikuma 8. panta otrajā daļā, kas prasa konstatēt personas psihisko attieksmi pret noziedzīgā nodarījuma objektīvajām pazīmēm. Arī kriminālatbildību izslēdzošu apstākļu neesība kā negatīvs fakts ir noziedzīgā nodarījuma objektīvā pazīme.

Arī Vācijā, Austrijā un Šveicē dominē analogs viedoklis, tomēr nav vienprātības, kā šis rezultāts ir pamatojams.

[2] Ja persona maldīgi uzskata, ka pastāv kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzoši apstākļi, ir pieļauta maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda) pie nosacījuma, ja persona iedomājas tādus apstākļus, kas atbilst tiesībās atzītam kriminālatbildību izslēdzošam apstāklim. Pretējā gadījumā ir pieļauta maldība par nodarījuma juridiskajām sekām (juridiskā kļūda).

Ja persona pārlietu šauri noteikusi tiesībās atzīta kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzoša apstākļa robežas (salīdzinājumā ar objektīvo situāciju) un tāpēc maldīgi uzskata, ka rīkojas prettiesiski, izdarīts šķietams noziedzīgs nodarījums, kas nav kriminālsodāms.

[3] Kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošiem apstākļiem ir ne tikai objektīvie, bet arī subjektīvie elementi. Tas prasa no personas attiecīgā (kriminālatbildību izslēdzošā) apstākļa situatīvo nosacījumu zināšanu. Šajā ziņā pastāv līdzība ar noziedzīgā nodarījuma sastāva objektīvo un subjektīvo pusi. To, ka eksistē šie atbildību izslēdzošie apstākļi, personai ir jāapzinās. Apzināšanās minimālais sliekšnis ir netieša (eventuāla) nodoma kritēriji.

Ja objektīvi pastāv tiesībās atzīts kriminālatbildību izslēdzošs apstāklis, taču persona to neapzinās, nav vienprātības, kādas ir juridiskās sekas. Šai sakarā ir izteikti šādi viedokļi:

- persona ir sodāma par tīšu pabeigtu noziedzīgu nodarījumu;
- persona ir sodāma par nozieguma mēģinājumu;
- persona nav sodāma.

Pārsvarā dominē viedoklis, saskaņā ar kuru persona ir sodāma par nozieguma mēģinājumu.

Maldība par personīga rakstura sodu izslēdzošiem apstākļiem

[1] Personīga rakstura sodu izslēdzoši apstākļi ir tādi, kas pastāv nodarījuma izdarīšanas laikā. Pēc satura tie raksturo konkrēto personu (viņas īpašības). Šo apstākļu esība likumā paredzētajos gadījumos ir pamats izslēgt attiecīgās personas atbildību (sk. piemēram, Krimināllikuma 22. panta otro daļu, 303. pantu, Satversmes 28. pantu).

[2] Nav vienprātīga viedokļa, vai nodomam ir jāaptver sodu izslēdzoši apstākļi, un attiecīgi, vai maldība par tiem var ietekmēt kriminālatbildību.

Vācijā un Austrijā dominē viedoklis, ka maldība par personīgiem sodu izslēdzošiem apstākļiem ir nebūtiska, jo tie atrodas ārpus noziedzīgā nodarījuma jēdziena. Tāpēc nozīme ir vienīgi tam, vai šie apstākļi pastāv faktiski.

Tomēr šī pieeja daļēji tiek kritizēta.

Saskaņā ar citu viedokli nozīme ir jāpiešķir tam, kādu iemeslu dēļ konkrētais apstāklis, piemēram, izdarītāja personīgā saikne ar cietušo vai personu, kuras labā nodarījums izdarīts, ir iemesls atšķirīgam krimināltiesiskajam vērtējumam. Ja sodu izslēdzošs apstāklis ir noteikts vienīgi valsts politikas vai kriminālpolitisku apsvērumu dēļ, izšķiroša patiešām ir objektīvā situācija. Turpretim, ja sodu izslēdzošs apstāklis ir saistīts ar kaitīguma apjomu vai izdarītāja īpašu motivāciju, un persona maldīgi domājusi, ka šāds apstāklis pastāv, ir jāpiemēro noteikumi par faktisko kļūdu. Tomēr tas nav attiecināms uz gadījumiem, kad persona nezina attiecīgo apstākli. Šādos gadījumos attiecīgās normas par sodu izslēdzošiem apstākļiem nav piemērojamas.

Nodoms un maldība noziedzīgos nodarījumos bezdarbības formā

[1] Tīšas (apzinātas) bezdarbības nosacījums ir izšķiršanās starp bezdarbību un iespējamo darbību. Šādu lēmumu nepieņem tas, kurš neapzinās, ka pastāv iespēja veikt konkrēto darbību. Apzināti nerīkojas tikai tas, kura “apziņā ir ienākusi” darbība, kas nav veikta.

Arī noziedzīgā bezdarbībā nodomu raksturo divi elementi – zināšanas (intelektuālais) un gribas (voluntatīvais) elements.

[2] Tāpat kā noziedzīgā darbībā, arī noziedzīgā bezdarbībā nodomam ir jāaptver:

- apstākļi, kas atbilst noziedzīga nodarījuma objektīvajām pazīmēm;
- apstākļi, kas atbilst objektīvi-subjektīvo pazīmju objektīvajiem elementiem;
- subjektīvie apstākļi (pazīmes), kas attiecas uz citas personas psihi;
- kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošu apstākļu neesība;
- nodarījuma kaitīgums (kamēr attiecīgā pazīme nav izslēgta no Krimināllikuma 9. panta).

[3] Formāla sastāva (bezdarbības formā) objektīvo pusi veido:

- ārējie apstākļi, kas rada juridisku pienākumu veikt darbību, piemēram, personas atrašanās dzīvībai bīstamā situācijā;
- iespēja veikt nepieciešamo darbību;
- bezdarbība.

[4] Materiāla sastāva (bezdarbības formā) pazīmes ir šādas:

- garanta statuss (stāvoklis) – apstākļi, no kuriem izriet īpašā atbildība novērst sekas (likums, līgums, apdraudējuma radīšana u. c.);
- ārējie apstākļi (situācija), kas rada pienākumu novērst sekas;
- iespēja veikt nepieciešamo darbību un iespēja novērst sekas (pietiekoši, ja persona seku novēršanu uzskata par iespējamu, droša pārlicība nav nepieciešama);
- bezdarbība;
- seku iestāšanās;
- nepieciešamā saikne (cēloņsakarība) starp bezdarbību un sekām.

Nepieciešamā saikne (cēloņsakarība) starp bezdarbību un sekām ir tad, ja nepieciešamā (taču neveiktā) darbība sekas, kas iestājušās, būtu novērsusi ar noteiktību (garantiju) robežojošos varbūtību.

[5] Ja, apzinoties minētos apstākļus, persona maldīgi uzskata, ka viņai nav juridiska pienākuma rīkoties, piemēram, māte maldīgi uzskata, ka viņai nav juridiska pienākuma novērst noziegumu, kas vērsts pret viņas bērnu, parasti bezdarbība uzskatāma par tīšu (apzinātu), jo pienākums rīkoties nav noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme. Šāda maldība ir vienīgi juridiska kļūda.

Minētais vienādā mērā attiecas uz materiāla un formāla sastāva noziedzīgiem nodarījumiem.

[6] Maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda) nodarījumos bezdarbības formā ir pieļauta, ja, piemēram, persona:

- neapzinās vai nepareizi uztver tos apstākļus, kas nodibina garanta statusu;
- maldīgi uzskata, ka ar darbību, ko nepieciešams veikt, sekas nevar novērst;

- maldīgi uzskata, ka nespēj veikt nepieciešamo darbību, piemēram, persona, kura neprot peldēt, maldīgi domā, ka seklais ūdens, kurā bērns draud noslīkt, ir dziļš;
- neapzinās, ka pastāv iespēja veikt nepieciešamo darbību;
- kļūdaini izšķiras veikt darbību, ar kuru sekas nevar novērst;

Visos šajos piemēros iespējama vienīgi neuzmanība.

No minētā izriet, ka gadījumos, kad persona apzinās kaitīgo seku iestāšanās briesmas, viņa var neapzināties to, ka pastāv iespēja rīkoties, lai tās novērstu. Tāpat iespējamās situācijas, kad persona apzinās, ka viņai ir iespēja veikt attiecīgu darbību, taču viņa maldīgi domā, ka, to izpildot, sekas nevarēs novērst. Šādos situācijās persona neapzinās apzinātai bezdarbībai nepieciešamos apstākļus. Līdz ar to šāds nodarījums bezdarbības formā nav pieļauts apzināti (tīši).

Maldība par noziedzīga nodarījuma sastāva alternatīvām

[1] Dažos gadījumos var pastāvēt divi pretēji nepareizi priekšstati vienlaikus – viens (negatīvs) nezināšanas formā un otrs pozitīvs (maldīga pieņēmuma formā). Tas ir iespējams gadījumā, ja persona objektīvi izdara kādu noziedzīga nodarījuma sastāva alternatīvu, to neapzinoties, vienlaikus maldīgi uzskatot, ka pastāv apstākļi, kas atbilst citam alternatīvam sastāvam. Piemēram, Krimināllikuma 175.panta trešajā daļā paredzēta atbildība par zādzību no dzīvokļa vai citas telpas. Minētā maldība ir pieļauta tad, ja persona maldīgi domā, ka izdara zādzību no dzīvokļa, lai gan tas ir birojs, kas vienīgi atgādina dzīvokli. Šādā gadījumā objektīvi ir izdarīta zādzība no “citas telpas”, taču subjektīvi persona apzinās apstākļus, kas atbilst zādzībai no dzīvokļa.

Šāda maldība Vācijas krimināltiesību teorijā tiek dēvēta par maldību par noziedzīga nodarījuma sastāva alternatīvām, divkāršo maldību par nodarījuma apstākļiem vai “divkāršo maldību”.

[2] Saskaņā ar Vācijā valdošo viedokli divkāršās maldības gadījumā ir nepieciešams diferencēts vērtējums atkarībā no tā, vai maldīgi iedomātā un faktiski realizētā noziedzīgā nodarījuma sastāva alternatīva ietver kvalitatīvi līdzvērtīgu vai atšķirīgu kaitējumu.

Neskaitot gadījumus, ko iespējams atrisināt, piemērojot noteikumus, kas izstrādāti tradicionālajiem faktiskās kļūdas veidiem, tiek nošķirti šādi alternatīvie sastāvi:

- abi alternatīvie sastāvi ir kvantitatīvās “lielāks-mazāks” (pluss-mīnuss) attiecībās, piemēram, mantas iznīcināšana un bojāšana;

- alternatīvās (satura ziņā šaurākās) pazīmes sīkāk ilustrē vispārīgo (satura ziņā) plašāko pazīmi, piemēram, dzīvoklis un telpa (Krimināllikuma 175. panta trešajā daļā);
- alternatīvas pazīmes ir pilnīgi patstāvīgas (nošķirtas).

Saskaņā ar Vācijā valdošo viedokli maldība ir juridiski nozīmīga tikai pēdējā gadījumā.

[3] Ja sastāva alternatīvas ir pilnīgi patstāvīgas, tādu apstākļu nezināšana, kas veido vienu alternatīvo sastāvu, nozīmē, ka atbildība par to nav iespējama. Šo nezināšanu nevar aizstāt to apstākļu zināšana, kas veido citu patstāvīgu (nošķirtu) sastāvu, jo abas sastāva alternatīvas prasa atšķirīgas zināšanas. Tātad nodoms neaptver to sastāva alternatīvu, kas ir izpildījusies faktiski. Līdz ar to ir iespējama atbildība vienīgi par maldīgi iedomātā nozieguma mēģinājumu, ja vien par to ir paredzēta atbildība (sk. Krimināllikuma 15. panta sesto daļu).

Noziedzīga nodarījuma sastāva aprakstošās un normatīvās pazīmes (faktiskās un juridiskās kļūdas norobežošana)

[1] Saskaņā ar Vācijā, Austrijā un Šveicē valdošo viedokli nodoma intelektuālais elements (zināšana) nozīmē noziedzīga nodarījuma aprakstošo pazīmju (precīzāk – apstākļu, kas atbilst šīm pazīmēm) uztveršanu ar maņām un normatīvo pazīmju (precīzāk – apstākļu, kas atbilst šīm pazīmēm) intelektuālu izpratni.

Ja pazīme apraksta reālās pasaules priekšmetus vai norises, piemēram, ”ēka”, ”braukt”, ”cilvēks”, nodomam parasti nepieciešama tikai attiecīgo apstākļu zināšana, tos uztverot ar maņām. Savukārt, ja pazīmi raksturo spēcīgs normatīvais elements, piemēram, ”dokuments”, ”valsts amatpersona”, ”sveša manta”, attiecīgo (šai pazīmei atbilstošo) apstākļu būtība personai atklājas vienīgi ar intelektuālas izprašanas aktu, kā arī zināmu juridisku vērtējumu. Tomēr šim vērtējumam nav jāatbilst tam, kādu veic tiesnesis.

Lai gan pazīmju dalījums aprakstošajās un normatīvajās Vācijā, Austrijā un Šveicē ir ļoti izplatīts, vienlaikus atzīts, ka tīrā veidā tās tomēr gandrīz nav sastopamas. Lielākā daļa pazīmju ir normatīvu un aprakstošu elementu sajaukums, kur brīžiem pārsvaru iegūst viens, bet brīžiem otrs elements. Ņemot vērā minēto, lielākajā daļā gadījumu nodomam ir nepieciešams ar maņām uztvert pazīmes aprakstošos elementus un intelektuāli apzināties tās normatīvos elementus.

Latvijas krimināltiesību teorijā šī problemātika līdz šim nav apzināta. Savukārt tiesas vismaz dažos gadījumos intuitīvi apzinās, ka nav pareizi uzskatīt, ka jebkura maldība par tiesībām ir juridiska kļūda, kas kriminālatbildību neietekmē.

[2] Saskaņā ar Vācijā, Austrijā un Šveicē valdošo viedokli nodomam ir pietiekoši, ja personai ir atbilstošs priekšstats par savas rīcības sociālo nozīmi.

Rīcības sociālās nozīmes apzināšanās personai piemīt visos tajos gadījumos, kad viņa uzskata vismaz par iespējamu tiesību labuma (interesu) aizskārumu vai savu rīcību uzskata par prettiesisku (kaut arī ne par kriminālsodāmu). Šādos gadījumos kļūdainam juridiskajam vērtējumam nav nozīmes. Turpretim, ja kļūdaini juridisks viedoklis “aizplīvuro” (aizsedz) nodarījuma sociālo nozīmi (piemēram, persona domā, ka paņēmis savu, nevis svešu mantu, slēpj nevainīgu personu, nevis noziedznieku), šāda maldība izslēdz nodomu attiecībā uz attiecīgo normatīvo pazīmi.

No minētā izriet: nav pareizs apgalvojums, ka kļūdaini juridiski vērtējumi vienmēr ir juridiska kļūda (maldība par nodarījuma juridisko vērtējumu).

[3] Ja maldoties par apstākļiem, kas atbilst normatīvajām pazīmēm, persona savu rīcību kļūdaini uzskata par atļautu, maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda) ir jānorobežo no maldības par aizliegumu (juridiskās kļūdas paveida).

Galvenais kritērijs ir šāds: kurā līmenī ir pieļauta maldība – atsevišķas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes vai nodarījuma kopvērtējuma līmenī.

Pirmajā gadījumā nepareiza juridiska vērtējuma dēļ persona var neapzināties apstākļus, kas atbilst noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmei, piemēram, neapzināties, ka manta ir sveša. Savukārt otrajā gadījumā persona zina visus nodarījuma apstākļus, kuriem ir jābūt aptvertiem ar nodomu, bet juridiski nepareizi novērtē savu rīcību un/vai tās juridiskās sekas.

Tātad, ja maldība par tiesībām notikusi atsevišķas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes līmenī, tas var būt šķērslis nodoma konstatēšanai. Un tikai tad, ja maldība par tiesībām pieļauta nodarījuma kopvērtējuma līmenī (persona pareizi uztvērusi visus apstākļus, kuriem jābūt aptvertiem ar nodomu), taču juridiski nepareizi novērtējusi savu rīcību vai tās juridiskās sekas, tā ir maldība, kas atbilst juridiskās kļūdas pazīmēm.

[4] Iepriekš konstatētais ir iemesls pārskatīt tradicionālās terminoloģijas – juridiska un faktiska kļūda – lietojumu. Autors rosina faktisko kļūdu apzīmēt kā maldību par nodarījuma apstākļiem, bet juridisko kļūdu – kā maldību par nodarījuma juridisko vērtējumu.

Papildus tam ir jānošķir īpašs juridiskās kļūdas paveids – maldība par aizliegumu, kad persona savu rīcību maldīgi uzskata par atļautu, lai gan faktiski tā ir noziedzīga.

[5] Noziedzīgo nodarījumu pret īpašumu priekšmets ir “sveša manta”. Šī pazīme tiek uzskatīta par normatīvu sastāva pazīmi.

Nemot vērā, ka sveša manta ir tikai viena no zādzības pazīmēm, maldība par šo apstākli – kaut arī nepareiza juridiska vērtējuma dēļ – ir maldība noziedzīga nodarījuma sastāva līmenī. Šāda maldība par juridiskiem jautājumiem var būt šķērslis nodoma konstatēšanai.

[6] Krimināllikuma 219. panta otrā daļa paredz kriminālatbildību par apzināti nepatiesu ziņu norādīšanu mantiska rakstura deklarācijā par mantu vai citiem ienākumiem lielā apmērā.

Nepatiesas ziņas ir viena no šī noziedzīgā nodarījuma (normatīvajām) pazīmēm. Tas nozīmē, ja persona maldīgi (kaut arī kļūdaina juridiska viedokļa dēļ) uzskata, ka noklusētais fakts (mantas sastāvdaļa) deklarācijā nav iekļaujams, viņai nav nodoma norādīt nepatiesas ziņas. Apzināti nenorādīt deklarācijā var tikai tādas ziņas, par kurām persona apzinās, ka tās ir norādāmas. Līdz ar to tā ir maldība noziedzīga nodarījuma sastāva līmenī jeb maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda).

[7] Pilnvaru pārsniegšana un to izmantošana pretēji dienesta interesēm ir viena no Krimināllikuma 317. un 318. pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu normatīvajām pazīmēm. Tas nozīmē tālāk minēto – ja nepareiza juridiska vērtējuma rezultātā valsts amatpersona neapzinās, ka pārkāpj normatīvo aktu, viņa neapzinās daļu no šo noziedzīgo nodarījumu elementiem – nedz pilnvaru pārsniegšanu, nedz rīcību pretēji dienesta interesēm. Līdz ar to tā ir maldība noziedzīga nodarījuma sastāva līmenī jeb maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda).

[8] Krimināllikuma 218. panta otrā daļa paredz atbildību par izvairīšanos no nodokļu vai tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas, ja ar to nodarīti zaudējumi valstij vai pašvaldībai lielā apmērā.

Viena no šī noziedzīgā nodarījuma (normatīvajām) pazīmēm ir valstij piederošs nodokļu prasījums. Tāpēc nodomam ir jāaptver arī šī pazīme jeb, precīzāk sakot, vainīgajam jāapzinās, ka viņam ir pienākums maksāt nodokli, bet viņš to apzināti nedara. Savukārt kļūdainis juridisks viedoklis, ka nodokļa prasījums nepastāv, ir maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda).

[9] Krimināllikuma 253.¹ pants paredz atbildību par narkotisko un psihotropo vielu neatļautu realizēšanu.

Pazīme „narkotiskās un psihotropās vielas” ietver sevī normatīvu elementu, jo nodoma zināšanas elementam nav pietiekoša vienīgi apstākļu uztveršana ar maņām. Tāpat nav pietiekoša vienīgi vielas nosaukuma zināšana. Nodomam ir nepieciešams, ka apsūdzētais zina vielas nosaukumu, tās iedarbības raksturu un pieļauj vismaz iespēju, ka tā ir iekļauta aizliegto vielu sarakstā.

[10] Virknē Krimināllikuma normu ir paredzēta atbildība par kādas darbības veikšanu bez kompetentās iestādes atļaujas (sk. Krimināllikuma 191., 110., 207., 234., 248. pantu u. c.).

Ja kriminālatbildība ir paredzēta par kādas darbības veikšanu bez kompetentās iestādes atļaujas, ir jānošķir divas situācijas:

- atļaujas neesība ir noziedzīga nodarījuma sastāva (negatīvā) pazīme;

– atļaujas esība ir likumā nerakstīts kriminālatbildību (prettiesiskumu) izslēdzošs apstāklis.

Minētās divas nodarījumu kategorijas ir nošķiramas pēc šādiem kritērijiem.

Ja sods ir paredzēts par sociāli adekvātas vai neitrālas darbības veikšanu bez kompetentas iestādes atļaujas, piemēram, par noteikta rakstura konsultāciju sniegšanu, atļaujas neesība ir noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme. Turpretim, ja sods paredzēts par vispārīgi nevēlamu vai bīstamu rīcību, kas ir pieļaujama izņēmuma gadījumos, piemēram, par narkotisko vielu realizāciju, atļaujas esība ir kriminālatbildību izslēdzošs apstāklis.

Atkarībā no tā, kurai no šīm divām kategorijām ir pieskaitāms nodarījums, atšķirīgas ir juridiskās sekas tam, ja persona maldīgi uzskata, ka atļauja nav nepieciešama.

Ja izdarīta sociāli adekvāta vai neitrāla darbība, maldīgs viedoklis par to, ka atļauja nav nepieciešama, ir maldība par nodarījuma apstākļiem (faktiskā kļūda). Turpretim, ja izdarīta bīstama darbība, kas pieļaujama tikai izņēmuma kārtā, maldīgs viedoklis, ka atļauja nav nepieciešama, ir maldība par aizliegumu (juridiskas kļūdas paveids). Šī maldība nodomu neizslēdz. Šādos gadījumos persona parasti saskata rīcības kaitīgo raksturu, kas nodomam ir pilnīgi pietiekoši.

[11] Piemērojot blanketās normas, jāņem vērā, ka aizliegtais nodarījums izriet tikai no šo normu kopsakara ar blanketu aizpildošajām normām. Aizpildošā norma ir “ielasāma” blanketa sastāvā. Ievērojot minēto, blanketas normas sastāva tīša realizācija ir notikusi tikai tad, ja vainīgā nodoms ir aptvēris gan apstākļus, kas atbilst blanketās normas, gan arī to aizpildošās normas pazīmēm. Šīs pazīmes var būt gan aprakstošas, gan normatīvas.

Blanketo normu kontekstā Vācijā tiek diskutēts jautājums, vai nodomam ir nepieciešams, ka persona zina, ka eksistē blanketo aizpildošā norma, kā arī tās saturs.

Saskaņā ar vienu no viedokļiem nodomam tas nav nepieciešams. Savukārt saskaņā ar citu viedokli ir nepieciešams diferencēts vērtējums – tas, vai šādas zināšanas ir nepieciešamas, atkarīgs no tā, vai, nezinot attiecīgo normu (vai vismaz aptuvenu tās saturu), persona apzinās, ka ar savu rīcību apdraud tiesību labumu vai nodara tam kaitējumu. Ja uz šo jautājumu iegūta pozitīva atbilde (persona to apzinās), papildu zināšanas par attiecīgo normu nav nepieciešamas. Turpretim, ja šāda apzināšanās, nezinot blanketu aizpildošās normas saturu, nav iespējama, nodomam var būt nepieciešamas arī šīs papildu zināšanas.

Autors pievienojas otrajam viedoklim, jo tas atbilst prasībām, kas izvirzītas normatīvo pazīmju zināšanai (precīzāk – apstākļu, kas atbilst šīm pazīmēm, zināšanai).

Maldības par aizliegumu vispārīgs raksturojums

[1] Latvijas krimināltiesību teorijā juridiskā kļūda skaidrota kā personas nepareizs priekšstats par savas darbības vai bezdarbības (nodarījuma) tiesiskajām sekām – nodarījuma noziedzīgumu, kvalifikāciju vai piemērojamo sodu. Ievērojot minēto, juridiska kļūda pēc būtības ir maldība par nodarījuma juridiskajām sekām.

Saskaņā ar Latvijas krimināltiesībās valdošo viedokli šāda kļūda neatbrīvo no atbildības un no šī principa nav pieļaujami izņēmumi (princips – likuma nezināšana neatbrīvo no atbildības). Šāda kļūda neietekmē nedz noziedzīgā nodarījuma tīšo raksturu, nedz kriminālatbildību.

Darbā šis viedoklis tiek atspēkots.

[2] Iespēja atbrīvot personu no kriminālatbildības, ja pieļauta juridiska kļūda, pastāvot zināmiem nosacījumiem, ir apsverama tad, ja pārkāpējs maldīgi uzskatījis, ka viņa rīcība ir tiesiska, lai gan faktiski tā ir noziedzīga. Šāds juridiskās kļūdas tiek dēvēts kā maldība par aizliegumu.

Krimināltiesību kodola ietvaros, pie kura pieskaitāmas normas, kas aizsargā, personas dzīvību, fizisko integritāti, brīvību, īpašumu u. tml., šāda maldība iespējama reti, piemēram, tad, ja nodarījums sasniedz zināmu maznozīmīguma robežu. Biežāk šāda maldība iespējama par normām, kurās iekļauti formāla sastāva noziedzīgi nodarījumi ar zemu kaitīguma pakāpi, vai normām, kuru sodīšanas pamatā nav vispāratzītas morāles normas vai rīcības bīstamība, bet gan lietderības apsvērumi.

Maldības par aizliegumu nesodāmības nosacījumi pēc Latvijas tiesiskā regulējuma

[1] Latvijas tiesiskā regulējuma ietvaros iespēja atbrīvot no kriminālatbildības, ja persona pieļāvusi maldību par aizliegumu, ir apsverama, pamatojoties uz vainas un tiesiskās paļāvības principu, kā arī kontekstā ar Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 7. pantu, pārbaudot, vai sodīšana bija paredzama.

Darbā aizstāvēts viedoklis, ka vaina nav identificējama vienīgi ar personas psihiskās attieksmes formām – nodomu un neuzmanību. No Krimināllikuma 8. panta nav kategoriski secināms, ka nodoms un neuzmanība ir vienīgais vainas elements. Tāpēc vaina ietver arī papildu elementus.

[2] Vainas esība ir cieši saistīta ar sodīšanas paredzamību. Sodīšana, kas nav paredzama, ir pretrunā tiesiskas valsts principiem.

Eiropas Cilvēktiesību tiesas ieskatā sodīšanas paredzamība ir jāvērtē no notiesātās personas viedokļa inkriminētā nodarījuma izdarīšanas laikā. Tam ir pietiekoši, ja indivīds no attiecīgās normas formulējuma vai nepieciešamības gadījumā ar tiesas sniegtās interpretācijas

palīdzību var secināt, kāda rīcība veidos viņa atbildību. Paredzamības princips netiek pārkāpts arī tad, ja, ievērojot konkrētos apstākļus, personai nepieciešams griezties pēc juridiska padoma, izzinot rīcības iespējamās tiesiskās sekas. Tomēr nebūtu konsekventi, no vienas puses, prasīt pieejamu un paredzamu juridisko pamatu, un, no otras puses, pieļaut, ka persona tiek atzīta par “vainīgu” un “sodīta”, neskatoties uz to, ka viņa nevarēja izzināt krimināllikuma normas neizbēgamas (nenovēršamas) kļūdas dēļ, par ko viņu nekādā veidā nevar vainot.

[3] Eiropas Cilvēktiesību tiesa un Satversmes tiesa nav devusi izsmeļošu skaidrojumu tam, kur indivīds var griezties, lai noskaidrotu plānotās rīcības tiesiskumu. Tomēr par tādām katrā ziņā ir atzītas valsts kompetentās iestādes un advokāti, kas specializējas attiecīgajā jomā.

[4] Ja valsts kompetentā iestāde sniegusi kļūdainu informāciju, kurā attiecīgā rīcība atzīta par tiesisku un persona rīkojusies, paļaujoties uz to, ne vienmēr tas ir pamats uzskatīt, ka persona ir atbrīvojama no kriminālatbildības. Svarīgs orientieris šeit ir tiesiskās paļāvības princips.

Persona ir atbrīvojama no kriminālatbildības, ja izpildījušies šādi divi nosacījumi (kumulatīvi):

- valsts kompetentās iestādes kļūdainās informācijas dēļ persona uzskatīja, ka rīkojas tiesiski, lai gan šī rīcība atbilst visām noziedzīga nodarījuma pazīmēm, un
- personai bija tiesības paļauties uz šo informāciju.

Pārbaudot, vai persona bija tiesīga paļauties uz valsts kompetentās iestādes informāciju, ir jānoskaidro: 1) vai bija kaut kas, uz ko varēja paļauties (skaidrs iestādes izteikums); 2) vai attiecīgā persona tiešām uz to paļāvās; 3) vai attiecīgās personas paļāvība ir aizsardzības vērtā.

Šie kritēriji ir līdzinās tiem, pēc kuriem Vācijas, Austrijas un Šveices tiesu praksē maldība par aizliegumu tiek atzīta par nenovēršamu (bez vainas radušos).

[5] Arī valsts ilgstoša iecietība pret noteiktu rīcību, kas ir sodāma saskaņā ar Krimināllikumu, var “pāraugt” šādas rīcības *de facto* dekriminalizācijā, ja izpildījušies tiesiskās paļāvības principa piemērošanas nosacījumi.

[6] Ja informācijas sniedzējs nav valsts kompetentā iestāde un tiesiskās paļāvības aizsardzības princips nav tiešā veidā piemērojams, vērtējot jautājumu, vai personai bija tiesības paļauties uz iegūto informāciju, pēc analogijas ir iespējams piemērot tos pašus kritērijus, kuri vērtējami tiesiskās paļāvības aizsardzības aspektā.

[7] Ja pirms nodarījuma izdarīšanas persona nav skaidrojusi tiesisko situāciju, pārbaudot sodīšanas paredzamību, hipotētiski ir noskaidrojams, kādu informāciju par plānoto rīcību viņa būtu saņēmusi, ja būtu vērsusies pēc juridiska padoma.

Arī atšķirīgu viedokļu esība attiecīgajā tiesību jautājumā ļauj saskatīt sodīšanas risku.

[8] Vērtējot sodīšanas paredzamību, var aktualizēties arī jautājums, vai konkrētajā situācijā personai vispār bija pamats skaidrot plānotās rīcības tiesiskumu. Šis aspekts iezīmējās Satversmes tiesas lietā, kurā skatīts jautājums par Krimināllikuma 237.¹ panta otrās daļas satversmību.

Minētā pieeja saskan ar Vācijas, Šveices un Austrijas judikatūras atziņām, saskaņā ar kurām pienākums pārbaudīt plānotās rīcības tiesiskumu ir tikai tad, ja personai ir konkrēts iemesls apsvērt savas rīcības tiesiskumu, piemēram, ja viņai ir šaubas par plānotās rīcības tiesiskumu vai ja viņa nešaubās par plānotās rīcības tiesiskumu, taču zina, ka darbojas jomā, kas pakļauta īpašam tiesiskam regulējumam, piemēram, tirdzniecībā, banku sektorā vai ceļu satiksmē u. c.

Maldības par aizliegumu vispārīgs raksturojums (Vācija, Austrija, Šveice)

Vācijas, Austrijas un Šveices teorijas un prakses izpēte ļauj ievērojami plašāk un niansētāki paraudzīties uz kritērijiem, pēc kuriem jāvērtē, vai maldība par aizliegumu ir pamats personas atbrīvošanai no kriminālatbildības.

Šajās valstīs likums nošķir divus šīs maldības apakšveidus:

- nenovēršamu (nepārvaramu jeb bez vainas radušos) maldību, kas ir pieļauta tad, ja persona neapzinājās un nevarēja apzināties, ka viņas rīcība ir prettiesiska (šāda maldība ir vainu izslēdzošs apstāklis);
- novēršamu (pārvaramu jeb vainojamu) maldību, ja persona neapzinājās savas rīcības prettiesiskumu, taču varēja to apzināties (šāda maldība ir fakultatīvs sodu mīkstinošs apstāklis).

Neatkarīgi no tā, vai maldība par aizliegumu ir novēršama vai nenovēršama, tas neietekmē nodoma esību, jo prettiesiskuma apzināšanās nav nodoma sastāvdaļa.

Tas, vai ir pieļauta maldība par aizliegumu, ir atkarīgs no konkrētā gadījuma, kā arī no tā, kāda krimināllikuma norma ir pārkāpta. Attiecībā uz dažām krimināllikuma normām atsaukšanās uz maldību par aizliegumu parasti būs nesekmīga. Attiecībā uz citām normām norāde par maldību drīzāk būs pelnījusi ievērību. Precīzus kritērijus nav iespējams uzstādīt. Dažkārt nozīme ir pārkāptās krimināllikuma normas veidam, citreiz notikumu gaitai vai pārkāpēja personībai.

Novēršamas (vainojamas) un nenovēršamas (bez vainas radušās) maldības norobežošana (Vācija, Austrija, Šveice)

[1] Maldība par aizliegumu (prettiesiskuma neapzināšanās) ir pieļauta (līdz ar to aktualizējas jautājums par novēršamas un nenovēršamas maldības norobežošanu) tad, ja persona:

- maldīgi domā, ka rīkojas tiesiski (vai varbūtību par rīcības prettiesiskumu nav apsvērusi);
- pieļauj varbūtību, ka viņas rīcība varētu būt prettiesiska, taču (pēc analogijas ar neuzmanību) nopietni paļaujas, ka tā drīzāk ir tiesiska.

[2] Pārbaudot, vai maldība par aizliegumu ir novēršama (vainojama) vai nenovēršama (radusies bez vainas), jāvadās pēc turpmāk minētajiem kritērijiem.

Maldība ir novēršama (vainojama), ja izpildījušies šādi nosacījumi (kumulatīvi):

- pirms plānotās rīcības personai bija iemesls pārbaudīt, vai tā ir tiesiska;
- esot šādam iemeslam, persona to nedarīja vai viņas pūliņi nebija pietiekami;
- ja persona būtu veikusi nepieciešamos pasākumus, lai noskaidrotu tiesisko situāciju, viņa būtu nākusi pie secinājuma, ka plānotā rīcība ir prettiesiska.

Maldība ir vērtējama kā nenovēršama, ja izpildījies vismaz viens no šādiem nosacījumiem:

- personai nebija iemesla šaubīties par plānotās rīcības tiesiskumu;
- personai bija iemesls šaubīties par plānotās rīcības tiesiskumu un viņa veica nepieciešamos pasākumus, lai pārbaudītu savas šaubas, taču saņēma kļūdainu informāciju, ka plānotā rīcība ir tiesiska, un uz šo informāciju bija tiesīga paļauties;
- personai bija iemesls pārbaudīt plānotās rīcības tiesiskumu, bet viņa to nedarīja (vai šie pūliņi nebija pietiekami), taču, arī izpildot šo pienākumu, viņa nebūtu nākusi pie secinājuma, ka plānotā rīcība ir prettiesiska.

Jautājumā, vai maldība ir vainojama (novēršama), jāņem vērā konkrētā pārkāpēja dotības un spējas, viņa individuālo situāciju un konkrētās lietas apstākļus. Līdz ar to maldības novēršanai ir izvirzāmas zemākas prasības, piemēram, pieskaitāmām, bet garīgā (intelektuālā) un morālā attīstībā atpalikušām personām.

Jo svarīgāku tiesību labumu (intereses) skar personas plānotā rīcība, jo rūpīgāk ir jāskaidro tiesiskais stāvoklis.

[3] Pienākums pārbaudīt plānotās rīcības tiesiskumu ir tikai tad, ja personai ir konkrēts iemesls apsvērt savas rīcības tiesiskumu, piemēram:

- ja personai ir šaubas par plānotās rīcības tiesiskumu, viņa apzinās savas rīcības amoralitāti vai to, ka izmanto juridiski “pelēko zonu”;
- ja persona nešaubās par plānotās rīcības tiesiskumu, taču zina, ka darbojas jomā, kas pakļauta īpašam tiesiskam regulējumam, piemēram, tirdzniecībā, banku sektorā vai ceļu satiksmē;

- ja persona apzinās, ka rīcība nodara kaitējumu indivīdam vai sabiedrībai.

Pienākums iegūt nepieciešamo informāciju parasti ir krimināltiesību kodola ietvaros, pie kura pieskaitāmas normas, kas aizsargā dzīvību, fizisko integritāti, brīvību, īpašumu u. tml. Tomēr, jo tālāk no šī kodola atrodas aizliedzošā norma, jo zemākas prasības uzstādāmas aizlieguma nezināšanas novēršanai.

Ja nav neviena no “iemesliem” plānotās rīcības tiesiskuma pārbaudei un persona neapzinājās savas rīcības prettiesiskumu, maldība ir nenovēršama (radusies bez vainas).

[4] Ja personai bija iemesls rīcības tiesiskuma noskaidrošanai un persona ir to skaidrojusi, saņemot kļūdainu informāciju, ka plānotā rīcība ir tiesiska, ir jānovērtē, vai šie pūliņi bija pietiekoši: apstiprinošas atbildes gadījumā maldība ir nenovēršama (bez vainas radusies), bet nepietiekošu pūliņu gadījumā – novēršama (vainojama), ja vien izpildījies papildu nosacījums – pienācīgu pūliņu gadījumā viņa būtu saskatījusi rīcības prettiesiskumu.

[5] Tiesu praksē izvirzītie kritēriji, lai persona varētu paļauties uz iegūto informāciju, kas apstiprina viņai labvēlīgu (taču kļūdainu) viedokli, ir stingri.

Informācijai, kas saņemta, ir jābūt:

- iegūtai no kompetentas un neitrālas (objektīvas) personas vai iestādes;
- informācijai ir jābūt tādai, kurā plānotā rīcība nepārprotami atzīta par tiesisku, un tādai, kas izsniegta pēc vispusīgas faktiskās un juridiskās situācijas pārbaudes;
- vērtējums dots tieši par tādu rīcību, ko persona vēlāk realizējusi.

No formas viedokļa pieļaujams paļauties gan uz mutiski (telefoniski), gan rakstiski sniegtu informāciju. Tomēr parasti, jo īpaši, ja lietas apstākļi ir komplicēti un jautājumi juridiski sarežģīti, ir nepieciešams detalizēts, rakstisks atzinums.

[6] Personu loks, pie kurām indivīds var griezties, lai noskaidrotu plānotās rīcības tiesiskumu, likums nereglamentē.

Praksē par šādām personām ir atzīti advokāti, kas specializējas attiecīgajā jomā, zinātņu profesori, notāri, kompetentās administratīvās iestādes, policija. Ierobežotā apjomā persona var paļauties arī uz priekšniecības vai augstākas iestādes norādījumu.

Izņēmuma gadījumos ir pieļaujams, ka izziņas (padoma) sniedzējs nav jurists. Piemēram, jautājumā, vai ir atļauta smagi slimas personas atslēgšana no dzīvību uzturošas sistēmas, parasti var paļauties uz ārstējošā ārsta viedokli, jo šis jautājums skar sfēru, kurā ārstu var uzskatīt par pieredzējušu.

Jauniešiem un mazāk pieredzējušām personām lielākoties ir pietiekami, ja viņas vērsas pie personām, ar kurām viņi jūtas garīgi saistīti (orientē savu domāšanu un rīcību), jo tām, no viņu viedokļa raugoties, piemīt nepieciešamais intelektuālais pārākums un uzticamība.

[7] Informācijas iegūšana no kompetentas personas vai iestādes, ne vienmēr nozīmē, ka persona ir pilnā apjomā izpildījusi pienākumu novērst iespējamās šaubas par plānotās rīcības tiesiskumu. Papildus tam, ir nepieciešams kritiski izvērtēt šo informāciju. Persona nedrīkst pārāgri paļauties uz viņai labvēlīga viedokļa pareizību un pievērt acis uz pretējiem viedokļiem. Piemēram, advokāta padoms nav uzticības cienīgs tikai tāpēc vien, ka to devusi persona, kas ir uzticama sava profesionālā statusa dēļ. Noteicošs ir tas, vai juridiskais padoms, raugoties no jautājuma uzdevēja skatpunkta, sekojis pēc pamatīgas, rūpīgas pārbaudes un ir balstīts uz nepieciešamo kompetenci. Informācija, kas ir acīmredzami virspusēja un nepilnīga vai pēc pieprasītāja gribas izsniegta vienīgi, lai pildītu „vīģes lapas” funkciju, nevar atbrīvot personu no atbildības.

Minētās atziņas pēc analogijas piemērojamas, vērtējot informāciju, ko sniegušas citas kompetentās personas vai iestādes.

[8] Viens no veidiem, kā iegūt informāciju par plānotās rīcības likumību, ir pārbaudīt, vai par attiecīgo juridisko jautājumu ir pieņemti (augstākās) tiesas nolēmumi.

Personai ir tiesības paļauties uz vienvēidīgu judikatūru, ja tādas nav – uz valdošo viedokli tiesību zinātnē.

Parasti šī informācija ir jāiegūst, piesaistot kompetentas personas. Turpretim, ja nejurists nolēmis uz savu roku, studējot likumus, nolēmumus un komentārus, noskaidrot tiesisko situāciju, iespējamā maldība parasti vērtējama kā novēršama.

[9] Tiesiskā paļāvība uz judikatūru ir aizsargājama arī tad, ja pēc nodarījuma izdarīšanas notikusi judikatūras maiņa.

Ja judikatūras maiņa nebija paredzama, persona ir tiesīga paļauties uz to. Ja judikatūra vēlāk mainīta, viņu nedrīkst sodīt. Šādā gadījumā taisāms attaisnojošs spriedums, pamatojoties uz vainas principu (nav personas vainas) un tiesiskās paļāvības principu (persona bija tiesīga paļauties uz judikatūru). Turpretim tiesiskā paļāvība nav aizsargājama, ja judikatūras maiņa bija paredzama, piemēram, ja tās kritika bija īpaši spēcīga.

[10] Ja judikatūra ir atšķirīga, drīkst vadīties pēc augstākas instances tiesas nolēmuma.

[11] Ja viena līmeņa tiesu prakse ir pretrunīga, persona nedrīkst uzreiz paļauties uz tiesas nolēmumu, kas viņai ir labvēlīgs.

[12] Ja viena līmeņa tiesu prakse ir dažāda, dažos gadījumos, jo sevišķi, ja tiesiskā situācija ir īpaši neskaidra, papildus ir nepieciešams pārbaudīt, vai no personas ir prasāms, lai

viņa atturas no plānotās rīcības. Saskaņā ar dominējošo viedokli, ja tas no personas nav prasāms, tas noved pie tā, ka maldība uzskatāma par nenovēršamu.

Izlemjot jautājumu, vai personai ir jāatturas no rīcības, kas, iespējams, ir prettiesiska, tik ilgi, kamēr aizliegības jautājums tiesā tiek izšķirts galīgi, ir jāizvērtē, no vienas puses, indivīda intereses veikt attiecīgo darbību, un, no otras puses, sabiedrības intereses, lai indivīds atturas no šīs darbības.

Ja tiesiskā situācija ir īpaši neskaidra, pēc minētajiem kritērijiem vērtējamas arī situācijas, kurās attiecīgas judikatūras nav, bet persona ieguvusi pretrunīgu informāciju.

[13] Izņēmuma gadījumos maldību par aizliegumu (tajā skaitā nenovēršamu) var radīt kompetentas iestādes faktiskā rīcība – neiejaukšanās, nevēršanās pret personas rīcību (arī tad, ja viņa nav veikusi kādus pasākumus, lai noskaidrotu plānotās rīcības tiesiskumu).

No vienas puses, vienīgi tas, ka kompetentā iestāde nav iejaukusies, lai gan tai bija zināmi faktiskie apstākļi, nerada maldību par aizliegumu. Tomēr kompetentās iestādes pastāvīga un neapstrīdēta prakse vai pastāvīga iecietība (tolerance) pret rīcību, kas ir pretrunā tiesību normām, noteiktos apstākļos var attaisnot šādu maldību, proti, ja tas konkrētajā situācijā ļauj izdarīt secinājumu, ka iestāde personas rīcību uzskata par tiesisku.

Priekšlikumi Krimināllikuma papildināšanai un grozīšanai

[1] Krimināllikuma 8. panta otrā daļa ir izsakāma jaunā redakcijā, izslēdzot no tās vārdu “objektīvajām”: *“Nosakot noziedzīgo nodarījumu izdarījušās personas vainas formu, jākonstatē šīs personas psihiskā attieksme pret noziedzīgā nodarījuma pazīmēm”*.

Iemesls vārda “objektīvajām” izslēgšanai ir darbā izdarītais secinājums, ka nodomam ir jāaptver arī citas personas iekšējie apziņas procesi. Šie apstākļi nevar tikt ielasīti pašreiz likumā iekļautajā pazīmē “noziedzīga nodarījuma objektīvās pazīmes”.

[2] Krimināllikumā 8. pantā ir jāiekļauj jauna (trešā) panta daļa, kas raksturo maldības par nodarījuma apstākļiem (faktiskās kļūdas) juridiskās sekas:

“Ja personai iztrūkst pareizs priekšstats par apstākli (vai apstākļiem), kuriem jābūt aptvertiem ar nodomu, nodarījums juridiski vērtējams pēc apstākļiem, ko viņa apzinājās, tas ir, pieņemot, ka kļūdainais priekšstats būtu pareizs (atbilstu reālajai situācijai).”

[3] Krimināllikuma 9. pants ir izsakāms redakcijā, kas bija spēkā likuma pamata versijā, ar to izņēmumu, ka darbības vārds “vēlēties” aizstājams ar darbības vārdu “gribēt”.

Krimināllikuma 9. pants. Noziedzīgā nodarījuma izdarīšana ar nodomu (tīši)

(1) Noziedzīgais nodarījums atzīstams par izdarītu ar nodomu (tīši), ja persona, kas to izdarījusi, ir paredzējusi nodarījuma sekas un gribējusi tās (tiešs nodoms) vai, kaut arī šīs sekas nav gribējusi, tomēr apzināti pieļāvusi to iestāšanos (netiešs nodoms).

[4] Krimināllikums papildināms ar jaunu normu, kas reglamentē maldības par aizliegumu juridiskās sekas.

Krimināllikuma 10¹. pants. Juridiska kļūda (maldība par aizliegumu)

- (1) Ja persona, izdarot noziedzīgu nodarījumu, nezināja un nevarēja zināt, ka rīkojas prettiesiski, viņa rīkojas bez vainas.*
- (2) Ja persona, izdarot noziedzīgu nodarījumu, nezināja, ka rīkojas prettiesiski, taču šī maldība bija novēršama, tiesa var mīkstināt sodu, tajā skaitā noteikt sodu, kas ir zemāks par minimālo robežu, kāda par attiecīgo noziedzīgo nodarījumu paredzēta likumā.*
- (3) Šā panta otrajā daļā norādītā maldība ir novēršama (vainojama), ja pirms plānotā nodarījuma personai bija iemesls pārbaudīt, vai tas ir tiesisks, esot šādam iemeslam, persona to nedarīja vai viņas pūles nebija pietiekamas, un, ja viņa būtu veikusi visus nepieciešamos pasākumus, viņa būtu nākusi pie secinājuma, ka plānotais nodarījums ir prettiesisks.*

Anotācija

Promocijas darbs “Faktiskās un juridiskās kļūdas veidi un to juridiskās sekas Latvijā, Vācijā, Šveicē un Austrijā” ir zinātniskais darbs, kas veltīts materiālo krimināltiesību pamatjautājumiem.

Ņemot vērā, ka faktisko un juridisko kļūdu nav iespējams skatīt izolēti no nodoma un vainas, darbā liela nozīme ir piešķirta arī šo tiesību institūtu izpratnei.

Darba mērķi un uzdevumi, veicot Latvijas, Vācijas, Austrijas un Šveices teorijas un prakses salīdzinājumu, ir šādi:

- noskaidrot, vai Latvijas krimināltiesību teorijā paustās atziņas par maldību iztur to pārbaudi;
- ja pārbaude netiek izturēta, precizēt un/vai koriģēt attiecīgās atziņas;
- aplūkot tādas maldības problēmjautājumus, kuriem līdz šim Latvijas krimināltiesību teorijā un praksē nav pievērsta uzmanība.

Pētījumā izdarītie secinājumi ne vienmēr sakrīt ar Latvijas krimināltiesībās valdošo viedokli.

Darbā ir izvirzīti priekšlikumi ne tikai iespējamiem Krimināllikuma grozījumiem, bet arī pastāvošās prakses maiņai spēkā esošā likuma ietvaros.

Promocijas darba tapšanas gaitā ir izpētīta plaša apjoma Latvijas, Vācijas, Austrijas un Šveices zinātniskā literatūra un tiesu prakse. Juridiskās kļūdas izpētē būtiska nozīme piešķirta arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksei.

Plašais izstudēto avotu saraksts piešķir darbam augstu ticamības pakāpi.

Zusammenfassung

Die Dissertation „Klassifikation von Tatbestands- und Verbotsirrtümern, sowie deren rechtlichen Folgen in Lettland, Deutschland, Österreich und der Schweiz“, ist eine wissenschaftliche Arbeit, die sich mit den Grundfragen des materiellen Strafrechts beschäftigt.

Angesichts der Tatsache, dass Tatbestands- und Verbotsirrtümer nicht losgelöst von Vorsatz und Schuld betrachtet werden können, ist in dieser Arbeit großer Wert auch auf das Verständnis dieser Rechtsinstitute gelegt.

Die Ziele und Aufgaben beim Vergleich der Theorie und Praxis in Lettland, Deutschland, Österreich und der Schweiz lauten wie folgt:

- zu ermitteln, ob in der lettischen Doktrin gewonnenen Erkenntnisse einer Überprüfung standhalten;
- wenn dieser Test nicht bestanden wird, die entsprechenden Erkenntnisse zu präzisieren und/oder zu korrigieren;
- mit solchen Irrtumsfragen sich zu befassen, die in der lettischen Strafrechtstheorie und -praxis noch nicht behandelt wurden.

Die Schlussfolgerungen stimmen nicht immer mit der herrschenden Meinung im lettischen Strafrecht überein.

In dieser Arbeit werden nicht nur Vorschläge für mögliche Änderungen des Strafrechtsgesetzes, sondern auch für die Änderung der bestehenden Praxis im Rahmen des geltenden Rechts unterbreitet.

Im Rahmen der Erstellung der Dissertation wurden umfangreiche Recherchen in der wissenschaftlichen Literatur und der Rechtsprechung Lettlands, Deutschlands, Österreichs und der Schweiz durchgeführt. Die Rechtsprechung des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte hat eine wichtige Rolle bei der Untersuchung des Verbotsirrtums gespielt.

Das umfangreiche Verzeichnis der herangezogenen Quellen verleiht dem Werk ein hohes Maß an Zuverlässigkeit.

Abstract

The doctoral thesis "Types of factual and legal error and their legal consequences in Latvia, Germany, Switzerland and Austria" is a scientific thesis dedicated to fundamental issues of substantive criminal law.

Taking into account that factual and legal error cannot be considered in isolation from the intent and guilt, this thesis also devotes a great deal of attention to comprehension of these legal concepts.

The aims and objectives of the thesis, while comparing theory and practice in Latvia, Germany, Austria and Switzerland, are as follows:

- to ascertain whether the conclusions concerning error, which are expressed in the Latvian criminal law theory, withstand the test;
- if the test is not passed, to clarify and / or adjust the relevant conclusions;
- to address challenging issues of error that have not been yet addressed in Latvian criminal law theory and practice.

The conclusions drawn in the course of the research do not always coincide with the views currently prevailing in Latvian criminal law.

This thesis puts forward proposals not only for possible amendments to the Criminal Law, but also for changing the existing practice within the framework of the existing law.

In the course of the doctoral thesis preparation, there has been studied and analysed an extensive amount of scientific literature and case law from Latvia, Germany, Austria and Switzerland. During the research into legal error a great deal of attention was also paid to the case law of the European Court of Human Rights.

The extensive list of the researched sources grants this thesis a high degree of reliability.

Izmantotās literatūras, normatīvo aktu un juridiskās prakses saraksts

Literatūra:

1. Baumanis J. Kriminālbildība par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2019. 19. februāris, nr. 7.
2. Beļska A. Noziedzīga nodarījuma izpratne Latvijas un Amerikas savienoto valstu krimināltiesībās. Promocijas darbs. Rīga, 2012.
3. Blūma M. Padomju krimināltiesības: Vispārīgā daļa. Rīga: P.Stučkas Latvijas Valsts universitāte, 1977.
4. Judins A. Kriminālbildības izslēdzamības apstākļi. Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000.
5. Judins A. Nolēmuma par pagaidu aizsardzību pret vardarbību nepildīšana. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2015. 20. oktobris, nr. 41.
6. Krastiņš U. Novitātes Krimināllikuma 195. un 314. panta regulējumā. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2017. 28. novembris, nr. 49.
7. Krastiņš U. Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Teorētiskie aspekti. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014.
8. Krastiņš U. Tiesā nodoma tvērumi krimināltiesībās. Krimināllikuma 9. panta otrās daļas paplašināts komentārs ar teorētiskām nostādņēm. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017.
9. Krastiņš U. Vaina noziedzīgos nodarījumos ar saliktu sastāvu. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2011. 19. jūlijs, nr. 29.
10. Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015.
11. Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII² nodaļa). Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2018.
12. Krastiņš U., Liholaja V., Hamkova D., Krimināllikuma komentāri. Trešā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016.
13. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski-praktiskais komentārs. 1.grāmata. Vispārīgā daļa. Rīga: firma "AFS", 2003.
14. Kriminālprocesa likuma komentāri. A daļa. Strada-Rozenberga K. (zin. red.). Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019.
15. Latvijas PSR Kriminālkodeksa komentāri. Dzenītis J., Niedre A. (zin.red.). Rīga: Avots, 1982.

16. Leja M. Krāpšanas aktuālie jautājumi Latvijas un ārvalstu tiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013.
17. Leja M. Krimināllikuma 300. pants – gandrīz mirusi norma. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2014. 24. aprīlis, nr. 17.
18. Leja M. Krimināltiesību aktuālie jautājumi un to risinājumi Latvijā, Austrijā, Šveicē, Vācijā. Noziedzīga nodarījuma uzbūve, cēloņsakarība, vaina, krimināltiesību normu interpretācija un spēks laikā. I. daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2019.
19. Leja M. Nolūka divējāda lietojums krimināltiesībās. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2021. 31.augusts, nr. 35.
20. Leja M. Nolūks kā subjektīvās puses papildu pazīme. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2021. 7.septembris, nr. 36.
21. Leja M. Noziedzīga nodarījuma izdarīšana ar nodomu. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2010. 13. aprīlis, nr. 15.
22. Leja M. Noziedzīga nodarījuma uzbūve, nodoms un vaina. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2017. 13.jūnijs, nr. 25.
23. Levits E. Nopietns darbs konstitucionālajās tiesībās. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2001. 29. maijs, nr. 16.
24. Liholaja V. Noziedzīgo nodarījumu kvalifikācijas teorētiskie pamati un prakse. Rīga: Firma "AFS", 2001.
25. Liholaja V. Noziedzīgo nodarījumu kvalifikācijas teorētiskie pamati un prakse. Rīga: Firma "AFS", 2003.
26. Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārīgā daļa. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Autora izdevums, 1934.
27. Mincs P., Ēlers H., Jakobi P., Lauva J. 1933. gada 24. aprīļa Sodu likums ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem, kā arī ar alfabētisko un citiem rādītājiem. Atkārtots izdevums. Rīga: Limited Company SIA, 2016.
28. Neimanis J. Darbnespējīgas personas jēdziena saturs Krimināllikuma 40.panta otrajā daļā. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2016. 12. aprīlis, nr. 15.
29. Rezevska D. Tiesiskās paļāvības principa satura konkretizācija un attīstība judikatūrā. Politika un tiesības: Tiesību un juridiskās prakses ilgtspējīga attīstība. Rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012.
30. Rezevska D. Tiesības. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/26219> (skatīts 21.10.2021.).

31. Rezevska D. Valsts konsekvence tiesiskās paļāvības un tiesiskās drošības principu ievērošanā. 2016. Pieejams: http://blogi.lu.lv/tzpi/files/2016/09/REZEVSKA_D_TEZEs.pdf (skatīts 14.12.2021.).
32. Rozenbergs J. Vainas institūts krimināltiesībās un tā nozīme noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijā. Promocijas darbs. Rīga, 2012.
33. Rudāns S. Darījuma rakstiska forma. Latvijas Vēstnesis, pielikums Jurista Vārds, 2008. 22. janvāris, nr. 3.
34. V.Sinaiskis. Likuma nezināšana. Jurists. 3/1929.
35. Vainovskis M. un Cīrule D. Legālās prezumpcijas institūts Kriminālprocesa likumā. Likums un tiesības. 7/2006.
36. Affolter-Eijsten H. Die Absicht im Strafrecht: Unter besonderer Berücksichtigung des Willensmomentes und des Motives. Dissertation. Zürich: Juris Druck&Verlag Zürich, 1983.
37. Affolter-Eijsten H. Die Absicht im Strafrecht: Unter besonderer Berücksichtigung des Willensmomentes und des Motives. Dissertation. Zürich: Juris Druck&Verlag Zürich, 1983.
38. Albert I. Elemente des Eventualvorsatzes der Steuerhinterziehung. Ein Beitrag zur Abgrenzung von Vorsatz und Fahrlässigkeit im Steuerstrafrecht. Dissertation. Freiburg im Breisgau, 2017.
39. Badar E. Dolus eventualis and the Rome Statute without it? New criminal law review. 3/2009. Pieejams: <http://nrl.northumbria.ac.uk/13567/3/12NewCrimLRev433.pdf> (skatīts 18.12.2015.).
40. Beck S. Neue Konstruktionsmöglichkeiten der actio libera in causa. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 6/2018, S. 208. Pieejams: http://www.zis-online.com/dat/artikel/2018_6_1207.pdf (skatīts 22.06.2018.).
41. Bindokat H. Irrungen und Wirrungen in der Rechtsprechung über den Verbotsirrtum. Juristenzeitun. 24/1953.
42. Bock D. Unmittelbare Täterschaft als Verwirklichung aller Tatbestandsmerkmale in eigener Person? Anmerkung zu BGH HRRS 2020 Nr.988. Onlinezeitschrift für Höchststrichterliche Rechtsprechung zum Strafrecht. 12/2021.
43. Brüning J. Entscheidungsbesprechung. BGH, Urteil vom 21.12.2011., 2 StR 295/11. Zeitschrift für das Juristische Studium. 5/2012, S. 692. Pieejams: http://www.zjs-online.com/dat/artikel/2012_5_627.pdf (skatīts 05.08.2017.).
44. Burkhardt B. Rechtsirrtum und Wahndelikt — Zugleich Anmerkung zum Beschluß des BayObLG vom 15.10.1980, JZ 1981, 715. Juristenzeitung, 20/1981.

45. Die allgemeine Irrtumsdogmatik vor neuen Herausforderungen – der Variantenirrtum im Rahmen der Umweltschutztatbestände. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik*. 5/2006.
46. Duttge G. Ein neuer Vorsatzbegriff? Besprechung zu BGH, Urteil vom 08. September 2011 (1 StR 38/11). *Onlinezeitschrift für Höchstgerichtliche Rechtsprechung zum Strafrecht*. 8-9/2012.
47. Els J. Schuld und Strafe bei unklarer Rechtslage. *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik*. 1/2021, S. 29. Pieejama: https://www.zis-online.com/dat/artikel/2021_1_1411.pdf (skatīts 16.02.2022.).
48. Exner T. Kompendium der strafrechtlichen Irrtumslehre. *Zeitschrift für das Juristische Studium*. 5/2009, S.517. Pieejama: http://www.zjs-online.com/dat/artikel/2009_5_227.pdf (skatīts 13.02.2016.).
49. Fabrizy E.E. *Strafgesetzbuch und ausgewählte Nebengesetze. Kurzkommentar*. Wien: Mainz, 2016.
50. Fálnovic A. Aspekte der Entwicklung der Rechtsfigur des Handelns auf Befehl im deutschen und internationalen Recht. Dissertation. Berlin, 2007, S. 28. Pieejama: http://www.diss.fu-berlin.de/diss/receive/FUDISS_thesis_000000004259 (skatīts 19.04.2016.).
51. Felde B., Ort J.D. Entscheidungsbesprechung (OLG Naumburg, Urteil vom 22.02.2018., 2 Rv 157/17). *Zeitschrift für das Juristische Studium*. 5, 2018, S. 475. Pieejams: http://www.zjs-online.com/dat/artikel/2018_5_1248.pdf (skatīts 08.10.2018.).
52. Finnin S. Mental elements under article 30 of the Rome Statute of the International Criminal Court: a comparative analysis. *The International and Comparative Law Quarterly*. 2/2012.
53. Fukuda T. Das Problem des Irrtums über Rechtfertigungsgründe. *Juristenzeitung*. 5-6/1958.
54. Gatzweiler C. *Rechtsvergleichende Untersuchung zur Unterscheidung von Vorsatz und Fahrlässigkeit in Spanien, Mexiko, Argentinien, Kolumbien und Deutschland*. Dissertation. Bonn: 2007.
55. Gehrig K. *Der Absichtsbegriff in den Straftatbeständen des Besonderen Teils des StGB*. Berlin: Duncker und Humboldt, 1986.
56. Geißler Ch. *Strukturen betrugsnaher Tatbestände: zur Legitimation und Begrenzung modernen Wirtschaftsstrafrechts*. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, 2010.
57. Gießen B.D. Gießener Erneuerung des Strafrechts – Reinhard Frank und der Schuldbegriff. *Zeitschrift für das Juristische Studium*. 5/2012, S. 737. Pieejams: http://www.zjs-online.com/dat/artikel/2012_5_638.pdf (skatīts 10.10.2020.).

58. Gropp W. Abschied vom „Doppelirrtum“. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 9/2016, S. 603. Pieejama: http://zis-online.com/dat/artikel/2016_9_1045.pdf (skatīts 11.05.2017.).
59. Habich M. O. Grenzfragen des Irrtums im Strafrecht. Graz, 2019. S. 13.-14. Pieejams: <https://unipub.uni-graz.at/obvugrhs/download/pdf/4406848?originalFilename=true> (skatīts 18.11.2021.).
60. Hardtung B. Die Obstruktion der Konstruktion. Über die Bremswirkung gewohnter Denkmuster im Strafrecht. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 13/2009.
61. Hartung F. Der Rechtsirrtum in der Rechtsprechung des Reichsgerichts: Zugleich ein Beitrag zur Lehre vom Unrechtsbewußtsein. Deutsche Rechtszeitschrift. 15. August 1949.
62. Hoven E. Thesen zum Vorsatz. Pieejams: <https://kriminalpolitischer-kreis.de/wp-content/uploads/2018/03/Thesen-zum-Vorsatz-Elisa-Hoven.pdf> (skatīts 02.12.2018.).
63. Joecks W. (Hrsg.). Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch: §§ 1-51 StGB. Band 1. München: C.H.Beck Verlag, 2003.
64. K.Marxen. Der Fall des Monats im Strafrecht. Famos. 11/2006, S. 3. Pieejams: <http://famos.jura.uni-wuerzburg.de/2006/11/waffenschein-fall/> (skatīts 17.09.2021.).
65. Kaufmann A. Bemerkungen zum Irrtum beim unechten Unterlassungsdelikt. Juristenzeitung. 1963/16.
66. Kaufmann A. Die Parallelwertung in der Laiensphäre. Ein sprachphilosophischer Beitrag zur allgemeinen Verbrechenslehre. Bayerische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Sitzungsbericht. 4/1982.
67. Krey V. Deutsches Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band 1: Grundlagen, Tatbestandsmäßigkeit, Rechtswidrigkeit, Schuld. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag, 2008.
68. Lackner K., Kühl K. Strafgesetzbuch Kommentar. München: Verlag C.H. Beck Verlag, 2014.
69. Lang-Hinrichsen D. Die irrtümliche Annahme eines Rechtfertigungsgrundes in der Rechtsprechung des Bundesgerichtshofes: Zugleich ein Beitrag zur Lehre vom Verbotsirrtum. Juristenzeitung. 12/1953.
70. Leukauf O., Steininger H. Strafgesetzbuch Kommentar. 4.Auflage. Wien: Linde Verlag, 2017.
71. Matejko Ch. Die allgemeine Irrtumsdogmatik vor neuen Herausforderungen – der Variantenirrtum im Rahmen der Umweltschutztatbestände. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 5/2006.

72. Maurach R., Gössel H.K., Zipf H. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Teilband 2. Karlsruhe: C.F.Müller, 1978.
73. Maurer R. Das voluntative Element des Vorsatzes als Beweisthema vor Gericht. Saarbrücken: Verlag Alma Mater, 2007.
74. Nierwertberg R. Zur Abgrenzung von Tatsachen- und Verbotsirrtum. Anmerkung zum BGH, 10.07.01984 - VI ZR 222/82. Juristenzeitung, 9/1985.
75. Roxin C. Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. München: Verlag C.H.Beck, 2006.
76. Scheffler U. J.S.F. von Böhmer und der dolus eventualis. Kann der große Professor der alten Viadrina dem heutigen Strafrecht noch etwas geben?" Jura. 7/1995.
77. Schmidt R. Strafrecht – Allgemeiner Teil: Grundlagen der Strafbarkeit. Aufbau des strafrechtlichen Gutachtens.Taschenbuch. 19. Auflage. Hamburg: Hochschule für Angewandte Wissenschaften, 2018.
78. Schneider F., Riex D. Zur Abgrenzung von Irrtümern im Wirtschaftsstrafrecht im Allgemeinen und beim Vorenthalten von Sozialversicherungs-beiträgen im Speziellen. Anmerkung zu BGH HRRS 2018 Nr. 377, Onlinezeitschrift für Höchstrichterliche Rechtsprechung zum Strafrecht. 2/2019.
79. Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch Kommentar. 27. Auflage. München: C.H.Beck Verlag, 2006.
80. Schumann H. Zur Wiederbelebung des „voluntativen“ Vorsatzelements durch den BGH — Zugleich Anmerkung zu dem Urteil des BGH vom 15.11.1987., 3 StR 449/87. Juristenzeitung. 5/1989.
81. Sönke G., Saber M. Verbotene Kraftfahrzeugrennen nach § 315d StGB im Lichte des Allgemeinen Teils. Zeitschrift für das Juristische Studium. 4/2018, S. 324. Pieejams: http://www.zjs-online.com/dat/artikel/2018_4_1226.pdf (skafīts 18.09.2021.).
82. Spindel G. Zur Dogmatik der unechten Unterlassungsdelikte. Juristenzeitung, 5-6/1973.
83. Spilgies G. Über die Aporie der Schuldbegründung bei unbewusster Fahrlässigkeit in einem auf Willensfreiheit gegründeten Schuldstrafrecht. Anmerkung zu Arnd Koch. Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik. 7-8/2010, S. 491. Pieejams: http://www.zis-online.com/dat/artikel/2010_7-8_471.pdf (skafīts 20.03.2017.)
84. Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Die Erscheinungsformen der Straftat - Beteiligungslehre. Band 2. Wien: Linde Verlag, 2012.
85. Steininger E. Strafrecht. Allgemeiner Teil: Eine Einführung. Grundlagen. Das vollendete vorsätzliche Erfolgsdelikt. Band 1. Wien: Linde Verlag, 2013.

86. Sternberg-Lieben D., Sternberg-Lieben I. Vorsatz im Strafrecht. Juristische Schulung. Zeitschrift für Studium und Referendariat. 2012.
87. Sternberg-Lieben D., Sternberg-Lieben I. Vorsatz im Strafrecht. Juristische Schulung. Zeitschrift für Studium und Referendariat. 2012. S. 977. Pieejams: https://tu-dresden.de/gsw/jura/jfstraf4/ressourcen/dateien/folder-2010-12-21-1383414560/Vorsatz-im-Strafrecht-II_JuS-2012_976.docx (skatīts 26.10.2018.).
88. Struensee E. “Objektives“ Risiko und subjektiver Tatbestand: — Eine Entgegnung zu dem vorstehenden Aufsatz von Herzberg JZ 1987, 536. Juristenzeitung, 11/1987.
89. Theile H. Entscheidungsanmerkung – Urteil vom 24.1.2018., 1 StR 331/171. Vorenthalten und Veruntreuen von Arbeitsentgelt – Anforderungen an den Vorsatz bzgl. Arbeitgebereigenschaft. Zeitschrift für das Juristische Studium. 5/2018.
90. Theile H. Entscheidungsanmerkung. Urteil vom 24.1.2018 – 1 StR 331/171. Vorenthalten und Veruntreuen von Arbeitsentgelt – Anforderungen an den Vorsatz bzgl. Arbeitgebereigenschaft. Zeitschrift für das Juristische Studium. 5/2018, S. 483. Pieejams: www.zjs-online.com/dat/artikel/2018_5_1250.pdf (skatīts 05.09.2021.).
91. Trechsel S. (Hrsg.) Schweizerisches Strafgesetzbuch. Praxiskommentar. Zürich/St.Gallen: Dike Verlag AG, 2008.
92. Vācijās StGB projekts: Entwurf eines Strafgesetzbuches (StGB) E 1962 vom 04.10.1962. Bundesregierung, S. 14. Pieejams: <http://dipbt.bundestag.de/doc/btd/04/006/0400650.pdf> (skatīts 29.11.2021.).
93. Walter T. Der Kern des Strafrechts: die allgemeine Lehre vom Verbrechen und die Lehre vom Irrtum. Tübingen: Mohr Siebeck, 2006.
94. Weber von Hellmuth. Der Irrtum über Rechtsfertigungsgrund. Juristenzeitung. 9/1951.
95. Welzel H. Anmerkung. BGH, Grosser Senat, Beschluss vom 18.03.1952, GSSSt 2/51. Juristenzeitung. 11/1952.
96. Welzel H. Der Irrtum über die Rechtswidrigkeit des Handelns. Süddeutsche Juristen-Zeitung, 7/1948.
97. Zieschang F. Strafrecht Allgemeiner Teil. 4. Auflage. Stuttgart: Richard Boorberg Verlag, 2014.
98. Arzt G. Ignorance or Mistake of Law. The American Journal of Comparative Law. 4/1976.
99. Paul K. Ryu, Silving H. Error juris: comparative study. The University of Chicago Law review. 3/1957.
100. Stuckenberg C.F. Problems of ‘Subjective Imputation’ in Domestic and International Criminal Law. Journal of International Criminal Justice. 12/2014.

101. В.Л. Исаченко. Гражданский процесс. Практический комментарий на 2-ую книгу устава гражданского судопроизводства. Том № 6. Рига: издание книжной торговли «Likums», 1930.
102. Дагель П.С. Проблемы вины в советском уголовном праве. Ученые записки. Выпуск 21, часть 1. Владивосток: 1968.
103. Прохоров А.Ю. Институт ошибки в романо-германском уголовном праве: компаративистский и теоретико-прикладной аспекты. Диссертация. Краснодар: 2014.
104. Рапог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003.

Normatīvie akti:

1. Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1. jūlijs, nr. 43.
2. Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Eiropas Padome. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13. jūnijs, nr. 143/144.
3. Romas starptautiskās krimināltiesas statūti: Apvienoto Nāciju Organizācija. Latvijas Vēstnesis, 2002. 28. jūnijs, nr. 97.
4. Administratīvā procesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 14. novembris, nr. 164.
5. Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis. 1937. 20. februāris, nr. 41, Latvijas Republikas Augstākās Padomes ziņotājs un Valdības ziņotājs, 1992, nr. 4/5.
6. Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 3. novembris, nr. 326/330.
7. Krimināllikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8. jūlijs, nr. 199/200.
8. Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11. maijs, nr. 74.
9. Kredītiestāžu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 24. oktobris, nr. 163.
10. Likums „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1. jūnijs, nr. 22/23.
11. Likums „Par likumu un citu Saeimas, Valsts prezidenta un Ministru kabineta pieņemto aktu izsludināšanas, publicēšanas, spēkā stāšanās kārtību un spēkā esamību”: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 18. jūnijs, nr. 72.
12. Likums “Par tiesu varu”: LR likums. Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1993. 14. janvāris nr. 1/2.
13. Likums “Par valsts un pašvaldību finanšu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanu”: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1995. 2. augusts, nr. 114.
14. LPSR Kriminālkodekss: LPSR likums. LPSR Augstākās padomes un Valdības ziņotāja pielikums, Rīga, 1961.

15. Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 20. jūnijs, nr. 96.
16. Sodlu likums: LR likums. Likumu un Ministru kabineta Ziņotājs. 7.burtnīca. Rīga, 1933.
17. Stratēģiskas nozīmes preču aprites likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2007. 5. jūlijs, nr. 107.
18. Valsts civildienesta likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000. 22. septembris, nr. 331/333.
19. Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 17. jūnijs, nr. 96.
20. Tiesnešu disciplināratbildības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1994. 10. novembris, nr. 132.
21. Ministru kabineta noteikumos Nr.847 „Noteikumi par Latvijā kontrolējamām narkotiskajām vielām, psihotropajām vielām un prekursoriem”: MK noteikumi. Latvijas Vēstnesis, 2005. 10. novembris, nr. 180.
22. Austrijas Kriminālkodekss. Pieejams: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19370083/index.html><https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (skatīts 05.07.2018.).
23. Igaunijas Sodlu likums. Pieejams: https://www.legislationline.org/download/id/9098/file/EST_CC_as%20of%20May%202021.pdf (skatīts 02.12.2021.).
24. Vācijas Pamatlikums. Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html> (skatīts 05.11.2022.).
25. Vācijas Kriminālkodekss. Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (skatīts 05.07.2018.).
26. Vācijas Militārais kodekss. Pieejams: [Pieejams: https://www.gesetze-im-internet.de/wstrg/BJNR002980957.html](https://www.gesetze-im-internet.de/wstrg/BJNR002980957.html) (skatīts 27.03.2022.).
27. Vācijas Nodevu likums. Pieejams: https://www.gesetze-im-internet.de/ao_1977/ (skatīts 26.03.2018.).
28. Vācijas Ceļu satiksmes likums. Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/stvg/> (skatīts 05.11.2022.).
29. Šveices Kriminālkodekss. Pieejams: [Strafgesetzbuch. Pieejams: https://www.jusline.at/gesetz/stgb](https://www.jusline.at/gesetz/stgb)<https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (skatīts 05.07.2018.).

Juridiskās prakses materiāli:

1. Starptautiskās Krimināltiesas lieta: Judgment of 14 March 2012, case of Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, 1007. rdk. Pieejama: http://www.legal-tools.org/uploads/tx_ltpdb/doc1379838_03.pdf (skatīts 18.12.2015.).
2. Starptautiskās Krimināltiesas lieta: Decision on the confirmation of charges 29 January 2007, case of prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, Pre-trial chamber. Pieejama: http://www.legal-tools.org/uploads/tx_ltpdb/doc266175_02.pdf (skatīts 17.12.2015.).
3. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2020. gada 28. maija spriedums lietā Georgouleas and Nestoras v. Greece (iesniegums Nr. 44612/13 45831/13). Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-202558> (skatīts 26.12.2021.).
4. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2018. gada 28. jūnija spriedums lietā G.I.E.M. S.R.L. and Others v. Italy (iesnieguma Nr. 1828/06), Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-184525> (skatīts 28.12.2021.).
5. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015. gada 10. oktobra spriedums lietā Vasiliauskas v. Lithuania (iesniegums Nr. 35343/05). Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158290> (skatīts 06.12.2021.).
6. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015. gada 14. aprīļa spriedums lietā Contrada v. Italy (iesnieguma Nr. 66655/13), Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-157113> (25.01.2021.).
7. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013. gada 25. jūlija spriedums lietā Khodorkovskiy and Lebedev (iesnieguma nr. 11082/06, 13772/05), Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122697> (skatīts 13.04.2022.).
8. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012. gada 10. jūlija spriedums lietā Del Rio Prada v. Spain, (iesniegums Nr. 42750/09), Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127697> (skatīts 20.12.2021.).
9. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012. gada 6. marta spriedums lietā Huhtamäki v. Finland (iesniegums Nr. 54468/09), Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109341> (skatīts 30.08.2013.).
10. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012. gada 7. februāra spriedums lietā Alimucaj v. Albania (iesniegums Nr. 20134/05), Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108957> (skatīts 13.04.2022.).
11. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2011. gada 6. oktobra spriedums lietā Soros v. France (iesniegums Nr. 50425/06). Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-153306> (skatīts 25.12.2021.).

12. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2008. gada 25. septembra lēmums par sūdzības nepieņemšanu lietā Ooms v. France (iesniegums Nr. 38126/06). Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115259> (skatīts 18.12.2021.).
13. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 12. jūlija spriedums lietā Jorgic v. Germany (iesniegums Nr. 74613/01), Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-139431> (skatīts 30.08.2017.).
14. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2004. gada 16. septembra spriedums lietā Delbos and others v. France (iesniegums Nr. 60819/00). Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69492> (skatīts 16.12.2021.).
15. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2004. gada 30. marta spriedums lietā Radio France and others v. France (iesniegums Nr. 53984/00). Pieejams: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61686> (skatīts 17.12.2021.).
16. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2003. gada 23. septembra lēmums par sūdzības nepieņemšanu izskatīšanai lietā Chauvy and others v. France (iesniegums Nr. 64915/01). Pieejama: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-185189> (skatīts 18.12.2021.).
17. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1996. gada 15. novembra spriedums lietā Cantoni v. France (iesnieguma nr. 17862/91), Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58068> (skatīts 13.04.2022.).
18. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1995. gada 22. novembra spriedums lietā C.R. v. The United Kingdom (iesniegums Nr. 20190/92). Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57955> (skatīts 14.08.2013.).
19. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1993. gada 25. maija spriedums lietā Kokkinakis v. Greece (iesniegums Nr. 14307/88). Pieejams: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57827> (skatīts 14.08.2020.).
20. Satversmes tiesas 2020. gada 24. septembra spriedums lietā Nr. 2019-22-01, Latvijas Vēstnesis, 2020. 28.septembris, nr. 187.
21. Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2018-10-0103, Latvijas Vēstnesis, 2019. 26. februāris, nr. 40.
22. Satversmes tiesas 2003. gada 25. marta spriedums lietā Nr. 2002-12-01. Latvijas Vēstnesis, 2003. 26. marts, nr. 47.
23. Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2021. gada 29. decembra lēmums lietā Nr. SKK-53/2021.
24. Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2020. gada 22. decembra spriedums lietā Nr. SKA-436/2020. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 12.02.2022.).

25. Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2020. gada 30. oktobra lēmums lietā Nr. SKK 59/2020. Nav publicēts.
26. Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2020. gada 28. septembra spriedums lietā Nr. SKA-313/2020. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 17.03.2022.).
27. Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2020. gada 11. jūnija rīcības sēdes lēmums lietā Nr. SKA-66/2020. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 17.04.2022.).
28. Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2020. gada 4. jūnija lēmums lietā Nr. SKK-J-221/2020. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/kriminallietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2020> (skatīts 09.12.2020.).
29. Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2020. gada 10. marta rīcības sēdes lēmumu lietā Nr. SKA-159/2020. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 10.04.2022.).
30. Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2020. gada 3. marta spriedums lietā Nr. SKA-235/2020. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 11.04.2022.).
31. Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2020. gada 14. februāra spriedums lietā Nr. SKA-160/2020. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 17.04.2022.).
32. Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2019. gada 19. februāra lēmums lietā Nr. SKK-34/2019. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 09.12.2021.).
33. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2017. gada 9. marta lēmums lietā Nr. SKK-13/2017. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 01.09.2021.).
34. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2017. gada 28. februāra spriedums lietā Nr. SKA 706/2017. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 17.04.2022.).
35. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2015. gada 26. jūnija lēmumu lietā Nr. SKK-169/15. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> (skatīts 12.06.2022.).
36. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013. gada 5. decembra lēmums lietā Nr. SKK-576/2013. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 12.06.2021.).
37. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2013. gada 27. septembra lēmums lietā Nr. SKA-958/2013. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 17.04.2022.).
38. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2012. gada 4. jūnija spriedums lietā Nr. SKA-28/2012. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 07.04.2022.).
39. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2010. gada 15. novembra lēmums lietā Nr. SKK-346/2010. Nav publicēts.
40. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2010. gada 26. februāra lēmums lietā Nr. SKK-4/2010. Nav publicēts.

41. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2009. gada 20. novembra lēmums lietā Nr. SKK-593/09. Pieejams: <file:///C:/Users/Prokurors/Downloads/skk593.pdf> (skatīts 23.11.2021.).
42. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2008. gada 4. decembra spriedums lietā Nr. SKA-537/2008. Nav publicēts.
43. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008. gada 12. novembra lēmums lietā Nr. SKK-620/2008. Nav publicēts.
44. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008. gada 21. februāra lēmums lietā Nr. SKK-5/2008. Pieejama: at.gov.lv (skatīts 09.06.2016.).
45. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2008. gada 14. februāra spriedums lietā Nr. SKA-34/2008. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 18.11.2021.).
46. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2007. gada 7. jūnija spriedums lietā Nr. SKA-238/2207. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 17.04.2016.).
47. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2007. gada 10. maija spriedums lietā Nr. SKA-62/2007.
48. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007. gada 25. aprīļa lēmums lietā Nr. SKK-164/2007. Nav publicēts.
49. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007. gada 8. marta lēmums lietā Nr. SKK-106/2007. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 09.12.2021.).
50. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2006. gada 1. novembra lēmums lietā Nr. SKK-396/2006. Pieejams: at.gov.lv (skatīts 09.12.2021.).
51. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2005. gada 12. aprīļa spriedums lietā Nr. SKA-93/2005. Nav publicēts.
52. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2003. gada 7. oktobra lēmums lietā Nr. SKK-495/2003.
53. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2003. gada 13. maija lēmums lietā Nr. SKK-252/2003.
54. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2002. gada 27. novembra lēmums lietā Nr. SKK-578/2002.
55. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2016. gada 27. aprīļa spriedums lietā Nr. KA04-0450-16/17. Nav publicēts.
56. Zemgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2015. gada 15. decembra spriedums lietā Nr. KA06-0281-15/3, 15.-16. lpp. Nav publicēts.

57. Rīgas apgabaltiesas 2010. gada 6. maija spriedums lietā Nr. KA-04-0195-10/20. Nav publicēts.
58. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2009. gada 17. decembra lēmums lietā Nr. KA-04-669-09/29. Nav publicēts.
59. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2009. gada 8. janvāra spriedums lietā Nr. KA-04-0032-09/11. Nav publicēts.
60. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2019. gada 7. oktobra spriedums lietā K30-0758-19/36. Nav publicēts.
61. Limbažu rajona tiesas 2014. gada 20. novembra spriedums lietā Nr. K21-0139-14/2. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> (skatīts 12.06.2020.).
62. Valmieras rajona tiesas 2013. gada 8. novembra spriedums lietā Nr. K39-0022-13/5. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> (skatīts 12.06.2020.).
63. Valmieras rajona tiesas 2013. gada 4. oktobra spriedums lietā Nr. K39-0138-13/5. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> (skatīts 12.06.2020.).
64. Jūrmalas pilsētas tiesas 2009. gada 8. decembra spriedums lietā Nr. K17-0101-09/6 6. Nav publicēts.
65. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2008. gada 13. maija spriedums lietā Nr. 13870002805/K29-106/08. Nav publicēts.
66. Krāslavas rajona tiesas 2007. gada 28. augusta spriedums lietā Nr. K18-72/07. Nav publicēts.
67. Tiesu prakses apkopojums krimināllietās par mantas iznīcināšanu un bojāšanu. 2014, Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/tiesu-prakses-apkopojumi/kriminaltiesibas> (skatīts 14.02.2021.).
68. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmumi 2003. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2004.
69. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmumi 2002. Rīga: Latvijas Tiesnešu mācību centrs, 2003.
70. Latvijas Senāta Kriminālā kasācijas departamenta nolēmumi 1932-1935. Oficiālais izdevums.
71. Latvijas Senāta Kriminālā kasācijas departamenta 1934. gada 17. maija spriedums lietā Nr. 366.
72. Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas lieta: Beschluss vom 11.03.2020., BVerfG 2 BvL 5/17, 122. rdk. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/bverfg/17/2-bvl-5-17.php> (skatīts 16.07.2020.).

73. Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas lieta: Beschluss vom 21.09.2016., 2 BvL 1/15, Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/bverfg/15/2-bvl-1-15.php> (skatīts 31.08.2017.).
74. Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas lieta: Beschluss vom 16.06.2011., 2 BvR 542/09, Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/bverfg/09/2-bvr-542-09-1.php> (skatīts 28.05.2021.).
75. Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas lieta: Beschluss vom 16.05.2011., 2 BvR 1230/10, Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/bverfg/10/2-bvr-1230-10.php> (skatīts 05.10.2021.).
76. Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas lieta: Beschluss vom 23.10.2010., 2 BvR 2559/08, 2 BvR 105/09, 2 BvR 491/09. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/bverfg/08/2-bvr-2559-08.php> (skatīts 15.08.2022.).
77. Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas lieta: Beschluss vom 29.04.2010., 2 BvR 871/04, 2 BvR 414/08, Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/bverfg/04/2-bvr-871-04.php> (skatīts 05.09.2013.).
78. Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas lieta: Beschluss vom 15.01.2009., 2 BvR 2044/07, Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/bverfg/07/2-bvr-2044-07.php> (skatīts 17.12.2021.).
79. Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas lieta: Beschluss vom 07.05.2008., 2 BvR 2392/07, Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/bverfg/07/2-bvr-2392-07.php?referer=db> (skatīts 03.09.2021.).
80. Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas lieta: Beschluss vom 26.02.2003., 2 BvR 150/03, Pieejama: <http://lexetius.com/2003,3780> (skatīts 24.12.2021.).
81. Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas lieta: Beschluss vom 25.02.1998., 1 BvR 299/89, Pieejama: <https://lexetius.com/1998,549> (skatīts 06.12.2021.).
82. Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas lieta: Beschluss vom 06.05.1987., 2 BvL 11/85, Pieejama: <https://openjur.de/u/189034.html> (skatīts 23.02.2022.).
83. Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas lieta: Beschluss vom 17.12.1975., 1 BvL 24/75. Publicēta: Verfassungsrecht. Verfassungsgerichtsbarkeit. Juristenzeitung.13/976, S. 91.-95.
84. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 29.09.2021., 2 StR 491/20, Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/2/20/2-491-20.php> (skatīts 14.03.2022.).
85. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 04.08. 2021., 2 StR 178/20, Pieejama: <https://openjur.de/u/2388651.html> (skatīts 14.03.2022.).
86. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 31.03.2021., 2 StR 109/20, Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/2/20/2-109-20.php> (skatīts 26.11.2021.).

87. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 01.09.2020., 1 StR 373/19, Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/19/1-373-19.php> (skatīts 09.05.2021.).
88. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 10.06.2020., 3 StR 52/20, Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/20/3-52-20.php> (skatīts 13.09.2021.).
89. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 17.12.2019., 1 StR 364/18. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/18/1-364-18.php> (skatīts 18.01.2022.).
90. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 27.11.2019., 3 StR 233/19, Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/19/3-233-19.php> (skatīts 08.03.2020.).
91. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 24.09.2019., 1 StR 346/18, Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/18/1-346-18.php> (skatīts 05.09.2021.).
92. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 10.01.2019., StR 347/18, Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/18/1-347-18-1.php> (skatīts 02.03.2020.).
93. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 11.10.2018., 1 StR 257/18, Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/18/1-257-18.php> (skatīts 12.04.2019.).
94. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 18.07.2018., 2 StR 416/16. Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/2/16/2-416-16-2.php> (skatīts 18.09.2021.).
95. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 10.10.2017., 1 StR 447/14, Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/14/1-447-14-2.php?referer=db> (skatīts 24.03.2018.).
96. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 20.09.2017., 1 StR 64/17, Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/17/1-64-17.php> (16.09.2021.).
97. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 02.08.2017., 4 StR 169/17, Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/4/17/4-169-17.php> (skatīts 12.04.2019.).
98. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 28.06.2017., 5 StR 20/16, Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/5/16/5-20-16.php> (skatīts 26.11.2017.).
99. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 01.02.2017., 4 StR 635/16, Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/4/16/4-635-16.php> (skatīts 20.09.2021.).
100. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 27.10.2015., 3 StR 199/15, Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/15/3-199-15.php> (skatīts 22.01.2018.).
101. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 21.07.2015., 3 StR 104/15, Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/15/3-104-15.php> (skatīts 08.12.2018.).
102. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 14.01.2015., 5 StR 494/14, Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/5/14/5-494-14.php> (skatīts 03.12.2018.).
103. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 27.06.2013., 3 C 21.12, 39., Pieejama: lexetius.com/2013,6099 (skatīts 08.03.2020.).

104. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 18.12.2012., 1 StR 415/12, Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/12/1-415-12.php> (skatīts 05.09.2020.).
105. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 15.11.2012., 3 StR 295/12, Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/12/3-295-12.php> (skatīts 16.06.2021.).
106. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 11.10.2012., 1 StR 213/10. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/10/1-213-10-1.php> (skatīts 06.04.2016.).
107. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 08.09.2011., 1 StR 38/11, Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/11/1-38-11.php> (skatīts 15.06.2016.).
108. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 24.02.2011., 5 StR 514/09. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/5/09/5-514-09.php> (skatīts 08.03.2016.).
109. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 10.02.2011., 4 StR 576/10, Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/4/10/4-576-10.php> (skatīts 10.03.2020.).
110. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 02.11.2010., 1 StR 581/09, Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/09/1-581-09.php> (skatīts 19.03.2017.).
111. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 09.07.2009., 5 StR 263/08, Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/5/08/5-263-08.php> (skatīts 13.12.2018.).
112. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 17.03.2009., 1 StR 627/08, Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/08/1-627-08.php?referer=db> (skatīts 26.02.2019.).
113. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 25.06.2008., 5 StR 109/07. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/5/07/5-109-07.php> (skatīts 10.03.2016.).
114. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 03.04.2008., 3 StR 394/07, Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/07/3-394-07.php> (skatīts 02.03.2016.).
115. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 29.08.2007., 5 StR 103/07, Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/5/07/5-103-07.php> (skatīts 09.09.2018.).
116. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 16.08.2007., 4 StR 62/07. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/4/07/4-62-07.php> (skatīts 27.03.2021.).
117. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 06.06.2007., 5 StR 127/07. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/5/07/5-127-07.php?referer=db> (skatīts 21.05.2022).
118. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 21.12.2005., 3 StR 470/04, Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/04/3-470-04.php> (skatīts 20.03.2017.).
119. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 31.03.2004., 1 StR 482/03. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/03/1-482-03.php3?referer=db> (skatīts 21.05.2022).

120. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 07.08.2003., 3 StR 137/03, Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/03/3-137-03.php3> (skatīts 08.12.2018.).
121. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 24.07.2003., 3 StR 159/03, Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/03/3-159-03.php3> (skatīts 03.12.2018.).
122. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 15.07.2003., 1 StR 187/03, Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/03/1-187-03.php3?referer=db> (skatīts 15.06.2016.).
123. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 28.05.2002., 5 StR 16/02, Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/5/02/5-16-02.php3> (skatīts 24.01.2018.).
124. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 11.04.2001., 3 StR 456/00, Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/3/00/3-456-00.php3?referer=db> (skatīts 18.11.2015.).
125. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 16.05.2000., StB St (R) 2/00. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/00/stb-2-00.php3> (skatīts 07.04.2016.).
126. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluß vom 02.02.2000., 1 StR 597/99. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/99/1-597-99.php3> (skatīts 04.03.2016.).
127. Vācijas Federālās Augstākās tiesa: Urteil vom 15.12.1999., 2 StR 365/99. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/2/99/2-365-99.php3> (skatīts 07.04.2016.).
128. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 19.05.1999., 2 StR 86/99. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/2/99/2-86-99.php3> (skatīts 27.02.2020.).
129. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 11.06.1997., 2 StR 231/97, Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/266db946-50a9-4904-9241-bd2646d87815> (skatīts 11.08.2021.).
130. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 17.10.1996., 4 StR 389/96, Pieejams: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/4/96/4-389-96.php3> (skatīts 14.10.2021.).
131. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 07.03.1996., 4 StR 742/95. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/880222bf-6024-40c3-867b-c0f9aee3af95> (skatīts 14.01.2022.).
132. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 13.12.1995., 3 StR 514/95, Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/f48264d3-6e65-40ab-af01-caec1cc4845c> (skatīts 07.03.2021.).
133. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 11.07.1995., 1 StR 242/95. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/09034228-01bb-4ac1-86fe-e2cf7cfa514> (skatīts 16.01.2022.).

134. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 29.06.1995., 4 StR 760/94, Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/2ba74a92-ab81-4710-a322-303ec5e283c3> (skatīts 26.06.2020.).
135. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 13.09.1994., 1 StR 357/94, 24. rdk. Pieejama: <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/94/1-357-94.php> (skatīts 29.02.2022.).
136. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 22.07.1993., 4 StR 322/93, Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/917b21ec-2435-4a44-ad8f-25cf8a22026f> (skatīts 17.09.2021.).
137. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 03.12.1991., 1 StR 120/90, Pieejama: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/90/1-120-90.php> (skatīts 23.01.2018.).
138. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 22.11.1990., 4 StR 431/90, Pieejama: https://www.jurion.de/urteile/bgh/1990-11-22/4-str-431_90/ (skatīts 16.02.2019.).
139. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 06.07.1990., 2 StR 549/89, Pieejama: <https://openjur.de/u/59498.html> (skatīts 20.12.2021.).
140. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 21.06.1990., 1 StR 477/89. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/91ae3b22-a2c7-4b49-b7f2-259146633f6e> (skatīts 30.01.2022.).
141. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 26.01.1989., 1 StR 740/88, Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/8c910951-2580-4857-9ff3-46728d7740f8> (skatīts 18.09.2021.).
142. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 07.07.1987., 1 StR 247/87. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/93799889-a118-47ec-b81e-b9a9b575e915> (skatīts 24.01.2022.).
143. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 10.03.1983., 4 StR 375/82, Pieejama: https://www.jurion.de/Urteile/BGH/1983-03-10/4-StR-375_82 (skatīts 01.10.2016.).
144. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 01.12.1981., KRB 5/79. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/c31908e9-8427-4db9-89f8-73193b07039c> (skatīts 25.01.2022.).
145. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 07.12.1979., 2 StR 315/79, Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/705b6f20-386b-4f59-b56f-6aee9ae4ed14> (skatīts 12.09.2021.).
146. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 23.08.1977., 1 StR 159/77.
147. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 01.06.1977., KRB 3/76. Pieejama: https://www.jurion.de/Urteile/BGH/1977-06-01/KRB-3_76 (skatīts 26.02.2016.).

148. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 20.10.1976., 3 StR 298/76, Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/0d769c45-7d51-4632-9687-f0c375c8717e> (skatīts 06.12.2020.).
149. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 03.05.1973., 4 StR 79/73, Pieejama: https://www.jurion.de/Urteile/BGH/1973-05-03/4-StR-79_73 (skatīts 06.07.2021.).
150. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 28.07.1970., 1 StR 175/70, Pieejama: https://www.jurion.de/urteile/bgh/1970-07-28/1-str-175_70 (skatīts 03.12.2016.).
151. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 16.06.1970., 5 StR 261/70, Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/baab5016-1faa-448d-b14e-f1594efaf835> (skatīts 12.08.2020.).
152. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 10.05.1968., 4 StR 16/68, Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/55cc56e0-36c4-4999-b3c7-4afe9390cf22> (skatīts 20.09.2021.).
153. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 26.01.1968., 4 StR 570/67. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/147a0220-a132-4f9c-96dc-374df05c5667> (skatīts 23.12.2021.).
154. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 07.02.1967., 1 StR 639/66, Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/ebac3199-cc94-441a-af7e-03b6aa30f1d0> (skatīts 03.08.2020.).
155. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 27.01.1966., KRB 2/65. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/9d8aece0-2778-4036-9ce4-b4dbdc99683a>https://www.jurion.de/Urteile/BGH/1966-01-27/KRB-2_65 (skatīts 25.01.2022.).
156. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 05.05.1964., 1 StR 26/64, Pieejama: https://www.jurion.de/Urteile/BGH/1964-05-05/1-StR-26_64 (skatīts 18.10.2015.).
157. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 14.06.1963., 4 StR 210/63. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/94a50cb4-9324-40d5-ab31-90cf49a283a0> (skatīts 25.02.2016.).
158. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 21.05.1963., 1 StR 153/63, Pieejama: https://www.jurion.de/Urteile/BGH/1963-05-21/1-StR-153_63 (skatīts 18.06.2016.).
159. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 07.11.1962., 2 StR 269/62. Pieejama: rechtsportal.de/registrēta_pieejja (skatīts 13.02.2016.).
160. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 18.09.1961., 3 StR 25/61. Pieejama: https://www.jurion.de/Urteile/BGH/1961-09-18/3-StR-25_61 (skatīts 31.03.2021.).

161. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 29.05.1961., GSSt 1/61, Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/12f759c5-64d9-4743-8c63-b8d268eb510a> (skatīts 26.03.2020.).
162. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 14.07.1959., 1 StR 296/59, Pieejama: https://www.jurion.de/Urteile/BGH/1959-07-14/1-StR-296_59 (skatīts 27.02.2019.).
163. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 06.11.1958., 4 StR 383/58, Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/5ead3900-5804-41b0-9cef-88be9a25505b> (skatīts 14.09.2021.).
164. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 23.01.1958., 4 StR 613/57. Pieejama: https://www.juris.de/jportal/prev/KORE019058039/reģistrēta_pieeja (skatīts 19.10.2020.).
165. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 04.11.1957., GSSt 1/57. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/f8e23a96-5a3f-450f-a2f6-e94181266495> (skatīts 13.01.2022.).
166. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 31.10.1957., 4 StR 436/57. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/9c11356f-04b2-4c44-90c0-732a5da346e2> (skatīts 26.01.2022.).
167. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluß vom 08.04.1957., GSSt 3/56, Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bs010259.html> (skatīts 03.09.2020.).
168. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 06.12.1956., 4 StR 234/56. Pieejama: <https://opiniojuris.de/entscheidung/879> (skatīts 16.01.2022.).
169. Vācijas Federālā Augstākā tiesas lieta: Urteil vom 03.05.1956., 3 StR 77/56, Pieejama: <http://web.archive.org/web/20010421140156/rummelplatz.uni-mannheim.de/ucgi/jura/garcia/urteile/fangbrie.html> (skatīts 30.07.2020.).
170. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 16.03.1956., 5 StR 572/55. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/6bdf8ec4-9f03-4353-8370-1da319377b88> (skatīts 29.01.2022.).
171. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 06.10.1953., 1 StR 419/53, Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/479d9901-b2a8-4c7b-8a48-1684bcfa4b16> (skatīts 13.04.2022.).
172. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 02.10.1953., 3 StR 151/53. Pieejama: rechtsportal.de/reģistrēta_pieeja (skatīts 29.02.2016.).

173. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 24.09.1953., 5 StR 225/53, Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/c3771639-59a7-4b0e-b020-2dadcd7e5c1> (skatīts 08.09.2021.).
174. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 23.04.1953., 3 StR 219/52. Pieejama: rechtsportal.de/registrierte_pieeja (skatīts 09.03.2016.).
175. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 23.12.1952., 2 StR 612/52, Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/560e661f-f7a9-471e-9470-441a55b5df22> (skatīts 08.12.2021.).
176. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 19.12.1952., 1 StR 2/52. Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/59287c36-ca55-4b37-84e6-80a742f62005> (skatīts 27.01.2022.).
177. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 06.06.1952., 1 StR 708/51, Pieejama: <https://research.wolterskluwer-online.de/document/4eee30ba-8af4-4c2d-9b32-a55c637a550f> (skatīts 21.09.2021.).
178. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Beschluss vom 18.03.1952., GSSt 2/51, Pieejama: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bs002194.html> (skatīts 26.09.2021.).
179. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 15.01.1952., 1 StR 552/51, Pieejama: https://www.jurion.de/urteile/bgh/1952-01-15/1-str-552_51/ (skatīts 22.01.2018.).
180. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 10.01.1952., 3 StR 438/51. Pieejama: https://www.jurion.de/Urteile/BGH/1952-01-10/3-StR-438_51 (skatīts 21.09.2015.).
181. Vācijas Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 02.03.1951., 3 StR 6/51.
182. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Bamberg): Beschluss vom 01.12.2015., 3 Ss OWi 834/15. Pieejama: <https://rewis.io/urteile/urteil/e9q-01-12-2015-3-ss-owi-83415/> (skatīts 31.10.2021.).
183. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgeruicht Stuttgart): Beschluss vom 14.06.2011., 4 Ss 137/11. Pieejama: <https://openjur.de/u/354123.html> (skatīts 31.03.2022.).
184. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Kammergericht Berlin): Urteil vom 02.02.2011., 1 Ss 371/10 (234/10). Pieejama: <https://openjur.de/u/284071.html> (skatīts 03.04.2021.).
185. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Frankfurt am Main): Beschluss vom 17.12.2010., 1 Ws 29/09. Pieejama: <https://openjur.de/u/69580.html> (skatīts 31.03.2020.).

186. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Celle): Beschluss vom 07.07.2009., 322 SsBs 75/09. Pieejama: <http://openjur.de/u/324301.html> (skatīts 31.03.2021.).
187. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Hamm): Beschluss vom 24.06.2009., Az. 3 Ss 235/09. Pieejama: <http://openjur.de/u/141265.html> (skatīts 28.03.2021.)
188. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Stuttgart): Beschluss vom 20.05.2009., 4 Ss 1057/09, Pieejama: <http://openjur.de/u/351413.html> (skatīts 19.03.2017.).
189. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Celle): Beschluss vom 01.12.2008., 32 Ss 193/08. Pieejama: <https://openjur.de/u/323429.html> (skatīts 16.02.2022.).
190. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Hamm): Beschluss vom 11.03.2008., 3 Ss OWi 687/07, Pieejama: <http://openjur.de/u/131492.html> (skatīts 20.03.2017.).
191. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Stuttgart): Beschluß vom 19.11.2007., 2 Ss 597/07. Pieejama: <http://openjur.de/u/356203.html> (skatīts 02.03.2021.).
192. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Brandenburgisches Oberlandesgericht): Beschluss vom 26.03.2007., Ss (OWi) 348B/06. Pieejama: <http://openjur.de/u/275119.html> (skatīts 15.04.2016.).
193. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Hamm): Beschluss vom 02.01.2007., [2 Ss 459/06.](#) Pieejama: https://www.burhoff.de/asp_beschluesse/beschluesseinhalt/287.htm (skatīts 05.12.2018.).
194. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Köln): Beschluss vom 24.11.2006., 81 Ss-OWi 71/06 - 210 B. Pieejama: <http://openjur.de/u/654873.html> (skatīts 31.03.2022.).
195. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Stuttgart): Urteil vom 26.06.2006., 1 Ss 296/05. Pieejama: <http://openjur.de/u/201272.html> (skatīts 01.03.2020.).
196. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Frankfurt am Main): Beschluss vom 18.10.2005., 1 Ss 220/05, 9. rdk. Pieejama: <https://openjur.de/u/180421.html> (skatīts 19.03.2017.).
197. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Celle): Beschluss vom 25.05.2004., 222 Ss 71/04. Pieejama: <https://openjur.de/u/316514.html> (skatīts 20.03.2017.).
198. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Hamm): Urteil vom 03.12.2003., 3 Ss 435/03. Pieejama: http://www.judicialis.de/Oberlandesgericht-Hamm_3-Ss-435-03_Urteil_03.12.2003.html (skatīts 04.03.2022.).

199. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Koblenz): Beschluss vom 07.10.2003., 2 Ws 431/03. Pieejama: https://judicialis.de/Oberlandesgericht-Koblenz_2-Ws-431-03_Beschluss_07.10.2003.html (skatīts 16.04.2019.).
200. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Bayerisches Oberstes Landesgericht): Beschluss vom 23.07.2003., 1 ObOWi 219/03. Pieejama: <https://www.iww.de/quellenmaterial/id/10017> (skatīts 07.02.2022.).
201. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Frankfurt am Main): Urteil vom 14.07.2003., 3 Ss 114/03. Pieejama: <https://openjur.de/u/179009.html> (skatīts 04.03.2022.).
202. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Bayerisches Oberstes Landesgericht): Beschluss vom 08.05.2003., 2 ObOWi 43/03. Pieejama: <http://www.iww.de/quellenmaterial/id/8688> (skatīts 06.07.2020.).
203. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Celle): Urteil vom 07.04.2003., 21 Ss 17/03, Pieejama: <http://openjur.de/u/314880.html> (skatīts 25.01.2018.).
204. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Karlsruhe): Urteil vom 10.01.2003., 1 Ss 73/02. Pieejama: <https://openjur.de/u/2355801.html> (skatīts 17.01.2022.).
205. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Hamm): Beschluss vom 27.08.2001., 3 Ss 1170/01. Pieejama: http://www.burhoff.de/rspr/texte/ag_00004.htm (skatīts 26.04.2016.).
206. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Karlsruhe): Beschluss vom 18.10.1999., 2 Ws 51/99. Pieejama: http://www.judicialis.de/Oberlandesgericht-Karlsruhe_2-Ws-51-99_Beschluss_18.10.1999.html (skatīts 30.03.2016.).
207. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Oldenburg): Beschluß vom 19.10.1998., SS 343/98. Pieejama: <http://app.olg-ol.niedersachsen.de/efundus/volltext.php?id=1994> (skatīts 19.03.2017.).
208. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Bayerisches Oberstes Landesgericht): Beschluss vom 23.08.1996., 3 ObOWi 106/96. Pieejama: <https://www.juris.de/jportal/prev/KORE451339600> (skatīts 18.09.2021.).
209. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Köln): Beschluss vom 29.09.1994., Ss 414/94 – 170. Pieejama: https://www.justiz.nrw.de/nrwe/olgs/koeln/j1994/Ss_414_94__170__beschluss19940929.html (skatīts 03.04.2022.).

210. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Stuttgart): Beschluss vom 08.03.1993., 3 Ss 569/92. Pieejama: <http://www.verkehrlexikon.de/Texte/Irrtum03.php> (skatīts 25.02.2016.).
211. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Zweibrücken): Urteil vom 26.07.1991., 1 Ss 248/90. Pieejama: https://www.jurion.de/Urteile/OLG-Zweibruecken/1991-07-26/1-Ss-248_90 (skatīts 28.03.2021.).
212. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Bayerisches Oberlandesgericht): Entscheidung vom 20.12.1979., RReg 5 St 237/79. Pieejama: http://www.rechtsportal.de/lnk/go/r/ger_bayoblg_dat_19791220_akt_rreg_5_st_237_79 (skatīts 19.01.2022.).
213. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Bayerisches Oberstes Landesgericht): Urteil vom 28.06.1977., RReg 4 St 58/77. Pieejama: <http://connect.juris.de/jportal/prev/BORE001850000> (skatīts 01.11.2015.).
214. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Celle): Urteil vom 13.12.1976., 3Ss270/75. Pieejama: http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Justiz/JJR_19761213_AUSL000_0030SS00270_750000_001/JJR_19761213_AUSL000_0030SS00270_7500000_001.html (skatīts 31.03.2022.).
215. Vācijas Federālās zemes Augstākās tiesas lieta (Oberlandesgericht Celle): Urteil vom 16.03.1967., 1 Ss 10/67. Pieejama: Straf- und Strafprozeßrecht. Verlehrsrecht. Ordnungswidrigkeitenrecht. Juristenzeitung. Nr.15/16, 1967.
216. Ķelnes apgabaltiesas lieta: Urteil vom 07.05.2012., 151 Ns 169/11. Pieejama: <https://openjur.de/u/429887.html> (skatīts 16.20.2022.).
217. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 14.09.2015., Geschäftszahl 17Os11/15v. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20150914_OGH0002_0170OS00011_15V0000_000 (skatīts 09.12.2021.).
218. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 24.11.2014., Geschäftszahl 17Os16/14b. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20141124_OGH0002_0170OS00016_14B0000_000 (skatīts 07.05.2016.).
219. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 30.09.2013., Geschäftszahl 17Os12/13p. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20130930_OGH0002_0170OS00012_13P0000_000 (skatīts 07.05.2016.).

220. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 07.03.2013., Geschäftszahl 12Os159/12t. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JIT_20130307_OGH0002_0120OS00159_12T0000_000 (skatīts 20.03.2021.).
221. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 13.12.2012., Geschäftszahl 12 Os 153/12k. Pieejama: https://rdb.manz.at/document/ris.just.JIT_20121213_OGH0002_0120OS00153_12K0000_000 (skatīts 16.04.2019.).
222. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 10.12.2012., Geschäftszahl 17Os20/12p. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JIT_20121210_OGH0002_0170OS00020_12P0000_000 (skatīts 20.03.2017.).
223. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 13.11.2012., Geschäftszahl 11Os118/12f. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JIT_20121113_OGH0002_0110OS00118_12F0000_000 (skatīts 11.01.2019.).
224. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 07.03.2007., Geschäftszahl 13Os114/06y. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JIT_20070307_OGH0002_0130OS00114_06Y0000_000 (skatīts 20.03.2021.).
225. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 13.10.2005., Geschäftszahl 15Os110/05y. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JIT_20051013_OGH0002_0150OS00110_05Y0000_000 (skatīts 04.09.2020.).
226. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 29.04.2003., Geschäftszahl 11Os42/03. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JIT_20030429_OGH0002_0110OS00042_0300000_000 (skatīts 20.03.2021.).
227. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 03.12.2002., Geschäftszahl 14Os141/01. Pieejama: http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JIT_20021203_OGH0002_0140OS00141_0100000_000 (skatīts 03.03.2021.).
228. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 10.08.2000., Geschäftszahl 15Os54/00. Pieejama:

- http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20000810_OGH0002_0150OS00054_0000000_000 (skatīts 07.04.2019.).
229. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 01.06.1995., Geschäftszahl 15Os71/95. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19950601_OGH0002_0150OS00071_9500000_000 (skatīts 12.01.2019.).
230. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 14.02.1995., Geschäftszahl 11Os163/94. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Justiz/JJR_19950214_OGH0002_0110OS00163_940000_001/JJR_19950214_OGH0002_0110OS00163_9400000_001.html (skatīts 20.03.2016.).
231. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 25.08.1993., Geschäftszahl 13Os97/93; Ds6/00. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Justiz/JJR_19930825_OGH0002_0130OS00097_930000_003/JJR_19930825_OGH0002_0130OS00097_9300000_003.html (skatīts 20.03.2021.).
232. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 16.01.1991., Geschäftszahl 11 Os 138/90. Pieejama: https://rdb.manz.at/document/ris.just.JJT_19910116_OGH0002_0110OS000138_9000900_000 (skatīts 09.12.2021.).
233. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Geschäftszahl 14Os73/90., Entscheidungsdatum 07.08.1990. Pieejama: http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19900807_OGH0002_0140OS00073_9000000_000 (skatīts 18.11.2015.).
234. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 12.10.1989., Geschäftszahl 13Os96/89. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19891012_OGH0002_0130OS00096_8900000_000 (skatīts 04.03.2021.).
235. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 06.09.1989., Geschäftszahl 14Os94/89. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19890906_OGH0002_0140OS00094_8900000_000 (skatīts 07.07.2016.).
236. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum. 20.10.1988., Geschäftszahl 13 Os 10/88, 13 Os 11/88. Pieejama:

https://rdb.manz.at/document/ris.just.JJT_19881020_OGH0002_0130OS00010_8800000_00 (skatīts 23.01.2022.).

237. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 03.09.1987., Geschäftszahl 12Os180/86. Pieejama: http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19870903_OGH0002_0120OS00180_8600000_000 (skatīts 03.03.2016.).
238. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 02.10.1986., Geschäftszahl 13Os124/86. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19861002_OGH0002_0130OS00124_8600000_000 (skatīts 19.03.2017.).
239. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 05.12.1985., Geschäftszahl 13Os169/85. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19851205_OGH0002_0130OS00169_8500000_000 (skatīts 02.02.2016.).
240. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 08.11.1985., Geschäftszahl 10Os36/85. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19851108_OGH0002_0100OS00036_8500000_000 (skatīts 19.03.2017.).
241. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 30.07.1985., Geschäftszahl 10Os7/85. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19850730_OGH0002_0100OS00007_8500000_000 (skatīts 23.03.2021.).
242. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 27.06.1985., Geschäftszahl 12Os55/85. Pieejama: http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19850627_OGH0002_0120OS00055_8500000_000 (skatīts 03.03.2020.).
243. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 14.06.1983., Geschäftszahl 9Os68/83. Pieejama: <https://www.jusline.at/entscheidung/358432> (skatīts 14.08.2020.).
244. Austrijas Augstākās tiesas lietā: Entscheidungsdatum 07.06.1983., Geschäftszahl 9Os142/82. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19830607_OGH0002_0090OS00142_8200000_000 (skatīts 28.01.2022.).
245. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 14.03.1983., Geschäftszahl 11Os23/83. Pieejama:

- http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19830314_OGH0002_0110OS00023_8300000_000 (skatīts 17.04.2019.).
246. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 11.01.1983., Geschäftszahl 10Os159/82. Pieejama: http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19830111_OGH0002_0100OS00159_8200000_000 (skatīts 04.09.2020.).
247. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 01.07.1982., Geschäftszahl 12Os79/82. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19820701_OGH0002_0120OS00079_8200000_000 (skatīts 13.01.2022.).
248. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 25.03.1982., Geschäftszahl 13Os6/82. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19820325_OGH0002_0130OS00006_8200000_000 (skatīts 20.03.2016.).
249. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 24.03.1982., Geschäftszahl 11Os196/81. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19820324_OGH0002_0110OS00196_8100000_000 (skatīts 20.03.2021.).
250. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 04.09.1980., Geschäftszahl 12Os87/80. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19800904_OGH0002_0120OS00087_8000000_000 (skatīts 20.03.2021.).
251. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 19.06.1980., Geschäftszahl OGH 13 Os 48/80. Pieejama: https://rdb.manz.at/document/ris.just.JJT_19800619_OGH0002_0130OS00048_8000000_000 (skatīts 28.01.2022.).
252. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 19.12.1979., Geschäftszahl 10Os61/79. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19791219_OGH0002_0100OS00061_7900000_000 (skatīts 20.03.2021.).
253. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 27.09.1979., Geschäftszahl 12Os95/79. Pieejama: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19790927_OGH0002_0120OS00095_7900000_000 (skatīts 14.08.2020.).

254. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 30.01.1979, Geschäftszahl 9Os177/78.
Pieejama:
https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19790130_OGH0002_0090OS00177_7800000_000 (skatīts 23.03.2021.).
255. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 14.12.1978., Geschäftszahl 13Os121/78-10.
Pieejama:
http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19781214_OGH0002_0130OS00121_7800000_000 (skatīts 03.03.2020.).
256. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 13.10.1977., Geschäftszahl 13Os113/77.
Pieejama:
https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Justiz/JJR_19771013_OGH0002_0130OS00113_7700000_001/JJR_19771013_OGH0002_0130OS00113_7700000_001.html (skatīts 24.03.2021.).
257. Austrijas Augstākās tiesas lietu: Entscheidungsdatum 21.04.1977., Geschäftszahl 13Os28/76.
Pieejama:
https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Justiz/JJR_19770421_OGH0002_0130OS00028_7600000_006/JJR_19770421_OGH0002_0130OS00028_7600000_006.html (skatīts 20.02.2022.).
258. Austrijas Augstākās tiesas lieta: Entscheidungsdatum 24.03.1977., Geschäftszahl 12Os15/77.
Pieejama:
https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Justiz/JJR_19770324_OGH0002_0120OS00015_7700000_001/JJR_19770324_OGH0002_0120OS00015_7700000_001.html (skatīts 20.02.2022.).
259. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil 22.12.2009., 6B_746/2009. Pieejama:
http://www.servat.unibe.ch/dfr/bger/091222_6B_746-2009.html (skatīts 17.03.2016.).
260. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 16.07.2009., BGE 135 IV 191,
Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4135191.html> (skatīts 20.01.2018.).
261. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 27.11.2008., 6B_346/2008, Pieejama:
http://www.servat.unibe.ch/dfr/bger/081127_6B_346-2008.html (skatīts 24.06.2015.).
262. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 08.11.2008., 6B_393/2008,
6B_395/2008/sst.
Pieejama:
https://www.servat.unibe.ch/tools/DfrInfo?Command=BGerGet&FileName=081108_6B_393-2008.html&Format=Cache (skatīts 12.02.2022.).

263. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 26.04.2004., BGE 130 IV 58, Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4130058.html> (skatīts 04.04.2020.).
264. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 01.10.2003., 6S.241/2003/kra. Pieejama: http://www.servat.unibe.ch/dfr/bger/031001_6S_241-2003.html (skatīts 17.04.2021.).
265. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 04.04.2003., BGE 129 IV 238, 12.rdk. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4129238.html> (skatīts 02.03.2016.).
266. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 25.09.2002., BGE 129 IV 6, Pieejama: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/c4129006.html> (skatīts 28.01.2022.).
267. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 05.12.2000., BGE 127 I 1, Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c1127001.html> (skatīts 20.01.2018.).
268. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 20.10.1999., BGE 125 IV 242, Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4125242.html> (skatīts 26.01.2019.).
269. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 21.07.1994., BGE 120 IV 208. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4120208.html> (skatīts 27.02.2016.).
270. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom vom 23.02.1990., BGE 116 IV 56 Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4116056.html> (skatīts 18.10.2017.).
271. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 18.09.1979., BGE 105 IV 181, Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4105181.html> (skatīts 30.08.2019.).
272. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 31.07.1979., BGE 105 IV 172, Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4105172.html> (skatīts 12.04.2019.).
273. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 09.01.1979., BGE 105 IV 7, Pieejama: <http://servat.unibe.ch/dfr/bge/c4105007.html> (skatīts 20.01.2018.).
274. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 19.12.1978., BGE 104 IV 217. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4104217.html> (skatīts 28.02.2020.).
275. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 03.05.1978., BGE 104 IV 175. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4104175.html> (skatīts 02.03.2020.).
276. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 02.07.1976., BGE 102 IV 65.
277. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 30.11.1973., BGE 99 IV 185. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4099185.html> (skatīts 10.03.2016.).
278. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 19.01.1973., BGE 99 IV 57, Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr//bge/c4099057.html> (skatīts 20.03.2017.).
279. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 10.11.1972., BGE 98 IV 279. Pieejama: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4098279.html> (skatīts 24.01.2022.).

280. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 29.09.1972., BGE 98 IV 293. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4098293.html> (skatīts 15.03.2016.).
281. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 07.02.1972., BGE 98 IV 65, Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4098065.html> (skatīts 03.10.2015.).
282. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 21.04.1971., BGE 97 IV 57, Pieejama: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4097057.html> (skatīts 24.01.2022.).
283. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 20.10.1967., BGE 93 IV 81.
284. Šveices Federālās Augstākās tiesas lietu: Urteil vom 17.11.1965., BGE 91 IV 201. Pieejama: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4091201.html> (skatīts 06.02.2022.).
285. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 02.07.1965., BGE 91 IV 159. Pieejama: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bge/c4091159.html> (skatīts 22.01.2022.).
286. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 29.11.1949., BGE 75 IV 150. Pieejama: <http://servat.unibe.ch/dfr/pdf/c4075150.pdf> (skatīts 24.01.2022.).
287. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 15.11.1946., BGE 72 IV 150. Pieejama: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/c4072150.html> (skatīts 08.09.2021.).
288. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 30.06.1944., BGE 70 IV 97. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/pdf/c4070097.pdf> (skatīts 16.03.2016.).
289. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 21.05.1943., BGE 69 IV 80. Pieejama: www.servat.unibe.ch/dfr/pdf/c4069075.pdf (skatīts 21.11.2015.).
290. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 08.05.1940., BGE 66 I 107. Pieejama: <http://servat.unibe.ch/dfr/pdf/c1066107.pdf> (skatīts 15.03.2016.).
291. Šveices Federālās Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 29.11.1934., BGE 60 I 412. Pieejama: <http://servat.unibe.ch/dfr/pdf/c1060412.pdf> (skatīts 14.03.2016.).
292. Lihtenšteinas Augstākās tiesas lieta: Urteil vom 01.09.2020., StGH 2020/062, Pieejama: https://www.gerichtsentscheidungen.li/default.aspx?z=wjH6ej8-dtKSZbkZotKOJXti_yVsSZozPCHyg3ce8P3I4xTuk9D3OoAH0cS_VrYf8Fs1 (skatīts 25.09.2021.).
293. Постановление Президиума Верховного Суда Российской Федерации No. 420-П07. Обзор судебной практики по уголовным делам Верховного Суда РФ за первый квартал 2008 г. Pieejams: <http://www.supcourt.ru/documents/practice/15076/> (skatīts 13.05.2021.)

Pielikums Nr. 1

Aptaujas dati

Kurai no zemāk minētajām atbildēm piekrītat? Ja nepiekrītat nevienam no atbilžu variantiem, kāds ir Jūsu atbildes variants?

- ✓ Kļūdainš priekšstats par juridiskiem jautājumiem neietekmē nedz nodarījuma juridisko kvalifikāciju, nedz sodu (darbojas princips “likuma nezināšana neatbrīvo no atbildības”).
- ✓ Kļūdainš priekšstats par juridiskiem jautājumiem saistībā ar izdarāmo nodarījumu neietekmē nodarījuma juridisko kvalifikāciju, taču to var ņemt vērā pie soda noteikšanas.
- ✓ Kļūdainš priekšstats par juridiskiem jautājumiem saistībā ar izdarīto nodarījumu var ietekmēt nodarījuma juridisko kvalifikāciju, bet ne izslēgt kriminālatbildību pavisam.
- ✓ Kļūdainš priekšstats par juridiskiem jautājumiem saistībā ar izdarīto nodarījumu var ietekmēt nodarījuma juridisko kvalifikāciju, tai skaitā izslēgt kriminālatbildību pavisam.

45 respondenti (izmeklētāji, prokurori un tiesneši) atbildējuši šādi:

- ✓ Kļūdainš priekšstats par juridiskiem jautājumiem neietekmē nedz nodarījuma juridisko kvalifikāciju, nedz sodu (darbojas princips “likuma nezināšana neatbrīvo no atbildības”) – **10** atbildes.
- ✓ Kļūdainš priekšstats par juridiskiem jautājumiem saistībā ar izdarāmo nodarījumu neietekmē nodarījuma juridisko kvalifikāciju, taču to var ņemt vērā pie soda noteikšanas – **6** atbildes.
- ✓ Kļūdainš priekšstats par juridiskiem jautājumiem saistībā ar izdarīto nodarījumu var ietekmēt nodarījuma juridisko kvalifikāciju, bet ne izslēgt kriminālatbildību pavisam – **11** atbildes.
- ✓ Kļūdainš priekšstats par juridiskiem jautājumiem saistībā ar izdarīto nodarījumu var ietekmēt nodarījuma juridisko kvalifikāciju, tai skaitā izslēgt kriminālatbildību pavisam – **18** atbildes.
- ✓ Citus atbilžu variantus respondenti nespiedza.